

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

О. О. ЗАЛУЖНА

**ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ТА
СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТИВНИХ ДІЄСЛІВ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Типологічні, зіставні, діяхронічні дослідження

Вінниця 2019

УДК 81'44:81'37(811.111+8111.161.2)

ББК

ISNB

DOI

Друкується за рішенням вченої ради
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Протокол № ... від ... р.

Рецензенти:

д.філол.н., професор С. І. Терехова

д.філол.н, доцент Е. О. Кравченко

Залужна Ольга Олексіївна

Лексико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості привативних дієслів в англійській та українській мовах : монографія (Типологічні, зіставні, діяхронічні дослідження). / О. О. Залужна. ДонНУ імені Василя Стуса. – Вінниця: **ТОВ «Нілан-ЛТД»**, 2019. – 314 с.

ISNB

У монографії проведено зіставне дослідження привативних дієслів у сучасній англійській та українській мовах. Створено модель зіставного опису семантики привативних дієслів у неблизькоспоріднених мовах, яка зокрема враховує актантну структуру, словотвірну будову і стилістичну маркованість досліджуваних лексичних одиниць.

Запропонована класифікація привативних дієслів виконана з урахуванням предикатної та аргументної інформації. Простежено взаємозв'язок між стилістичною маркованістю одиниць дослідження у зіставляваних мовах та їх належністю до певних лексико-семантичних груп. Виявлено найбільш продуктивні моделі словотворення привативних дієслів англійської та української мов та типові смисли, які вони виражають. Проаналізовано особливості актантної структури досліджуваних дієслів встановлено співвідношення між їхньою семантикою і морфологічною будовою та заповненням позицій суб'єкта й об'єкта посесивності в реченні.

Для науковців, аспірантів та магістрантів, які працюють у галузі зіставного та типологічного мовознавства.

© Залужна О. О., 2019
© ДонНУ імені Василя Стуса, 2019
© **ТОВ «Нілан-ЛТД»**, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	8
ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ПРИВАТИВНІ ДІЄСЛОВА В СИСТЕМІ ЛІНГВІСТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ.....	13
1.1 Теоретичні засади вивчення категорії каузативності.....	13
1.1.1 Базові поняття категорії каузативності.....	15
1.2.1 Засоби вираження категорії каузативності.....	17
1.1.3 Семантичні типи каузативних відношень.....	19
1.1.4 Каузативність та суміжні лінгвістичні категорії.....	21
1.2 Посесивність серед лінгвістичних категорій.....	26
1.2.1 Ступінь вивченості категорії посесивності.....	26
1.2.2 Зміст та межі категорії посесивності.....	29
1.2.2.1 Семантика суб'єкта посесивної ситуації.....	29
1.2.2.2 Семантика об'єкта посесивної ситуації.....	30
1.2.2.2.1 Поняття невідчужуваної власності.....	31
1.2.2.2.2 Поняття відчужуваної власності.....	32
1.2.3 Засоби вираження посесивного відношення.....	33
1.2.4 Взаємозв'язок категорій локативності, екзистенційності та посесивності.....	34
1.3 Заперечення як мовна категорія.....	36
1.3.1 Ступінь вивченості категорії заперечення.....	36
1.3.2 Експліцитне vs імпліцитне заперечення.....	40
1.4 Привативність як складна лексико-синтаксична категорія мови.....	43
Висновки до розділу 1.....	46
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАТИВНИХ ДІЄСЛІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	48
2.1 Дослідження привативних дієслів із позицій зіставної лінгвістики....	48

2.1.1 Вивчення привативних дієслів на засадах зіставного мовознавства.....	48
2.1.2 Порівняльне дослідження лексичних систем.....	49
2.1.3 Дієслово як значеннєвий центр висловлювання.....	50
2.2 Процедура аналізу привативних дієслів.....	51
2.2.1 Моделювання семантики привативних дієслів.....	51
2.2.2 Привативність та суміжні лінгвістичні категорії.....	54
2.2.2.1 Інструментальність.....	54
2.2.2.2 Партитивність.....	56
2.2.2.3 Соматичне відношення.....	57
2.3 Критерії формування та методика дослідження емпіричного корпусу.....	58
2.3.1 Критерії укладання корпусу дослідження.....	58
2.3.2 Методика дослідження емпіричного матеріалу.....	60
2.3.3 Предикатна та аргументна інформація.....	62
Висновки до розділу 2.....	64
РОЗДІЛ 3 ТИПИ КАУЗАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ЇЇ ДОДАТКОВІ СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ.....	66
3.1 Семантика каузатора.....	66
3.1 Привативні дієслова маніпулятивної каузації.....	70
3.1.1 Привативні дієслова без додаткових семантичних ознак.....	71
3.1.2 Привативні дієслова каузації за допомогою інструмента.....	72
3.1.3 Привативні дієслова каузації за допомогою протиправної дії.....	94
3.1.4 Привативні дієслова каузації за допомогою фізичної сили.....	98
3.2 Привативні дієслова директивної каузації.....	108
3.2.1 Привативні дієслова без додаткових семантичних ознак.....	108
3.2.2 Привативні дієслова каузації за допомогою правової дії.....	109
3.2.3 Привативні дієслова каузації за допомогою протиправної дії.....	114
3.2.4 Привативні дієслова каузації за допомогою вербальної дії.....	118

3.3 Узагальнення зіставних спостережень щодо каузативної семантики привативних дієслів в англійській та українській мовах.....	127
Висновки до розділу 3.....	131
РОЗДІЛ 4 ТИПИ ПОСЕСИВНОЇ СИТУАЦІЇ ТА СЕМАНТИКА ЇЇ КОМПОНЕНТІВ (СУБ'ЄКТА ТА ОБ'ЄКТА ВОЛОДІННЯ).....	135
4.1 Привативні дієслова невідчужуваної власності.....	136
4.1.1 Суб'єкт посесивної ситуації – істота.....	138
4.1.1.1 Об'єкт посесивної ситуації – частина тіла.....	139
4.1.1.2 Об'єкт посесивної ситуації – абстрактна сутність.....	165
4.1.2 Суб'єкт посесивної ситуації – неістота.....	173
4.1.2.1 Суб'єкт посесивної ситуації – конкретний предмет.....	173
4.1.2.2 Суб'єкт посесивної ситуації – рослина.....	182
4.1.2.3 Суб'єкт посесивної ситуації – абстрактна сутність.....	186
4.2 Привативні дієслова відчужуваної власності.....	188
4.2.1 Привативні дієслова без конкретизації семантики об'єкта посесивної ситуації.....	191
4.2.2 Привативні дієслова із конкретизацією семантики об'єкта посесивної ситуації.....	198
4.2.2.1 Об'єкт посесивної ситуації – гроші.....	198
4.2.2.2 Об'єкт посесивної ситуації – одяг / взуття.....	203
4.2.2.3 Об'єкт посесивної ситуації – земельна ділянка.....	204
4.2.2.4 Об'єкт посесивної ситуації – їжа / напої.....	205
4.2.2.5 Об'єкт посесивної ситуації – зброя.....	206
4.2.2.6 Об'єкт посесивної ситуації – тварина.....	207
4.2.2.7 Об'єкт посесивної ситуації – транспортний засіб.....	207
4.3 Узагальнення зіставних спостережень щодо посесивної семантики привативних дієслів в англійській та українській мовах.....	208
Висновки до розділу 4.....	212
ВИСНОВКИ.....	216

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	219
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	275
СПИСОК ТЕКСТОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	276
ДОДАТКИ.....	281
ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ.....	299
ПЕРЕЛІК СХЕМ.....	299
ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ.....	299
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	300
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	305

ПЕРЕДМОВА

Монографію присвячено зіставному дослідженню привативних дієслів у сучасній англійській та українській мовах: на основі опрацьованих критеріїв добору матеріалу укладено корпус привативних дієслів в обох досліджуваних мовах; створено модель зіставного опису семантики аналізованих дієслів в неблизькоспоріднених мовах, яка зокрема враховує актантну структуру, словотвірну будову і стилістичну маркованість досліджуваних лексичних одиниць. Робота виконана в рамках донецької школи типологічного і зіставного мовознавства і є продовженням серії «Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження».

Щиро вдячна шановним рецензентам монографії, які надали вдумливі та ґрунтовні поради та зауваги щодо вдосконалення роботи.

Висловлюю глибоку вдячність кожному, хто долучався до написання цього дослідження на різних етапах його виконання: доцільними порадами та рекомендаціями, критичними заувагами та питаннями. З великою повагою згадую свого наукового керівника Каліуценка Володимира Дмитровича за влучні поради, підтримку та наукове натхнення. Щиро дякую шановним опонентам дисертаційного дослідження, яке стало основою для цієї монографії, доктору філологічних наук, професору, професору кафедри англійської мови і перекладу Інституту сходознавства Київського національного лінгвістичного університету Тереховій Світлані Іванівні та Бондаренко Катерині Леонідівні, кандидату філологічних наук, доценту, доценту кафедри перекладу та загального мовознавства Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Окремо хочу подякувати кафедрі англійської філології та усім колегам факультету іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса за підтримку протягом усього періоду роботи над дослідженням.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

заст.	застаріле слово
КС	каузативна ситуація
ЛСВ	лексико-семантичний варіант
ЛСГ	лексико-семантична група
мед.	медичний термін
ПД	привативне дієслово
ПС	посесивна ситуація
розм.	розмовне слово
ОПС	об'єкт посесивної ситуації
сл.	сленгове слово
СО	семантична ознака
СПС	суб'єкт посесивної ситуації
ФТ	формула тлумачення
Am.	американський варіант англійської мови
Aus.	австралійський варіант англійської мови
Br.	британський варіант англійської мови
Instr	інструмент
L	місцезнаходження
Scot.	шотландське слово
X	каузатор
Y	суб'єкт посесивної ситуації
Z	об'єкт посесивної ситуації

ВСТУП

Монографія присвячена зіставному дослідженню привативних дієслів (далі ПД) в англійській та українській мовах, тобто дієслів, які виражають динамічну ситуацію позбавлення: англ. *to deprive* ‘позбавляти’, *to cut away* ‘відрізати’, *to rob* ‘грабувати’; укр. *позбавляти*, *віднімати*, *випрошувати* і под.

У роботі досліджуються лексичні одиниці у двох різноструктурних неблизькоспоріднених мовах: англійській та українській, що зумовлено посиленою цікавістю до порівняльного і типологічного вивчення мовних явищ упродовж останніх десятиліть [23; 37; 72; 88; 116; 127; 160; 178; 189; 215; 263; 270; 282; 312; 350; 354; 356; 360; 364; 384; 419; 424; 426; 450; 483; 486; 495 та ін.].

Вивчення лексичного складу мови в зіставному і типологічному аспектах є одним із найбільш актуальних напрямків лексичної семантики (див. [11; 14; 227; 266; 269; 367; 375; 427; 507; 508]). Окреме місце з-поміж типологічних і зіставних досліджень посідає вивчення дієслова як структурно-значенневого центру висловлення [23; 36; 54; 126; 154; 204; 216; 271; 282; 304].

Специфіка одиниць дослідження полягає у тому, що ПД комбінують у своїй семантичній структурі три фундаментальні категорії мови: каузативність, посесивність та заперечення. Про універсальність зазначених мовних категорій свідчать численні зіставні [8; 19; 150; 224; 249; 337; 443; 462] та типологічні дослідження за темою [134; 178; 263; 312; 342; 378; 391; 417; 483].

Різні аспекти категорій каузативності, посесивності та заперечення також неодноразово вивчалися на матеріалі окремих мов, зокрема: української [76; 130; 167; 177; 181; 182; 191; 195; 248; 274], англійської [81; 245; 269; 272; 363; 381; 409; 428; 429], російської [69; 141; 330; 420], французької [155; 170; 208; 421], німецької [231; 262; 397; 490], японської [298; 394; 475], іспанської [57; 240; 269], бурятської [261], італійської [6], литовської [187], естонської [260], лезгинської [1], польської [239], суахілі [349], тайської [394] та багатьох інших.

Через свою семантичну неоднорідність різні аспекти вивчення ПД стають предметом дослідження в роботах із різних питань каузативності [114, с. 285; 155, с. 125; 271, с. 254; 282, с. 123–133; 474; 509 та ін.], посесивності [63, с. 205;

116, с. 41; 203, с. 189; 292, с. 151], заперечення [25, с. 15; 32, с. 80; 146; 231; 388, с. 90; 389, с. 40; 422, с. 47] та дієслівної семантики загалом [31; 51, с. 59–60; 177; 248; 318; 416, с. 210–211]. Утім, незважаючи на значну кількість лінгвістичних студій за означеними напрямками дослідження, спостерігається відсутність окремих робіт за темою загалом і зіставних досліджень в англійській та українській мовах зокрема.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю системного опису семантики ПД у зіставному аспекті на засадах сучасного семантичного аналізу мовних одиниць, що детерміновано недостатнім опрацюванням категорії привативності в лінгвістиці.

Мета дослідження полягає у визначенні спільних і відмінних ознак англійських та українських ПД: семантики, дистрибутивних особливостей, словотвірної будови та стилістичної маркованості.

Досягнення мети стає можливим за умови вирішення таких **завдань**:

- укласти корпус ПД в англійській та українській мовах;
- розробити методикау зіставного опису ПД;
- здійснити семантичну класифікацію ПД в англійській та українській мовах;
- визначити інтегральні семантичні ознаки (СО), властиві всім ПД, та додаткові СО, властиві певним типам, підтипам, групам, підгрупам або окремим дієсловам;
- виявити лакуни щодо передавання окремих привативних значень в англійській та українській мовах;
- описати особливості лексико-синтаксичної сполучуваності ПД у зіставлюваних мовах;
- установити взаємозв'язок між словотвірною будовою слова та типовими смислами, які виражають досліджувані дієслова в обох мовах;
- здійснити кількісний аналіз емпіричного матеріалу з метою виявлення ступеня продуктивності семантичних типів у порівнюваних мовах.

Об'єктом дослідження є привативні дієслова в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є семантика привативних дієслів в англійській та українській мовах, їхня актантна структура, словотвірна будова та стилістичні особливості.

Матеріалом дослідження слугують 1962 лексеми (947 лексем в англійській та 1015 лексем в українській мові), отримані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел англійської та української мов, з-поміж яких, зокрема, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» за ред. В. Т. Бусела [518] та ін., «Словник української мови» у 10 т. за ред. І. К. Білодіда [522], «New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language» [529], «The New Shorter Oxford English Language Dictionary on Historical Principles» by L. Brown [530] та інші. Одиницею дослідження є моносемантична лексема або лексико-семантичний варіант полісемантичного дієслова (далі ЛСВ). Корпус текстового матеріалу, на якому вивчалися семантична структура одиниць дослідження, особливості їхньої дистрибуції та стилістичної маркованості, складає 3000 прикладів вживання аналізованих дієслів у мові (1500 речень у кожній із досліджуваних мов), джерелами якого стали тексти художньої літератури та публіцистики, а також інтернет-ресурси.

Мета та завдання, окреслені в роботі, а також специфіка об'єкта дослідження зумовили використання таких **методів та прийомів** лінгвістичного аналізу: *дефініційний та компонентний аналіз* – для визначення елементарних сем, установлення корпусу дослідження, виділення інтегральних і додаткових СО; методика побудови *формул тлумачення* – для моделювання семантики одиниць дослідження, що дає можливість урахувати семантичні, синтаксичні та сполучувальні ознаки дієслова; *структурний аналіз* – із метою встановлення кореляції між семантикою та дистрибуцією аналізованих дієслів; *дистрибутивний та контекстологічний аналіз* – для з'ясування лексико-синтаксичної сполучуваності дієслів; *словотвірний аналіз* – для встановлення моделей словотворення та їхніх структурних типів; *зіставний метод*, що

уможлиблює висвітлення спільних і відмінних семантичних, дистрибутивних та стилістичних ознак у складі досліджуваних одиниць в обох мовах; *кількісний аналіз* – для виявлення наявності / відсутності, продуктивності / частотності певних структурних і семантичних типів у кожній мові; *описовий метод*, що є підґрунтям для комплексної презентації результатів дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що в ньому уперше було розглянуто спільні та національно-специфічні особливості категорії привативності в англійській та українській мовах. На основі визначених критеріїв добору матеріалу укладено корпус ПД в обох досліджуваних мовах, системно описано їхню семантику, а також дистрибутивні, словотвірні та стилістичні особливості.

Теоретична значущість роботи полягає у створенні моделі зіставного опису семантики привативних дієслів в англійській та українській мовах, яка враховує семантику, дистрибуцію, словотвірну будову і стилістичну маркованість досліджуваних лексичних одиниць. Ця модель може бути застосована для опису інших типів дієслів, семантику яких визначають декілька елементарних семантичних елементів, що сприятиме подальшому розвитку зіставної лінгвістики. Опрацьована модель комплексного семантичного аналізу також є внеском у теорію лексичної семантики.

Практична цінність дослідження зумовлена можливістю використання отриманих у роботі результатів і висновків у навчальному процесі (порівняльна лексикологія та порівняльна граматики англійської та української мов, загальне та зіставне мовознавство), а також у лексикографічній практиці для опису семантики одиниць, які містять два та більше елементарні значення.

РОЗДІЛ 1

ПРИВАТИВНІ ДІЄСЛОВА В СИСТЕМІ ЛІНГВІСТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ

У цьому розділі здійснено критичний огляд результатів попередніх студій за темою (вітчизняних та зарубіжних авторів), з'ясовано стан дослідження категорії привативності, висвітлено різні підходи до вивчення аналізованої категорії загалом та ПД англійської та української мов зокрема, визначено лінгвістичних статус привативності у системі мовних засобів вираження каузативних та посесивних значень. Встановлено, що привативність – це універсальна семантично складна похідна категорія, яка комбінує в своїй семантичній структурі три фундаментальні категорії мови: посесивність, каузативність та заперечення.

1.1 Теоретичні засади вивчення категорії каузативності

Каузативність як відображення в мові причинно-наслідкових відношень об'єктивної картини світу належить до універсальних фундаментальних лінгвістичних категорій [193, с. 379; 330, с. 1; 331; 465, с. 165; 476, с. 1].

Втім, слід розрізняти категорії каузальності та каузативності, які є суміжними, але не тотожними [20; 55; 204, с. 12–13]. Каузальність – це всеосяжна логіко-філософська категорія, яка охоплює всі види зв'язків між подіями (не тільки причинно-наслідкові) у навколишньому світі [20], тоді як каузативність є лінгвістичною категорією, яка властива дієсловам і відображає причинно-наслідковий зв'язок між подіями, фактами, станами [151, с. 7; 214, с. 6; 272, с. 9; 341, с. 226–227; 355, с. 184–186; 474, с. 239–240; 501, с. 108–151; 509, с. 237].

На думку Н. Д. Арутюнової, в основі каузативності лежить зв'язок між двома подіями (рос. межсобытийность) [16, с. 175–178]; це потрактування каузативності також поділяють Л. І. Дубовик [84], Л. Г. Дюндик [85, с. 3], С. Н. Шаволіна [319, с. 12] та ін. Крім того, існує погляд на каузативність як на семантичний примітив [133; 136, с. 75; 455, с. 155; 507, с. 224], підґрунтям для

чого є теза, що семантика каузативності не може бути зведена до будь-якої іншої, яка була б простішою за неї [136, с. 75]. У. Чейф розглядає каузативність як елементарну дериваційну одиницю (дериватему), додавання якої до основи дієслова з процесуальною семантикою надає йому значення дії, і новоутворене дієслово потребує зазначення не тільки пацієнса, але й агенса [345, с. 129]. Деякі науковці пов'язують категорію каузативності зі спонукальністю, стверджуючи, що функція каузативних дієслів полягає у спонуканні до дії [30; 217, с. 75–76] або спричиненні через спонукання чи примус [41, с. 7; 237, с. 36]. О. Є. Корді [155], Ю. В. Терьошина [290], Т. А. Яценко [330, с. 12] вважають каузативність одним з окремих видів модальності.

Розмаїття поглядів на сутність каузативності зумовлює вибір різних підходів до її вивчення. Г. М. Аліна [5], В. Ф. Веливченко [41], О. Я. Гордон [69], М. В. Кузнєцова [164], І. М. Кучман [166], Л. О. Мельник [191], В. І. Озюменко [225], Ю. В. Терьошина [290], О. О. Хлебцова [296] та ін. досліджують каузативність на засадах функційно-семантичного поля. В лінгвістиці також існує погляд на каузативність як на лексико-семантичну групу дієслів [42; 286; 293; 316] або як на лексико-граматичне поле [155, с. 124]. До граматичних категорій дієслова зараховують каузативність М. С. Бейкер [340], О. В. Земська [113], Б. Комрі [353], Б. Корпонець [414], Л. І. Куліков [418], О. С. Маслова [441], К. В. Мурті [456] та ін. А. Вежбицька [508], Г. К. Карловська [131], М. Лемменс [423], З. Д. Мухтаров [209], О. І. Рейдель [254], Н. О. Рубанова [255], Н. Р. Сумбатова [493], М. Шибатані [474; 478] та багато інших розглядають каузативність як предмет дослідження семантичного синтаксису. Ф. Вольф [510], Г. Гілквін [376], Д. В. Кононова [153], Р. Мальдонадо [436], С. Кеммер та А. Ферхаген [408], Т. А. Яценко [330; 331] застосовують для вивчення каузативності когнітивний підхід, а О. Г. Максапетян [183] зосереджується на екстралінгвальних аспектах категорії каузативності.

1.1.1 Базові поняття категорії каузативності

Основним поняттям категорії каузативності є термін «каузативна ситуація» (далі КС) [215, с. 6; 272, с. 9; 405, с. 255–256; 478, с. 239]. Застосування терміна «ситуація» в лінгвістиці започаткував Л. Теньєр на позначення дії та її учасників у висловленні [288]. Подальшого поширення термін набуває в роботах В. Б. Касевича [135], Ю. А. Левицького [173], О. О. Холодовича [297], В. С. Храковського [298] та інших лінгвістів, які працюють у галузі синтаксичної семантики. Ю. А. Левицький вважає, що ситуація є фрагментом дійсності, реальною подією, яка реалізується в реченні [173, с. 108]. На думку В. С. Храковського, «дієслово-вершина [...] є словом предикатом, що називає ситуацію, яка тлумачиться за допомогою інших предикатів і партиципantів [...]» [298, с. 5]. Отже, в основі концепції лежить вербоцентрична модель речення, згідно з якою «ядерне» дієслово-присудок потенційно несе в собі типове речення [14, с. 8; 32, с. 7; 49, с. 4; 82, с. 175; 132, с. 309; 133; 271, с. 247; 299].

За визначенням В. П. Неद्याлкова та Г. Г. Сильницького, каузативною є ситуація, що складається мінімум із двох мікроситуацій, пов'язаних між собою відношенням каузації або спричинення. Каузувальна ситуація називається *антецедентом*, а ситуація, яка каузується – *консеквентом* [215, с. 6; 272, с. 9–11].



Схема 1.1 Базова каузативна ситуація (КС)

Наслідуючи ідеї структурної лінгвістики (див., наприклад, роботи Ю. Д. Апресяна [9; 11; 14]), базову каузативну ситуацію можна представити у вигляді такої формули тлумачення: «Х дією v_1 каузує Y виконувати дію / бути у стані v_2 ». Семантичні ролі актантів розподіляються таким чином: X – предмет антецедента (*вчинок*), Y – предмет консеквента (*його (він)*). За прийнятою

термінологією X – це *агенс* [215, с. 6; 343, с. 301; 474; 496, с. 81; 509, с. 176–181], за іншим визначенням *каузатор* [227, с. 1; 273, с. 381; 344, с. 98; 363, с. 93; 418, с. 23]; Y – *пацієнс* [215, с. 6; 343, с. 301; 474; 496, с. 81; 509, с. 176–181], або за іншою термінологією *каузат* (англ. *causee* досл. ‘той, кого каузують’) [293, с. 163; 363, с. 294; 418, с. 234; 437].

На думку М. Шибатані, каузативна ситуація має відповідати двом умовам:

- 1) каузувальна подія та подія, яка каузується, розподілені в часі таким чином, що подія, яка каузується, може відбуватися тільки після каузувальної;
- 2) каузувальна подія та подія, яка каузується, є взаємозалежними, й існування події, яка каузується, можливе тільки за умови реалізації каузувальної події. Якщо каузувальна подія не відбулася, подія, яка каузується, також не відбувається [474, с. 239–240; 478, с. 1–2].

Не зважаючи на те, що теорія каузативності є ретельно розробленою, у лінгвістичній літературі залишається широке коло проблем дискусійного характеру. Так, невирішеним є питання щодо семантичного наповнення ролі каузатора. Деякі науковці стверджують, що позицію каузатора може займати тільки людина [144, с. 10; 237, с. 36; 363, с. 293; 414 та ін.], ширшого погляду на це питання дотримуються Т. В. Булигіна та О. Д. Шмельов [344, с. 98], А. Вежбицька [508, с. 237], В. П. Недялков і Г. Г. Сильницький [216], О. В. Падучева [227] та ін., які вважають, що каузатором може бути будь-яка жива істота (людина або тварина), подія, стан тощо.

У вивченні категорії каузативності релевантним залишається питання про те, які дієслова зараховувати до каузативних. Існує погляд, що до кола каузативних належать тільки ті дієслова, які мають відповідний некаузативний корелят, напр., рос. *сидеть* – *сажать*, укр. *кипіти* – *кип'ятити*, англ. *to burn* ‘горіти’ – *to burn* ‘палити’ тощо [69; 155, с. 22–23; 225, с. 7; 297, с. 91; 425, с. 42–43; 434, с. 489; 466, с. 100]. Втім, на думку інших лінгвістів, такий погляд на каузативність є релевантним тільки для тих мов, у яких каузативність виражається регулярними морфологічними засобами і є однією з граматичних категорій дієслова [353, с. 318; 414, с. 148; 441, с. 272].

Інші дослідники вважають каузативними перехідні дієслова із суб'єктно-об'єктним відношенням, які функціонують у конструкціях типу «суб'єкт – дія – об'єкт», де дія спрямована на об'єкт із метою внесення певних змін, напр., англ. *to take, to build, to throw*, рос. *забирать, строить, бросать*, укр. *забирати, будувати, кидати* тощо [5, с. 10–11; 46, с. 8; 144; 164; 215; 217, с. 75; 287; 296, с. 8; 316, с. 48; 343, с. 300; 428, с. 90–91 та ін.].

Дуже широкого погляду на зміст категорії каузативності дотримуються А. Вежбицька [509, с. 171–176], В. І. Гаврилова [48], О. В. Падучева [227], М. І. Подлеська [465, с. 166–167], Б. Тошович [293] та ін., розглядаючи як каузативні всі перехідні дієслова і низку неперехідних. Наприклад, дієслово англ. *to sit* 'сідати' А. Вежбицька трактує як «to cause one's own body to sit» 'примушувати своє тіло сідати' і проводить аналогію з дієсловом англ. *to seat* 'саджати' «to cause someone else's body to sit» 'примушувати чие-небудь інше тіло сідати' [509, с. 176].

1.1.2 Засоби вираження категорії каузативності

Каузативність знаходить своє вираження на всіх рівнях мови. За планом вираження виділяють морфологічний, синтаксичний та лексичний каузатив [215; 216; 315; 343; 406, с. 274; 474; 476; 484, с. 260 та ін.].

Морфологічні засоби вираження категорії каузативності складають граматичну категорію дієслова й в усіх мовах світу, де вони існують, утворюються додаванням префіксів або суфіксів до основ неперехідних дієслів [340, с. 53; 364, с. 33; 417, с. 886; 476, с. 5], наприклад, каузативні дієслова японської мови регулярно утворюються за допомогою суфікса *-sas* [297, с. 90; 395, с. 170]. Типологію морфологічного каузатива розглядають Р. М. Діксон [364], Т. Ергашев [325], В. Б. Касевич [135, с. 214–217], В. П. Недялков [214], Дж. Ю. Сонг [485], М. Шибатані та П. Пардеші [477] та ін. На морфологічних засобах вираження каузативності в окремих мовах концентрують увагу Б. Корпонець [414] в мовах хінді та угорській; Є. О. Ципанов [303, с. 191–211] у мові комі; О. О. Холодович [297, с. 91–114], Ш. Івасакі [395] та М. Шибатані [479] в японській; К. В. Мурті в мові телугу [456]; В. П. Недялков у

манчжурській [212]; Н. Д. Сулейманов [283] в агульській; О. С. Маслова [441] в юкагирській тощо.

Синтаксичний каузатив (за іншою термінологією перифрастичний) [343, с. 307–310; 365, с. 245–246; 401, с. 233–241; 503; 513] або аналітичний каузатив [81; 155, с. 22; 193, с. 388; 213; 215; 250] виникає в мовах, які не мають продуктивного морфологічного каузатива. До них, зокрема, належить більшість індоєвропейських мов: англійська, німецька, французька, українська, російська тощо [314, с. 21]. Умовою функціонування синтаксичного каузатива є наявність у мові спеціалізованих каузативних зв'язок, які у сполученні з будь-яким некаузативним дієсловом утворюють каузативну конструкцію [213, с. 29; 215, с. 8], наприклад, англ. *make* + *INF*, нім. *lassen* + *INF*, фр. *faire* + *INF*. Наприклад, англ. *Peter made Jane go away* 'Пітер примусив Джейн піти геть'. На думку Л. І. Кулікова [417, с. 886], Дж. Ю. Сонга [483, с. 35–67] та ін. треба розрізняти синтаксичний каузатив та конструкції, які містять причинно-наслідкові зв'язки, але не мають дієслова-зв'язки, наприклад: *It started raining so we went home* 'Розпочався дощ, тому ми пішли додому'.

Із типологічного погляду каузативні синтаксичні конструкції вивчають Б. Комрі [354], Л. І. Куліков [419], Л. Ц. Санжеєва [санга], Дж. Ю. Сонг [483, с. 35–67], Х. К. Морено [454] та ін. До різних аспектів дослідження синтаксичного каузатива звертаються С. Бебкок [339], Р. М. Діксон [363, с. 293–297], О. М. Длугош [81], Л. М. Ковальова [415], Е. Лайнер [428], З. Д. Мухтаров [209], О. І. Рейдель [254] та ін. на матеріалі англійської мови; Г. В. Плаксіна [242], Л. І. Куліков та Н. Р. Сумбатова [420] – на матеріалі російської, О. Є. Корді [155, с. 22] – французької; В. П. Недялков [213], А. М. Приходько [249] – німецької, Л. А. Мельник [191] – української, Ш. Івасакі та І. Г. Горі [394, с. 325–338] – тайської, Н. М. Барахоева [22] – інгуської тощо.

Лексичний каузатив (за іншим визначенням синтетичний каузатив) [16, с. 175–178; 193, с. 388; 210; 358; 428] містить сему каузативності в глибинній семантичній структурі, не маючи формальних каузативних маркерів

[417, с. 886]. Лексичні засоби вираження каузативності мають характер мовної універсалії [81, с. 4] і незалежно від наявності / відсутності морфологічного або синтаксичного каузатива спостерігаються в усіх мовах світу.

За визначенням Г. Г. Сильницького, каузативні дієслова у своїй семантичній структурі містять вказівку на каузувальний стан; стан, який каузується; та причинно-наслідковий зв'язок між ними [271, с. 247; 273, с. 19], тобто каузативність виражається імпліцитно і міститься в глибинній структурі дієслова [205; 221; 251].

Дослідженню лексичних засобів вираження каузативності присвячено значну кількість робіт в англійській [46; 149; 210; 271; 272; 286; 296; 343; 425 та ін.], німецькій [115; 217 та ін.], французькій [155; 205; 251 та ін.], російській [69; 131; 225; 293; 317 та ін.], іспанській [56; 57], лезгинській [1] і багатьох інших мовах.

1.1.3 Семантичні типи каузативних відношень

У сучасній лінгвістиці існує декілька семантичних класифікацій каузативних дієслів. Залежно від ступеню впливу каузатора виділяють *маніпулятивну* та *директивну* каузацію [352; 474, с. 259–267; 484, с. 277; 496; 508, с. 237; 509, с. 163], або, за іншою термінологією, *контактну* та *дистантну* каузацію [216, с. 28; 315, с. 98; 343, с. 327–328]. За маніпулятивної каузації каузувальна дія відбувається за допомогою фізичної сили (пор.: англ. *to cut away, to throw, to break*; укр. *відрізати, кидати, ламати* тощо), директивний каузатив передбачає застосування каузатором соціальних або вербальних засобів (пор.: англ. *to confiscate, to beg, to arrest*; укр. *конфіскувати, впрошувати, арештовувати* тощо).

Залежно від темпоральної дистанції між антецедентом та консеквентом каузативні ситуації поділяються на *прямі* та *непрямі* [227, с. 1; 478, с. 267–269; 477, с. 11–14; 484, с. 276; 509, с. 159]. Під прямою каузацією розуміють ситуацію, коли антецедент безпосередньо є причиною консеквента (наприклад, “Х, штовхаючи Y, примушує його впасти”), непряма каузація має справу із ситуацією, коли консеквент каузується не безпосередньо антецедентом, а ще

однією дією (наприклад, “X ламає машину, внаслідок чого Y потрапляє в аварію”).

За ступенем участі каузатора каузативні ситуації стратифікують на **фактитивні, пермісивні (прохібітивні)** та **асистивні** [46, с. 8; 135, с. 111; 193, с. 391; 215, с. 28; 217, с. 75; 315, с. 95–97; 343, с. 337; 417, с. 892]. За фактитивної каузації каузатор розглядається як основне джерело дії, що каузується, пор.: англ. *to cut, to take, to order*; укр. *різати, брати, наказувати* тощо. За пермісивної (прохібітивної) ситуації каузатор не є основним джерелом дії, яка каузується, а його роль обмежується дозволом (забороною) виконання дії, пор.: англ. *to let, to allow*; укр. *дозволяти, допускати* тощо. За асистивної каузації каузатор є не єдиним джерелом дії, яка каузується, а виконує цю роль спільно з ким-небудь іншим чи сприяє виконанню дії, пор.: англ. *to help, to assist*; укр. *допомагати, сприяти* тощо.

Розподіл на **навмисну** (активну) та **ненавмисну** (пасивну) каузацію ґрунтується на характері каузувальної дії, яка може бути агентивною, тобто протікати під контролем каузатора (наприклад, англ. *John built a house* ‘Джон побудував дім’), або неагентивною, тобто відбуватися без активної участі каузатора (наприклад, англ. *Jane dropped her pencil* ‘Джейн упустила свого олівця’) [46, с. 8; 227, с. 1; 315, с. 100–101; 508, с. 237].

Якщо дія каузації та її результат (дія, яка каузується) позначаються однією лексемою, дієслово визначається як таке, що містить у своїй семантиці **результативну** КС, напр., англ. *to kill, to solicit, to frighten*; рос. *убить, выпросить, испугать*; укр. *вбити, випросити, налякати* тощо. Якщо зазначені елементи містяться в семантиці різних лексем, дієслово виражає **нерезультативну** КС, напр., англ. *to let, to take*; рос. *разрешить, вынудить*; укр. *дозволити, змусити* [46, с. 10; 215, с. 9; 343, с. 336–337].

За напрямком каузативної дії виділяють **пряму** (позитивну) та **зворотну** (негативну) каузацію [85, с. 5; 114, с. 285; 155, с. 125; 191, с. 11; 272, с. 23; 287, с. 3; 316, с. 50]. За визначенням Г. О. Золотової, за прямої каузації мова йде про

становлення відношень, напр., укр. *надягати, давати, посилати*; зворотна каузація має справу з розривом відношень і містить негативну сему [114, с. 285], напр., укр. *знімати, забирати, повертати*. Пари каузативних дієслів за опозицією «пряма – зворотна каузація» розглядаються як антоніми, тому що вони протиставляються тільки за наявністю або відсутністю семи заперечення, що експлікується під час їх розкладання на диференційні ознаки: *давати* «каузувати мати», *забирати* «каузувати не мати» тощо.

1.1.4 Каузативність та суміжні лінгвістичні категорії

Дослідження каузативності як лінгвістичної категорії ставить перед науковцями цілу низку теоретичних питань, зокрема широко обговорюваною у мовознавстві є проблема співвідношення між категоріями каузативності та стану.

Для деяких мов, зокрема для японської, корейської, арабської, турецької, кечуа, алеутської, мови комі тощо, актуальним є виділення каузативного [303, с. 191–211; 475, с. 547–548] або, за іншою термінологією, каузативно-спонукального стану [135, с. 214; 445] як однієї з граматичних категорій дієслова. Це обумовлене тим, що морфемі, за допомогою яких утворюються в цих мовах каузативні дієслова, можуть брати участь також у формуванні пасивного стану [337; 310; 452; 457, с. 457; 482, с. 367–377; 517]. Але типологічні дослідження дають можливість зробити висновок про те, що стан і каузативність є різними категоріями [135, с. 91–112; 193, с. 385; 464], а в мовах, де таке відбувається, ці морфемі слід вважати прикладами полісемії [214; 216; 325; 417, с. 894; 418, с. 24–26].

Л. Г. Беббі стверджує, що між каузативністю та станом існують морфосинтаксичні паралелі, але не можна ототожнювати ці дві категорії або говорити про відношення входження чи включення [337, с. 48]. На думку І. О. Мельчука, існує декілька причин для розмежування категорій каузативності та стану. По-перше, каузативність змінює лексичне значення слова на відміну, наприклад, від пасивного стану; по-друге, каузативність може комбінуватися з іншими станами у межах одного слова; по-третє, стан ніколи

не виражається в словоформі двічі, тоді як подвійний (або потрійний) каузатив є можливим [193, с. 385–386].

Ще однією категорією, з якою взаємодіє в мові каузативність, є категорія інхоативності. Взаємозв'язку між каузативністю та інхоативністю присвячено низку окремих типологічних досліджень за темою [361; 385; 429]. На думку М. Хаспельмата, який проводить ґрунтовне типологічне дослідження інхоативних та каузативних дієслів, різниця між ними полягає у тому, що каузативне дієслово включає діяча (agent participant), який є каузатором дії, а інхоативне дієслово виключає каузатора та представляє ситуацію як таку, що відбувається спонтанно [385, с. 90]. Дослідник вважає, що ці дві категорії не можуть перетинатися в одному дієслові; якщо дієслово визначається як каузативне, воно не може містити інхоативний компонент і навпаки. Зв'язок між каузативними та інхоативними дієсловами автор визначає як словотвірний: каузативне дієслово є основою для формування інхоативного, напр., рос. *катать* – *кататься*. М. Хаспельмат окремо наголошує, що в англійській мові одне і те саме слово може в різних контекстах бути і каузативним, і інхоативним, наприклад: *The stick broke* 'Палиця зламалася' – інхоатив, *The girl broke the stick* 'Дівчина зламала палицю' – каузатив. Не відкидаючи результати попереднього дослідження, Г. Девіс, спираючись на матеріал селійської мови, послідовно доводить, що не тільки каузативне дієслово може бути основою для утворення інхоативного, але й навпаки [361].

Л. Ліпка демонструє різницю між каузативними та інхоативними дієсловами на прикладі двох англійських словосполучень *to catch fire* 'спалахнути' та *to set fire to* 'підпалити'; за його визначенням інхоативні дієслова позначають зміну стану, а каузативні спонукають до дії [429, с. 6]. Також як дві різнорівневі категорії розглядає каузативність та інхоативність А. Кейт і стверджує, що ці категорії не пов'язані відношенням входження або включення [407, с. 368].

Особливе місце у дослідженні категорії каузативності посідає вивчення її взаємодії з перехідністю. Взаємозв'язок між каузативністю та перехідністю є

мовною універсалією, адже всі каузативні дієслова є перехідними, але ці дві категорії не є тотожними, оскільки не всі перехідні дієслова характеризуються каузативною семантикою, тобто перехідність охоплює більше коло дієслів, ніж каузативність [169, с. 374; 348, с. 88; 425, с. 42; 434, с. 391–392; 466, с. 99; 474, с. 240 та ін.], наприклад, пор. англ. *John killed Bill* ‘Джон вбив Біла’ та *John loves Mary* ‘Джон кохає Мері’, де в першому реченні використовується перехідне каузативне дієслово, а в другому перехідне некаузативне.

Д. Кастовський вважає, що всі перехідні дієслова поділяються на дві значні групи: 1) інгерентно перехідні дієслова (напр., англ. *to beat* ‘бити’, *to eat* ‘їсти’, *to see* ‘бачити’ тощо), які не можуть бути каузативами; 2) перехідні дієслова, які містять каузативну сему (напр., англ. *to open*; *He opened the door* ‘Він відкрив двері’) [405, с. 266].

Дж. Д. МакКолі [435, с. 143], Б. Левін і М. Рапапорт [425, с. 35–36], О. О. Холодович [297, с. 91] та ін. стверджують, що перехідне каузативне дієслово є більш семантично складним і походить від відповідного неперехідного, утворюючись за схемою «неперехідне дієслово» – «каузувати неперехідне дієслово», наприклад, *The door opened* ‘Двері відчинилися’, *Pat opened the door* ‘Пет відчинив двері’. У світі теорії валентності подібна семантична деривація розглядається як така, що збільшує валентність дієслова на один семантичний актант [69, с. 19; 135, с. 215; 353, с. 323; 406, с. 26; 318, с. 23–24; 459, с. 70].

Спробу простежити еволюцію утворення каузативних дієслів від неперехідних корелятивів робить низка дослідників. Так, до діахронічних аспектів вивчення каузативності звертається Д. Ю. Сонг [485], який висвітлює походження каузативних морфем та конструкцій на матеріалі приблизно 600 мов, зокрема англійської, японської, російської тощо. Л. І. Куліков простежує розвиток каузативності в її зв’язку з перехідністю, станом та часом на матеріалі індоєвропейської, давньогрецької та санскриту [417, с. 895; 418]. А. В. Десницька аналізує засоби формування каузативних дієслів у готській, давньогрецькій, старослов’янській, давньоісландській тощо [79]. О. І. Наумова

розглядає історичні передумови виникнення каузативних дієслів в англійській мові [211], М. Стокер проводить ґрунтовне дослідження розвитку засобів вираження категорії каузативності на матеріалі середньо- та новоанглійської [491]. Окремі аспекти вивчення каузативності на засадах діахронічного аналізу висвітлюють Н. І. Барон [343, с. 302–304], Дж. Ніколс [459, с. 81–83], А. П. Чудінов [318, с. 23] та ін.

Особливий тип каузативних дієслів становлять лексеми, в яких форма перехідного каузативного дієслова збігається з формою неперехідного некаузативного дієслова, до яких належать, зокрема, англійські слова, напр., англ. *to open* ‘відкривати’, *to move* ‘пересувати’ тощо, наприклад, *The door opened* ‘Двері відчинилися’, *John opened the door* ‘Джон відкрив двері’.

Така здатність дієслів сполучати в одній формі перехідні та неперехідні значення отримує в лінгвістиці назву ергативність [169, с. 373; 192; 366; 418, с. 32; 439] і ставить перед науковцями питання, чи розглядати такі дієслова як одне слово, здатне використовуватися в двох синтаксичних позиціях [36, с. 42], або як дві окремі лексеми [405]. Слід, тим не менш, зазначити, що низка проведених досліджень свідчить скоріше на користь першої теорії [363, с. 292; 425, с. 50].

Актуальним також залишається питання про те, як трактувати пару неперехідне / перехідне дієслово, коли вони пов’язані суплетивним зв’язком, тобто перехідне дієслово безпосередньо не походить від основи неперехідного, наприклад, англ. *to die* – *to kill* ‘вмирати – вбивати’, рос. *есть* – *кормить*; укр. *прокидатися* – *будити* тощо. На думку О. Я. Гордон [69], Л. М. Ковальнової [415], Дж. Д. МакКолі [435], Дж. Л. Моргана [455], В. І. Озюменко [225], перехідне дієслово історично пов’язане з неперехідним і походить від нього. Більш доцільною видається позиція А. Вежбицької [509], М. Б. Каца [402], Дж. А. Фодора [371], М. Шибатані [479], які, не відкидаючи факту існування морфологічного каузатива в мовах світу, стверджують, що зазначені суплетивні пари не можна вважати пов’язаними словотвірним відношенням навіть на діахронічному рівні.

У слов'янських мовах, українській зокрема, дослідження каузативності ставить перед науковцями питання щодо визначення статусу дієслів доконаного та недоконаного виду. Питання полягає у тому, чи вважати доконаний та недоконаний вид словоформами одного дієслова або двома різними словами (наприклад, укр. *захистити* / *захистити*, *підписувати* / *підписати*, *купувати* / *купити* тощо). О. В. Бондарко та Л. Л. Буланін [34, с. 47], Т. В. Булигіна [36, с. 42; 224, с. 103], Р. М. Гайсіна [49, с. 47], О. Д. Шмельов [чей, с. 103] вважають доконаний / недоконаний вид каузативного дієслова формами одного слова, зауважуючи, що доконаний вид маркований ознакою результативності дії. В українській лексикографії [80; 284] та традиційній граматиці форми доконаного та недоконаного виду також розглядають у межах процесу формо-, а не словотворення [28, с. 191; 71, с. 170; 89, с. 341–342; 90; 121, с. 366–368; 175, с. 163–164; 244, с. 262–263; 276, с. 6; 313 та ін.], ґрунтуючись на чому в цій роботі доконаний та недоконаний вид вважається словоформами однієї лексеми.

Окрему увагу лінгвістів привертають пари дієслів типу рос. *ломать* – *ломаться*, *сердить* – *сердиться*, укр. *вмивати* – *вмиватись*, *одягати* – *одягатись*, де друге дієслово пари розглядається в межах дослідження декаузативності [10, с. 276; 54; 193, с. 392–396; 417, с. 888; 484, с. 263 та ін.].

Згідно із запропонованою І. О. Мельчуком семантичною інтерпретацією, декаузативні дієслова утворюються за формулою «каузативне дієслово (каузувати X) – каузатив = декаузативне дієслово (X)», тобто декаузатив «закреслює семантичний компонент 'каузувати'», видаляючи його із семантичної структури каузативного дієслова [193, с. 392].

Дещо по-іншому розглядають декаузативні дієслова Б. Комрі [353, с. 323–324], Л. І. Куліков і Н. Р. Сумбатова [420, с. 331–334], С. Четмен [348, с. 88] та ін. Дієслова типу рос. *сердить* – *сердиться* вони пояснюють так: *сердить* «X казує Y бути сердитим» – *сердиться* «X казує X бути сердитим», тобто каузатор і пацієнс у цих дієсловах збігаються. За запропонованою вказаними вище науковцями термінологією, дієслова типу рос. *одеваться*, *умываться*,

сердиться, кланяться, укр. підніматися, роззуватися, голитися, стригтися називаються автокаузативними, де каузувальна дія спрямована на антецедента, яким виступає власне каузатор.

У цій роботі каузативність розглядається як універсальна лексико-синтаксична категорія мови. Каузативними вважаються перехідні суб'єктно-об'єктні дієслова, які виражають причинно-наслідковий зв'язок між подіями, станами, фактами. Одиниці, досліджувані в роботі, належать винятково до лексичного каузатива, адже в англійській та українській мовах відсутні морфологічні засоби його вираження.

1.2 Посесивність серед лінгвістичних категорій

1.2.1 Ступінь вивченості категорії посесивності

Посесивність – це фундаментальна лінгвістична категорія, яка є мовною універсалією [4, с. 25; 8; 93, с. 246; 219, с. 181; 257; 294; 312, с. 7; 329, с. 3; 356]. Цікавість до посесивності як до логіко-філософської категорії відбиття навколишнього світу виникає в античний час. Вперше про володіння як про категорію говорить Аристотель у трактаті «Категорії», включаючи до сфери володіння властивість, стан, якість, кількість, розмір, одяг, частину тіла, майно [15, с. 89].

Підхід до посесивності як до власне лінгвістичної категорії був поширений у середині ХХ сторіччя [29; 194; 349; 350; 432; 433], поштовхом до чого стали результати ґрунтовних типологічних досліджень різноструктурних неблизькоспоріднених мов світу, насамперед мов Океанії [432, с. 69] та Північної Америки [294, с. 184], морфологічна будова яких має яскраво виражений посесивний характер.

На сьогодні, у лінгвістиці існує декілька напрямків вивчення категорії посесивності, що зумовлено складністю та неоднорідністю її змісту та плану вираження, використанням у ній «одночасно логічно абсолютно різнорідних принципів» [116, с. 5]. Науковці вважають посесивність функційно-

мовленнєвою категорією [220, с. 216], розглядаючи її як функційно-семантичне [2; 31; 33; 76; 152; 252; 311] або як функційно-синтаксичне поле [82; 93; 305]. До прагматичних аспектів вивчення посесивності звертаються С. П. Анохіна [8], З. М. Волоцька [43], Е. Кьоніг [412], І. О. Мельчук [445], Т. М. Ніколаєва [220], М. Хаспельмат [384], К. Писаркова [239], М. М. Сахокія [263], які стверджують, що посесивні відношення лежать у сфері питань граматичної будови мови. З позицій семантичного синтаксису посесивність розглядають А. В. Головачова [63 – 65], М. Д. Колечко [150, с. 2], О. О. Константінова [154], Ч. У. Крейдлер [416], Р. У. Лангакер [421], Дж. Лінч [432], Й. Огава [462], Л. І. Подольська [245], Г. А. Чанишева [304] та ін. Як семантична категорія дієслова посесивність привертає увагу Т. Г. Дементьєвої [77], П. Дж. Меєра [447], К. В. Рахліної [252], Л. Стасена [489] та ін. На психолінгвістичному характері посесивних відношень наполягають У. Г. Гудінаф [379] та М. Івіч [393]. На засадах когнітивної лінгвістики ця категорія досліджується О. Ю. Айхенвальд та А. Сторч [333], М. Веласкес-Кастільйо [502], С. А. Жаботинською [86], О. Є. Кібриком [141–143], Н. М. Левіною [172], М. В. Миловановою [197], Дж. Р. Тейлором [497] та Б. Хайне [386].

Посесивність як ключовий елемент взаємозв'язку мови та навколишнього світу ставить перед науковцями завдання відновити історичну послідовність її еволюції [292, с. 143–144]. На історичних передумовах виникнення посесивності як логіко-мисленнєвої категорії концентрують увагу В. В. Іванов [116 – 118], Т. М. Ніколаєва [220] та В. М. Топоров [291; 292]. Зміст та засоби вираження посесивності на історичному матеріалі декількох мов розглядають Ж. Гркович-Майор [380], М. М. Сахокія [263], А. П. Юдакін [326]; еволюцію посесивних відношень також простежують Т. Г. Дементьєва [77] на матеріалі лексичного складу французької мови, Є. О. Хелимський [295] у морфологічному складі прасамодійської, Є. І. Дьоміна [78] у болгарському історичному синтаксисі та Т. М. Ніколаєва [219] на прикладі словосполучень зі словом *свій* у російській мові на ранніх етапах її еволюції.

Про те, що категорія посесивності (володіння) у тій чи іншій формі знаходить своє вираження в різних мовах світу [311, с. 101], свідчать численні типологічні дослідження. Насамперед необхідно виділити низку фундаментальних досліджень, виконаних колективами авторів на матеріалі багатьох мов світу [362; 368; 467; 498]; слід також звернути особливу увагу на ґрунтовні роботи В. В. Іванова [116; 118] та Ш. Баллі [342], проведені на матеріалі мов євразійської мовної спільноти; В. Д. Каліуценка із залученням 50 різноструктурних неблизькоспоріднених мов [126; 404] та П. В. Гращенкова на матеріалі 70 мов [72]. Привертають увагу праці В. П. Ліперовського в індоарійських мовах (хінді, урду, панджабі, бенгальська) [178], К. Г. Чінчлей у російській, англійській, литовській та румунській мовах [312] та Є. В. Кларк [350], яка аналізує посесивні конструкції в різноструктурних мовах світу, серед яких англійська, французька, іспанська, бенгальська, турецька, японська, ескімоська тощо. На матеріалі мов Океанії посесивність вивчають О. Ю. Айхенвальд [335], У. Гудинаф [379] та І. М. Камова [128], в англійській та німецькій – Г. А. Чанишева [304], у німецькій та українській – О. О. Константінова [154], у російській та англійській – О. М. Селіверстова [267 – 269], в англійській та узбецькій – А. Чарієв [305]. У меланезійських мовах посесивні конструкції привертають увагу М. А. Журинської [91; 93] та Дж. Лінча [432], у японській та корейській – Й. Огави [462], засоби вираження посесивності аналізують Н. Ф. Алієва [4] в індонезійських мовах та О. М. Вольф [44] – в іберо-романських.

На матеріалі окремих мов посесивність досліджують С. М. Комлякова [152], Л. І. Подольська [245] та ін. – в англійській; Т. М. Мішеніна [182] – в українській; В. А. Степанян [281], Р. Т. Саттаров [262] – у німецькій; Т. О. Абросімова [2] та Р. У. Лангакер [421] – у французькій; Т. Б. Алісова [6] – в італійській; К. Писаркова [239] – у польській; Т. М. Свешникова [264] – у румунській; Т. М. Молошна [202] – у сербохорватській; Б. Маскулюнас [187] – у литовській; Й. Люо [431] та Х. Чаппелл [347] – у мандаринській китайській; С. І. Шаріна [320] – в евенкійській; Дж. Крісті [349] – у мові суахілі;

З. Фрайзінгер [373] – у мові вандала; Л. Майкл [448] – у мові нанті; А. Сторч [492] – на матеріалі мови гоун.

1.2.2 Зміст та межі категорії посесивності

До сьогодні у визначенні меж та змісту категорії посесивності простежуються певні розбіжності. Але перш ніж вести мову про різні погляди стосовно змістовного наповнення категорії та про коло об'єктів, які включаються до сфери володіння, треба внести певну ясність щодо термінології, яка використовується в лінгвістиці загалом і в цій роботі зокрема. Базова ФТ посесивної ситуації (далі ПС) виглядає так: “*Y* має *Z*” [125, с. 94; 126, с. 41; 128, с. 7; 267, с. 100; 268, с. 95]. До складу ПС входять два семантичні актанти: *Y* – особа чи предмет, який є власником чогось або володіє чимось, та *Z* – те, що знаходиться у власності *Y*, а відношення між *Y* та *Z* визначається як відношення посесивності (володіння).

Для позначення *Y* застосовуються терміни «посесор» [12; 40; 43, с. 231; 61; 63, с. 173; 76; 92; 150], «власник» [118, с. 132; 123, с. 12; 193, с. 230; 291, с. 99; 271, с. 149], суб'єкт посесивності [59, с. 195; 119; 264, с. 201] та «присвійник» (рос. «притяжатель») [78, с. 209]. Для позначення *Z* використовуються терміни «об'єкт володіння» [45, с. 231; 59, с. 193; 63, с. 173; 150; 291, с. 149; 292, с. 99], «об'єкт посесивності» [59, с. 193; 264, с. 201], “те, чим володіють” (рос. *обладаемое*) [123, с. 112; 193, с. 230] або предмет володіння [12]. В англійській літературі загальноприйнятим для позначення *Y* є термін *possessor* (досл. “той, хто володіє”) [356; 384; 386; 412; 413; 450]. Для позначення *Z* одностайності серед лінгвістів не існує, науковці використовують цілу низку термінів: суто англійське *possessee* (досл. “те, чим володіють”) [386; 392], запозичене з латини *possessum* (досл. “те, чим володіють”) [412] або *possessed object* (досл. “об'єкт, яким володіють”) [355, с. 206; 468].

1.2.2.1 Семантика суб'єкта посесивної ситуації

Низка науковців обмежує коло СПС тільки істотами або особами, стверджуючи, що у випадку, коли СПС – нежива істота, відношення між СПС та ОПС не може бути визначеним як посесивне [12; 82; 92; 119; 241; 301; 304;

312]. Т. О. Іванова, концентруючись на антропоцентричному характері категорії посесивності, стверджує, що поняття власності та володіння чим-небудь логічно має сенс лише щодо живої субстанції (людини, тварини) [119, с. 171–172].

Ширший погляд на трактування змісту СПС пропонують М. Д. Колечко та Л. І. Лухт, коли говорять, що посесор-особа домінує в посесивних відношеннях, але автори не заперечують можливості функціонування імен неживих істот та назв абстрактних сутностей на позиції СПС [150, с. 6–7; 180, с. 131–132].

На думку А. В. Головачової [61], І. Г. Данильчука [76], І. М. Камової [128], О. Є. Кібрика [141 – 143], О. О. Константинової [154], Л. І. Подольської [245], К. В. Рахіліної [252], В. О. Степаняна [281], Б. Хайне [386] та ін. термін «посесивний суб'єкт» повинен застосовуватися не тільки щодо особи або тварин, але й щодо неживих предметів та абстрактних сутностей.

У цьому дослідженні СПС тлумачиться в широкому розумінні, і до сфери СПС включаються як особи та істоти, так і неживі предмети та абстрактні поняття.

1.2.2.2 Семантика об'єкта посесивної ситуації

Ключовим для категорії посесивності є визначення характеру відношення між ОПС та СПС, де залежно від ступеню близькості взаємодії між Y та Z виділяють ОПС *невідчужуваної* (inalienable) та *відчужуваної* (alienable) власності [2, с. 227; 59; 61; 347, с. 4–5; 386; 412; 413], які за іншою термінологією також формулюють як органічну (внутрішньо притаманну) та неорганічну власність [52, с. 311; 116, с. 5; 118, с. 311; 281, с. 206] або внутрішнє (іманентне) та зовнішнє (віртуальне) володіння [239, с. 172; 245, с. 4; 304, с. 30; 328, с. 199].

Існують певні розбіжності щодо погляду на характер зв'язку між СПС та ОПС. Низка науковців визначає різницю між невідчужуваною та відчужуваною власністю на підґрунті характеру зв'язку за функцією [312], інші ґрунтуються на

логіко-семантичному відношенні між СПС та ОПС [59, с. 192–193; 61, с. 44–45; 77].

Багато науковців розмежовують у рамках категорії посесивності володіння (включення) та належність (входження) [2, с. 228; 61, с. 49; 76, с. 24; 178, с. 13; 281, с. 205; 320, с. 66] як дві самостійні субкатегорії. Але, за визначенням Т. О. Абросімової, володіння та належність – це не різні посесивні відношення, а два уявлення про те саме, але з різних поглядів (із погляду СПС та ОПС), і розрізняються вони не за семантикою, а за комунікативною спрямованістю [2, с. 233]. У лінгвістичній літературі відношення володіння поділяють на *тимчасове* та *постійне* залежно від тривалості зв'язку між СПС та ОПС [8, с. 16; 119, с. 172; 245, с. 5; 308, с. 126–127], або, за іншим визначенням, володіння *акцидентальне* та *інгерентне* [178, с. 15], які за своєю сутністю співвідносяться як *відчужувана* та *невідчужувана* власність відповідно.

1.2.2.2.1 Поняття невідчужуваної власності

Невідчужуване володіння вважається науковцями первинним відносно відчужуваного [116, с. 5–6; 118, с. 136; 292, с. 148–149], пов'язаним із примітивним первісним способом мислення [281, с. 206]. Невідчужувана власність визначається як така, що виражає особливо близький, необхідний, нерозривний зв'язок між СПС та ОПС [128, с. 5; 347, с. 4] або, іншими словами, ОПС становить єдине фізичне та / або функційне ціле із СПС [61, с. 44], й у випадку, коли СПС позбавляють ОПС, він вже не є тотожним самому собі [92, с. 195].

Т. О. Абросімова визначає невідчужувану власність із просторово-часового погляду через локальне відношення між СПС та ОПС, а саме як постійне просторове відношення суб'єкта та об'єкта, тобто можливість локалізувати об'єкт щодо суб'єкта або його частин у будь-який момент часу [2, с. 227].

За вузького підходу до вивчення категорії посесивності до ОПС невідчужуваної власності зараховують лише біологічне (соматичне) відношення між СПС та ОПС. Так, Т. О. Іванова говорить винятково про

володіння предметом, який безпосередньо пов'язаний із людиною природнобіологічним зв'язком, маючи на увазі частини тіла людини [119, с. 172]. Її думку підтримують К. Г. Чінчлей [312] та Е. Кьоніг [412], обмежуючи сферу невідчужуваних ОПС лише частинами тіла.

Б. Хайне [386, с. 10–16], О. Є. Кібрик [142, с. 436], М. Коптевська-Там [413, с. 961], У. Крофт [356, с. 175] та Л. Стасен [489, с. 954] поряд із частинами тіла розглядають як ОПС невідчужуваної власності також родинні відносини. М. Д. Колечко розширює коло об'єктів невідчужуваної власності, включаючи до них і соціальні, функційні зв'язки, і фізичні властивості та стан особи, і психічні, емоційні, інтелектуальні якості тощо [150, с. 6].

Детальну класифікацію ОПС невідчужуваної власності проводить у своїх дослідженнях А. В. Головачова, розподіляючи ОПС на абсолютно невідчужувані, коли ОПС є обов'язковим для будь-якого СПС (*частини тіла, що не відростають, та внутрішні органи; абстрактні сутності, такі як душа, зір, зріст, доля тощо; одяг та житло, коли вони розглядаються як абстрактні сутності*), відносно невідчужувані, які імплікують вірогідне, не необов'язкове відношення СПС з ОПС (*частини тіла, які відростають (борода, нігті тощо); родинні відносини, одяг, житло тощо*) та okazіонально невідчужувані, парадигматичний зв'язок яких у картині світу відсутній (*конкретні особисті предмети; особи та тварини, пов'язані за функцією*) [58; 59, с. 194–199; 60, с. 185; 61, с. 44–49].

1.2.2.2.2 Поняття відчужуваної власності

Деякі науковці обмежують коло об'єктів володіння об'єктами невідчужуваної власності [43; 82; 150; 253; 201], на противагу до них існує погляд, що категорія посесивності містить лише ОПС відчужуваної власності [44, с. 170; 172; 239, с. 175], але більшість дослідників включають до сфери посесивності як ОПС із семантикою невідчужуваної, так і відчужуваної власності [12; 61; 76; 118, с. 136; 197; 268; 347, с. 4–5; 386; 489 та ін.].

Відношення відчужуваного володіння – це випадкове, розривне відношення [128, с. 5], належність у її вузькому юридичному або етичному

сенсі [489, с. 954], володіння предметами, які людина здобуває ззовні і які знаходяться у її постійному або тимчасовому володінні [119, с. 172], їх можна вилучити із власності СПС та передати іншій особі [245, с. 5].

До ОПС відчужуваної власності традиційно зараховують предмети особистої сфери, здатні до зміни власників [61, с. 48], насамперед майно (*житло, одяг, гроші тощо*) [128; 142, с. 436; 310; 356, с. 175; 386, с. 10–16; 413, с. 961; 489, с. 954]. Ширшого погляду на ОПС відчужуваної власності дотримуються Т. О. Абросімова [2, с. 227], А. В. Головачова [61, с. 63–65], Л. І. Подольська [245, с. 11] та ін., включаючи до них абстрактні сутності (*професія, національна належність, соціум, властивість або якість тощо*).

У роботі посесивність розглядається у її широкому розумінні. До сфери СПС належать живі та неживі істоти, конкретні предмети та абстрактні сутності. До кола ОПС у роботі зараховано об'єкти невідчужуваної та відчужуваної власності в їхньому широкому розумінні. Сфера невідчужуваних об'єктів включає всі частини тіла та внутрішні органи людини/тварини/рослини, абстрактні сутності сталого характеру (душа, зір, зріст, доля тощо), родинні та соціальні відносини. До сфери відчужуваних ОПС у роботі зараховано всі предмети особистої сфери власності (одяг, житло, гроші тощо), змінні абстрактні сутності (настрій, почуття, відчуття тощо).

1.2.3 Засоби вираження посесивного відношення

Наявність спеціальних засобів для вираження посесивності є властивістю всіх мов світу, але ці засоби демонструють значне різноманіття [4, с. 212]. До форм вираження посесивних значень зараховують засоби різних рівнів мови [201], а інвентар цих засобів варіюється від мови до мови [93, с. 246–247; 413, с. 961].

На морфологічному рівні посесивність як граматична категорія знаходить своє вираження в спеціалізованих морфемах, переважно іменникових [45; 64; 72; 75; 257, с. 4; 278; 294; 326, с. 55; 413], меншою мірою дієслівних [116, с. 18; 403; 432; 487, с. 49] або займенникових [116, с. 11–17; 326, с. 54].

На синтаксичному рівні посесивність виражається за допомогою словосполучень, простого речення або підрядних речень. Синтаксичний рівень вираження посесивності є детально та ретельно дослідженим, про що свідчать численні роботи, виконані у цьому руслі [4, с. 222–251; 6; 8; 12; 62; 63; 92; 128; 150; 178; 202; 245; 263; 264; 305; 312; 350; 384; 412; 421; 453 та ін.].

Посесивність також розглядається на рівні лексичних засобів, які належать до неграматичного вираження посесивності. Панівний погляд на лексичні засоби вираження посесивності полягає в тому, що посесивність – це категорія, властива насамперед іменникам (напр., англ. *hand, leg*; укр. *рука, нога* тощо) [43, с. 232–234; 203, с. 189–190], займенникам (напр., англ. *his, her*; укр. *мій, його*) [44; 75; 201, с. 114–133; 219; 312] та присвійним прикметникам (напр., англ. *bearded* ‘бородатий’; укр. *батьківський* тощо) [61, с. 44; 116, с. 41–43; 117, с. 6]. Також загально визнаним є погляд, що посесивне відношення виражають дієслова *мати* та *бути*, які є універсальними для передавання значення володіння [4, с. 259–279; 29, с. 203–224; 37; 169, с. 411–414; 266; 281, с. 207; 304, с. 24–27; 312, с. 11]. Менш поширеною є думка, що семантикою володіння також характеризується ширша група дієслів, таких як, напр., англ. *to buy, to sell, to fail, to steal, to tear*; рос. *покупать, продавать, воровать, отрывать*; укр. *купувати, продавати, бракувати, красти, відривати* тощо [6, с. 85; 77; 154; 253, с. 27–30; 304; 404; 489].

В англійській та українській мовах морфологічні засоби вираження посесивності відсутні в парадигмі дієслова. Одиниці, які аналізуються в цій роботі, належать саме до лексичних засобів вираження категорії посесивності.

1.2.4 Взаємозв'язок категорій локативності, екзистенційності та посесивності

На тісний генетичний зв'язок між екзистенційністю, посесивністю та локативністю вказують багато науковців [139, с. 175; 169, с. 411–419; 180, с. 125; 292, с. 154–155; 329, с. 3; 338, с. 99; 349; 350; 369; 374, с. 944–946; 386, с. 187–208; 433]. На думку Т. М. Ніколаєвої, «співвідношення між просторовим, екзистенційними та посесивним значенням є апріорі мовною універсалією,

адже володіння чимось передбачає його існування, а існування є немислимим без просторової реалізації» [220, с. 218]. Про те, що ці категорії є мовними універсаліями, говорить А. Вежбицька, розглядаючи елементи *part* ‘частина’ та *place* ‘місце’ як семантичні примітиви, котрі реалізуються в мові за допомогою лексичних одиниць [506, с. 10–11]. Але, не зважаючи на семантичну та структурну близькість, екзистенційність, локативність та посесивність визначаються як самостійні категорії [309, с. 155].

Важливою типологічною ознакою мов світу, на думку лінгвістів, є їхня належність до так званих *бути-* та *мати-мов* (за термінологією, запропонованою Т. В. Булигіною [37]), залежно від того, який із двох дієслів-предикатів *бути* або *мати* бере участь у побудові посесивних конструкцій [29; 178, с. 12; 187, с. 53; 201, с. 164; 263, с. 15; 285, с. 140–141; 308, с. 123; 328; 392; 473]. При цьому в історичному аспекті для вираження ідеї володіння первинними визнаються конструкції з *бути* [29, с. 212; 52, с. 288; 312, с. 11], які у багатьох мовах світу також є базовими для передавання смислу екзистенційності [265, с. 145; 349, с. 87] та локативності [169, с. 413–414; 374, с. 941].

Існує декілька поглядів на характер зв'язку між категоріями екзистенційності, локативності та посесивності. Н. Д. Арутюнова та Є. М. Ширяєв розглядають речення, які передають значення посесивності, як різновид одного з логіко-граматичних типів речень (буттєвого), зараховуючи їх до буттєвих речень особової сфери [17, с. 129–157]. В. Г. Гак вважає, що ситуація буття є первинною і передує будь-яким іншим, бо існування (або неіснування) предмета / поняття є необхідною умовою для його аналізу [51, с. 688–689]. М. М. Заметаліна [110] та Л. І. Лонська [179] також визнають посесивність і локативність субкатегоріями буття. О. М. Селіверстова пропонує просторову інтерпретацію таких посесивних конструкцій, як рос. “У меня (есть)...” та “Я имею...” [269]. Її думку поділяє Є. В. Кларк, коли стверджує, що посесор у посесивних конструкціях є просто місцем, яке одушевляється; таким чином, авторка зараховує всі три типи конструкцій (екзистенційні,

локативні та посесивні) до просторових речень (locationals) [350, с. 89]. Найбільш поширеним є погляд на посесивність як на локалізоване існування [4, с. 6; 169, с. 414–416; 178, с. 11; 197], тобто посесивна конструкція є похідною від локативної [116, с. 41; 386, с. 208], але не тотожною їй. За А. Мейє, посесивна конструкція з предикатом *мати* походить від дієслів руху, таких як *хапати*, *брати* [444, с. 11–12]. Цю думку поглиблює Дж. Лайонз, стверджуючи, що в більшості мов дієслова типу *мати* розвиваються від дієслів руху [433, с. 392], і зауважує, що посесивна конструкція не може розглядатися як підвид локативної [434, с. 474].

В. В. Іванов зазначає, що походження посесивної конструкції пов'язане з локативною [116, с. 41], а дієслово *мати* в окремих мовах (латинській, грецькій, ірландській тощо) розвивається з дієслів із конкретною семантикою типу *тримати*, *хапати*, *брати* [52, с. 289]. В. М. Топоров говорить, що «фундаментальним і найбільш архаїчним субстратом категорії присвійності слід вважати простір». Автор зазначає, що «ідея присвійності у своєму становленні не тільки матеріально лежить у просторовій сфері, але і використовує її як модель» [292, с. 154]. В окремих випадках екзистенційні або локативні значення важко відмежувати від посесивних [169, с. 423], тому, на думку В. П. Ліперовського, можливим є поєднання посесивного значення зі значенням екзистенційності та / або локативності [178, с. 11]. К. Г. Чінчлей стверджує, що тут ідеться не про походження посесивних конструкцій від локативних, а про їхнє співвідношення, бо категорії просторової локалізації та посесивності – це поля з периферійними зонами, які взаємопроникають одне в інше [309, с. 155–156].

1.3 Заперечення як мовна категорія

1.3.1 Ступінь вивченості категорії заперечення. Заперечення – це складне та багатоаспектне явище, яке є об'єктом вивчення не лише лінгвістики, але й логіки [35, 87; 461] та філософії [112; 440; 470].

Категорія заперечення належить до фундаментальних категорій мови і знаходить своє вираження в усіх мовах світу [24, с. 3; 232; 233; 234; 376, с. 2; 390, с. 13], про що свідчать типологічні дослідження, виконані на широкому матеріалі різноструктурних неблизькоспоріднених мов [73; 232; 233; 235; 365, с. 89–137; 377; 378; 390; 391; 398; 449; 461]. На матеріалі двох мов у зіставному аспекті заперечення досліджують Н. Х. Макглойн в англійській та японській [443], Л. Проговак [468] у сербохорватській та англійській, Є. Модржеєвська [453] в англійській та польській, Л. К. Багаєва [19] в англійській та осетинській, Н. Г. Озерова в українській та російській [224] тощо.

До різних аспектів вивчення категорії заперечення в окремих мовах звертаються лінгвісти: в англійській В. Вельте [504], Н. Ю. Головченко [66], Й. Йейрі [396], Е. Кліма [409], О. В. Королькова [156], Г. А. Кришталюк [163], Б. Г. Парті [463], Л. Хегеман [381] та ін.; у німецькій мові А. Й. Паславська [231], Г. Штікель [490], Й. Якобс [397] та ін.; у французькій Т. А. Ларіна [170], О. М. Мокра [200] та І. В. Музейник [208]; в іспанській Ю. Г. Підпригора [240] та М.-Л. Ріверо [469]. Вивченням заперечення як лінгвістичної категорії також займалися М. Л. Кусова [165], Л. М. Левіна [172], О. І. Новикова [222] та ін. у російській мові; Л. В. Кардаш [130], Л. М. Ляховицька [181], Н. М. Пославська [247] – в українській; І. Санг [260] – в естонській; С. Ч. Сонг [488] – у корейській; Д. П. Москальов [206] – у японській тощо.

Більшість наукових робіт за темою ґрунтуються на матеріалі сучасних літературних мов, але заперечення як одна з найстаріших значеннєвих категорій мови [25; 32, с. 78; 390, с. 23] також ставить питання про генетичне походження та розвиток засобів його вираження. Ґрунтовне діахронічне дослідження мовних засобів вираження категорії заперечення проводить колектив авторів на матеріалі низки європейських, слов'янських і східних мов (англійської, французької, німецької, італійської, грецької, російської, арабської тощо) [499]. Особливу увагу привертає робота Л. Р. Горна, який зупиняється не тільки на лінгвістичному, але і на філософському та логічному аспектах

вивчення заперечення з погляду його історичного розвитку [390]. Окремі аспекти розвитку заперечення як категорії мови також досліджують О. І. Бахарєв [26], Т. Гівон [377], О. Єсперсен [399], С. М. Затуловська [111], Г. Маззон [442], О. В. Маліна [184], М. С. Мітіліно [198], Л. П. Шипуліна [323], Р. Шухардт [471] тощо.

Вивчення категорії заперечення ставить перед науковцями цілу низку проблем дискусійного характеру. Насамперед не вирішеним залишається питання щодо характеру зв'язку між запереченням та ствердженням. Ряд дослідників розглядає ці дві категорії на підґрунті теорії опозицій, класифікуючи «ствердження – заперечення» як привативну опозицію, де маркованим членом виступає заперечення [120, с. 255–258; 222; 240, с. 4; 377, с. 70; 468, с. 54]. О. І. Бахарєв [24, с. 3] і В. С. Храковський [300, с. 210] пропонують вважати заперечення окремим випадком ствердження. Г. Штікель стверджує, що в об'єктивній реальності не існує негативності, на його думку заперечне висловлення набуває сенсу не в його відношенні до дійсності, а тільки у відношенні до ствердження [490, с. 3]. Цієї точки зору також дотримується Л. І. Кислякова, говорячи, що заперечення – це відображення дійсності, яке ґрунтується на контрасті з позитивними фактами [146, с. 22]. Іншу думку висловлюють дослідники, які говорять, що заперечення та ствердження є категоріями, які співвідносяться одна з іншою, але не є взаємозалежними [3, с. 8; 156; 306, с. 27].

У межах вивчення категорії заперечення загальновизнаним є його поділ на повне та часткове [88, с. 325; 224, с. 65–83; 229; 238; 256, с. 310–311; 332; 397; 409; 451, с. 105; 463]. Повне заперечення, яке виражає негативний зв'язок між двома головними членами речення (підметом і присудком), робить заперечним ціле висловлення, наприклад: англ. *I didn't break the cup* 'Я не розбивав чашку'. Часткове заперечення не стосується значеннєвої сторони предикації й відноситься не до присудка, а до будь-якого іншого члена речення, залишаючи висловлення стверджувальним по суті, наприклад: англ. *I lived not here* 'Я жив

не тут'. Слід зазначити, що часткове заперечення не властиве структурі англійської мови та є рідкочастотним [120, с. 255], водночас в українській мові паралельне вживання повного і часткового заперечення в межах одного речення є нормою [88, с. 325].

Безпосередньо пов'язаним із проблемою функціонування повного та часткового заперечення є питання існування моно- та полінегативних мов [19, с. 17; 73; 323; 336; 453; 458, с. 51–70; 469], різниця між якими полягає у тому, як вони виражають повне заперечення. Деякі мови, у тому числі слов'янські, іспанська, грецька, банту тощо, належать до полінегативних – для вираження повного заперечення в цих мовах застосовується більше, ніж один засіб (наприклад: укр. *Його ніде немає*). Для монологічних мов, до яких зараховують, зокрема англійську, характерним є використання одного засобу для вираження повного заперечення; множинне заперечення заборонене мовною нормою [226, с. 355].

Не зважаючи на значну кількість робіт за темою, місце заперечення в системі лінгвістичних категорій досі залишається остаточно не визначеним. Поширеним є погляд, що заперечення є однією з форм вираження модальності. Таке трактування заперечення започатковує О. Єсперсен, коли говорить, що заперечна частка *ne* походить від вигуків на позначення почуття огиди [398, с. 6]. Р. Шухардт, аналізуючи засоби вираження заперечення в давньоанглійській мові, також підкреслює емоційне значення заперечення [471]. О. М. Пешковський вважає, що заперечення виражає суб'єктивне ставлення мовця до дійсності [238, с. 386–391], а А. Вежбицька зараховує речення типу англ. *I don't want* 'Я не хочу' до далі семантично нечленованих емоційних універсалій [505, с. 51]. У роботі, присвяченій дослідженню категорії імператива, В. С. Храковський зазначає, що спонукальні висловлення із запереченням виражають волевиявлення мовця щодо невиконання дії [300, с. 211]. На думку А. П. Загнітка, категорія ствердження / заперечення є складовою частиною макрокатегорії модальності і вказує на наявність або відсутність об'єктивних зв'язків між предметами, ознаками, подіями [94,

с. 123–125; 95, с. 158]. Погляд на заперечення як на особливий вид модальності також поділяють О. І. Авдєєва [3], Н. Ю. Головченко [66, с. 9], Т. Гівон [377], М. П. Кочерган [159, с. 92], О. П. Куц [167], Р. Нагука [458], Н. А. Одарчук [223], Л. В. Савельєва і О. О. Черепанова [258], М. О. Шелякін [322], Г. Цифонун [514] та ін.

Як самостійну форму судження розглядають заперечення В. М. Бондаренко [32, с. 18], Н. А. Гастілене [53, с. 9], М. С. Мітіліно [198], О. І. Новикова [222], Н. Г. Озерова [224, с. 9], Л. П. Шипуліна [323], У. Юнг і Г. Кюстнер [400, с. 112] та ін., вилучаючи цю категорію зі сфери вираження модальних відношень. О. І. Бахарєв зазначає, що ствердження та заперечення визначаються чинниками об'єктивного характеру та не припускають відношення мовця до дійсності, таке як впевненість, припущення, намір тощо; втім, дослідник не відкидає можливості заперечення взаємодіяти з модальністю в емоційно-оцінних контекстах [25, с. 18]. На думку В. М. Бондаренка, на користь того, що заперечення не можна ототожнювати з модальністю, свідчить той факт, що в одному висловленні можлива наявність засобів вираження суб'єктивної модальності та заперечення (наприклад: англ. *Perhaps, John is not rich* 'Можливо, Джон не багатий') [32, с. 7].

1.3.2 Експліцитне vs імпліцитне заперечення

Поширеним є поділ засобів вираження заперечення на **експліцитні** (формально виражені) та **імпліцитні** (приховані, інгерентні) [3, с. 9–10; 124, с. 5; 146, с. 45–54; 170, с. 5; 231, с. 5; 260; 372, с. 521 та ін.]. Експліцитне заперечення має в мові регулярне формальне вираження у вигляді спеціалізованих засобів (заперечних часток, займенників, прислівників, морфем), імпліцитне заперечення виражається приховано, опосередковано, неспеціалізованими мовними засобами [231, с. 5].

Представники граматичного підходу до вивчення заперечення концентрують увагу на експліцитних засобах вираження категорії, до яких зараховують передусім заперечні слова, наприклад, англ. *not, nobody, never*; укр. *не, ніхто, ніде* тощо [88, с. 236; 224, с. 42–66; 228, с. 143; 256, с. 312; 397;

398; 458, с. 72–76; 480, с. 23–25 та ін.]. Дослідники, зокрема О. Даль [359], О. В. Королькова [156], Т. О. Комова [411], М. П. Кочерган [158, с. 267], С. В. Чернова [306], вважають, що заперечення – це синтаксична категорія, властива насамперед дієслову та предикативним конструкціям. Винятково як синтаксичну категорію розглядають заперечення Є. Міодуржевська [451], Є. Модржеєвська [453], Л. Проговак [468], М.-Л. Ріверо [469], С. Ч. Сонг [488] та ін. На різних аспектах вивчення синтаксичних засобів вираження заперечення зупиняються також К. Адамчик [332], Л. Хегеман [381], Г. Цифонун [515], Г. Штікель [490], Й. Якобс [397] та ін.

До експліцитних також зараховано словотвірні засоби, наприклад, негативні морфемі англ. *dis-*, *mis-*, *-less*, укр. *не-*, *без-*, *ім-*. На морфологічних засобах вираження заперечення зосереджуються З. Хамаванд [383], С. Ф. Леонтєва [176], Е. П. Стасюльєвучете [280] та ін. в англійській мові; М. С. Мітіліно [198] у французькій; О. І. Бахарєв [26; 27] та О. І. Новикова [222] у російській, Л. М. Ляховицька [181] в українській, Н. Х. Макглойн [443] в англійській та японській тощо. Ґрунтовне типологічне дослідження морфологічних засобів вираження заперечення проводить К. Е. Ціммер [516].

Комплексний підхід до вивчення експліцитних засобів заперечення простежується в роботах О. І. Бахарєва [24; 25], Л. Р. Горна [390], О. Даля [359; 360], О. Г. Казімянець [124], Р. Льоцша [430, с. 287–305], А. Ножичка [461], Н. Г. Озерової [224], А. Й. Паславської [233] та ін.

Увагу до імпліцитних засобів вираження заперечення вперше привертає О. Єсперсен, вказуючи на існування в мові слів зі внутрішньо притаманним (інгерентним) запереченням (*inherent negative meaning*) [398, с. 336–337; 399, с. 42]. Дослідник зараховує до складу таких одиниць дієслова англ. *to forget* ‘забувати’, *to exclude* ‘видаляти’ тощо, пояснюючи їх за допомогою логічної трансформації: *to forget* = *not to remember* ‘забувати = не пам’ятати’, *to exclude* = *not to include* ‘видаляти = не включати’.

Ю. Д. Апресян звертає увагу на те, що дієслова *мовчати*, *промахнутися*, *красти* містять приховану сему заперечення (наприклад, *промахнутися* означає

«не влучити в ціль») [11, с. 147–148]. Дж. Д. Фодор, Дж. А. Фодор та М. Ф. Гаррет демонструють, як імпліцитне заперечення виражається в мові, на прикладі іменника *a bachelor* ‘холостяк’: *a bachelor* ‘холостяк’ = *an unmarried man* ‘неодружений чоловік’ [372, с. 525]. За О. В. Падучевою, заперечення може не мати окремого вираження в мові, а бути компонентом значення цілого слова (наприклад, *він відмовився* = «він не погодився») [229].

В. Хайнеман [387, с. 192], Е. С. Кліма [409, с. 294], Р. Нагука [458, с. 77–78], Б. Г. Парті [463, с. 261–66] та ін. поряд зі словами з експліцитним запереченням виділяють інгерентно заперечні слова (*inherently negative words*), напр., англ. *to doubt* ‘сумніватися’, *reluctant* ‘неохочий’, *dry* ‘сухий’, *empty* ‘пустий’ тощо, і зазначають, що в цих словах заперечення є обов’язковою складовою частиною семантики слова, яка, втім, не знаходить свого формального вираження.

Н. Ю. Головченко вважає, що імпліцитне заперечення є лексичним за формою, але граматичним за змістом [66, с. 8], що, на думку В. М. Бондаренка [32, с. 103], Л. І. Кислякової [146, с. 46–47], Я. А. Перванова [236, с. 5] та ін., призводить до асиметрії між планом вираження та змісту – значенням заперечення характеризуються стверджувальні за формою висловлення.

Деякі науковці висувають гіпотезу про те, що заперечення безпосередньо пов’язане з антонімією, що знаходить своє вираження в роботах Ю. Д. Апресяна [11, с. 285–302], Н. В. Коссека та В. Н. Костюк [157, с. 51–55], О. І. Моїсеєва [199, с. 62], А. Й. Паславської [231, с. 11], І. Санга [260, с. 15–17] та ін. До вивчення прихованого заперечення в дієсловах звертаються Н. Ю. Головченко [66] та М. Ф. Чикурова [307, с. 41] в англійській мові; Л. І. Кислякова [146], О. О. Константінова [154], А. Й. Паславська [231] у німецькій; Т. А. Ларіна [170] у французькій тощо. На функціонування в мові синтаксичних конструкцій, стверджувальних за формою, які використовуються в переосмисленому значенні для вираження заперечення, звертають увагу Є. П. Ісакова [122, с. 115], А. Т. Кривоносов [162, с. 62], М. Л. Кусова [165],

Т. А. Ларіна [170], Л. М. Левіна [171, с. 9] тощо (наприклад, англ. *What business is it of yours? = It's none of your business* ‘Яка твоя справа? = Це не твоя справа’).

У пропонованому дослідженні заперечення розглядається як самостійна далі семантично не членована універсальна мисленнєва категорія, представлена в мові як експліцитними (заперечні частки, займенники, прислівники, префікси), так і імпліцитними (семантика слова) засобами.

1.4 Привативність як складна лексико-синтаксична категорія мови

Привативність – це універсальна семантично складна похідна лінгвістична категорія, в якій взаємодіють категорія каузативності, посесивності та заперечення. Термін «привативність» (від лат. *privatio* ‘позбавлення, видалення’) вперше був використаний Аристотелем на позначення другого члена опозиції «володіння – позбавлення» (грец. *steresis*) [15, с. 78–79].

У сучасній лінгвістиці термін «привативність» використовується здебільшого не у своєму первинному значенні, запропонованому Аристотелем, а насамперед у фонології для позначення одного з видів фонетичних опозицій [39; 500, с. 19] й у дериватології для позначення заперечних префіксів [382, с. 110–112; 427, с. 109–111; 442, с. 112]. Утім, у низці робіт останніх двох десятиріч простежується використання терміна і в його початковому значенні [193, с. 425–427; 282, с. 123–133; 388, с. 90; 389, с. 40; 404, с. 20], але слід зазначити, що навіть у цих дослідженнях не існує одностайності щодо семантичного наповнення поняття.

За широкого розуміння привативність розглядається як відсутність когось або чогось або невиконання якоїсь дії [154, с. 28; 422, с. 47]; до сфери привативних відношень зараховують статичні та динамічні відношення, які містять сему «неволодіння» (наприклад, англ. *to lack, sleeplessness, legless, deaf*; укр. *бракувати, безсоння, безногий, глухий* тощо) або «позбавлення» (наприклад, англ. *to disarm, to deprive, to cut off*; укр. *обеззброювати, позбавляти, відрізати* тощо). Для розмежування ситуацій «неволодіння» та

«позбавлення» В. В. Іванов [117] та І. О. Мельчук [193, с. 425–427] використовують терміни «каритивність» для статичних та «привативність» для динамічних відношень. І. О. Мельчук пояснює різницю між сферами вживання привативних і каритивних значень за допомогою таких семантичних формул: «привативність = ‘позбавляти’», «каритивність = ‘не мати’», і зазначає, що привативність – це суто дієслівна категорія, а каритивність – це категорія властива як дієсловам, так і прикметникам [193, с. 428–429]. Наприклад, у російській мові від іменника *вред* утворюються привативне дієслово *обезвредить* та каритивний прикметник *безвредный*.

Через свою семантичну неоднорідність (здатність поєднувати у своїй структурі категорії каузативності, посесивності та заперечення), різні аспекти вивчення привативних дієслів стають об’єктом дослідження науковців різних напрямків у лінгвістиці. В межах теорії каузативності привативні дієслова розглядають як один із лексичних засобів вираження зворотної (за іншою термінологією заперечної) каузативності [114, с. 285; 155, с. 125; 210, с. 15; 271, с. 254; 275; 343; 428; 474; 509 та ін.]. Із погляду категорії посесивності, привативні дієслова репрезентують категорію «позбавлення» [63, с. 205; 116, с. 41; 292, с. 151] або, за іншим визначенням, «заперечної належності» [201, с. 112; 203, с. 189] та виражають ситуацію неволодіння [117; 195; 250; 265; 285, с. 63–64; 292, с. 151; 386]. Науковці, які досліджують мовні засоби вираження категорії заперечення, визначають привативні дієслова як такі, що містять заперечну сему на імпліцитному рівні [25, с. 15; 32, с. 80; 146; 231; 388, с. 90; 389, с. 40; 422, с. 47]. Привативні дієслова також виступають об’єктом дослідження із загальних та окремих питань дієслівної семантики [31; 49, с. 59–60; 164, с. 47–48; 246, 247; 318; 324; 416, с. 210–211]. В. В. Іванов зазначає, що не зважаючи на значну кількість досліджень, присвячених посесивності в різних мовах світу, поза увагою науковців залишається її зворотна категорія неволодіння або позбавлення [117, с. 5], хоча, на думку дослідника, вона є однією з найцікавіших типологічних проблем [116, с. 41].

Категорія привативності знаходить своє відображення на різних рівнях мови. По-перше, привативність може виражатися синтаксично [239], наприклад, англ. *He asked me to give him my pencil*, укр. *Він попросив, щоб я дав йому мій олівець*. Дієслова *to ask*, *to give* в англійській мові та *просити*, *давати* в українській не характеризуються привативною семантикою, але сполучаючись у наведених прикладах, формують привативну конструкцію, де «**X** (англ. *he*, укр. *він*) **каузує** (англ. *asked*, укр. *попросив*) **Y** (англ. *me*, укр. *я*) **не мати** (англ. *give*, укр. *дав*) **Z** (англ. *pencil*, укр. *олівець*). По-друге, привативність виражається на лексичному рівні [117, с. 7; 285, с. 63–64], напр., англ. *to steal*, *to break off*; укр. *красти*, *відламати* тощо. У цьому випадку значення позбавлення закладено в семантиці слова, що знаходить своє експліцитне відображення у словниковому тлумаченні наведених дієслів, наприклад, англ. *to steal* «to take something that belongs to someone else» [528, с. 1624] ‘забирати щось, що належить іншій людині’, укр. *красти* «нишком привласнити чуже» [523]. По-третє, категорія привативності може знаходити своє вираження на рівні будови слова, містячи семантику позбавлення у різноманітних словотвірних елементах [117, с. 7–18; 203, с. 189; 516], наприклад, англійський префікс *dis-*, постпозитивні компоненти *away* та *off*, українські префікси *від-*, *без-* тощо. Для сучасних англійської та української мов привативність – це категорія, властива винятково дієслову. Пор. із категорією каритивності [117, с. 5; 193, с. 428–429], яка виражає не стільки дію припинення посесивного відношення, скільки відсутність якості (напр., англ. *heartless*, укр. *бездушний*, тобто ‘той, хто не має душі’), відсутність особи або предмета (напр., англ. *nobody*, *nothing*, укр. *ніхто*, *ніщо*) тощо.

У цьому дослідженні привативність розглядається в її вузькому сенсі як лексико-синтаксична категорія, властива винятково дієсловам. Привативні дієслова є комбінацією лексичного каузатива, динамічної посесивної ситуації та імпліцитної семи заперечення.

Висновки до розділу 1

1. У сучасному мовознавстві існує три підходи до визначення кола каузативних дієслів: а) вузький, коли до каузативних зараховують лише ті перехідні дієслова, які мають відповідний некаузативний корелят; б) широкий, коли каузативними вважаються перехідні дієслова з суб'єктно-об'єктним відношенням, де на об'єкт впливають із метою внесення змін; в) дуже широкий, коли до складу каузативних включають усі перехідні та низку неперехідних дієслів (див. п. 1.1.1.).

2. У лінгвістиці поширені різні погляди на семантичне наповнення позиції каузатора дії: 1) каузатором може виступати тільки людина; 2) каузатором може бути будь-яка жива істота (людина або тварина), подія, стан тощо (див. п. 1.1.1.). У мовах світу каузативність виражається на всіх рівнях: морфологічному, лексичному та синтаксичному (див. п. 1.1.2.).

У пропонованому дослідженні каузативність розглядається як універсальна лексико-синтаксична категорія мови. Каузативними вважаються перехідні суб'єктно-об'єктні дієслова, які виражають причинно-наслідковий зв'язок між подіями, станами, фактами і за планом вираження належать до лексичного каузатива (див. п. 1.1.).

3. У сучасній лінгвістиці існують семантичні класифікації каузативних дієслів із залученням різних критеріїв: 1) за характером впливу каузатора виділяють *контактний* (маніпулятивний) та *дистантний* (директивний) каузатив; 2) за темпоральною дистанцією між антецедентом та консеквентом – *пряму* та *непряму* каузацію; 3) за ступенем залучення каузатора – *фактитивну*, *пермісивну* (прохібітивну) та *асистивну* каузацію; 4) за ступенем контрольованості дії розрізняють *навмисну* (активну) та *ненавмисну* (пасивну) каузацію; 5) за кінцевим результатом дії – *результативну* та *нерезультативну* каузацію; 6) за напрямком каузації – *пряму* (позитивну) та *зворотну* (негативну) каузацію (див. п. 1.1.3.).

4. Аналіз робіт, присвячених питанням каузативності, демонструє, що каузативність як лінгвістична категорія ставить перед науковцями низку

теоретичних питань про співвідношення між: а) каузативністю та станом; б) каузативністю та перехідністю; в) каузативністю та інхоативністю; г) доконаним та недоконаним видом дієслів; д) декаузативністю та автокаузативністю (див. п. 1.1.4.).

5. У сучасних англійській та українській мовах посесивність розглядається переважно як лексико-синтаксична категорія, яка відображає такий зв'язок між двома об'єктами, коли один із них (суб'єкт посесивної ситуації) «володіє» іншим (об'єкт посесивної ситуації). У цій роботі зміст категорії посесивності розглядається у широкому значенні. Позицію суб'єкта посесивної ситуації можуть займати живі та неживі істоти, конкретні предмети та абстрактні сутності. До кола об'єктів посесивної ситуації зараховано об'єкти невідчужуваної та відчужуваної власності у їхньому широкому розумінні (див. п. 1.2.).

6. Заперечення – це окрема, далі семантично не членована, універсальна мисленнева категорія. За прийнятого в роботі широкого погляду на зміст категорії заперечення до засобів її вираження зараховано як *експліцитні* (заперечні частки, займенники, прислівники, префікси), так й *імпліцитні* (семантика слова) засоби, до яких, зокрема, належать досліджувані в роботі дієслова (див. п. 1.3.).

7. Привативність – це семантично складна похідна лінгвістична категорія, в якій взаємодіють три фундаментальні універсальні категорії мови: каузативність, посесивність та заперечення (див. п. 1.4.).

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАТИВНИХ ДІЄСЛІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Сучасне мовознавство оперує низкою методів дослідження для найефективнішого вирішення поставлених завдань, демонструючи тенденцію до поєднання та комбінування різноманітних загальнонаукових та суто лінгвістичних методів аналізу матеріалу. В цьому розділі обґрунтовано доцільність зіставного вивчення ПД, окреслено процедури зіставного семантичного аналізу, сформульовано систему критеріїв добору аналізованого матеріалу з лексикографічних джерел, представлено термінологічний апарат дослідження і запропоновано методику комплексного зіставного семантичного аналізу ПД англійської та української мов.

2.1 Дослідження привативних дієслів із позицій зіставної лінгвістики

2.1.1 Вивчення привативних дієслів на засадах зіставного мовознавства

Системний опис особливостей репрезентації категорії привативності в англійській та українській мовах стає можливим у межах зіставного дослідження мовних явищ, підґрунтям для чого слугує те, що «міжмовне порівняння висуває пояснення лінгвістичного феномена в одній мові на новий і зовсім інший рівень» [356, с. 6] та дозволяє «зрозуміти сутність людської мови загалом» [484, с. 10].

Вибір мов дослідження – англійської та української – обумовлено насамперед тим, що обидві аналізовані мови, хоча і належать до індоєвропейської мовної сім'ї, є різноструктурними і значно відрізняються за своєю граматичною системою та лексичним складом, що зокрема дає можливість зробити узагальнення та спостереження зіставного характеру.

Зіставне мовознавство (за іншою термінологією «порівняльне мовознавство» або «контрастивна лінгвістика») є однією з мультилінгвальних дисциплін, до яких також належать порівняльно-історичне, ареальне та типологічне мовознавство [50, с. 6–8]. Але від зазначених дисциплін його відрізняє низка рис:

1) порівняльно-історичне, ареальне та типологічне мовознавство мають на меті побудову відповідних класифікацій мов – зіставне мовознавство не ставить перед собою такого завдання;

2) зіставне мовознавство (на відміну від порівняльно-історичного) є суто синхронічним і не передбачає діахронічного аналізу мовних явищ;

3) тоді як порівняльно-історичне, ареальне та типологічне мовознавство концентрується на виявленні спільних рис, характерних для мов світу, порівняльне мовознавство насамперед досліджує ознаки, які відрізняють мови одна від одної.

Отже, особливу цікавість для зіставних досліджень становить лакунарність або безеквівалентна лексика, що робить можливим виокремлення національно-специфічних елементів мови. Найбільш значущими для зіставних студій є міжмовні лакуни – відсутність одиниці в одній із мов дослідження [38, с. 56]. Традиційно лакуни поділяються на лексичні, семантичні та когнітивні (концептуальні), серед яких найбільш показовими для зіставного вивчення лексичних систем є семантичні (існування поняття за відсутності функціонування лексеми, яка його вербалізує) та когнітивні (відсутність лексеми через відсутність поняття у картині світу носіїв мови).

2.1.2 Порівняльне дослідження лексичних систем

Одним із найпродуктивніших напрямків зіставної лінгвістики є вивчення лексичного складу мови [125; 190; 204; 289]. Порівняльне вивчення лексичних систем відбувається між окремими словами або семантичними групами, на рівні морфологічної структури слова та за функційно-ономасіологічного підходу (за способом лексичного вираження тих чи інших значень або денотатів) [50, с. 15]. Запропоноване дослідження виконане в руслі саме

лексичної семантики, що зокрема дозволяє розглянути слово «не як просту сукупність множників, а як певним чином організовану структуру» [11, с. 37].

Об'єктом дослідження лексичної семантики є слово, яке складається з лексичного значення та будь-яких інших видів інформації, котрі може містити лексема, у тому числі й інформацію, кодовану граматичними засобами [148, с. 78]. Лексична семантика не ставить за мету виявлення походження слова або чинників еволюції його значення, не концентрується на встановленні належності лексеми до шару активної або пасивної лексики та ін. Ці аспекти становлять цікавість лише у зв'язку з умовами вживання слова, наприклад, стилістичні особливості, котрі з погляду лексичної семантики розглядаються як різновид інформації про потенційні обмеження застосування слова. Традиційно до інформації, яку репрезентує слово, зараховують не тільки лексичне значення, але й прагматичні та синтаксичні компоненти його структури [148, с. 81], що ставить питання про семантичні правила, за якими зі значення слова та його граматичних показників і комбінаторних можливостей утворюється значення речення.

Розуміння лексичної семантики як особливої моделі опису слова, яка має узгоджувати всі компоненти значення лексеми і забезпечувати пояснення її функціонування в мові, закономірно висуває питання про створення спеціальної мови для опису слів – семантичної метамови. Спробу укласти універсальний інвентар елементарних одиниць значення слова зроблено у лінгвістичних розвідках А. Вежбицької [507], де дослідниця зокрема виокремлює спонукання, володіння та заперечення як універсальні семантичні примітиви.

2.1.3 Дієслово як значеннєвий центр висловлювання

Окреме місце серед зіставних досліджень лексичних систем мов світу посідає вивчення дієслова як значеннєвого центру висловлення [23; 154; 282; 404]. Концепція семантичного аналізу дієслова ґрунтується на вербоцентричній моделі Л. Теньєра, згідно з якою, «ядерне» дієслово потенційно містить у своїй

семантиці типове речення [288] і, застосовуючись у мові, формує *ситуацію*, під якою розуміємо сигніфікативне значення простого дієслівного речення [273]. У межах теорії каузативності поняття ситуації стає базовим [213; 216; 272], оскільки основу будь-якої ситуації складає дієслово, і саме воно моделює каузативну ситуацію (КС). За такого підходу центром виловлювання вважається предикат, у ролі якого виступає дієслівне ядро, формуючи периферію у вигляді рівнозалежних від нього партиципantів [299]. Як зазначає О. О. Холодович, елементи предикативної ситуації є семантично та синтаксично нерівноправними: стрижневим елементом конструкції виступає дієслово, яке на правах «хазяїна» керує своїми «слугами» – синтаксичними актантами [297]. Отже, будь-яка конструкція, що складається з дієслова та його актантів, є мінімальним повноцінним висловленням, у якому реалізуються комунікативні наміри мовця [134].

2.2 Процедура аналізу привативних дієслів

2.2.1 Моделювання семантики привативних дієслів

Привативність, яка є семантично складною похідною категорією, в сучасних англійській та українській мовах є суто дієслівною категорією, що виражається на рівні семантики слова (див. п. 1.4.), адже граматичні та синтаксичні засоби її вираження в аналізованих мовах відсутні.

За визначенням В. П. Недеялкова та Г. Г. Сильницького, категорія каузативності виражає причинно-наслідковий зв'язок між подіями, станами, фактами [215]. Каузативність знаходить своє вираження на всіх рівнях мови: морфологічному, синтаксичному та лексичному. Найбільшу увагу науковців привертають морфологічні [297, с. 91–114; 303, с. 191–211; 325; 364; 485] та синтаксичні [67; 155; 242; 250; 343, с. 307–310; 354; 419; 438; 483, с. 35–67; 503] засоби вираження каузативності. Втім, у сучасних англійській та українській мовах морфологічні засоби вираження каузативності відсутні, а синтаксичні є

малопродуктивними, оскільки каузативність виражається переважно на рівні семантики слова.

Посесивність визначається як відношення між двома об'єктами навколишнього світу (конкретними або абстрактними), що становлять між собою єдине фізичне та / або функційне ціле [61, с. 44], або як володіння у юридичному чи етичному сенсі [489, с. 954]. Посесивність розглядається переважно як категорія, властива іменникам (пор.: англ. *head, eye*, укр. *голова, око* тощо), займенникам (пор.: англ. *my, our*, укр. *мій, наш* тощо) та прикметникам (пор.: англ. *bearded*, укр. *бородатий* тощо) [44; 75; 116, с. 41–42; 117, с. 6; 203, с. 189–190; 312]; семантика володіння може виражатися також за допомогою окремих дієслів, зокрема англ. *to buy, to sell, to steal*, укр. *купувати, продавати, красти* тощо [6, с. 85–89; 154; 304; 404; 487].

У лінгвістиці заперечення розглядається насамперед як синтаксична або морфологічна категорія [25; 27; 158, с. 267; 181; 224; 381, с. 69–80; 383; 390; 468; 516], що виражається експліцитно за допомогою заперечних часток, займенників, прикметників та негативних морфем. Досліджувані в цій роботі одиниці належать до імпліцитних засобів вираження заперечення, коли заперечення виражається неграматичними засобами, міститься в глибинній семантиці дієслова і виявляється за допомогою логічних трансформацій та компонентного аналізу, напр., англ. *to forget = not to remember* ‘забувати = не пам’ятати’ [399, с. 42].

Але, як зазначає В. В. Іванов, не зважаючи на значну кількість робіт із різних питань теорії посесивності на матеріалі багатьох мов світу, поза увагою залишається її зворотна категорія неволодіння або позбавлення [117, с. 5].

Серед робіт останніх років на увагу заслуговує дисертація О. О. Константінової, яка вивчає семантичні, парадигматичні і синтаксичні параметри категорії заперечної посесивності у статичних посесивних дієсловах зі значенням заперечення на матеріалі німецької та української мов [154]. Слід також виокремити роботу О. О. Моргунової, яка проводить семантичний аналіз каузативних посесивних дієслів на матеріалі англійської та української мов

[204]. Окрему увагу також привертає дослідження структурно-семантичних та функційних характеристик похідних каузативних дієслів у монографії І. В. Ступак, яке виконано на багатому емпіричному матеріалі з німецької та української мов [282]. В. Д. Каліущенко, спираючись на матеріал 50 різноструктурних мов, представляє семантику відіменникових посесивних дієслів зі значенням розриву посесивного відношення у вигляді ФТ “ S_1 каузує S_2 не мати S_m ”, використовуючи для позначення дієслів із такою семантикою термін «привативність» [125, с. 99; 126, с. 56–58].

Наслідуючи ідеї структурної лінгвістики, для опису семантики досліджуваних одиниць у роботі застосовується метод побудови формул тлумачення [9; 11; 14], адже «предметом сучасної семантики є значення предикативного виразу, яке складається з імені предиката, місця в якому заповнені символами змінних» [14, с. 8]. Ця методика вивчення лексичних одиниць була розроблена в працях Ю. Д. Апресяна [9–14], А. Вежбицької [508], О. В. Падучевої [228] та надалі ефективно опрацьована в роботах Ш. Р. Басирова [23], В. Д. Каліущенко [126; 404], І. В. Ступак [282] та ін.

Такий підхід дає можливість не лише моделювати семантику привативних дієслів, але й виділити властиві ПД англійської та української мов інтегральні семантичні ознаки і скласти інвентар диференційних семантичних ознак. У поєднанні з іншими методами лінгвістичного аналізу методика моделювання семантики одиниць дослідження за допомогою побудови ФТ виступає як засіб поглибленого вивчення прихованих механізмів мови, її еволюції від простих до більш змістовних моделей, що дає можливість повніше розкрити сутність людської мови загалом.

Привативні дієслова, які є об'єктом дослідження в цій роботі, репрезентують динамічну посесивну ситуацію позбавлення, яку можна представити за допомогою такої базової ФТ: “ X каузує Y не мати Z ”. Запропонована ФТ містить дві мікроситуації, пов'язані причинно-наслідковим зв'язком:

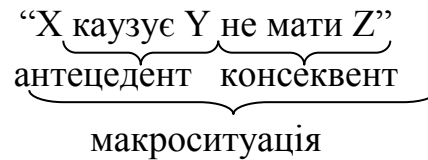


Схема 2.1 Базова формула тлумачення (ФТ) привативної ситуації

У роботі каузативні та посесивні відношення розглядаються як складники привативної ситуації [246, с. 6], а будь-яка ситуація складається із семантичних актантів (учасників ситуації), котрі, за визначенням Ю. Д. Апресяна [13], С. Д. Кацнельсона [139; 140], П. О. Леканта [174] та ін., трактуються як суб'єкт та об'єкт дії. У семантиці привативних дієслів взаємодіють три семантичні актанти: X – каузатор, Y – об'єкт каузативної ситуації і водночас суб'єкт посесивної ситуації (СПС), Z – об'єкт посесивної ситуації (ОПС), зв'язок між якими визначається таким чином: X та Y пов'язані дією каузації, Y та Z – посесивним відношенням. Утім, у результаті дії каузації, спрямованої на Y, відношення між Y та Z перестає бути відношенням володіння і трансформується у відношення неволодіння, яке розглядається в межах категорії заперечення. За визначенням В. В. Іванова, привативні дієслова виражають «не глобальне заперечення, що стосується цілого висловлення, а тільки заперечення володіння стосовно предметів, [...] що не впливає безпосередньо на правдивість або хибність усього висловлення» [117, с. 5].

2.2.2 Привативність та суміжні лінгвістичні категорії

Аналіз семантики одиниць дослідження виявляє низку суміжних лінгвістичних категорій, які нашаровуються на привативну семантику ПД англійської та української мов, що враховується під час складання семантичної класифікації одиниць дослідження.

2.2.2.1 Інструментальність

Одним із найбільш частотних елементів семантики каузативного компонента ПД є інструментальна сема, яка розглядається в межах категорії інструментальності, позначаючи застосування конкретного предмета зовнішнього світу для впливу на об'єкт дії. В лінгвістиці існує декілька принципово різних поглядів на категорію інструментальності. Ч. Філлмор та

Д. Нільсен визначають інструментальність як одну з категорій граматики, виділяючи інструментальний відмінок [370; 460]. Більш поширеним є погляд на інструментальність як на лексико-синтаксичну категорію, де аналізуються синтаксичні одиниці (синтаксеми) із семантикою інструментальності [196; 302; 327], пор.: англ. *to cut with a knife* ‘різати ножем’, *to strike with a hand* ‘вдарити рукою’, *to kill with a sword* ‘вбити мечем’; укр. *їсти ложкою, малювати олівцем, взяти щось руками* тощо. Прихильники третього погляду розглядають інструментальність як власне семантичну категорію, куди зараховують насамперед іменники на позначення інструментів (знарядь), пор.: англ. *a knife* ‘ніж’, *a hand* ‘рука’, *a sword* ‘меч’; укр. *ложка, олівець, рука* або дієслова на позначення дії, яку виконують ці інструменти, пор.: англ. *to cut* ‘різати’, *to bite* ‘кусати’, *to axe* ‘відрубувати’; укр. *рубати, брити, стригти* тощо [126, с. 90; 168; 207; 351; 472]. Існують також інші погляди на зміст категорії інструментальності. В. О. Ямшанова поруч зі знаряддями (інструментами) включає до категорії спосіб і засіб дії [327]; а Е. Л. Цирульникова виділяє дві різні категорії: інструментальність та засіб дії [302].

Категорія інструментальності розглядається у широкому та вузькому сенсі: за широкого розуміння інструмент – це будь-який конкретний предмет зовнішнього світу, який потенційно може залучатися до виконання цілеспрямованого фізичного впливу на матеріальний об’єкт дії, наприклад, англ. *a chair* ‘стілець’, *a pencil* ‘олівець’, *scissors* ‘ножиці’, *a leg* ‘нога’; укр. *стіл, чобіт, пилка, молоток* тощо. У вузькому сенсі під інструментом дії мають на увазі знаряддя, навмисне виготовлені для цілеспрямованого фізичного впливу на матеріальний об’єкт, наприклад, англ. *a razor* ‘бритва’, *an adze* ‘тесло’, *a chisel* ‘долото’, *a plane* ‘рубанок’; укр. *пінцет, сокира, ніж, напилек* тощо або призначені для цього впливу, наприклад, англ. *a hand* ‘рука’, *a leg* ‘нога’, *teeth* ‘зуби’; укр. *палець, дзьоб, кігті* тощо [207, с. 4].

У цій роботі інструментом вважаються «конкретні предмети, призначені для цілеспрямованої дії, впливу на об’єкт» [168, с. 90], до яких зараховано інструменти-артефакти та інструменти-частини тіла [126, с. 90–94];

оказіональні інструменти, які актуалізуються винятково контекстуально, до кола інструментів не зараховано.

2.2.2.2 Партитивність

Ще однією лінгвістичною категорією, яка генетично пов'язана з привативністю, але не є тотожною їй, є партитивність. У сучасному мовознавстві партитивність (термін запропоновано М. В. Нікітіним на позначення предикатів із семантичним відношенням частини до цілого [218, с. 92]) визначається як мовна «експлікація відношень частини і цілого, виражених головним чином через посередництво предикатів речення» [21, с. 4].

Категорія партитивності розглядається переважно як категорія семантико-синтаксична або власне синтаксична; дослідники зосереджуються на структурі речень із партитивними предикатами, які вказують на відношення частини і цілого [21; 114; 145; 186, 265; 274; 275]. Партитивність, яка загально визнається в лінгвістиці як відношення «частина – ціле» [68, с. 7; 123, с. 18; 137, с. 18; 189; 230, с. 3; 243, с. 43; 298, с. 45], безпосередньо пов'язана з категорією посесивності, а саме з відношенням невідчужуваної власності [61, с. 46; 220, с. 222]. Прикладом можуть слугувати відношення між живою істотою та частинами її тіла (наприклад, *рука, нога, ніс, око* тощо) або між істотою та абстрактними сутностями, які є її складовими частинами (наприклад, *душа, совість* тощо). Такий тісний зв'язок між двома зазначеними категоріями дає підставу деяким науковцям стверджувати, що партитив є субкатегорією посесивності [62, с. 59; 310, с. 13; 393, с. 281; 489, с. 954], і вони пов'язані між собою відношенням включення.

Проте зміст категорії партитивності не обмежується наведеними вище типами семантичних відношень. До категорії партитивності, за визначенням Г. В. Ситар, також включаються, наприклад, іменникові партитиви кількості (*відсоток, половина, третина*), партитивні дієслова об'єднання (*пов'язувати, поєднувати, синтезувати*), дієприкметники партитивної семантики (*включений, вплетений, систематизований, структурований*) тощо [274, с. 5; 275]. Такі слова не включаються до сфери посесивності навіть за її найширшого

розуміння (див. п. 1.2.2. цього дослідження). Результати низки досліджень вказують на той факт, що категорії посесивності та партитивності не є тотожними, вони можуть перехрещуватися, але є окремими категоріями мови [21, с. 6; 301, с. 181]. За визначенням А. В. Ціммерлінга, посесивні відношення не завжди включають до свого складу партитивний компонент значення і навпаки [301, с. 181].

2.2.2.3 Соматичне відношення

Для дослідження англійських та українських ПД значущим також виявляється встановлення співвідношення категорії привативності із соматичною лексикою, яка перехрещується з посесивним компонентом семантики аналізованих у роботі одиниць. Соматичне відношення, що розглядається як різновид партитивного [114; 145; 275 та ін.], визначається як відношення між істотою та частинами її тіла [18, с. 10; 70, с. 12; 161, с. 179; 190; 259; 279, с. 75]. Це одна з універсальних лексико-семантичних груп будь-якої мови, про що зокрема свідчить аналіз семантики ПД англійської та української мов. В. О. Ямшанова підкреслює, що частини тіла людини безперечно належать до так званої групи «первинних інструментів», оскільки їхній тісний зв'язок із суб'єктом дії є очевидним [327, с. 34]. Об'єктом дослідження в роботах за темою насамперед виступають іменники на позначення частин тіла людини [190; 258] та фразеологічні одиниці з компонентами-соматизмами [18; 70]. Увагу привертає нехтування дієслівною лексикою, зокрема привативними дієсловами, які містять соматичну сему, напр. англ. *to pinch off* 'відщипувати' (соматична сема інкорпорована до каузативного компонента значення дієслова і конкретизує семантику інструмента дії – пальці); укр. *обезголовлювати* (соматична семантика міститься у посесивному складнику значення ПД і вказує на вилучений із власності суб'єкта посесивного об'єкта – голова).

На сьогодні у лінгвістиці існує ціла низка досліджень із різноманітними класифікаціями соматизмів, які ґрунтуються на різних принципах: О. В. Материнська стратифікує частини тіла за їхньою локалізацією [190]; Л. В. Архипкіна пропонує розрізняти соматизми на підставі їхньої видимості

або невидимості [18]. У цій роботі локалізація або видимість / невидимість частин тіла є нерелевантними для класифікації одиниць дослідження, за основу розподілу ПД за соматичною семою прийнято функційне призначення частини тіла. Так, наприклад, до однієї групи зараховано дієслова на позначення кінцівок живої істоти на підставі функції, яку вони виконують – «пересування або хапання» [518, с. 542]. Сюди ж включено ПД, для яких посесивний об'єкт – це «частина частини», як, наприклад, палець, котрий є частиною руки.

2.3 Критерії формування та методика дослідження емпіричного корпусу

Динамічна ситуація, яку виражають ПД, складається з двох мікроситуацій: каузативної ситуації та ускладненої семою заперечення посесивної ситуації. Привативні дієслова є складними за своєю семантикою, адже поряд із каузативною семантикою вони додатково містять сему посесивності, тобто, за визначенням Г. Г. Сильницького, є «поліситуативними» дієсловами, які комбінують у своїй семантиці дві ситуації [271]. Аналіз семантики та функціонування ПД у мові виявив, що поєднуючи у своїй семантиці дві різносистемні лінгвістичні категорії, ПД висувають перед науковцями низку труднощів, адже провести всеосяжну семантичну класифікацію дієслів, ґрунтуючись винятково на каузативному або посесивному компоненті значення, видається складним. Тому в дослідженні було прийнято комплексний підхід до вивчення семантики ПД, коли до уваги беруться як компоненти каузативної, так і посесивної ситуації. Враховується семантика каузатора, СПС, ОПС та каузативного і посесивного зв'язку між ними.

2.3.1 Критерії укладання корпусу дослідження

Аналіз семантики ПД проводиться на значному емпіричному матеріалі з англійської (947 ПД) та української мов (1015 ПД), що дає можливість зробити системні узагальнення та спостереження зіставного характеру. На попередньому

етапі аналізу за допомогою методики побудови формул тлумачення насамперед була змодельована базова ФТ, яка є універсальною для всіх ПД: “X каузує Y не мати Z”. Для складання корпусу вибірки були розроблені такі критерії добору матеріалу, яким має відповідати семантика дієслова для зарахування до кола ПД:

1) семантика дієслова має містити три елементарні семи: каузативну, посесивну та заперечну;

2) відношення між X та Y має бути каузативним;

3) Y та Z мають знаходитися у відношенні посесивності;

4) сема заперечення має міститися у посесивному компоненті значення.

Превалювальним у визначенні належності дієслова до кола ПД є характер відношення між Y і Z, яке має бути посесивним; слід відрізнити посесивність від суміжних із нею категорій локативності та екзистенційності.

Емпірична база дослідження формувалася в два етапи. Насамперед одиниці дослідження були вибрані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел англійської та української мов. Базовими словниками під час складання корпусу ПД стали в англійській мові «The New Shorter Oxford English Language Dictionary on Historical Principles» by L. Brown [530] і в українській мові «Словник української мови» у 10 т. за ред. І. К. Білодіда [522]. Корпус отриманих у результаті суцільної вибірки дієслів, їхня семантика та стилістична маркованість перевірялися й уточнювалися за допомогою інших друкованих лексикографічних джерел [518 – 521; 524 – 529] та онлайн-словників у мережі інтернет [523; 531].

За одиницю дослідження було прийнято моносемантичну лексему або лексико-семантичний варіант (ЛСВ), оскільки аналіз словникових статей виявив, що по-перше, те саме полісемантичне дієслово в одному значенні може характеризуватися значенням розриву посесивного відношення, а в інших може не мати такого, пор. наприклад, англ. *cut*₁ «to divide or be divided with a knife etc.» ‘відділяти за допомогою ножа тощо’, *cut*₂ «deliberately miss (a class etc.)» ‘навмисне пропускати заняття’; укр. *пощипати*₁ «завдати кому-небудь втрат або матеріальних збитків», *пощипати*₂ «щипати якийсь час». Перші з наведених

пар ЛСВ в обох мовах позначають розрив посесивного відношення, другі лексеми не мають такої семантики. По-друге, дієслово може мати більш ніж одне значення, що вказує на позбавлення чогось. Так, наприклад, дієслова *to pluck* в англійській мові та *видирати* в українській є багатозначними з декількома ЛСВ із зазначеною семантикою, наприклад, англ. *pluck*₁ «to pull off or out with sudden sharp force» ‘висмикувати несподівано і швидко’, *pluck*₂ «to pull the feathers from a bird» ‘вищипувати пір’я з птаха’; укр. *видирати*₁ «рвучи, відділяти, відокремлювати що-небудь од цілого», *видирати*₂ «забирати силоміць, виривати що-небудь у когось».

2.3.2 Методика дослідження емпіричного матеріалу

Специфіка матеріалу дослідження та окреслені в роботі мета та завдання зумовили використання низки методів лінгвістичного аналізу, оскільки всебічне зіставне вивчення ПД англійської та української мов передбачає застосування комбінації методів. Методи, які залучає порівняльна лінгвістика, з одного боку, пов’язані з розвитком різних напрямків сучасного загального мовознавства, з іншого – залежать від обраного вектора дослідження.

Зіставні студії, об’єктом яких виступають лексико-семантичні явища мови, є найбільш ефективними за умови використання методу компонентного аналізу, який у цій роботі стає базовим. Компонентний аналіз, родоначальниками якого вважаються М. Б. Кац [401; 402] та Дж. А. Фодор [371; 372], на сьогодні є одним із основних методів семантичного аналізу. Значний внесок у розробку цього підходу до вивчення мовних явищ також зробили Ю. Д. Апресян [11; 14], А. Вежбицька [505 – 509], Б. Парті [463], О. М. Селіверстова [267] та багато інших. Цей метод ґрунтується на уявленні про слово як про багатшарову одиницю лексичного складу мови та враховує не тільки семантику, але й відтінки значення, стилістичні та емоційно-експресивні елементи лексеми. Техніка виокремлення елементарних складників семантики слова полягає у виділенні ознак, які розбивають слова на окремі класи та семантичні групи, наприклад, за такими ознаками, як «живий / неживий», «чоловіча / жіноча стать», «спосіб дії» тощо; у процесі подальшого

аналізу можна виокремити також більш диференційні ознаки, наприклад, ознака «живий» розгалужується на «людина», «тварина», «птах», «риба» тощо. Таким чином, значення кожної лексеми є ієрархічною системою семантичних множників.

Метод компонентного аналізу органічно взаємодіє з теорією семантичних відмінків, яка була вперше запропонована Ч. Філлмором [369; 370] та надалі опрацьована на широкому мовному матеріалі Ю. Д. Апресяном [9; 13], О. В. Падучевою [227; 228], О. М. Селіверстовою [268] та ін. Такий підхід передбачає послідовну стратифікацію семантики слова на простіші компоненти його значення до рівня семантичних примітивів (атомів смислу). На думку Ч. Філлмора, який поділяє погляд на аргументну структуру предиката, необхідно вказувати не тільки кількість аргументів цього предиката, але й їхні ролі, серед яких науковець виокремлює зокрема агент (ініціатор дії), об'єкт, адресат, пацієнс, результат, інструмент тощо [370].

За визначенням В. Г. Гака, «велику роль у зіставних дослідженнях відіграє контекстуально-функційний аналіз» [50, с. 14], що насамперед обумовлено тим, що значення слова реалізується винятково в контексті [14, с. 15]. Саме тому семантичний аналіз лексикографічної вибірки у цьому дослідженні проводиться з урахуванням дистрибутивних характеристик ПД, які вивчаються на текстових прикладах.

На другому етапі добору матеріалу було сформовано корпус прикладів вживання ПД у мові. Джерелами текстової вибірки стали твори художньої літератури ХХ сторіччя та публіцистика кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя, а також інтернет-ресурси, серед яких, зокрема, British National Corpus, Corpus of Contemporary American English, Time Magazine Corpus, Бібліотека української літератури, Корпус української мови, українська онлайн-бібліотека «Весна», пошукові системи в мережі інтернет тощо.

2.3.3 Предикатна та аргументна інформація

Привативна семантика є стрижневою, але не єдиною складовою частиною семантичної структури ПД. Семантична інформація, яку експлікують побудовані ФТ, представлена двома видами:

1. Предикатна, яка міститься в каузативному компоненті значення ПД і конкретизує залучуваний до каузації інструмент, спосіб, інтенсивність, мету, соціальну значущість дії (правова / протиправна) тощо, напр.:

(1) *The rest was snipped off, using fine scissors* [566] ‘Решту було відрізано за допомогою ножиць’.

У прикладі (1) ПД *to snip off* «to remove something by making quick cuts with scissors» [528, с. 1566] ‘відрізати щось, роблячи швидкі надрізи ножицями’ містить СО, яка конкретизує інструмент каузації «ножиці» та характеризується СО способу дії «швидко».

Під час аналізу предикативної інформації увага зосереджується на семантиці каузатора і каузативного відношення між ним і СПС. Семантика суб’єкта володіння розглядається в межах аналізу компонентів посесивної ситуації. Насамперед на матеріалі текстової та лексикографічної вибірки проводиться аналіз семантики каузатора, який демонструє певну одноманітність.

Стратифікація ПД за каузативним компонентом їхнього значення ґрунтується на найбільш поширеному в лінгвістиці поділі каузативних ситуацій на 1) маніпулятивні та 2) директивні [474] (контактні та дистантні за іншою термінологією [215]). У межах виділених двох типів подальший поділ на підтипи, групи та підгрупи відбувається на підставі детальнішої конкретизації семантики контактної чи дистантної взаємодії між каузатором та СПС і / або ОПС. На кожному етапі семантичної класифікації ПД їхня семантика модулюється за допомогою методики побудови ФТ із подальшим виділенням додаткових семантичних ознак. Особливості дистрибуції ПД у мові унаочнюються за допомогою прикладів їх вживання.

2. Аргументна, що її декодує посесивний компонент семантики ПД, ідентифікуючи СПС (людина, тварина, рослина, конкретний неживий предмет, абстрактна сутність) та / або ОПС (частини тіла людини / тварини (волосся, кінцівки, внутрішні органи тощо), складові частини рослини (гілки, листя, плоди тощо), предмети особистої сфери власності (гроші, одяг / взуття, їжа / напої, зброя тощо)) і відношення між ними (невідчужуване / відчужуване володіння), напр.:

(2) *Півень* закрутився на одному місці. Кайдашиха вхопила його, скрутила йому в'язи, потім дорізала, опарила, обскубла та й укинула в борщ [553, с. 503].

Словникове тлумачення ПД *обскубувати* «вискубувати, виривати (волосся, пір'я і т. ін.) по всій поверхні» [523] унаочнює семантику СПС та ОПС, «птах» та «пір'я» відповідно.

Аргументна інформація розглядається з урахуванням семантики СПС, ОПС та посесивного зв'язку між ними. Базовим для семантичної класифікації ПД за посесивним компонентом значення є поділ об'єктів посесивності на відчужувані та невідчужувані (докладніше див. п.п. 1.2.2.2.1., 1.2.2.2.2.); це дозволяє розподілити емпіричний корпус дослідження на два семантичні типи: 1) ПД невідчужуваної; 2) ПД відчужуваної власності. На другому етапі досліджувані одиниці стратифікуються на підтипи за семантикою суб'єкта посесивної ситуації на дієслова, для яких суб'єкт 1) істота (людина або тварина) та 2) неістота (конкретний предмет, рослина або абстрактна сутність). На третьому етапі подальший поділ на групи відбувається згідно із семантикою об'єкта посесивної ситуації. Для кожної групи також формулюється ФТ, за допомогою якої представляється семантика аналізованих дієслів. У межах окремих груп виділяються інтегральні семантичні ознаки, спільні для дієслів англійської та української мов, і диференційні ознаки, характерні для дієслів однієї мови або для окремого дієслова. Також проводиться аналіз словотвірної будови аналізованих ПД і їх функціонування у реченні.

Висновки до розділу 2

1. На сучасному етапі розвитку мовознавства одним із продуктивних напрямків лінгвістичних студій є зіставне вивчення мовних явищ, яке набуває особливої актуальності під час вивчення лексичного складу зіставляваних мов. Всебічне дослідження семантики ПД стає можливим за умови використання вербоцентричного підходу, коли дієслово розглядається як центр висловлення й у випадку з ПД формує привативну ситуацію. Зіставне вивчення дає змогу висвітлити подібності та розбіжності в семантиці, морфологічній будові, стилістичній маркованості та комбінаторних і дистрибутивних особливостях англійських та українських ПД; виявити лексичні, семантичні та концептуальні лакуни, що дозволяє встановити специфіку функціонування категорії «позбавлення» у зіставляваних мовах.

2. Зіставний семантичний аналіз дієслівної семантики виявляється плідним під час використання методики побудови формул тлумачення для моделювання семантики ПД. Базова ФТ привативних дієслів виглядає так: “X каузує Y не мати Z”. Для позначення семантичних актантів використовується така термінологічна база: X – каузатор, Y – суб’єкт посесивної ситуації (СПС), Z – об’єкт посесивної ситуації (ОПС) (див. п. 2.2.1.). Серед суміжних лінгвістичних категорій, які нашаровуються на привативну семантику і є релевантними для побудови семантичної класифікації ПД, виявлено, зокрема, інструментальність, партитивність та соматичне відношення (див. п. 2.2.2.).

3. Комплексна методика аналізу привативних дієслів англійської та української мов охоплює низку етапів, серед яких: формування критеріїв добору матеріалу (див. п. 2.3.1.); складання емпіричного корпусу дослідження, що передбачає суцільну вибірку з лексикографічних джерел та формування бази прикладів вживання відібраних дієслів у реченні; компонентний аналіз лексем із метою виявлення інтегральних та диференційних семантичних ознак; створення семантичної класифікації ПД на підґрунті отриманих у процесі компонентного аналізу даних (див. п. 2.3.2.); опис структурно-семантичних та комбінаторно-дистрибутивних особливостей ПД у зіставляваних мовах у

межах виділених типів / підтипів / груп / підгруп; встановлення найбільш продуктивних семантичних типів ПД та лакун у мовах дослідження.

Привативна семантика є стрижневою, але не єдиною складовою частиною семантичної структури ПД. Семантична інформація, яку експлікують побудовані ФТ, представлена двома видами: 1) предикатна, що міститься у каузативному компоненті значення ПД; 2) аргументна, що її декодує посесивний компонент семантики ПД. Розроблена семантична класифікація англійських та українських ПД передбачає аналіз і врахування як предикатної, так і аргументної інформації (див. п. 2.3.3.).

РОЗДІЛ 3

ТИПИ КАУЗАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ЇЇ ДОДАТКОВІ СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ

За основу поділу ПД на семантичні типи за каузативним компонентом значення було прийнято найпоширенішу в лінгвістиці стратифікацію каузативних дієслів на маніпулятивні та директивні [474; 478]. Ця класифікація ґрунтується на характері контакту між X та Y: якщо дія каузації відбувається в тісному фізичному контакті X із Y та / або Z, мова йде про маніпулятивну каузацію; якщо взаємодія між X та Y має дистантний характер без фізичного контакту між ними, коли каузація позбавлення протікає за допомогою суспільно-соціальних засобів вилучення Z із власності Y, йдеться про директивну каузацію. Отже, за семантикою каузативного компонента значення аналізованих ПД в англійській та українській мовах емпіричний корпус дослідження розподіляється на два типи: 1) ПД маніпулятивного (англ. 545 ПД / 57,6%; укр. 660 ПД / 65,1%) та 2) ПД директивного каузатива (англ. 402 ПД / 42,4%; укр. 355 ПД / 34,9%) (див. Додаток А).

Безпосередніми партиципантами каузативної ситуації є каузатор та каузат, який у випадку з ПД одночасно функціонує як суб'єкт посесивності (СПС); зв'язок між каузатором та СПС лежить у сфері каузативних відношень. За широкого підходу до трактування категорії каузативності, на якому ґрунтується це дослідження, каузатором дії може виступати будь-яка жива істота (людина або тварина), неживий предмет, подія, стан тощо, напр.:

(3) англ. *I was going to cut it [hair] all off when he died* [576, с. 14] ‘Я збиралася повністю відрізати його [волосся], коли він помре’;

(4) англ. *A puff of wind ... snatched a bunch of twigs from its [bird's] beak* [566] ‘Порив вітру ... вихопив жмуток гілочок із його [птаха] дзьоба’;

(5) англ. ...*I was certain that you had a malignant growth in your larynx which would entail cutting out your whole voice box* [584] ‘...я був упевнений, що в тебе злаякісна пухлина в горлі, через що довелося б вирізати всю гортань’.

У реченні (3) функцію каузатора виконує людина, виражена особовим займенником *I* ‘я’, у прикладі (4) каузатором виступає природне явище (*wind* ‘вітер’), а в прикладі (5) каузатор – це частина живого організму *a malignant growth* ‘злаякісна пухлина’. Отже, одне й те саме дієслово може заміщати позицію каузатора дії іменниками як на позначення людини / тварини, так і предмета або абстрактного поняття.

У наведених далі українських реченнях каузатором дії з ПД *здирати* виступають у прикладі (6) тварина (*собака*), у прикладі (7) – людина (*Уляна*) та неживий предмет у реченні (8) (*каміння*).

(6) укр. ...*собака* ... не могла прогризти всі штани і тільки біла лапами Хому по спині, здираючи з нього вишиту сорочку [561, с. 445];

(7) укр. Тоді *Уляна* підскочила до *старого*, здерла з нього черевики, жуужмом шпурнула в сіни [561, с. 255];

(8) укр. *Ринва* крекче, хряскає, каміння муру здирає шкуру, ноги попадають між ринвою та муром і застрягають [536, с. 364].

Аналіз семантики ПД в обох мовах дає підстави стверджувати, що в переважній більшості випадків семантика дієслів не експлікує каузатора дії, і він актуалізується винятково безпосереднім оточенням дієслова у реченні, наприклад, для українського дієслова *здирати* потенційним каузатором може виступати людина, тварина або неживий предмет (див. речення (6) (7) та (8)). Утім, слід зазначити, що вивчення прикладів вживання аналізованих лексем у зіставлюваних мовах демонструє, що в переважній більшості випадків місце каузатора в реченні займають іменники на позначення людини або групи людей (94% від загальної кількості англійської текстової вибірки, 92% в українській мові відповідно). Меншу кількість становлять речення, де каузатором виступають інші живі істоти: тварини, птахи (англ. 3%, укр. 4%) (див., наприклад, речення (6)). Незначну кількість випадків складають дієслова, де

каузатором виступає абстрактна сутність, природне явище або неживий предмет навколишнього світу (англ. 2%, укр. 2%) (див., наприклад, речення (4), (5) та (8)).

ПД з імпліцитною семою, яка вказує на семантику каузатора без залучення контексту, складають незначну кількість корпусу аналізованих лексем (англ. 53 лексеми (5,6% від загальної кількості одиниць вибірки в англійській мові), укр. 28 лексем (2,8% загального корпусу вибірки в українській мові)). При цьому, як правило, сема каузатора є імпліцитною, як, наприклад, у дієсловах із вказівкою на соціальну роль каузатора-особи. Наприклад, в англійському дієслові *to overcharge* та його українському еквіваленті *обраховувати* каузатором виступає продавець у широкому розумінні цього слова (особа, яка продає який-небудь товар). Семантика дієслів лексикографічної вибірки також може вказувати на каузатора-птаха, наприклад, англійська лексема *to peck* та її український відповідник *скльовувати*.

Ще однією специфічною рисою функціонування ПД англійської та української мов є необов'язковість заповнення позиції каузатора в реченні, напр.:

(9) англ. ... *his short hair looked as though it were trimmed every day* [571, с. 41] 'Його коротке волосся виглядало так, наче його [волосся] стригли кожний день'.

У прикладі (9) каузативне та посесивне відношення виражається дієсловом *to trim* 'стригти', тлумачиться як «to clip (the hair or beard) of a person» [530, с. 2363] 'стригти (волосся або бороду) людини'. Семантика СПС та ОПС закладена в глибинній семантичній структурі ПД і стає зрозумілою зі словникового тлумачення дієслова: СПС – особа; ОПС – волосся (пор. *to shear* «to clip the wool off (a sheep etc.) with scissors or shears etc.» [531, с. 1968] 'стригти вовну (вівці тощо) ножицями або вівчарськими ножицями' (СПС – тварина (а саме вівця), ОПС – вовна)). У реченні (9) СПС виражається займенником *he* 'він', ОПС – іменником *hair* 'волосся'. Позиція каузатора залишається в реченні не заповненою, але екстралінгвальна дійсність

передбачає, що каузатор – це перукар або будь-яка інша особа, яка може виконувати цю функцію.

Позиція каузатора може залишатися вакантною в межах двох синтаксичних конструкцій: по-перше, у безособових реченнях із неозначеним суб'єктом-діячем [147]; по-друге, в реченнях із дієсловом у пасивному стані, для яких нерелевантним є виконавець дії, а увага переміщається на саму дію та на її об'єкт. В англійській мові функціонування безособових конструкцій обмежене обов'язковим заповненням позиції підмета, тому місце каузатора залишається вакантним тільки в пасивних конструкціях (див. речення (9)). В українській мові відсутність вказівки на каузатора в мові можлива і в безособових реченнях (див. приклад (10)), і в реченнях із дієсловом у пасивному стані (див. приклад (11)), напр.:

(10) укр. *Воду перепродували, її кralи, тихцем відводили в свої сади, в городи, ставили фонтани для пиття, тягли до власних хамамів...* [543, с. 639];

(11) укр. *Уляна та як закричить: «Йди хутчій, корову вкрадено!»* [561, с. 473].

Втім, треба зазначити, що аналіз речень загалом та наведених вище зокрема на рівні глибинної семантики демонструє, що роль каузатора, як правило, виконує людина (особа / група осіб / організація тощо).

Не зважаючи на спільну тенденцію в англійській та українській мовах до заповнення позиції каузатора (навіть коли він визначається тільки на рівні глибинної семантики речення), аналіз текстового матеріалу дає можливість стверджувати, що у незначній кількості випадків, які складають менше одного відсотка прикладів у кожній мові, достеменно визначити каузатора навіть на рівні семантичної структури видається неможливим або необґрунтованим, напр.:

(12) англ. *I was wearing a helmet, but it was ripped off as I skidded across the road* [566] ‘На мені був шолом, але його зірвало тоді, як мене несло юзом по дорозі’;

(13) укр. *Значення такої перемоги не втрачається і в наш час, на жаль, такий багатий ... спробами знищити людську особистість, знівелювати її, позбавити неповторності, затоптати...* [544, с. 677].

У прикладах (12) та (13) встановити каузатора дії досить проблематично, адже каузатором у прикладі (12) може бути повітряний потік, дорожнє покриття тощо; у реченні (13) – людина, держава, політична система, соціальні чинники.

Слід також вказати на загальну схильність англійської мови ізації, що є наслідком відсутності альтернативних способів топікалізації та імперсоналізації, тоді як в українській мові у випадках, коли семантика каузатора видається неактуальною / невідомою, домінують безособові конструкції. Таким чином, семантика каузатора дії не характеризується широкою різноманітністю, він конкретизується здебільшого тільки контекстом, а його позиція в реченні може залишатися вакантною.

3.1 Привативні дієслова маніпулятивної каузації

Через те, що маніпулятивна каузація має контактний характер і передбачає взаємодію між X та Y і/або Z , дієслова першого типу мають низку особливостей:

1) усі дієслова маніпулятивного каузатива містять інгерентну сему застосування сили, адже фізичний контакт між каузатором і об'єктом та / або предметом володіння може відбуватися лише за умови залучення фізичних засобів впливу на Y для вилучення Z із його власності;

2) маніпулятивна каузація також неможлива без використання інструмента: інструмента-артефакту або інструмента-частини тіла; проте слід зазначити, що залучення до каузації інструмента-артефакту на рівні глибинної семантики також передбачає використання рук. Це дає можливість стверджувати, що кінцевим інструментом у переважній більшості випадків (за винятком ПД із семантикою використання зубів, дзьоба, ніг тощо) є інструменти-частини тіла.

Застосовуючи методику моделювання значення лексичних одиниць за допомогою ФТ [11; 23; 125; 126], семантику дієслів першого типу можна представити так: “X каузує Y не мати Z, вступаючи з Y-ком та / або Z-ом у фізичний контакт”. Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що фізичний контакт між X та Y та / або Z може демонструвати значну варіативність, і залежно від того, яка сема стає центральною в аналізованих одиницях, ПД маніпулятивної каузації можна поділити на: 1) ПД без додаткових семантичних ознак, 2) ПД каузації за допомогою інструмента, 3) ПД каузації за допомогою фізичної сили та 4) ПД каузації за допомогою протиправної дії.

3.1.1 Привативні дієслова без додаткових семантичних ознак. Ступінь експлікації фізичної сили в аналізованих дієсловах може значно варіюватися від імпліцитного, коли сема фізичного впливу на суб’єкт та / або об’єкт не виражається в словниковому тлумаченні дієслова, наприклад, англ. офіц. *to flay*₁ «to remove the skin or the flesh from an animal or person, especially one that is dead» [528, с. 610] ‘видаляти шкіру або плоть із тварини або людини, особ. мертвої’, укр. *обезкрилювати* «відривати, відламувати або псувати крила» [522, с. 487]; до експліцитного, коли сема залучення фізичної сили до дії каузації представлена у словниковому тлумаченні дієслова, наприклад, англ. *to sweep* «to remove with a forcible continuous action» [529, с. 999] ‘видаляти щось за допомогою тривалого фізичного впливу’, укр. *видирати*₂ «забирати силоміць, виривати щось у когось» [522, с. 387].

В обох мовах функціонує група маніпулятивних дієслів (англ. 73 лексем, 13,4% загальної кількості ПД першого типу; укр. 72 одиниці, що складає 10,9% дієслів першого типу) (див. Додаток Б), які містять інгерентну сему застосування фізичного контакту для виконання дії каузації, але не мають жодних додаткових СО, які б конкретизували залучуваний до каузації інструмент, інтенсивність або спосіб дії (швидко, несподівано, грубо, недбало тощо). Семантика каузації в цих ПД є неактивною: актуалізується посесивний компонент значення, а саме семантика СПС та / або ОПС. ФТ цих дієслів не передбачає ніяких варіантів і повністю збігається зі спільною ФТ,

запропонованою для всіх ПД маніпулятивного каузатива, тобто виглядає так: “X каузує Y не мати Z, вступаючи з Y та / або Z у фізичний контакт”. Прикладом ПД без додаткових семантичних ознак в англійській мові може слугувати лексема *to bark₁* «to strip the bark from (a tree)» [529, с. 78] ‘знімати кору (з дерева)’ або українське дієслово *білувати* «обдирати шкуру забитих тварин» [522, с. 185]. Наведені дієслова диференціюються не за рахунок компонентів КС (каузатора та каузативного зв’язку між каузатором і СПС), а винятково на підставі компонентів ПС. Англійське ЛСВ конкретизує семантику СПС, яким виступає рослина (а саме дерево або кущ), та ОПС, яким є кора цієї рослини (докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.2.2.); українська лексема вказує на ОПС – тварина та специфікує семантику ОПС, яким є шкіра СПС (докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.1.1.).

Специфічною рисою англійської мови є функціонування значної кількості дієслів з імпліцитною семою застосування фізичної сили, в яких конкретність вказівки на ОПС досягається за рахунок функціонування в мові мотивувальних іменників, від яких вони походять (32 лексеми), наприклад, англ. *a horn* ‘ріг’ → *to dishorn* ‘робити безрогим’, *hair* ‘волосся’ → *to unhair* ‘позбавляти волосся’, *flesh* ‘плоть’ → *to unflesh* ‘позбавляти плоті’, *a bone* ‘кістка’ → *to bone* ‘виймати кістки’, *scale* ‘луска (риби)’ → *to scale* ‘чистити від луски (рибу)’, *hide* ‘шкіра (тварини)’ → *to hide* ‘здирати шкіру (з тварини)’, *cloth* ‘тканина, одяг’ → *to unclothe* ‘знімати одяг’ тощо. Кількість таких одиниць в українській мові значно менша (10 лексем), наприклад, *крило* → *обезкрилювати*, *листя* → *збезлистити*, *кров* → *обезкровлювати*, *нога* → *обезножити* тощо.

Характерною рисою українських дієслів у межах цієї групи є наявність численних рядів похідних префіксальних однокореневих дієслів, чого не спостерігається в англійській, наприклад, *патрати* – *випатрати* – *повипатрати* – *обпатрювати*, *білувати* – *побілувати* – *оббілувати* тощо.

3.1.2 Привативні дієслова каузативу за допомогою інструмента. Найбільш розгалужену систему номінації предикатної інформації серед маніпулятивних ПД в обох зіставлюваних мовах мають дієслова з інструментальною семою;

застосування інструмента для каузації розриву посесивного відношення передбачає безпосередній фізичний контакт каузатора із СПС із метою видалення його частини, напр.:

(14) англ. *With his pocket knife ... he would cut off the buttons which she had just replaced* [571] ‘Своїм кишеньковим ножом ... він би відрізав гудзики, які вона щойно замінила’;

(15) укр. *Здається, якби ногу [мені] відрубали — не так би боліло, легше б переніс* [538, с. 101].

В англійському реченні (14) інструмент (далі умовно Instr) представлений на поверхневому рівні словосполученням *pocket knife* ‘кишеньковий ніж’; каузативне відношення передається за допомогою ПД *to cut off* ‘відрізувати’. У прикладі (15) з української мови семантика Instr у реченні не актуалізується й інструментальна сема представлена імпліцитно дієсловом *відрубувати*, яке репрезентує каузацію позбавлення. В обох випадках вилучення ОПС із власності СПС без безпосередньої взаємодії каузатора із СПС на фізичному рівні є неможливим.

Для всіх інструментальних ПД в обох мовах, які мають семантику видалення частини від цілого, логіко-семантичний зв'язок між СПС та ОПС має характер винятково невідчужуваної власності, а саме партитивного відношення (докладніше див. Розділ 1, п. 1.2.5.). Спільною рисою всіх інструментальних ПД англійської та української мов також є їхня маркованість семою результативності дії. Інструментальні лексеми вказують не на намір або спробу виконати дію позбавлення, а на успішне її завершення із вилученням Z із власності Y-ка. Пор., наприклад, англ. *to hit for* «to ask someone for money» [530, с. 969] ‘просити у кого-небудь гроші’ та *to shave₁* [530, с. 1967] «to cut off into slices or shavings» ‘відрізувати тонкими скибочками або стружкою’ або укр. *попросити* «звернутися до кого-небудь із проханням дати, подарувати чи позичити що-небудь» [518, с. 235] та *відрізувати* «ріжучи, відокремлювати частину від цілого» [518, с. 630]. Перші з наведених пар ЛСВ в англійській та українській мовах не містять результативну сему і не вказують на кінцевий

позитивний результат дії. Другі ЛСВ марковані семою результативності дії, яка передбачає успішне завершення каузації позбавлення.

Корпус емпіричного матеріалу в обох мовах демонструє, що ПД з інструментальною семою можуть мати узагальнену вказівку на використання інструмента (напр., англ. *to shear*₂ «to remove a part from a body by cutting with a sharp instrument» [530, с. 1968] ‘видаляти частину тіла, відрізаючи гострим інструментом’, укр. *зрубувати*₁ «видаляти з поверхні що-небудь, ударяючи чимось гострим» [522, с. 171]) або конкретизувати інструмент каузації (напр., англ. *to pare*₁ «to cut off the outer layer of something, using a sharp knife» [528, с. 1195] ‘зрізати верхній шар чого-небудь, застосовуючи гострий ніж’, укр. *обстригати*₂ «обрізаючи або підрізаючи ножицями, машинкою і т. ін. волосся, вовну, вкорочувати їх» [522, с. 585]).

У межах ПД маніпулятивної каузації інструментальні дієслова становлять найбільший за кількісним складом підтип в англійській та українській мовах (англ. 265 лексем, 48,6% загальної кількості англійських ПД; укр. 322 лексем, 48,7% від загальної кількості ПД української мови) (див. Додаток Б). За допомогою методики побудови формул тлумачення семантика дієслів з інструментальною семою може бути представлена так: “X, застосовуючи Instr, каузує Y не мати Z”.

3.1.2.1 ПД з узагальненою вказівкою на інструмент. До групи ПД з узагальненою вказівкою на використання інструмента входять 152 лексеми в англійській мові, що складає 57,4% від загальної кількості інструментальних ПД, і 176 лексем в українській мові, що складає 54,7% загального обсягу українських ПД з інструментальною семою (див. Додаток В).

Аналіз семантики дієслів цієї групи в англійській та українській мовах демонструє, що в обох зіставлюваних мовах узагальнена вказівка на Instr майже завжди актуалізує використання саме гострого інструмента. Після трансформації загальної ФТ інструментальних дієслів, формула тлумачення ПД з узагальненою вказівкою на використання інструмента виглядає як “X, застосовуючи переважно гострий Instr, каузує Y не мати Z”.

В англійській мові центральне місце серед дієслів групи займає стилістично нейтральна лексема *to cut*₁ та похідні від неї фразові дієслова *to cut off*₁ та *to cut away*, які мають значення «to separate something from its main part using a sharp instrument» [530, с. 477] ‘відділяти що-небудь від основної частини, використовуючи гострий інструмент’. Слід зазначити, що дієслово *to cut* виступає основою для тлумачення не тільки інших дієслів групи, але й переважної більшості інструментальних ПД загалом (див., наприклад, п. 3.1.2.2.).

В англійській мові зафіксовані ЛСВ *to abscond*, *to pare*₅ та *to shear*₅, які за своєю семантикою є еквівалентними *to cut*₁, але мають певні відмінності: для лексем *to pare*₅ та *to shear*₅ це значення є переносним, для *to abscond* застарілим. Лексема *to divide from* характеризується ширшою семантикою та може вказувати не тільки на видалення за допомогою інструмента, а загалом на відділення частини від цілого будь-яким іншим способом.

Семантичним та стилістичним еквівалентом англійського *to cut* в українській мові є дієслово *різати*, котре тлумачиться як «чим-небудь, перев. гострим, розділяти щось на частини, подрібнювати або відокремлювати частину від цілого» [522, с. 561]. Різниця між англійською лексемою *to cut*₁ та українською *різати* лежить у сфері дериваційних процесів, у яких бере участь українське дієслово, слугуючи основою для утворення низки похідних однокореневих префіксально-суфіксальних дієслів (15 лексем), які зберігають семантику каузації позбавлення, наприклад, *різати* – *відрізати* – *вирізати* – *зрізати* – *підрізати* – *обрізати* – *надрізати*. В процесі префіксації новоутворені дієслова набувають нових диференційних ознак, наприклад, *підрізати*₂ набуває ознаки «локалізації» ОПС (*підрізати*₂ «обрізати кінці, робити що-небудь коротшим, меншим» [522, с. 492]. Похідні дієслова самі стають основою для подальшого словотворення і, регулярно приєднуючи префікс *по-*, набувають квантитативні семи, які вказують на кількість СПС або ОПС («багато», «все») або квантитативно-локативні семи («скрізь», «у багатьох

місцях»), наприклад, *повідрізати* «відрізати все чи багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях» [518, с. 670].

Англійське ПД *to cut*₁ й українське *різати* та похідні від них демонструють подібну лексико-синтаксичну сполучуваність: у переважній більшості слововживань конкретизація семантики гострого інструмента в реченні не відбувається (див. приклади (16) та (17)), але в окремих випадках у реченні спостерігається деталізація семантики інструмента (див. приклади (18) та (19)).

(16) англ. *She was cutting the end off a capsule and squeezing the oil onto her hand* [582, с. 268] ‘Вона відрізала кінцівку капсули та вичавлювала олію собі на долоню’;

(17) укр. *Рубка радиста: де були жмуття проводів – одні корінці стирчать, хтось пообрізував чепурно* [541, с. 338];

(18) англ. *So highly regarded was the mistletoe, that it had to be cut with a golden knife* [567] ‘Омела настільки цінувалася, що її треба було відрізати золотим ножем’.

(19) укр. *Тоді він вийняв з кишені ніж і одним махом відрізає кишку* [540, с. 558].

В обох мовах у межах групи інструментальних ПД з узагальненою вказівкою на Instr функціонують дієслова, які диференціюються не на підставі компонентів КС (наприклад, СО «способу», «інтенсивності», «засобу», «мети» дії тощо), а винятково за рахунок компонентів ПС (СПС, ОПС та логіко-семантичного зв'язку між ними) (англ. 108 лексем, укр. 69 лексем). Формула тлумачення цих дієслів повністю збігається із загальною.

Для 52 англійських та 28 українських лексем СПС – це людина або тварина, і диференціація відбувається на підставі подальшої конкретизації семантики ОПС, наприклад, англ. *to tail* «to cut off or to reduce the tail of an animal» [530, с. 2234] ‘відрізати або вкорочувати хвіст тварини’, укр. *обезголовлювати* «відрубувати, стинати голову» [522, с. 486] (докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.1.1.). Дієслова англійської та української мов (англ. 34 лексеми, укр. 9 лексем) можуть вказувати на СПС-рослина, розрізняючись на підставі

семантики ОПС, наприклад, англ. *to cow* «to cut branches off the trees» [530, с. 445] ‘відрізати гілки з дерев’, укр. *стригти*₃ «підрізувати, укорочувати листя, гілки і т. ін.» [522, с. 767] (докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.2.2.).

У межах групи дієслів з узагальненою вказівкою на Instr семантика 22 ПД англійської та 32 лексем української мови актуалізує семантику СПС – неживий предмет. В англійській мові дієслова диференціюються за рахунок СО «форми», «якості», «розміру» та «локалізації» ОПС, наприклад, *to junk* «to cut off in a lump» [530, с. 1143] ‘відрізати великими шматками’, яке містить СО «розміру» ОПС «великий». В українській мові лексеми розрізняються на підставі СО, які вказують на «локалізацію», «форму» та «функційно-локативний зв’язок» між ОПС та СПС, наприклад, *стинати*₁, яке конкретизує локалізацію ОПС: «ріжучи, відокремлювати що-небудь від чогось, перев. верхню частину» [522, с. 699] (докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.2.1.).

Аналіз лексико-синтаксичної сполучуваності інструментальних ПД з узагальненою вказівкою на Instr, які диференціюються за семантикою компонентів ПС, демонструє, що конкретизація семантики Instr не відбувається, адже центральною семою стає семантика ОПС, напр.:

(20) англ. *I started saying I had junked the tapes into pieces...* [545] ‘Я почав говорити, що я рвав плівки шматками...’;

(21) укр. *Султанські дурбаші покірливо поглядали на Сулеймана, ждучи його поруху, щоб умить обезглавити цього нахабного чоловіка* [522, с. 583].

3.1.2.1.1. Інструментальні ПД англійської та української мов з узагальненою вказівкою на використання інструмента можуть мати подальшу конкретизацію семантики каузації, включно зі СО способу дії (англ. 34 лексеми, укр. 88 лексем), яка конкретизує те, як виконується дія.

Слід зазначити, що в обох мовах для всіх ПД із семантикою застосування гострого інструмента, які актуалізують семантику способу дії, додаткова вказівка на спосіб дії в реченні не спостерігається (див. приклади (22) та (23)), а речення з конкретизацією семантики Instr є малочастотними, напр.:

(22) англ. *Earl Morris ... scraped away the filth that for centuries had hidden a beautiful mosaic disc...* [587] ‘Ерл Морріс ... відшкріб бруд, який століттями ховав прекрасний мозаїчний диск...’;

(23) укр. ...*твій сопляк трохи мені голови лопатою не зрубав* [563, с. 112].

Інвентар СО способу дії в англійських та українських ПД з узагальненою вказівкою на інструмент каузації представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

СО «способу» дії в ПД з узагальненою вказівкою на інструмент каузації

Мови	Англійська мова		Українська мова	
	Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
«повторюваним рухом вперед-назад»	13 (38,2)	<i>to scrape</i> ₁ ‘відшкрібати’	18 (20,5)	<i>віддряпати</i>
«грубо» / «невміло»	9 (26,5)	<i>to hack</i> ₂ ‘відрізати що-небудь недбало / невміло’	20 (22,7)	<i>відчикрижити</i>
«швидко»	3 (8,8)	<i>to sever</i> ₂ ‘відсікати’	22 (25)	<i>відсікати</i>
«ударом»	5 (14,7)	<i>to strike off</i> ‘відбивати’	28 (31,8)	<i>відколювати</i>
«акуратно» / «ретельно»	4 (11,8)	<i>to shave</i> ₄ ‘відрізати охайно / ретельно’	—	—
Всього	34 (100)		88 (100)	

3.1.2.1.1.1. Способом дії в обох зіставлюваних мовах може виступати повторюваний рух вперед – назад по поверхні Y-ка із застосуванням гострого інструмента (англ. 13 лексем, укр. 18 лексем). ФТ цих одиниць може бути представлена у вигляді “X, застосовуючи гострий Instr, повторюваним рухом вперед-назад по поверхні Y-ка каузує Y не мати Z”.

Для англійських ПД центральними дієсловами, які передають значення позбавлення повторюваним рухом вперед-назад по поверхні, є *to scrape*₁, *to scratch*₂ та *to shave*₁, наприклад, *to scratch*₂ «to remove something from a surface by rubbing it with something sharp» [530, с. 1911] ‘видаляти що-небудь із поверхні, тручи чимось гострим’. Подальша диференціація дієслів відбувається за семантикою ОПС: *to scrape*₁ вказує на видалення тонкого верхнього шару СПС, *to scratch*₂ – на маленькі часточки СПС, а *to shave*₁ – на вилучення із

власності СПС довгих вузьких смужок. Семантичними еквівалентами англійських *to scrape*₁ та *to scratch*₂ є українські дієслова *шкрябати* та *дряпати* відповідно, від яких префіксально-суфіксальним способом утворюються всі українські ПД цієї підгрупи (від дієслова *шкрябати* – 11 лексем, від *дряпати* – 7 лексем), тоді як в англійській мові в дієсловах підгрупи використовуються 9 твірних основ.

3.1.2.1.1.2. Одиниці зі СО способу інструментальної дії «грубо» / «невміло» зафіксовані в обох мовах (англ. 9 лексем, укр. 20 лексем). За допомогою ФТ семантика цих дієслів виглядає як “X, застосовуючи гострий Instr, грубо / недбало каузує Y не мати Z”.

Англійські ПД *to rough*, *to rough-hew* та *to hack*₂ вказують на позбавлення за допомогою інструмента з використанням недбалої дії. Семантика способу дії в ПД *to rough*, *to rough-hew* обумовлена існуванням у мові відповідного прикметника *rough* ‘грубий’. Лексема *to hack*₂ є більш складною за своєю семантикою та крім семи «грубо» також містить ознаку «невміло». Складнішими за своєю семантичною структурою є ПД *to chop off*, *to hack*₁, *to hack away*, *to hack off*, *to limb*₁ та *to notch*, які комбінують сему способу каузації «грубо» із семою «інтенсивності дії», наприклад, *to hack*₁ «to cut something roughly or violently» [528, с. 725] ‘відрізати що-небудь недбало або застосовуючи силу’.

Значну різницю між кількісним складом підгрупи в англійській та українській мовах можна пояснити ширшою твірною базою в українській, де більшість дієслів (13 лексем) утворюються від однієї з 4 основ: *відкраювати* (5 лексем), *батовувати* (3 лексеми), *відчикрижити* (3 лексеми) та *відкремсати* (2 лексеми). Диференціація українських ПД відбувається переважно за рахунок їхньої належності до розмовного стилю мовлення (11 лексем) або діалектної лексики (5 лексем), наприклад, розм. *відкарнати* «відрізати щось недбало або нерівно» [518, с. 170]. Привертає увагу подібність словотвірної структури українських ПД, значна кількість із яких утворена за допомогою префікса *від-*, напр., *відкраювати*, *відбатовувати*, *відчикрижити*, *відкремсати*,

відшматувати, відвалювати, відмахувати, відкарнати. Саме вказаний префікс надає вихідній основі значення «відділення».

3.1.2.1.1.3. Досліджувані одиниці в англійській та українській мовах можуть містити вказівку на спосіб дії «швидко» (англ. 3 лексеми, укр. 22 лексеми). Слід зазначити, що всі дієслова в обох мовах комбінують ознаку способу дії «швидко» з ознакою «інтенсивності» дії, що знаходить своє вираження у наявності в словниковому тлумаченні в англійській мові семи «forcibly» ‘із силою / сильно’, в українській сем «сильно», «із силою». Застосовуючи методику побудови формул тлумачення, семантику дієслів цієї підгрупи можна представити так: “X, застосовуючи гострий Instr і значну фізичну силу, швидко казує Y не мати Z”.

В англійській мові базовою лексемою є *to sever₂* «to separate suddenly and forcibly with a sharp instrument» [530, с. 1957] ‘відділити що-небудь несподівано із силою за допомогою гострого інструмента’ та похідний від нього американський інваріант *to dissever*, за допомогою якого тлумачаться інші ПД підгрупи (*to shear₁* та *to slit₂*). Найбільш близьким за семантикою до англійського *to sever₂* є українське *відсікати* та однокореневі з ним *усікати*, *зсікати*, *позсікати*, *присікати*, наприклад, *відсікати* «сильним і швидким ударом гострого знаряддя відділяти, відокремлювати частину від цілого» [522, с. 637]. Втім, у межах цієї підгрупи більша кількість українських ПД формує словотвірне гніздо з дієсловом-вершиною *рубати* (13 лексем), яке відрізняється від *відсікати* більшою інтенсивністю дії.

3.1.2.1.1.4. У межах групи ПД з узагальненою вказівкою на використання гострого Instr в англійській та українській мовах також можлива вказівка на використання «удару» як способу дії, семантику цих дієслів можна представити у вигляді ФТ “X, застосовуючи гострий Instr, ударом казує Y не мати Z”.

В англійській мові семантику використання удару в процесі видалення Z за допомогою гострого інструмента мають 5 лексем (книжн. *to hew*, *to chop back*, *to lop₁*, *to lop₃* та *to strike off*). Різниця між *to lop₁* та *to lop₃* лежить у сфері семантики компонентів ПС: *to lop₁* вказує на СПС-неістоту, *to lop₃* – на СПС-

істоту з ОПС «кінцівки» (докладніше див. Розділ. 4, п.п. 4.1.1.1. та 4.1.2.1.). Лексеми *to chop back* та *to strike off* містять сему «інтенсивності дії», вказуючи на застосування сильного удару.

Кількість одиниць, які входять до цієї підгрупи в українській мові, значно більша (28 лексем), що пояснюється активними дериваційними процесами: 20 українських ПД є похідними від одного з двох дієслів *колупати* (11 лексем) та *колоти* (9 лексем), наприклад, *відколювати* «б'ючи по чомусь або що-небудь, колючи, відділяти, відбивати щось від чого-небудь» [522, с. 593].

Для дієслів в обох мовах характерним є подібне функціонування у реченні, коли вказівка на спосіб дії не спостерігається, а конкретизація гострого інструмента є мало частотною:

(24) англ. ...*he lopped the branches off quite a few pines and fir trees to clear the view* [587] ‘...він відрубав (досл. відрубав ударом) гілки з декількох сосен та ялинок, щоб розчистити краєвид’;

(25) укр. ...*і не страшно було тепер вистукувати й колупати побілені стіни, довбати долівку, тельбушити комори...* [540, с. 148].

3.1.2.1.1.5. Винятково в англійській мові були зафіксовані 4 дієслова, для яких способом дії виступає «акуратна» / «охайна» дія (*to nick₁*, *to shave₄*, *to slice*, *to snick*). Семантика дієслів у вигляді ФТ може бути представлена як “X, застосовуючи гострий Instr, акуратно / охайно каузує Y не мати Z”. Дієслово *to shave₄*, крім ознаки «охайно», також містить сему «ретельно» («to cut off cleanly or closely» [530, с. 1967] ‘відрізати охайно або ретельно’). Лексема *to nick₁* функціонує винятково в британському варіанті англійської мови, а ПД *to snick* є застарілим.

3.1.2.1.2. Специфічними для англійських ПД є дієслова зі СО «мети» дії (8 лексем). Для дієслів *to ring*, *to ring-bark*, *to girdle* метою дії є припинення існування Y, що знаходить своє відображення у словниковому тлумаченні дієслів: *to ring-bark* «to remove rings of bark from trees, in order to kill them» [530, с. 1834] ‘видаляти кору по колу з дерев, щоб вбити їх’. Для цих одиниць ФТ

може бути сформульована так: “X, застосовуючи гострий Instr, казує Y не мати Z з метою вбити Y-ка”.

Семантика ПД *to cut back, to prune back, to ratoon* та *to spur* вказує на те, що Z видаляється із власності Y-ка з метою посилити, заохотити його ріст, наприклад, *to prune back* «to cut off some of the branches of a tree or bush to make it grow better» [528; с. 1321] ‘відрізати деякі гілки з дерева, щоб заохотити його ріст’. Спільна ФТ цих дієслів репрезентує їхню семантику як “X, застосовуючи гострий Instr, казує Y не мати Z, щоб заохотити ріст Y-ка”. Лексема *to clip*₁ з ФТ “X, застосовуючи гострий Instr, казує Y не мати Z, щоб Y виглядав охайним” містить у своїй семантиці вказівку на те, що каузація позбавлення відбувається з метою зробити вигляд Y-ка більш охайним (*to clip*₁ «to cut small amounts of something in order to make it look tidier» [528, с. 277] ‘відрізати маленькі частини чого-небудь, щоб воно виглядало охайнішим’). Використовуючись у мові, всі ПД цієї підгрупи не потребують актуалізації «мети» дії у реченні, містячи цю сему у своїй глибинній семантичній структурі, напр.:

(26 англ. *The house had recently been painted, and the lawn was trimmed, the hedges clipped* [545] ‘Будинок нещодавно пофарбували, галявину підстригли, живу огорожу підрізали’.

3.1.2.2 ПД із конкретизацією семантики інструмента. Аналіз корпусу фактичного матеріалу в англійській та українській мовах демонструє, що семантика досліджуваних одиниць може містити вказівку на використання конкретного інструмента (англ. 113 лексем, що складає 42,6% від загальної кількості інструментальних ПД), укр. 146 лексеми, 45,3% загальної кількості українських інструментальних дієслів) (див. Додаток В), наприклад, англ. *to axe* «to shape or trim with an axe» [530, с. 141] ‘обрубувати або обтісувати сокирою’, укр. *голити* «зрізувати під корінь волосся бритвою» [518, с. 107] (пор. п. 3.1.2.1.). У межах групи інструментальних ПД із конкретизацією семантики інструмента каузації були виділені дві підгрупи дієслів: 1) ПД із

семантикою використання інструментів-артефактів та 2) ПД із семантикою використанням інструментів-частин тіла.

3.1.2.2.1 Інструменти-артефакти. Підгрупа ПД із семантикою застосування інструментів-артефактів складається із 78 лексем в англійській мові (29,4% інструментальних ПД) і 85 лексем в українській мові (26,4% загальної кількості інструментальних дієслів) (див. Додаток В). Інструментами-артефактами в роботі вважаються конкретні об'єкти навколишнього світу, навмисно виготовлені людиною для виконання означуваної ними дії, наприклад, англ. *scissors* 'ножиці', *a knife* 'ніж', *a saw* 'пилка'; укр. *сокира*, *обценьки*, *рубанок* тощо. Слід зазначити, що переважна більшість ПД в обох мовах вказує на використання гострого Instr. Інструменти-артефакти, зафіксовані в семантиці англійських та українських ПД, представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Семантика інструмента каузації в ПД із семантикою використання інструмента-артефакту

Мови Інструмент	Англійська мова		Українська мова	
	Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
Ножиці	26 (33,2)	<i>to scissor off</i> 'відрізати щось ножицями'	21 (24,7)	<i>підстригати</i>
Бритва	5 (6,4)	<i>to shave</i> 'брити'	14 (16,5)	<i>голити</i>
Рубанок	2 (2,6)	<i>to plane away</i> 'зістругувати'	15 (17,6)	<i>відстругувати</i>
Сокира	1 (1,3)	<i>to axe</i> 'відрубувати'	15 (17,6)	<i>надтісувати</i>
Ніж	13 (16,7)	<i>to pare</i> 'відрізати ножем'	1 (1,2)	<i>чехолити</i>
Пилка	1 (1,3)	<i>to saw off</i> 'відпилювати'	9 (10,6)	<i>спилювати</i>
Вогнепальна зброя	4 (5,1)	<i>to shoot away</i> 'відстрілювати'	3 (3,5)	<i>відстрілювати</i>
Гільйотина	1 (1,3)	<i>to guillotine</i> 'гільйотинувати'	1 (1,2)	<i>гільйотинувати</i>
Пінцет / епілятор	8 (10,2)	<i>to pluck</i> 'вищипувати волосся пінцетом'	—	—
Тесло	3 (3,8)	<i>to adze</i> 'зрубувати теслом'	—	—
Поліграфічні обрізні лещата	3 (3,8)	<i>to plough</i> 'відрізати поліграфічними обрізними лещатами'	—	—

Долото	2 (2,6)	<i>to chisel</i> ‘зрубувати долотом’	—	—
Теслярський пристрій	2 (2,6)	<i>to howel</i> ‘зрізати теслярським пристроєм’	—	—
Рашпіль	1 (1,3)	<i>to rasp</i> ‘зістругувати щось рашпилем’	—	—
Лопата для білування кита / тюленя	1 (1,3)	<i>to spade</i> ‘здирати шкіру з тюленя або кита’	—	—
Фуганок	1 (1,3)	<i>to try</i> ‘знімати верхній шар деревини фуганком’	—	—
Стамеска	1 (1,3)	<i>to gouge</i> ‘відбивати щось стамескою’	—	—
Зубило	1 (1,3)	<i>to broach</i> ‘зрізати зубилом’	—	—
Кулінарна ложка	1 (1,3)	<i>to scoop</i> ‘відокремлювати кулінарною ложкою’	—	—
Хірургічний пристрій	1 (1,3)	<i>to snare</i> ‘відрізати хірургічним пристроєм’	—	—
Обценьки	—	—	4 (4,7)	<i>відкушувати</i> ₂
Кайло	—	—	1 (1,2)	<i>кайлувати</i>
Грабельки для збирання ягід	—	—	1 (1,2)	<i>обиморгувати</i>
Всього	78 (100)		85 (100)	

3.1.2.2.1.1. Найбільшу кількість одиниць в обох зіставляваних мовах (англ. 26 лексем, укр. 21 лексема) складають дієслова, для яких Instr – це **ножиці**. За допомогою методики побудови формул тлумачення ФТ цих одиниць можна представити, як “X, застосовуючи ножиці, каузує Y не мати Z”.

Крім узагальненої вказівки на використання **ножиць**, як, наприклад, у дієслові *to scissor off* ‘відрізати щось ножицями’, ПД англійської мови можуть конкретизувати їхній функційний тип, вказуючи на використання ножиць для стриження овець (*to belt, to dag, to fleece, to shear*₄ та *to tag*) або на залучення садових ножиць (*to averruncate*) і т.ін.

В англійських ПД також можливим є нашарування сем із подальшою конкретизацією способу інструментальної дії, виконуваної ножицями (9 лексем). Лексеми *to notch*₁ та *to crop*₁ вказують на «недбалу» дію; для дієслова *to shingle* спосіб каузації – це навпаки «охайна» дія; ПД *to snip* та *to snip off* містять у своїй семантиці вказівку на використання «швидких» рухів. Дієслова англійської мови можуть характеризуватися тісним мотиваційним

зв'язком з іменником на позначення інструмента дії (4 лексеми), наприклад, *to shear*₄ 'стригти, відстригати' є похідним від іменника *shears* 'великі ножиці для стриження', *to clip* 'стригти вовну (особ. вівці)' має відповідний іменник *clips* 'ножиці для стриження овець'. У більшості випадків конкретизація семантики Instr в англійських реченнях не потрібна, напр.:

(27) англ. *She ... was pretending to snip off some of the dead blooms of the heavily scented plant* [573, с. 82] 'Вона ... удавала, що відрізає (досл. відстригає ножицями) зів'ялі бутони з рослини, яка так сильно пахла'.

Особливість семантики українських ПД полягає у тому, що всі одиниці вказують не тільки на **ножиці** як на інструмент дії, але й можуть заміщати позицію Instr вказівкою на використання інших приладів для стриження: *стригти*₁ «ножицями, машинкою і т. ін. зрізувати, підрізувати (волосся, шерсть тощо)» [522, с. 767]. Підгрупа ПД української мови наповнюється переважно за рахунок продуктивного словотворення: переважна більшість українських ПД (17 лексем) формують словотвірне гніздо з дієсловом-вершиною *стригти*, набуваючи нових диференційних ознак у процесі префіксального словотворення, наприклад, *настригати*, яке набуває «квантитативної» семи з вказівкою на кількість ОПС («стрижучи (ножицями, спеціальною машинкою), заготовляти яку-небудь кількість чогось» [522, с. 204]). Решта українських дієслів (4 лексеми) диференціюються за рахунок семантики компонентів ПС (для лексем *туширити* та *тримінгувати* СПС – це баран та собака відповідно) або стилістичної маркованості (розм. *чикрижити*, сл. *обхайратися*). Семантика інструментальності всіх українських одиниць цієї групи не мотивується відповідним іменником на позначення залучуваного до каузації інструмента-**ножиць** або інших приладів, тому в реченні відбувається конкретизація семантики Instr, напр.:

(28) укр. *З-під рук у батька [Тоня] вхопила його чабанські ножиці і вже замахнулась ними обстригати, вкорочувати свої вії* [541, с. 235].

3.1.2.2.1.2. В обох мовах також були зафіксовані одиниці з Instr *бритва* (англ. 5 лексем, укр. 14 лексем), ФТ яких виглядає так: “X, застосовуючи бритву, казує Y не мати Z”.

У підгрупі англійських ПД із семантикою використання *бритви* базовою лексемою є ЛСВ *to shave*₃ («to cut off hair very close to the skin, esp. from the face, using a razor» [528, с. 1511] ‘відрізати волосся дуже близько до шкіри, особ. з обличчя, використовуючи бритву’) та похідне від нього *to shave off*. Лексеми *to razor* та *to barb*₁ марковані як рідкочастотні, а дієслово *to shear*₃ як книжне. Семантика Instr у ПД *to razor* повністю обумовлена семантикою іменника, від якого воно походить (*a razor* ‘бритва’), тоді як у решті англійських лексем цієї підгрупи інструментальна сема виражена імпліцитно.

В українській мові центральною лексемою є *голити* «зрізувати під корінь волосся бритвою» [522, с. 107], за допомогою якого тлумачиться ПД *брити*. Специфіка українських ПД полягає у тому, що всі лексеми підгрупи є похідними від одного з двох дієслів *голити* (6 лексем) або *брити* (6 лексем), наприклад, *голити* – *поголити* – *виголювати* – *підголити* – *зголювати* тощо. Похідні ПД беруть участь у подальшому словотворенні, зберігаючи семантику каузації позбавлення та набуваючи нових сем, таких як, наприклад, квантитативна сема видалення всього чи багато чогось, напр., *повиголювати*, *попідголювати* тощо.

Інструментальна семантика дієслів, утворених від дієслова *голити*, не є мотивованою основою відповідного іменника, вона лише імпліцитно вказує на інструмент *бритву*, тоді як ПД із коренем *-брит-* характеризуються функціонуванням у мові відповідного іменника (*бритва*) на позначення інструмента вираженої дієсловом дії. Але у цьому випадку не іменник мотивує семантику дієслова, а навпаки, адже з двох однокореневих слів похідним є іменник, а не дієслово.

Для обох мов характерним є подібне функціонування у мові – через конкретність вказівки на Instr його зазначення в реченні не відбувається, напр.:

(29) англ. ...*he shaved, using the water's surface for glass*... [571] ‘...він поголився, використовуючи поверхню води як дзеркало...’;

(30) укр. Коли *голяр голить голову султана*, його стережуть два капіджії з оголеними шаблями [544, с. 200].

3.1.2.2.1.3. Для обох зіставлюваних мов також характерним є функціонування дієслів із семантикою залучення до каузації *рубанка* (англ. 2 лексеми, укр. 15 лексем). Дієслова цієї підгрупи в обох мовах об’єднуються ФТ “X, застосовуючи рубанок, каузує Y не мати Z”.

Англійські інструментальні ПД з Instr-*рубанок* (*to plane away* та *to plane off*) походять від іменника *a plane* ‘рубанок’, що повністю обумовлює семантику інструмента в похідних дієсловах.

Значна різниця між кількістю одиниць цієї підгрупи у зіставлюваних мовах обумовлена більшою активністю дериваційних процесів в українській мові: всі українські ПД із семантикою залучення до дії рубанка мають спільну твірну основу і, приєднуючи до мотивувальної основи різні префікси із семантикою каузації позбавлення, походять від дієслова *стругати*, наприклад, *відстругати* – *зістругати* – *підстругати* – *обстругати* тощо. Семантичний зв’язок між дією та інструментом дії в українських дієсловах цієї групи виражається імпліцитно, не кореневою морфемою дієслова, а знанням реалій об’єктивної дійсності.

У зіставлюваних мовах використання іменника на позначення інструмента не потрібне через однозначність семантики Instr, напр.:

(31) англ. *Each plank he planed ... had molded him* [586] ‘Кожна дощечка, яку він стругав (досл. стругав рубанком) ... сформувала його’;

(32) укр. Це *Сивоок* затямив ще з дня своєї появи у *Аганіта*. Коли *стругав дошки для ікон* [542, с. 470].

3.1.2.2.1.4. Семантика інструментальних ПД англійської та української мов (англ. 1 лексема, укр. 15 лексем) зі значенням використання Instr-*сокира* може бути представлена у вигляді ФТ “X, застосовуючи сокиру, каузує Y не мати Z”.

В англійській мові семантика залучення до каузації Instr-*сокира* представлена лексемою *to axe* «to shape or trim with an axe» [530, с. 141] ‘формувати або обтисувати сокирою’, яка походить від відповідного іменника *an axe* ‘сокира’. Таким чином, семантика залучуваного до дії Instr у дієслові повністю мотивована семантикою іменника, від якого воно утворюється.

В українській мові всі дієслова мають одну кореневу основу *-тес-* і формують словотвірне гніздо з дієсловом-вершиною *тесати*, від якого префіксально-суфіксальним способом утворюється низка однокорневих дієслів, наприклад, *затисувати*, *відтисувати*, *надтисувати*, *обтисувати* тощо. Зв’язок між семантикою інструмента (*сокира*) та дією, яку виражають зазначені українські ПД, не простежується.

У зіставлюваних мовах конкретизація семантики інструмента в реченні не спостерігається через те, що вказівка на Instr міститься в семантиці дієслів, напр.:

(33) англ. *Over the past few years ... over 50,000 trees have already been axed in Delhi* [584] ‘За останні декілька років ... понад 50 000 дерев було зрубано в Делі’;

(34) укр. ...*я нарізав з відходів штахет, натесав кілля* [532].

3.1.2.2.1.5. Ще одним інструментом, вказівка на який представлена в дієсловах англійської та української мов, є *ніж* (англ. 13 лексем, укр. 1 лексема). ФТ цих одиниць виглядає як “X, застосовуючи ніж, каузує Y не мати Z”.

У підгрупі англійських ПД із семантикою використання у процесі каузації позбавлення Instr-*ніж* центральне місце посідає ПД *to pare*₁ та похідні від нього *to pare away*, *to pare down* та *to pare off*. Диференційною ознакою дієслів книжн. *to rive*, *to slash*, *to shave off*, Am. *to skive*, *to slice off*, *to turn* та *to whittle* є СО «гострий», яка характеризує інструмент, вказуючи на Instr-*гострий ніж*. Лексема заст. *to efflower* містить сему, яка, навпаки, вказує на використання *тупого ножа*.

Українські ПД цієї підгрупи представлені однією лексемою діал. *чехолити* «обрізати ножем» [522, с. 320].

Тоді як в англійській мові конкретизація Instr у реченні не спостерігається (див. приклад (35)), в українській мові використання іменника *ніж* необхідне (див. приклад (36)):

(35) англ. *He ... whittled them each a little wooden spoon* [586] ‘Він ... вистругав (досл. вирізав ножем) кожному з них маленьку дерев’яну ложечку’;

(36) укр. *Я відтак грубіші кінці ножиком чехолю...* [522, с. 320].

3.1.2.2.1.6. Спільну ФТ англійських та українських ПД, для яких Instr це *пилка* (англ. 1 лексема, укр. 9 лексем), можна представити так: “X, застосовуючи пилку, каузує Y не мати Z”.

Єдиною лексемою англійської мови із семантикою залучення до каузації *пилки* є ПД *to saw off* («to remove something by cutting it off with a saw» [528, с.1456] ‘видаляти щось, відрізаючи пилкою’), в якому простежується тісний зв’язок з основою відповідного іменника на позначення інструмента каузації позбавлення (*a saw* ‘пилка’), що пояснює конкретність вказівки на Instr.

Підгрупа українських ПД з Instr-*пилка* представлена винятково лексемами, які походять від дієслова *пиляти*, утворюючи низку похідних префіксально-суфіксальних ПД (*відпилювати, обпилювати, підпилювати, спилювати* тощо), які самі стають твірними основами у подальшому словотворенні (*повідпилювати, пообпилювати, попідпилювати, поспилювати* тощо). Через функціонування в українській мові іменника з відповідною інструментальною семантикою, а саме іменник *пилка*, зв’язок між дією та інструментом дії у цьому випадку є експліцитно вираженим.

Для ПД в обох мовах використання іменників англ. *a saw* ‘пилка’ та укр. *пилка* в реченні не спостерігається, що зумовлено конкретністю вказівки на Instr, напр.:

(37) англ. *One of the pianos had its legs sawed off...* [568] ‘Одному з піаніно відпиляли ніжки...’;

(38) укр. [Я] дошки на труну обпиляв, бо вся хата їх придержувала, і збити зміг, а от яму викопати несила одному [534, с. 190].

3.1.2.2.1.7. Дієслова зі значенням використання **вогнепальної зброї** як інструмента каузації вилучення *Z* із власності *Y*-ка, семантика яких може бути описана за допомогою ФТ “*X*, застосовуючи вогнепальну зброю, каузує *Y* не мати *Z*”, були зафіксовані в обох мовах (англ. 4 лексеми, укр. 3 лексеми).

Семантика інструмента каузації в англійських ПД *to shoot away*, *to shoot off* обумовлена семантикою дієслова, від якого вони походять (*to shoot* ‘стріляти’), тоді як для лексем *to blow* та *to feather*₁ це значення є переносним. Еквівалентом англійських *to shoot away* та *to shoot off* є українське *відстрілювати*, яке є похідним від дієслова *стріляти*; в лексемах розм. *здіймати*₁ та *зрізувати*₃ значення позбавлення пострілом є переносним. У випадку з англійськими дієсловами *to shoot away* та *to shoot off* зазначення інструмента в реченні є необов’язковим (див. приклад (39)). Англійські ПД *to blow* і *to feather*₁ та українські *здіймати*₁, *зрізувати*₃, які є багатозначними, навпаки потребують вказівки на інструмент дії (див. приклад (40)).

(39) англ. *They wrapped his father's head in white cloth, because a large part of it had been shot away...* [545] ‘Голову його батька загорнули у білу тканину, тому що її більша частина була відстрілена...’;

(40) укр. *Потім уже і стрільба припинилася, а Петруся немає та й немає ... Дивлюсь, лежить... Півголови, як бритвою, зрізано* [540, с. 370].

3.1.2.2.1.8. Формула тлумачення дієслів англійської та української мов із семантикою використання **гільйотини** для позбавлення *Y*-ка об’єкта володіння (англ. 1 лексема, укр. 1 лексема) виглядає як “*X*, застосовуючи гільйотину, каузує *Y* не мати *Z*”. Семантика використання гільйотини для вилучення *Z* із власності *Y*-ка в англійській мові представлена лексемою *to guillotine*₁ «to cut off someone’s head using a guillotine» [528, с. 721] ‘відрізати комусь голову, використовуючи гільйотину’. Повним семантичним еквівалентом англійського ЛСВ є українське дієслово *гільйотинувати* («страчувати на гільйотині, відрубати голову» [522, с. 70]). Зазначення Instr в англійських та українських реченнях не

зафіксовано через експліцитність зв'язку між дією та інструментом означуваної дії, напр.:

(41) англ. ... *the wife ... who used to sit and knit watching people guillotined during the French Revolution* [589] ‘... дружина ... яка сиділа і в’язала, дивлячись, як людям відрубали голови (на гільйотині) під час французької революції’.

3.1.2.2.1.9. Винятково в англійській мові використовуються дієслова, для яких у ролі Instr виступає *пінцет / епілятор* (8 лексем: *to defoliate, to depilate, to epilate, to excoriate*₁, *to hair, to mullet, to pluck*₂, *to tweezer*), *тесло* (3 лексеми: *to chip*₁, *to dub*₂, *to adze*), *поліграфічні обрізні лещата* (3 лексеми: *to plough*₁, *to trim*₄, *to guillotine*₂), *долото* (2 лексеми: *to boast, to chisel*), *телярський пристрій* (2 лексеми: *to howel, to plough*₂), *рашпіль* (1 лексема: *to rasp*), *лопата для білування кита / тюленя* (1 лексема: *to spade*), *фуганок* (1 лексема: *to try*), *стамеска* (1 лексема *to gouge*), *напилок* (1 лексема: *to file away*), *зубило* (1 лексема: *to broach*), *кулінарна ложка* (1 лексема: *to scoop*), *хірургічний пристрій* (1 лексема: *to snare*). Слід зазначити, що сема інструментальності в більшості ПД цієї підгрупи, а саме в 19 дієсловах, є повністю мотивованою основою іменника, від якого вони походять. При цьому переважним способом словотвору є конверсія (16 ПД утворені саме таким чином), наприклад, *a rasp* ‘рашпіль’ – *to rasp* ‘зістругувати рашпілем’, *an adze* ‘тесло’ – *to adze* ‘зрізувати теслом’. Специфічними для української мови є функціонування ПД з Instr-*обценьки* (4 лексеми, які є похідними від одного кореня *кусати*: *відкушувати*₂, *обкушувати, повідкушувати*₂, *пообкушувати*), *кайло* (1 лексема: *кайлувати*) та *спеціальні грабельки для збирання ягід* (1 лексема: *обшморгувати*₃).

3.1.2.2.2 Інструменти-частини тіла. До кола інструментів-частин тіла були включені дієслова (англ. 35 лексем, що складає 13,2% загальної кількості інструментальних ПД; укр. 61 лексема, 18,9% українських інструментальних дієслів) (див. Додаток В), у яких інструментом позбавлення виступають частини тіла людини або тварини. Аналіз фактичного матеріалу в англійській та українській мовах демонструє, що позицію Instr-частини тіла в досліджуваних

дієсловах можуть займати *пальці / нігті* людини (в англійських ПД також *кігті* тварини) та *зуби* людини / тварини або *дзьоб* птаха. Слід зазначити, що через те, що всі ПД маніпулятивного каузатива передбачають застосування рук у більшості випадків, до підгрупи маніпулятивних інструментальних ПД із конкретизацією семантики інструмента-частини тіла були зараховані лексеми, які в своєму словниковому тлумаченні мають експліцитну вказівку на залучення до каузації позбавлення однієї з частин тіла людини / тварини. Семантика інструментів-частин тіла в обох зіставлюваних мовах представлена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Семантика інструмента каузації в ПД із семантикою використання інструмента-частини тіла

Мови Інструмент	Англійська мова		Українська мова	
	Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
Пальці / нігті	25 (71,4)	<i>to pinch off</i> 'відщипувати' <i>to scratch₁</i> 'відривати кігтями або нігтями'	25 (40,9)	<i>відщипувати</i> <i>обсіпувати</i>
Зуби / дзьоб	10 (28,6)	<i>to bite off</i> 'відкушувати' <i>to peck</i> 'скльовувати'	36 (59,1)	<i>надгризати</i> <i>віддзьобати</i>
Всього	35 (100)		61 (100)	

3.1.2.2.2.1. В обох мовах зафіксовані ПД з Instr-*пальці / нігті* людини (англ. 25 лексем, укр. 25 лексем). ФТ цих дієслів виглядає як "X, застосовуючи пальці / нігті, каузує Y не мати Z".

Базовими для цієї підгрупи в англійській мові є ЛСВ *to pinch off* та *to pick off*, які передають значення видалення Z за допомогою пальців. Для британського варіанта англійської мови характерне функціонування лексеми *to nip₁* та похідної від неї *to nip off*, які мають додаткові СО способу дії «швидко» та «несподівано». Більшість англійських ПД цієї підгрупи диференціюються за рахунок семантики компонентів ПС (суб'єкта та об'єкта): для 11 лексем СПС – це рослина, для 3 лексем СПС – це тварина, для 4 лексем СПС – це птах (докладніше див. Розділ 4, п.п. 4.1.1.1. – 4.1.2.2.). В англійській

мові також зафіксовані лексеми (*to scratch*₁ та похідні від нього *to scratch away* та *to scratch off*), для яких інструментом позбавлення виступають **нігті** людини або **кігті** тварини, наприклад, *to scratch*₁ «to tear out with the claws or nails» [529, с. 897] ‘відривати кігтями або нігтями’.

В українській мові центральною є лексема *щипати*₁ «рвати, відривати щось, захоплюючи пальцями» [522, с. 584]. Кількісний склад підгрупи українських дієслів поповнюється здебільшого за рахунок префіксально-суфіксальних утворень: переважна більшість українських ПД формують словотвірні гнізда з дієсловами вершинами *щипати* (11 лексем) та *скубти* (8 лексем). Решта дієслів підгрупи (*вишарпнути*, *обсіпувати*, *обшморгувати*₁ та *щербати*) диференціюється за рахунок належності до розмовного стилю.

Для обох мов характерним виявилось подібне функціонування аналізованих дієслів у мові, коли зазначення Instr у реченні не спостерігається, напр.:

(42) англ. *First he scratched away the plaster, then he tried to pull out the bricks* [567] ‘Спершу він відшкрябав штукатурку, потім він спробував витягти цеглини’;

(43) укр. *Холод зупинився, зірвав житню стеблину. Відщипнувши з нижнього кінця, продув зелену трубочку, прикусив зубами* [537].

3.1.2.2.2. Для англійської та української мов також характерним є функціонування одиниць, для яких Instr – це **зуби** людини / тварини або **дзьоб** птаха (англ. 10 лексем, укр. 36 лексем). За допомогою формули тлумачення семантику ПД цієї підгрупи можна представити так: “X, застосовуючи зуби / дзьоб, каузує Y не мати Z”.

Для англійських лексем *to bite off*, *to gnaw*, *to nib*, *to nibble*₁, *to peck at*, *to snap off* Instr – це **зуби** тварини або людини, де центральне місце посідає лексема *to bite off* «to remove something with your teeth» [530, с. 99] ‘відділяти щось зубами’. Ознаку способу дії мають лексеми *to snap off* («швидко») та *to gnaw* («наполегливо»). Лексеми діал. *to nib*, *to nibble*₁ та *to peck at* містять квантитативну СО, яка вказує на кількість ОПС («мало»); крім цього лексема

to peck at має СО «причини» дії, вказуючи на те, що каузатор споживає незначну кількість ОПС через те, що не є голодним. ПД *to browse, to crop* та *to tusk* диференціюються за рахунок семантики компонентів ПС, для яких СПС – це винятково тварина.

Українські ПД поділяються здебільшого на три словотвірні гнізда з дієсловами-вершинами *кусати* (8 лексем), *їсти* (6 лексем), *гризти* (12 лексем), напр., *від'їдати, над'їдати, під'їдати*. Похідні дієслова у свою чергу стають основою для подальшого словотворення і, зберігаючи семантику каузації позбавлення, набувають нових семантичних ознак, як, наприклад, квантитативна сема кількості ОПС у дієсловах із префіксом *по-*, напр., *над'їдати* «відкушувати, з'їдати частину чого-небудь» [522, с. 70] – *понад'їдати* «над'їсти багато чого-небудь» [522, с. 144].

У зіставлюваних мовах також зафіксовані ПД із семантикою вилучення Z із власності Y-ка за допомогою *дзьоба*. Англійські ПД з Instr-*дзьоб* представлені однією лексевою *to peck*. В українській мові дієслова походять від одного з двох коренів *-клюв-* (3 лексеми) та *-дзьоб-* (4 лексеми) шляхом додавання до них префіксів із привативною семантикою, напр., *віддзьобати, наддзьобувати, обдзьобувати*. Слід зазначити, що семантика Instr у дієсловах із коренем *-дзьоб-* є повністю обумовленою існуванням відповідного іменника *дзьоб*.

Як і дієслова попередньої підгрупи, інструментальні ПД англійської та української мов з Instr-*зуби / дзьоб* демонструють подібну лексико-синтаксичну сполучуваність, коли зазначення Instr у реченні є необов'язковим, напр.:

(44) англ. ...he [John Lapore] suddenly bit off the tip of her [nurse's] nose [587]
'...він [Джон Лапор] несподівано відкусив їй [медсестрі] кінчик носа';

(45) укр. *Особливо не соромився свого їстівника Денис: ... цибулю гриз якось люто, як кінь сиру капусту...* [562, с. 164].

3.1.3 Привативні дієслова каузації за допомогою протиправної дії. На відміну від дієслів каузації за допомогою інструмента (див. п. 3.1.2. цього розділу), центральною семою в ПД каузації за допомогою протиправної дії

виступає не інструментальна сема, а соціальна значущість дії, що знаходить своє відбиття у формулі тлумачення дієслів: “X протиправною дією каузує Y не мати Z, вступаючи з Y-ком та / або Z-ом у фізичний контакт”. Пор. напр., англ. *to skin*₁ «to strip or deprive of the skin» [530, с. 2010] ‘видаляти або здирати шкіру’ та сл. *to skin*₃ «to strip of (clothing or money); to steal» [530, с. 2010] ‘позбавляти (одягу або грошей); красти’; укр. розм. *ханати*₁ «брати, захоплювати що-небудь із поспіхом, у великій кількості, без розбору» [518, с. 1556] та розм. *ханати*₂ «загарбувати, привласнювати, красти, відбирати що-небудь» [518, с. 1556]. Для перших ЛСВ із наведених пар центральною є сема фізичного впливу на СПС або ОПС, тоді як другі ЛСВ в обох мовах на перший план висувають застосування протиправної дії.

В англійській мові до цього підтипу входять 143 лексеми (26,2% англійських маніпулятивних ПД), в українській – 119 лексем (18,1%) (див. Додаток Б). Дієслова цього підтипу диференціюються за СО «способу» дії, отримані у процесі аналізу дані наведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

СО «способу» дії в ПД маніпулятивної протиправної каузації

Мови	Англійська мова		Українська мова	
	Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
Спосіб каузації				
«непомітно», «потай»	78 (54,5)	<i>to jostle</i> ‘нишпорити, красти по кишенях’	82 (68,9)	<i>уволокти</i>
«неприховано», «із силою»	65 (45,5)	<i>to rob</i> ₁ ‘грабувати’	37 (31,1)	<i>грабувати</i> ₁
Всього	143 (100)		119 (100)	

3.1.3.1. У межах ПД каузації за допомогою контактної протиправної дії у зіставлених мовах була виділена підгрупа дієслів з інтегральною семою «непомітно» / «потай» (англ. 78 лексем, укр. 82 лексем), ФТ яких можна представити як “X непомітною протиправною дією каузує Y не мати Z, вступаючи з Y-ком та / або Z-ом у фізичний контакт”.

В англійській мові центральною лексемою є стилістично нейтральне *to steal*₁ «to take (portable property, cattle, etc. belonging to another) illegally or

without right or permission, esp. in secret» [530, с. 2117] ‘забирати (рухоме майно, худобу тощо, що належить іншому) незаконно або без права чи без дозволу, особ. потай’. Лексема *to steal*₁ формує синонімічний ряд з іншими дієсловами підгрупи, де більшість (40 лексем) належать до розмовної англійської, виступаючи як стилістичні синоніми, наприклад, розм. *to crib* ‘красти’, Ам. сл. *to jostle* ‘нишпорити по кишенях, красти’, сл. *to nobble*₁ ‘красти’, розм. *to raid* ‘красти речі з якогось місця’, Вр. розм. *to pinch*₂ ‘красти щось маленьке або неважливе’, сл. *to reef* ‘красти по кишенях’, сл. *to skin*₃ ‘красти у когось гроші’ тощо.

Англійські ПД цієї підгрупи диференціюються не тільки за рахунок стилістичної належності до шару розмовної лексики, але й за семантикою компонентів ПС (30 лексем), наприклад, *to pilfer*₁ «to steal, esp. in small quantities» [529, с. 762] ‘красти, особ. в маленькій кількості’, яке містить СО «якості» ОПС, або Aus. *to duff* «to steal cattle, altering the brands» [530, с. 615] ‘красти свійську худобу, перебиваючи тавро’, яке вказує на ОПС-тварина (докладніше див. Розділ 4, п.п. 4.2.1. – 4.2.8.). Слід зазначити, що семантика англійських ПД аналізованої групи може ускладнюватися семою способу дії «швидко» (8 лексем), наприклад, сл. *to snatch* «to quickly steal something unimportant or of little value» [528, с. 1566] ‘швидко вкрасти щось неважливе або неважливе’.

В українській мові базовою лексемою є стилістично нейтральне дієслово *красти* «нишком привласнювати чуже» [518, с. 328], яке виступає вершиною словотвірного гнізда. До нього входить низка префіксальних дієслів, серед яких *обкрадати*, *скрадати*, *покрасти*, *накрадати*, *перекрадати*, *викрадати*, *розкрадати*, *підкрадати* тощо. Інші дієслова підгрупи є синонімами лексеми *красти* і диференціюються переважно за належністю до розмовного стилю мовлення (65 лексем), тобто формують синонімічний ряд стилістичних синонімів, до якого входять, зокрема, розм. *глісанути*, розм. *порунтати*, розм. *заникати*, розм. *заносити*, розм. *зайванити*, розм. *замести*, сл. *умикати*, сл. *упирати*, сл. *спіонерити*, розм. *свиснути*, сл. *халтурити*, діал. *тябричити*,

сл. *спірити*, розм. *утарабанити*, розм. *цурпелити*, діал. *ухибити*, розм. *уволокти*, сл. *скомунячити*, сл. *никати* тощо. Синоніми у свою чергу самі можуть входити до словотвірних гнізд, напр., розм. *вицупити*, *поцупити*, *зцуплювати* та *підцуплювати*. В українській мові зафіксовано дієслова, які поряд з інтегральними семами цієї підгрупи містять також «квантитативну» сему (11 лексем), наприклад, розм. *розтягати* «виносити, забирати потай частинами» [518, с. 836] або *розкрадати* «красти частинами, час від часу» [518, с. 711]. Більшість ПД із «темпоральною» семою характеризуються подібною словотвірною структурою і утворюються від основ дієслів за допомогою префікса *роз-*. Подібність словотвірної структури цих дієслів дає змогу стверджувати, що квантитативна сема міститься не в основі дієслова, а у префіксі *роз-*, який надає твірній основі значення вилучення об'єкта частинами.

У зіставлюваних мовах семи «непомітно» та «без дозволу» містяться в глибинній семантичній структурі дієслів, тому їхнє зазначення у реченні є факультативним, напр.:

(62) англ. *I reckon Idris nobbled her brothers beer!* [568] ‘Я вважаю, Ірдіс вкрала пиво у свого брата’;

(63) укр. *І як не соромляться так нахабно обкрадати і обдурювати свій народ!* [546].

3.1.3.2. До другої групи англійських та українських маніпулятивних ПД каузації за допомогою протиправної дії входять лексеми, які містять семи «неприховано» та «із силою» (англ. 65 лексем, укр. 37 лексем), що знаходить своє відбиття у їхній ФТ: “Х неприхованою протиправною дією із застосуванням фізичної сили каузує Y не мати Z, вступаючи з Y-ком та / або Z-ом у фізичний контакт”.

В англійській мові базовою лексемою є *to rob₁* («to deprive a person of something by unlawful force or the exercise of superior power» [530, с. 1839] ‘позбавляти людину чогось незаконною силою або з використанням більшої сили’), за допомогою якого тлумачаться інші дієслова підгрупи, наприклад, заст. *to spoliare* «to rob or deprive of something» [530, с. 2084] ‘грабувати або

позбавляти чогось», *to bereave*₃ «to rob, plunder» [530, с. 183] ‘грабувати, обкрадати’ тощо. Значна кількість англійських ПД диференціюються переважно належністю до шару застарілої лексики (17 лексем, напр., заст. *to deliver of* «to rob» [530, с. 513] ‘грабувати’), сленгу (11 лексем, напр., сл. *to scoff* «to rob, to plunder» [530, с. 1905] ‘грабувати, обкрадати’) та розмовної лексики (4 лексеми, напр., розм. *to hoist* «to steal, to rob» [530, с. 972] ‘красти, грабувати’). Дієслова англійської мови із семантикою застосування неприхованої контактної протиправної каузації із залученням фізичної сили можуть мати «темпоральну» ознаку, яка вказує на те, що дія відбувається під час війни (21 лексема), напр., *to plunder*₁ «to steal large amounts of money or property, esp. while fighting in a war» [528, с. 1258] ‘красти великі суми грошей або майна, особ. під час війни’.

Українські ПД, які належать до цієї підгрупи, не мають такої варіативності семантики. Центральною лексемою є ЛСВ *грабувати*₁ «розбійницьким нападом віднімати що-небудь у когось, викрадати щось» [522, с. 151] та похідні від нього (8 лексем). Решта дієслів є синонімами і тлумачаться за допомогою базової лексеми, напр., *гарбати*₂ «грабувати» [522, с. 30], діал. *обработувати* «грабувати» [522, с. 559], сл. *дербанити* «грабувати» [524, с. 120] тощо.

Слід зазначити, що досліджувані одиниці цієї підгрупи в обох мовах не потребують конкретизації компонентів КС у реченні, напр.:

(64) англ. *The Spaniards demanded that Drake surrender the gold and silver he had plundered on the voyages* [568] ‘Іспанці зажадали, щоб Дрейк віддав золото та срібло, яке він награвував у своїх мандрах’;

(65) укр. *Постоявши день, вони награвували килимів, подушок, ковдр, дещо з меблів...* [539, с. 430].

3.1.4 Привативні дієслова каузації за допомогою фізичної сили.

Дієслова із семантикою каузації за допомогою фізичної сили складають 64 ПД / 11,8% в англійській мові та в українській – 147 ПД / 22,3% від загальної кількості маніпулятивних ПД (див. Додаток Б). Спільна ФТ дієслів цього підтипу виглядає так: “X каузує Y не мати Z, застосовуючи фізичну силу”.

Застосування фізичної сили для впливу на об'єкт дії передбачає безпосередній контакт каузатора з об'єктом, на який спрямована каузація. Якщо СПС та ОПС пов'язані відношенням невідчужуваної власності (докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.) і становлять єдине фізичне та / або функційне ціле, дія каузації за допомогою фізичної сили, яка спрямована безпосередньо на ОПС, є неможливою без фізичного контакту із СПС, напр.:

(46) англ. *He [Ralph] ... remembered the meat that Sam had given him, and began to tear at it ravenously* [575, с. 217] 'Він [Ральф] ... згадав про м'ясо, яке Сем дав йому, і почав жадібно відривати від нього шматки';

(47) укр. *Тоді Ларя Горох відірвав від своїх штанив кишеню і перев'язав мені ногу* [558, с. 51].

У випадку, коли СПС та ОПС знаходяться у відношенні відчужуваної власності, безпосередня взаємодія з каузатором є обов'язковою тільки для ОПС, а фізичний контакт із СПС може мати факультативний характер, напр.:

(48) англ. *Jail chiefs have been told a prisoner snatched the keys from a warder who fell asleep on duty* [567] 'Начальнику в'язниці повідомили, що в'язень викрав (досл. вихопив) ключі в охоронця, який заснув на посту';

(49) укр. *Він [батько] вирвав книжку з рук Уласа і закинув у бур'ян* [539, с. 64].

Слід зазначити, що всі ПД англійської та української мов із семантикою каузації фізичною силою марковані семою «результативності» дії, вказуючи на те, що в процесі каузації об'єкт опиняється у стані, який каузується, тобто процес вилучення Z із власності Y-ка успішно завершується.

Серед особливостей семантики ПД цього підтипу можна виділити таке:

1) маніпулятивні ПД каузації фізичною силою мають імпліцитну сему використання інструмента-частини тіла «**руки**» (та / або їхні складові частини), адже руки – це первинний найбільш уживаний людиною інструмент. Утім, інструментальна сема не є центральною (пор., напр., п. 3.1.2.2.2.) – актуалізується скоріше спосіб виконання дії та / або її інтенсивність;

2) ПД цього підтипу також характеризуються тим, що нашаровують локативну сему на посесивну. Це зумовлене тим, що для переважної більшості ПД цієї групи відношення між суб'єктом і об'єктом володіння лежить у сфері відчужуваної власності. ПД не містять конкретизацію семантики об'єкта, який пов'язаний із СПС посесивним відношенням, вказуючи на місце його вилучення.

Дієслова із семантикою маніпулятивної каузації за допомогою фізичної сили диференціюються за рахунок способу дії та інтенсивності фізичної сили, що залучається до каузації (див. Додаток Г).

3.1.4.1 Привативні дієслова із семантичною ознакою способу дії.

Дієслова із семантикою застосування фізичної сили насамперед можуть містити СО «способу» виконання дії (англ. 41 лексема, 64,1% дієслів другого підтипу; укр. 76 лексем, 51,7% від загальної кількості ПД із семантикою каузації фізичною силою). Способом дії в роботі вважається додаткова сема, яка вказує на те, як відбувається каузація, й у словниковому тлумаченні виражається за допомогою обставини способу дії, наприклад, англ. книжн. *to fly off with* «to take something away from somebody without having permission» [529, с. 363] ‘забирати що-небудь у когось без дозволу’, де спосіб дії виражається семою «без дозволу»; або укр. *вихоплювати* «швидко виривати, висмикувати що-небудь у когось» [518, с. 160], у якому на спосіб виконання дії вказує сема «швидко». Інвентар СО «способу» дії в англійських та українських ПД із семантикою каузації за допомогою фізичної сили представлений у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

СО «способу» дії в маніпулятивних ПД каузації за допомогою фізичної сили

Мови Спосіб каузації	Англійська мова		Українська мова	
	Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
«швидко»	21 (51,2)	<i>to snatch</i> ₁ ‘вихоплювати’	27 (35,5)	<i>вихоплювати</i>
«ударом»	12 (29,3)	<i>to strike away</i> ‘відбивати’	18 (23,7)	<i>відбивати</i> ₁

«згинаючи»	3 (7,3)	<i>to break away</i> ‘відламувати’	25 (32,9)	<i>відламувати</i>
«круговим рухом»	1 (2,4)	<i>to twist off</i> ‘відкручувати’	4 (5,3)	<i>відкручувати</i>
«без дозволу»	4 (9,8)	<i>to fly off with</i> ‘забрати щось без дозволу, занести’	—	—
«жадібно»	—	—	2 (2,6)	<i>гребти</i>
Всього	41 (100)		76 (100)	

3.1.4.1.1. Одиниці, які містять СО способу дії «швидко», були зафіксовані в обох мовах (англ. 21 лексема, укр. 27 лексем), їхня спільна ФТ може бути представлена так: “Х швидко каузує Y не мати Z, застосовуючи фізичну силу”.

В англійській мові на використання швидкого руху для позбавлення СПС ОПС вказує 21 дієслово, шість із яких (*to catch up*, *to nip*₂, книжн. *to pluck*₁, *to pluck away*, *to snatch at*, *to swish*) містять лише цю СО «способу» дії і не комбінують сему «швидко» з іншими ознаками СО. Переважна більшість англійських ПД сполучають базову для цієї підгрупи СО «швидко» з іншими ознаками «способу» дії, конкретизуючи характер швидкої дії. Дієслова *to catch away*, розм. *to cleek*, *to grab*₁, *to grab away*, *to seize*₁, *to whisk away*, *to whisk off* не тільки вказують на швидке виконання дії, але й характеризуються модальною семою, яка вказує на те, що з погляду СПС дія відбувається «без дозволу». ПД *to snatch*₁, *to whip away*, *to whip off*, *to whip out* характеризуються більш складною семантичною структурою та сполучають семи «швидко» із семами «раптово» й «несподівано». Диференційними СО для лексеми *to throw off* є семи «недбало» та «квапливо».

Слід зазначити, що незначна кількість англійських ПД з ознакою способу дії «швидко» (7 лексем) може комбінувати цю СО з ознакою «інтенсивності», напр., англ. *to snatch away*, яке нашаровує ознаку способу дії «швидко» з інтенсивністю дії «із силою», що експлікується словниковим тлумаченням дієслова: «to take something away from someone with a quick, often violent, movement» [528, с. 1565] ‘забирати що-небудь у когось швидким часто дуже сильним рухом’.

В українській мові СО способу дії «швидко» містять 27 дієслів, дванадцять із яких не комбінують цю ознаку з іншими додатковими семами. Слід

зауважити, що всі ці одиниці є похідними від двох дієслів *хпатати* (4 лексеми) («брати, захоплювати що-небудь із поспіхом, у великій кількості» [523]) та *хватати* (8 лексем). Дієслова, які походять від дієслова *рвати* (14 лексем) («з силою, різкими рухами смикати, тягнути» [523]), є складнішими за семантикою і нашаровують на інтегральну для цієї підгрупи СО «швидко» сему «різко». Специфічною рисою українських ПД є те, що більшість українських дієслів (26 лексем) є складними за своєю словотвірною структурою і походять від трьох кореневих основ: *рвати* (14 лексем), *хпатати* (8 лексем), *хватати* (4 лексем), утворюючись префіксально-суфіксальним способом, напр., *виривати* – *відривати* – *зривати* – *надривати* – *обривати* тощо. Пор. з одиницями англійської мови, де зафіксовано 14 кореневих основ дієслів. У свою чергу більшість англійських ПД є так званими фразовими дієсловами (14 лексем), утворюючись переважно за допомогою постпозитивних компонентів *away* (7 лексем) та *off* (3 лексеми). Особливість українських дієслів також полягає у тому, що українські ПД із семантикою каузації «швидким» рухом, на відміну від англійських, не комбінують ознаки способу та інтенсивності дії.

Слід також зазначити, що інтегральна сема способу дії «швидко» та додаткові СО «раптово», «несподівано», «різко» тощо містяться в глибинній семантичній структурі, тому додаткова вказівка на те, що дія відбувається швидко, раптово або несподівано в англійських та українських реченнях не потрібна, напр.:

(50) англ. ...he [Ralph] grabbed it [conch] from Maurice and blew as loudly as he could [575, с. 97] ‘... він [Ральф] вихопив її [мушлю] у Моріса і подув так гучно, як міг’;

(51) укр. ...вона [Орися] вийняла із рукава пальта хустинку і хотіла витерти собі чоло, але Тимко вихопив її і заховав до кишені [539, с. 148].

3.1.4.1.2. ФТ дієслів каузації за допомогою фізичної сили, для яких засобом дії виступає «удар», можна представити як “X ударом каузує Y не мати Z”.

Англійські ПД, які належать до цієї підгрупи (12 лексем), вказуючи на позбавлення «ударом», диференціюються переважно за рахунок СО, які конкретизують семантику ОПС, наприклад, дієслово *to chip*₂ «to strike off small fragments from wood, stone, etc.» [530, с. 326] ‘відбивати маленькі шматочки від деревини, каменя тощо’, яке містить СО розміру ОПС «маленький» і вказує на матеріал, із якого складається СПС, «деревина» або «камінь»; *to flake* «to strike away or off in small thin pieces» [528, с. 606] ‘відбивати маленькими тонкими шматочками’ комбінує ознаку розміру ОПС «маленький» і СО форми «тонкий»(докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.2.1.).

В українській мові семантику каузації ударом мають 18 лексем, більшість із яких (13 лексем) є похідними від дієслова *бити*, котре вказує на залучення до дії удару (*бити* «стукати, ударяти по чому-небудь» [522, с. 168]). Дієслова утворюються за допомогою префіксації, набуваючи додаткових диференційних СО, наприклад, префікс *по-* надає дієслову квантитативні семи «багато» / «все» або квантитативно-локативну сему «у багатьох місцях» тощо, тоді як дієслова англійської мови із семантикою каузації ударом демонструють значне різноманіття кореневих основ (10 основ), українські ПД утворюються від 5 твірних основ.

В обох мовах використання слів на позначення засобу дії у реченнях не спостерігається (напр., укр. *ударом відбив**), напр.:

(52) англ. *Twice she [bird] knocked off my protective helmet, forcing me to abandon my quest to examine her nestlings* [545] ‘Двічі він [птаха] збивав мій захисний шолом, примушуючи мене припинити мої спроби обстежити його гніздо’;

(53) укр. *Гошка відбив прикладом замок ...* [540, с. 561].

3.1.4.1.3. Семантика дієслів в обох мовах також може вказувати на те, що ОПС вилучається із власності СПС за допомогою «згинання», отже, ФТ одиниць цієї підгрупи може бути представлена так: “X, згинаючи Z, каузує Y не мати Z”.

В англійській мові до підгрупи входять 3 лексеми, дві з яких є похідними від дієслова *to break* й утворюються додаванням до основи постпозитивних компонентів *away* та *off*, котрі мають семантику вилучення об'єкта або його частини. Всі англійські ПД цієї підгрупи тлумачаться через дієслово *to break* («make something separate into two or more pieces, for example by ... bending it» [528; с. 175] ‘розділяти щось на дві або більше частин, напр. згинаючи’) і комбінують сему «відокремлювати, згинаючи» із семою «інтенсивності» дії, напр.:

(54) англ. ...*we can expect each visitor to break off a small piece of coral* [568] ‘...ми можемо очікувати, що кожен із відвідувачів відламає маленький шматочок корала’;

Диференційною ознакою лексеми *to snap*₁ є додаткова сема, яка вказує на звук, який супроводжує дію вилучення ОПС із власності СПС у процесі каузації – «раптовий різкий звук».

Як і англійські дієслова, всі українські ПД цієї підгрупи (25 лексем) нашаровують сему способу дії «відокремлювати, згинаючи» на сему інтенсивності дії «із силою», напр.:

(55) укр. *Чумаченко кинувся розгрібати пісок, швидко, невпинно, по-собачому, заламуючи до крові нігті...* [563, с. 347].

Значна розбіжність кількісних даних обумовлена інтенсивними дериваційними процесами в українській мові: 20 ПД входять до одного словотвірного гнізда з дієсловом вершиною *ламати*, тоді як в англійській мові було зафіксовано два однокореневі ПД, які походять від дієслова *to break* (*to break away* та *to break off*).

Як і дієслова із СО способу дії «швидко», одиниці цієї підгрупи не потребують додаткової вказівки на спосіб виконання дії через інгерентність цієї семи (див. приклади (54), (55)).

3.1.4.1.4. Вилучення ОПС із власності СПС також може відбуватися за допомогою кругового руху; формула тлумачення цих дієслів має такий вигляд: “Х круговим рухом каузує Y не мати Z, застосовуючи фізичну силу”.

В англійській мові таку семантику має одна лексема *to twist off* «to force down, pull off or out with a turning strain» [530, с. 2392] ‘відривати, знімати або виймати круговим рухом’, напр.:

(56) англ. *Beetroot is always better stored in this way after its leaves have been twisted off* [567] ‘Буряк найкраще зберігається, коли його листя було відірване (досл. відкручене)’.

В українській мові семантику каузації круговим рухом мають 4 лексеми, в яких зазначена сема міститься в кореневій основі, про що свідчить той факт, що всі українські дієслова є похідними від одного дієслова *крутити* й утворюються додаванням до основи префіксів та суфіксів: *скручувати, поскручувати, відкручувати, повідкручувати*, напр.:

(57) укр. *А це така тітка, що й найчистішим лебедям відкручує голови* [537, с. 158].

3.1.4.1.5. Винятково в англійській мові функціонують дієслова із СО «без дозволу» (4 лексеми). Одиниці цієї підгрупи містять сему суб’єктивної модальності, вказуючи на те, що мовець сприймає дію як таку, що відбувається без дозволу СПС. Семантика ПД цієї підгрупи розглядається в межах такої ФТ: “Х без дозволу каузує Y не мати Z, застосовуючи фізичну силу”.

Переважна більшість дієслів цієї підгрупи характеризуються подібною словотвірною будовою: до основи дієслова із семантикою переміщення у просторі (*to fly* ‘летіти’, *to go* ‘йти’, *to waltz* ‘вальсувати’) додаються два постпозитивні компоненти *off* та *with*, наприклад, *to fly off with*, розм. *to go off with*, *to waltz off with*, які мають спільне значення «to take something without having permission» ‘забирати що-небудь, не маючи на це дозволу’. Центральною для синонімічного ряду є лексема *to fly off with*, дієслово *to go off with* належить до розмовного стилю мовлення, а ПД *to waltz off with* поряд із семою «без дозволу» містить диференційну СО «without realizing» ‘не розуміючи’, напр.:

(58) англ. *But what’s aggrieved me is that he’s just waltzed off with it* [book]... [567] ‘Але мене засмутило, що він просто забрав (досл. взяв без дозволу) її [книгу]...’

3.1.4.1.6. Винятково в українській мові зафіксовані дієслова (2 лексеми: *зажирати* та розм. *гребти*), семантику яких можна описати за допомогою ФТ “X жадібно казує Y не мати Z, застосовуючи фізичну силу”. Запропонована ФТ демонструє, що одиниці цієї підгрупи характеризуються семантичною ознакою способу фізичної дії «жадібно». Обидва дієслова, використовуючись у переносному значенні, диференціюються за стилістичною співвіднесеністю: *зажирати* є стилістично нейтральним, а *гребти* у значенні «жадібно забирати, захоплювати що-небудь» [523] належить до шару розмовної лексики. Як і дієслова попередньої групи, українські дієслова із семою «жадібно» характеризуються компонентом суб’єктивної модальності і демонструють, що мовець вважає, що каузатор виконує дію із жадібністю, напр.:

(59) укр. *Ти будеш тертися біля вчених, де-небудь у великому місті, та гроші в кишені гребтимеш...* [539, с. 58].

Як демонструє приклад (59), висловлення не потребує додаткового окремого зазначення способу дії через те, що семантика самого дієслова містить сему «жадібно» в своїй глибинній структурі.

3.1.4.2 Привативні дієслова із семантичною ознакою інтенсивності дії. Дієсловами, які мають додаткову вказівку на застосування фізичної сили, представлену в словниковому тлумаченні дієслів, в англійській та українській мовах є ПД із додатковою семою «інтенсивність» залучуваної фізичної сили (англ. 23 лексеми, 35,9% від загальної кількості дієслів підтипу; укр. 71 лексема, 48,3% дієслів третього підтипу) (див. Додаток Г). Базова ФТ дієслів каузації фізичною силою підлягає певній трансформації та передбачає додавання вказівки на інтенсивність фізичного зусилля, спрямованого на об’єкт. Таким чином, семантику цих дієслів можна представити за допомогою ФТ “X казує Y не мати Z, застосовуючи значну фізичну силу”.

В англійській мові спостерігається певна градація семи «інтенсивності», що у словниковому тлумаченні дієслів знаходить своє вираження у використанні іменників *force* «physical action» ‘фізична дія, сила’ або *violence* «extreme force» ‘значна сила’, перше з яких вказує на використання сили, а

друге на більший ступінь її інтенсивності, наприклад, *to rape*₁ «to take a thing by force» [530, с. 1741] ‘забирати щось силою’, книжн. *to rend* «to tear something violently» [529, с. 843] ‘відривати щось зі значною силою’, або комбінують ці семи, наприклад, *to tear*₂ «to pull something from a person or place by force or violence» [530, с. 2252] ‘висмикувати що-небудь у когось або звідкись із силою або значною силою’.

В українській мові сема «інтенсивності» знаходить своє вираження у використанні в словниковому тлумаченні таких слів та словосполучень: «із силою», «силоміць», «насильно», «за допомогою сили», наприклад, *забирати*₁ «насильно брати, віднімати щось силою в кого-небудь» [522, с. 20], *видирати*₂ «забирати силоміць, виривати що-небудь у когось» [522, с. 387], розм. *цупити*₁ «з силою стягувати, здирати одяг» [522, с. 248] тощо.

Значна різниця між кількісними даними в англійській та українській мовах пояснюється словотвірною продуктивністю дієслів української мови. Англійські ПД із семою «інтенсивність» фізичної каузації демонструють значну різноманітність непохідних основ (20 коренів), в українській мові 37 ПД є похідними від одного з п’яти дієслів: *дерти*, *брати*, *рвати*, *лупити* або *кришити*, утворюючи чисельні дериваційні ряди однокоренових префіксальних дієслів типу укр. *видирати* – *віддирати* – *здирати* – *обдирати* – *наздирати* – *надирати* тощо. Похідні дієслова в свою чергу беруть участь у подальшій деривації, наприклад, *видирати* → *повидирати*, *віддирати* → *повіддирати*, *обдирати* → *пообдирати*.

Через те, що значення «інтенсивності» дії міститься в семантичній структурі дієслів, ПД цієї групи в обох зіставлюваних мовах характеризуються подібною лексико-синтаксичною сполучуваністю: використання слів на позначення інтенсивності каузації в реченні є зайвим і в текстах такі приклади не зафіксовані, напр.:

(60) англ. *He* [Ralph] *wrested* the *conch* from *someone* and sat down *breathlessly* [552, с. 98] ‘Він [Ральф] вирвав у когось мушлю і сів засапаний’;

(61) укр. *Вони* [діти] *почали видирати один в одного ті чоботята, сперечалися, кому вони належать* [540, с. 245].

3.2 Привативні дієслова директивної каузації

ПД директивної каузації становлять другий за кількісним складом тип каузативних відношень в обох досліджуваних мовах (англ. 402 лексеми, що складає 42,4% загальної кількості англійських ПД; укр. 355 лексем, 34,9% від загальної кількості українського корпусу вибірки) (див. Додаток А). До директивної каузації в роботі зараховується таке логіко-семантичне відношення між каузатором та СПС, коли вилучення *Z* із власності *Y* пов'язане із життям і стосунками людей у суспільстві; дія відбувається дистантно без фізичного контакту між каузатором та СПС. Зв'язок між суб'єктом і об'єктом володіння лежить переважно у сфері відчужуваної власності (докладніше див. Розділ 4, п. 4.2.), за винятком випадків, коли ОПС – це абстрактна сутність і зв'язок між СПС та ОПС має характер невідчужуваної власності (докладніше див. Розділ 4, п. 4.1.1.2.). Також слід зазначити, що ПД директивної каузації англійської та української мов демонструють виразну антропоцентричну спрямованість: роль каузатора та СПС виконують люди, адже лише вони традиційно вступають у відношення відчужуваної власності з об'єктами навколишнього світу.

Базовою для ПД першого типу в англійській мові є лексема *to deprive₁* «to withhold or take away something desirable or necessary» [529, с. 258] 'віднімати або забирати щось бажане або необхідне', еквівалентом якої в українській мові є ЛСВ *позбавляти₁* «забирати, віднімати щось у кого-небудь» [522, с. 803].

3.2.1 Привативні дієслова без додаткових семантичних ознак. Аналіз емпіричного корпусу в англійській та українській мовах демонструє, що в обох зіставлюваних мовах функціонують ПД, які вказують на використання директивної каузації для вилучення *Z* із власності *Y*, але не містять подальшої конкретизації семантики компонентів КС (англ. 62 лексеми, 15,4% дієслів другого типу; укр. 68 лексем, 19,2% українських ПД директивної каузації),

диференціюючись переважно за рахунок семантики компонентів ПС (суб'єкта, об'єкта та логіко-семантичного зв'язку між ними) (докладніше див. Розділ 4). У зіставлюваних мовах для всіх ПД другого типу без додаткових семантичних ознак СПС – це людина, пов'язана з ОПС-абстрактною сутністю зв'язком невідчужуваної власності, наприклад, англ. *to deprive*₂ «to deprive of honour» [530, с. 522] ‘позбавляти честі’, укр. *дискваліфікувати* «позбавляти кваліфікації» [522, с. 284].

Втім, переважна більшість ПД другого типу містить подальшу конкретизацію характеру логіко-семантичного зв'язку між каузатором та СПС і актуалізує семантику використання правової (див. п. 3.2.2.), протиправної дії (див. п. 3.2.3.) або каузації за допомогою вербальної дії (див. п. 3.2.4.) (див. Додаток Д).

3.2.2 Привативні дієслова каузації за допомогою правової дії. У зіставлюваних мовах були зафіксовані дієслова, для яких суспільно-соціальна дія визначається як «правова» (англ. 153 лексеми, що складає 38,1% англійських ПД директивної каузації; укр. 93 лексеми, 26,2% дієслів другого типу) (див. Додаток Д). Загальну ФТ дієслів цього підтипу можна представити у вигляді “Х правовою дією каузує Y не мати Z”.

Слід зазначити, що в обох мовах функціонують ПД, які вказують на використання правової дії, але не містять подальшої деталізації компонентів КС (англ. 41 лексема, укр. 22 лексеми), диференціюючись за рахунок семантики компонентів ПС, наприклад, англ. *to dock*₃ «to deduct a sum of money from somebody's wages» [530, с. 588] ‘вираховувати суму грошей із чиеїсь зарплатні’; укр. *висиновити* «вилучати з сім'ї, позбавляти спадщини» [496, с. 150].

Специфічною ознакою англійських та українських дієслів із семантикою каузації за допомогою правової дії є здатність конкретизувати семантику каузатора. За семантикою каузатора одиниці дослідження в обох мовах поділяються на: 1) ПД, для яких каузатором виступає держава, уряд або інші офіційні органи влади (поліція / міліція, суд тощо), спрямовуючи дію на СПС як громадянина держави; 2) ПД, для яких каузатор – це приватна особа, група

осіб або організація, які спрямовують дію каузативу на СПС як приватну особу (див. табл. 3.6). Отримані кількісні данні наведено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Семантика каузатора в ПД директивної правової каузативі

Мови Семантика каузатора	Англійська мова		Українська мова	
	Кіль- кість (%)	Приклади	Кіль- кість (%)	Приклади
ПД без конкретизації семантики каузатора	41 (26,8)	<i>to dock</i> ₃ ‘вираховувати суму грошей із чиеїсь зарплатні’	22 (23,6)	<i>висиновити</i> «вилучати з сім’ї, позбавляти спадщини»
держава / уряд / інші офіційні органи влади	79 (51,6)	<i>to requisition</i> ‘реквізувати’ <i>to expropriate</i> ₁ ‘експропріювати’	44 (47,3)	<i>реквізувати</i> , <i>націоналізувати</i>
приватна особа (група осіб) / організація	33 (21,6)	<i>to borrow</i> ₁ ‘позичати’	27 (29,1)	<i>позичати</i> , <i>відбирати</i> ₃
Всього	153 (100)		93 (100)	

3.2.2.1. До групи ПД, для яких каузатор – це держава, уряд або інші офіційні органи влади, належать 79 лексем в англійській мові та 44 українські лексеми.

3.2.2.1.1. Одиниці дослідження в обох мовах можуть мати ще детальнішу конкретизацію офіційного органа влади, який виконує вилучення *Z* із власності *Y*-ка. В англійській мові були зафіксовані ПД, семантика яких вказує на армію (або її представників) як на каузатора у супроводі темпоральної семи «під час війни» (*to requisition* та *to commandeer*₁) та СО мети «для військових потреб». Семантику цих одиниць можна представити за допомогою ФТ “*X* під час війни для військових потреб правовою дією каузує *Y* не мати *Z*, де *X* – армія”, наприклад, *to commandeer*₁ «to take someone else’s property, esp. during a war for military purposes» [529, с. 196] ‘забирати чиеїсь майно, особ. під час війни для військових потреб’.

Англійські ПД (офіц. *to expropriate*₁, *to embargo*₁, *to escheat*₂, заст. *to forfeit*₂, заст. *to impress*, заст. *to press*, офіц. *to sequester*₂) також можуть заміщати позицію каузатора іменниками на позначення уряду держави (або його

представників), характеризуючись також СО «мети» дії «для суспільних або державних потреб». Розглядаючи семантику цих ПД у вигляді ФТ, їхнє значення можна представити так: “X для суспільних або державних потреб правовою дією казує Y не мати Z, де X – уряд”, наприклад, заст. *to expropriate*₁ «to deprive of property for the public use, generally with compensation» [530, с. 708] ‘позбавляти власності для суспільних потреб, зазвичай із компенсацією’.

Специфічною рисою українських дієслів із деталізацією семантики каузатора (4 лексеми: *націоналізувати*, *одержавити*, *реквізувати*₁, заст. *розкуркулювати*) є те, що в українській мові відсутні дієслова, для яких каузатором виступає винятково армія: всі українські ПД вказують на дію, каузатором якої може виступати як армія, так і уряд (або їхні представники). Всі українські лексеми містять СО «мети» дії «для суспільних або державних потреб», отже, ФТ цих дієслів: “X для суспільних або державних потреб казує Y не мати Z, де X – уряд або армія” наприклад, *реквізувати*₁ «примусово вилучати майно у власника в державних або громадських інтересах із виплатою йому вартості майна» [522, с. 493], пор.:

(66) англ. *Less than a quarter were in favour of the government having the power to expropriate land...* [567] ‘Менше ніж чверть була за те, щоб уряд мав владу реквізувати землю’;

(67) укр. *Наступного дня влада вирішила націоналізувати або ввести тимчасову адміністрацію в найбільші банки країни* [553].

3.2.2.1.2. Англійські та українські дієслова можуть містити сему «згідно з рішенням суду» (англ. 14 лексем, укр. 3 лексеми), спільну ФТ яких можна представити як “X правовою дією згідно з рішенням суду казує Y не мати Z, де X – держава”. Більшість англійських ПД марковані належністю до юридичної термінології (11 лексем), наприклад, юр. *to levy on*₂ «to seize (property) in accordance with legal claim or judgment» [530, с. 1204] ‘забирати (власність) згідно із судовим позовом або рішенням’. В українській мові сему «за рішенням суду» містять лексеми *висуджувати*, *відсуджувати* та заст. *відтягати*, причому наявність зазначеної семи в ПД *висуджувати* та

відсуджувати повністю мотивована функціонуванням у мові відповідного однокореневого іменника *суд*, чого не спостерігається в англійських ПД цієї підгрупи.

3.2.2.1.3. Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що ПД в обох мовах можуть мати додаткову СО «причини» дії, якою виступає покарання Y-ка за правопорушення (англ. 23 лексеми, укр. 13 лексем). ФТ цих дієслів може бути представлена як “X правовою дією казує Y не мати Z як покарання за протиправний вчинок Y-ка, де X – держава”, наприклад, англ. *to fine* «to make someone pay money as a punishment» [528, с. 595] ‘зобов’язувати когось сплачувати гроші на знак покарання’, укр. *конфіскувати* «примусово та безоплатно вилучати майно, гроші і т. ін. у приватної особи на користь держави як санкції за правопорушення» [522, с. 273] (докладніше див. Розділ 4 п. 4.2.).

У ПД із семантикою каузації правовою дією, для яких каузатором виступають офіційні органи влади, причиною вилучення Z із власності Y-ка також може виступати те, що СПС не повернув заборговане (англ. 8 лексем, укр. 1 лексема), що у формі ФТ виглядає як “X правовою дією казує Y не мати Z через несплату боргу Y-ком, де X – офіційні органи влади”. Більшість англійських ПД, які належать до кола ПД із семою «через несплату боргу», марковані належністю до сфери юридичної термінології (7 лексем), наприклад, юр. *to sequester*₁ «to take property away from the person it belongs to because they have not paid their debts» [528, с. 1496] ‘забирати майно у людини, якій воно належить, через несплату боргів’. В українській мові семантикою позбавлення через несплату боргу характеризується лексема діал. *фантувати* «описувати і спродувати чесь майно за борг» [522, с. 562].

3.2.2.2. В англійських та українських ПД із семантикою каузації правовою дією каузатором також може виступати приватна особа (група осіб) / організація, спрямовуючи дію каузації на СПС як на приватну особу (англ. 33 лексеми, укр. 27 лексем). На відміну від одиниць попередньої групи, ПД із каузатором приватною особою (групою осіб) / організацією диференціюються переважно за темпоральною семою; ці ПД також можуть містити СО «мети» дії.

3.2.2.2.1. У зіставлюваних мовах темпоральною ознакою може бути вказівка на «тимчасовість» дії. Диференційною ознакою всіх дієслів англійської та української мов із цією семою є ознака «мети» дії, що у вигляді ФТ може бути представлено так: “X казує Y тимчасово не мати Z, із метою надалі повернути Z Y-ку, де X – приватна особа”. Центральною лексею серед англійських ПД цієї підгрупи (5 лексем) є *to borrow*₁ «to take something that belongs to someone else and that you must give back to them later» [528, с. 164] ‘брати щось, що належить іншому і що треба повернути пізніше’. Решта лексем диференціюється за рахунок належності до розмовного стилю мовлення (*to sting for*₁, *to touch for*₁), австралійського варіанта англійської мови (розм. *to hum*₁) та шару застарілої лексики (*to mutuate*). В українській мові до складу підгрупи входять 13 лексем, базовим ПД є *позичати*, який є вершиною словотвірного гнізда (8 лексем), наприклад, *позичати* – діал. *випозичати* – діал. *зачичати* – діал. *зичити*.

3.2.2.2.2. Дієслова цієї групи також характеризуються семантикою, яка може бути представлена у вигляді ФТ “X казує Y не мати Z, з метою повернути собі Z назад, тому що раніше володів Z-ом, де X – приватна особа” (англ. 1 лексема, укр. 5 лексем). В англійській мові ПД із зазначеною семантикою представлені лексею *to withdraw*₁ «to take back or away something that has been given, allowed or possessed» [529, с. 1129] ‘повертати або забирати назад щось, що було віддане, або те, чим раніше володіли’. Таку семантику мають дієслова української мови *відбирати*₃, *відзискати*, заст. *відпозивати*, *викупувати*, *віндикувати*. Прикладом можуть слугувати лексеми *відзискати* «повернути собі що-небудь, отримати назад» [522, с. 585] або *відбирати*₃ «брати що-небудь назад, забирати своє» [522, с. 555]. Привертає увагу подібність словотвірної структури українських ПД, більшість із яких (3 лексеми) утворюються за допомогою префікса з привативною семантикою *від-*.

3.2.2.2.3. На поступовість дії вказують лексеми, семантика яких у формі ФТ виглядає так: “X поступово казує Y не мати Z, де X – приватна особа”

(англ. 8 лексем, укр. 3 лексеми). В одиницях англійської мови *to eat away*, *to encroach*, *to invade*, *to nibble₂*, *to pump*, *to wean from*, *to wean off*, *to whittle away* поступовість дії есплікується словниковим тлумаченням дієслів, де спостерігається використання прислівника часу «gradually» ‘поступово’, наприклад, *to nibble₂* «to gradually deprive somebody of rights, freedom etc.» [530, с. 1400] ‘поступово позбавляти когось прав, свободи тощо’. В українській мові семантику поступового вилучення *Z* із власності *Y*-ка мають лексеми розм. *викачувати*, розм. *виточувати*, розм. *повикачувати*, наприклад, розм. *викачувати* «поступово, частинами забирати що-небудь» [522, с. 404].

3.2.2.2.4. Темпоральна ознака також може виражатися семою, яка вказує на те, що *X* вилучає *Z* із власності *Y*-ка «раніше за інших». Таким чином, ФТ дієслів цієї підгрупи виглядає як “*X* раніше за інших каузує *Y* не мати *Z*, де *X* – приватна особа” (англ. 3 лексеми, укр. 3 лексеми). В англійській мові лексеми Ам. перен. *to pre-empt*, *to preoccupy*, *to prepossess* диференціюються за рахунок того, що *to preoccupy* належить до офіційної лексики, *to prepossess* є рідковживаним, а *to pre-empt* функціонує винятково в американському варіанті англійської мови. Слід наголосити на подібності словотвірної структури англійських ПД, які утворюються додаванням префікса *pre-* до дієслівних основ із посесивною семантикою, наприклад, від дієслова *to occupy* ‘займати’ утворюється *to preoccupy* ‘займати раніше за інших’. В українській мові семантику попередньої каузації позбавлення містять лексеми перен. *обходити*, *перебивати*, *перехоплювати*. На відміну від англійських ПД цієї підгрупи, всі українські одиниці характеризуються семантикою «захоплювати, купувати що-небудь, раніше за інших», тобто конкретизують спосіб позбавлення, яким виступає завчасна купівля *Z*.

3.2.3 Привативні дієслова каузації за допомогою протиправної дії. У межах аналізованого підтипу другою за кількістю (англ. 131 лексема, 32,6% дієслів другого типу; укр. 145 лексем, 40,8% українських ПД) є група дієслів, для яких дистантна каузативна дія розглядається суспільством як протиправна, тобто така, що суперечить закону, моральним або соціальним нормам. На

відміну від маніпулятивних ПД каузації за допомогою протиправної дії (докладніше див. п. 3.1.3.), дистантна каузація не передбачає безпосереднього фізичного контакту між каузатором та СПС та / або ОПС і відбувається винятково за допомогою соціальних засобів впливу на суб'єкт володіння. Семантику цих одиниць можна представити у вигляді такої ФТ: “Х протиправною дією каузує Y не мати Z, не вступаючи з Y-ком або Z-ом у фізичний контакт”.

У порівнюваних мовах специфічною рисою третього підтипу дистантних ПД із семантикою використання протиправної дії є їхня значна стилістична варіативність. В англійській мові 73 лексеми є стилістично маркованими, в українській – 80, більшість із яких належать до розмовного стилю мовлення, наприклад, англ. *to bilk out of* ‘видурювати’, *to bucket* ‘обдурювати’, *to gyp* ‘обдурювати’, *to screw* ‘надурювати’, *to sack₂* ‘привласнювати’; укр. *видурювати₂*, *вимантачити*, *замахорювати*, *обжулювати*, *обмахлярити* тощо.

Центральною для англійських ПД із семантикою використання директивної протиправної дії є лексема *to appropriate* «to take something for yourself when you do not have right to do this» [528, с. 62] ‘привласнювати що-небудь, коли не маєш на це права’. В українській мові еквівалентом англійського ПД є дієслова *привласнювати* та *присвоювати* (*привласнювати* «робити що-небудь своєю власністю, присвоювати чуже» [522, с. 576]). В англійській та українській мовах у межах цієї групи функціонують ПД, які містять семантику застосування саме протиправної дії без безпосереднього фізичного контакту між каузатором та СПС або ОПС, але не мають її подальшої конкретизації (англ. 35 лексем, укр. 33 лексеми), наприклад, англ. перен. *to pirate₂* «to appropriate or reproduce (the work or invention of another) without authority, for one’s own profit» [530, с. 1591] ‘протиправно привласнювати або видавати за свою (чиюсь роботу або винахід) без права на це заради власної вигоди’, укр. *розтрачувати* «злочинно витратити довірені гроші, цінності або інше майно» [522, с. 831].

За виділеними додатковими СО англійські та українські ПД директивної протиправної каузації розподілено на 2 підгрупи: 1) ПД із СО «обманом» / «хитрістю»; 2) ПД із СО «інтенсивності» дії.

3.2.3.1. Дієслова аналізованої групи у зіставляваних мовах можуть мати вказівку на спосіб дистантного протиправного вилучення *Z* із власності *Y*, яким виступає «обман» або «хитрість» (англ. 71 лексема, укр. 59 лексем). Семантика цих дієслів може бути репрезентована у вигляді ФТ “*X* протиправною дією обманом або хитрістю каузує *Y* не мати *Z*, не вступаючи з *Y*-ком або *Z*-ом у фізичний контакт”.

Для англійських та українських ПД із семантикою способу дії «обманом» або «хитрістю» характерним є функціонування значної кількості стилістичних синонімів (англ. 45 лексем, укр. 42 лексеми), які характеризуються спільною семантикою «дістати, здобути що-небудь обманом або хитрощами», наприклад, англ. розм. *to shaft* «to treat someone unfairly, esp. by dishonestly getting money from them» [528, с. 1506] ‘поводитись із ким-небудь несправедливо, особ. обманом отримуючи з них гроші’, укр. розм. *скубти_з* «діставати, одержувати що-небудь хитрістю і т. ін.» [522, с. 331]. Привертає увагу, що значна кількість одиниць англійської мови (21 лексема) утворюються за однією словотвірною моделлю від основ дієслів за допомогою постпозитивних компонентів *out* та *of*, напр., розм. *to diddle out of₂*, *to fool out of*, *to cheat out of*, *to trick out of*, *to swindle out of₁* тощо.

В українській мові також спостерігається певна подібність словотвірної структури деяких українських ПД, які містять префікси *ви-* (11 лексем, напр., *видурювати*, розм. *вимантачити*, розм. *вимудровувати*, розм. *виуджувати*, розм. *вишахроувати* тощо), *об-* (11 лексем, напр., *обдурювати*, розм. *обводити*, розм. *обжулювати*, розм. *облигувати*, діал. *обмахлярити* тощо) та *на-* (6 лексем, наприклад, сл. *нагріти₂*, сл. *наколоти*, сл. *намахати*, розм. *нашахраювати* тощо).

Англійські та українські ПД цієї підгрупи, характеризуються подібним функціонуванням у реченні, коли зазначення способу дії не спостерігається через інгерентність цієї семи в семантиці дієслів, напр.:

(68) англ. *I especially don't like to be cheated out of my money* [568] 'Мені особливо не подобається, коли в мене видурюють гроші';

(69) укр. [Батько] *Усе дурить панича та видурює з рук усячину...* [551, с. 65].

3.2.3.2. Семантика англійських та українських дієслів із вказівкою на протиправне дистантне вилучення Z із власності Y-ка також може містити сему «інтенсивності» дії, залучуваної до каузації (англ. 25 лексем, укр. 53 лексеми). Семантика цих дієслів виглядає як "X протиправною дією наполегливо каузує Y не мати Z, не вступаючи з Y-ком або Z-ом у фізичний контакт".

Для всіх англійських лексем із семою «інтенсивності» каузації протиправною дією це значення є переносним і корелюється з первинним значенням дієслів, напр., семантика ЛСВ *to get out of* «to force someone to give you something (esp. money or information)» [528, с. 677] 'примушувати когось дати щось (особ. гроші або інформацію)' корелюється зі значенням дієслова *to get*, від якого воно походить, «to receive something that someone gives you or sends you» [528, с. 674] 'отримувати що-небудь, що хтось дає або посилає'. Більшість англійських ПД цієї підгрупи (16 лексем) диференціюються за рахунок належності до розмовного стилю мовлення, напр., *to bleed*₂ 'вимагати гроші, доїти', Am. *to hog*₁ 'загарбувати', *to trim*₅ 'вимагати в когось гроші' тощо.

В українській мові стилістично марковані ПД становлять значно меншу частину від загальної кількості ПД підгрупи (17 лексем) і також марковані належністю до розмовного стилю мовлення, напр., *доїти*, *жакувати*, *розколоти* тощо. Специфічною рисою української мови є те, що значна кількість українських ПД характеризується подібністю словотвірної структури й утворюється від дієслівних основ за допомогою префіксів *ви-* (17 лексем, напр., *видавлювати*, *видушувати*, розм. *вижилити*, *вимушувати*, *вигризати*

тощо), об- (7 лексем, напр., розм. *облущувати*, розм. *облуплювати*₃, *обголювати*₁, *обдирати*₃ тощо), за- (6 лексем, *забирати*₂, *загарбувати*₂, *загрібати*, *захвачувати*₂ тощо) та з- (4 лексеми, напр., *здобувати*, розм. *звойовувати*, тощо). Слід зазначити, що значення переважної більшості українських ПД цієї підгрупи є переносним.

Додаткове використання слів на позначення інтенсивності дії в англійських та українських реченнях не було зафіксовано, напр.:

(70) англ. *So you know all those stories about child stars that get screwed out of millions?* [568] ‘Отже, ти знаєш усі ці історії про зіркових дітей, яких позбавили (досл. насильно позбавили) їхніх мільйонів?’;

(71) укр. *Кожен норувив як можна менше робити, а більше собі загарбати: як би пана одурити* [528, с. 235].

3.2.4 Привативні дієслова каузації за допомогою вербальної дії.

У зіставлюваних мовах зафіксовані дієслова, де вилучення Z із власності Y-ка відбувається за допомогою вербальної дії (англ. 56 лексем, 13,9% від загальної кількості директивних ПД англійської мови; укр. 49 лексем, 13,8% ПД другого типу) (див. Додаток Д). Каузація за допомогою вербальної дії не передбачає фізичного контакту каузатора із СПС та / або ОПС безпосередньо в момент КС позбавлення, каузація має дистантний характер. Одиниці, які входять до цього типу в обох мовах, представлені дієсловами мовлення, які репрезентують ситуацію спілкування між каузатором і СПС. Спільна ФТ дієслів цього підтипу виглядає так: “X вербальною дією каузує Y не мати Z”. Аналіз корпусу вибірки в англійській та українській мовах демонструє, що дієслова із семантикою каузації за допомогою вербальної дії можуть: 1) не мати додаткових СО з подальшою конкретизацією компонентів КС; 2) мати диференційні СО, які конкретизують «інтенсивність», «причину», «спосіб» дії або комбінують ці ознаки. Інвентар додаткових СО в ПД каузації за допомогою вербальної дії представлений у таблиці 3.7.

Додаткові СО в ПД каузації за допомогою вербальної дії

Мови Семантичні ознаки	Англійська мова		Українська мова	
	Кіль- кість (%)	Приклади	Кіль- кість (%)	Приклади
«інтенсивність»	31 (72,1)	<i>to beseech</i> ‘енергійно, широко або посилено просити в когонебудь щось’	20 (66,7)	<i>вимагати</i> «настирливо просити що-небудь у когось»
«причина»	9 (20,9)	<i>to beg₂</i> ‘просити у людей пожертви (їжу, гроші тощо), зазвичай через бідність’	7 (23,3)	<i>жебратити₁</i> «просити милостиню»
«спосіб»	3 (7)	<i>to coax out of</i> ‘діставати щось лицемірством, лестощами’	3 (10)	<i>вибріхувати</i> «здобувати, діставати брехнею»
Всього	43 (100)		30 (100)	

3.2.4.1. Директивні ПД каузації за допомогою вербальної дії без додаткових СО налічують 13 лексем в англійській та 19 лексем в українській мовах. Формула тлумачення дієслів цієї групи не змінюється і повністю збігається із загальною ФТ лексем цього підтипу: “Х вербальною дією каузує Y не мати Z”.

В англійській мові центральним для цієї групи є стилістично нейтральне ПД *to ask* ‘просити’, яке вказує на позбавлення за допомогою власне вербальної дії, не маючи ніяких додаткових СО, які б конкретизували компоненти КС. Диференційною ознакою для 5 ЛСВ (*to sponge₁*, *to sponge off*, *to scrounge₁*, *to scrounge off* та *to mooch₁*), стилістично маркованих належністю до шару розмовної лексики, є значення «випрошувати що-небудь, не роблячи нічого натомість», наприклад, *to scrounge₁* «to get money or something you want by asking other people for it, without doing anything for them» [529, с. 898] ‘отримувати гроші і т. ін., випрошуючи в інших людей, не роблячи нічого натомість’. Крім зазначеної вище СО, лексеми *to sponge₁* та похідна від неї *to sponge off* мають додаткову модальну сему, яка вказує на ставлення до каузації мовця, який сприймає дію, виконувану каузатором, зі «зневагою» та «несхваленням». Різниця між дієсловами також полягає у варіанті англійської

мови, в якому вони використовуються: *to mooch*₁ функціонує винятково в американському варіанті англійської мови, інші дієслова є спільними для британського та американського варіантів.

Привертає увагу подібність словотвірної структури дієслів цього синонімічного ряду: більшість дієслів формують дериваційні пари, де до основи дієслова додається постпозитивний компонент *off* без зміни значення новоутвореної лексеми, наприклад, *to sponge*₁ → *to sponge off*, *to scrounge*₁ → *to scrounge off*. Лексема *to sponge*₂ характеризується СО «темпоральності» і вказує на те, що дія відбувається «тимчасово», «на деякий час»; темпоральна сема комбінується із СО «наміру» – «не маючи наміру повертати», наприклад, *to sponge*₂ «to ask somebody to borrow something without intention to give it back» [529, с. 960] ‘просити в когось позичити щось, не маючи наміру повертати’. В межах цієї групи ПД *to collect*, *to charge*, *to hit for*, *to hit up for*, *to kick*₁, *to ransom* диференціюються за рахунок компонентів ПС, а саме семантики ОПС, яким виступають гроші, наприклад, *to hit for* «to ask someone for money» [529, с. 60] ‘просити в когось гроші’.

В українській мові переважна більшість стилістично нейтральних ПД (9 лексем) є похідними від двох дієслів мовлення *просити* та його варіанта *прохати* (7 лексем) й утворюються за допомогою різноманітних префіксів, наприклад: *просити* – *попросити* – *випрошувати* – *напрошувати*. Дієслово *виговорювати* також походить від дієслова мовлення *говорити*, для ПД *жадати* значення позбавлення вербальною каузацією є переносним. Значну частину групи складають українські дієслова, які належать до розмовної (3 лексеми), діалектної (3 лексеми) або жаргонної лексики (5 лексем), напр., розм. *вимовляти*, діал. *мантити*, жарг. *стріляти*₁. Для більшості дієслів це значення є переносним, лише три ПД є похідними від дієслів мовлення: розм. *вибалакати* (від *балакати*), діал. *підпросити* (від *просити*) та розм. *вимовляти* (від *мовити*).

В обох мовах дієслова цієї групи можуть містити сему «результативності» (англ. 5 лексем, укр. 12 лексем), пор. англ. *to kick*₁ «to ask somebody for money»

[530, с. 1152] ‘просити в когось гроші’ та *to mooch*₁ «to get something by asking someone to give it to you, without doing anything for them» ‘отримувати щось, просячи когось дати це, не роблячи нічого натомість’; укр. *попросити* «звернутися до кого-небудь із проханням дати, подарувати чи позичити щонебудь» [522, с. 235]) та *випрохувати* «прохаючи, домогтися чого-небудь або одержувати щось» [522, с. 463]. Перші приклади в обох мовах є нерезультативними, адже просити щось не передбачає одержання цього, тоді як другі ПД марковані цією семою, на що вказує використання у словниковому тлумаченні ПД лексем *to get* ‘отримувати’ в англійській мові та *отримувати* в українській, напр.:

(72) англ. *To save money, they stayed with Gardiner's parents and mooched food off local police* [568] ‘Щоб заощадити гроші, вони зупинилися у батьків Гардінера і випрошували їжу у місцевих поліцейських’;

(73) укр. *Хліба не стало, випросив [Грицько] був красив у чоловіка, та перехопив трохи...* [528, с. 202].

3.2.4.2. Дієслова каузації за допомогою вербальної дії в англійській та українській мовах можуть містити в своїй семантичній структурі ознаку «інтенсивності» дії (англ. 31 лексема, укр. 20 лексем). За допомогою ФТ семантику цих дієслів можна представити як “X наполегливою вербальною дією каузує Y не мати Z”.

Першу підгрупу складають ПД із СО «наполегливо» (англ. 14 лексем, укр. 9 лексем). В англійській мові центральними лексемами є ПД *to claim* та *to demand*, які містять сему «firmly» ‘наполегливо’. Обидва дієслова мають додаткову СО «причини» дії, якою є право володіти тим, що вимагають. Похідний від *to claim* ЛСВ *to reclaim*₂ містить темпоральну ознаку і вказує на повторне виконання вербальної дії, яка вже відбувалася раніше. Англійські дієслова цієї групи диференціюються переважно за рахунок належності до різних стилів мовлення: *to claim against*, *to request* та *to solicit* марковані як офіційні; *to come down on*, *to kick*₂ та *to tease* входять до шару розмовної лексики; *to wrest* марковане як книжне; *to bid* є застарілим. Синонімічні ПД

to hang out for, *to hold out for*₁ та *to solicit*, містячи сему інтенсивності дії, диференціюються за рахунок семантики компонентів ПС, а саме конкретизують семантику ОПС, яким виступають гроші.

Для української мови центральною лексемою є дієслово *вимагати* «настирливо просити що-небудь у когось» [522, с. 427], його діалектний синонім *требувати* та похідне від нього *витребувати*. Як і англійські ПД, українські дієслова із семантикою інтенсивної каузації вербальною дією диференціюються здебільшого за рахунок належності до розмовного стилю мовлення (3 лексеми: *вициганити*, *визуджувати*, *цупити*₃) та жаргонної лексики (1 лексема: *настрілювати*).

В обох мовах більшість ПД цієї підгрупи є нерезультативними, семою результативності марковані в англійській мові *to wrest* та *to kick*₂, в українській – *допроситися*, *витребувати* та *вициганити*. Для обох мов використання окремих лексем на позначення інтенсивності дії в реченні є зайвим, напр.:

(74) англ. *I have committed no crime. I have neither solicited, nor accepted any bribe* [587] ‘Я не скоїв ніякого злочину. Я не вимагав і не брав ніякого хабара’;

(75) укр. ...*чого треба Адальберту Шнурре, якого випуну вимагає він за свої добродієства, якою ціною доведеться платити за всі ті рятувальні акції...* [542, с. 204].

До кола ПД із СО «інтенсивності» каузації також можна зарахувати дієслова, які характеризуються емоційним складником, вказуючи на те, що каузатор виконує дію з емоційною напругою (англ. 17 лексем, укр. 11 лексем). Для опису семантики дієслів цієї групи загальна ФТ дієслів вербальної каузації підлягає певній трансформації і може бути представлена у вигляді “Х емоційною вербальною дією каузує Y не мати Z”.

Інтегральною семою для всіх англійських ПД є зазначення емоційного складника дії, що відображається у використанні у словниковому тлумаченні семи «in an emotional way» ‘емоційно’. Специфіка англійських лексем полягає у тому, що вони характеризуються неоднорідністю семантики і мають значну різноманітність диференційних ознак. Лексеми *to beg*₁, *to plead*, *to obtest*,

to supplicate, *to nip*₄ конкретизують емоцію, яку каузатор вкладає до КС, і вказують на використання каузатором «приниженої» дії, наприклад, книжн. *to supplicate* «to petition humbly for a thing» [529, с. 994] ‘принижено просити якусь річ’.

Разом із емоційною семою англійські дієслова цієї групи можуть містити сему «інтенсивності» дії (*to beg*₁, *to beseech*, *to crowd*, *to dun*, *to entreat*, *to importune*, *to obtest*, *to plead* та *to impetrate*), наприклад, книжн. *to beseech* «to eagerly and anxiously ask someone for something» [528, с. 128] ‘енергійно, щиро або посилено просити в кого-небудь щось’. У межах цієї групи також функціонують дієслова, марковані ознакою темпоральності дії, які вказують на повторюваний неодноразовий характер дії (*to badger*, *to bum*, *to crowd*, *to dun*, *to importune*, *to pester*), наприклад, *to badger* «to try to persuade someone to give you something by asking them several times» [529, с. 72] ‘намагатися переконати кого-небудь дати щось, прохаючи декілька раз’. Дієслова *to importune*, *to bum*, *to pester* мають модальну сему, яка вказує на ставлення до дії СПС, який сприймає дію як «нав’язливу» та «надокучливу», наприклад, Вг. розм. *to bum* «to ask someone for something such as money, food or cigarettes in a way that annoys or embarrasses people» [530, с. 251] ‘просити в когось гроші, їжу, сигарети тощо так, що це дратує або турбує людей’.

Слід зазначити, що переважна більшість англійських ПД є нерезультативними, лише лексема *to impetrate* вказує на результативність дії – «to obtain by quest or entreaty» ‘отримати щось, благаючи або вимолюючи’. Більшість дієслів диференціюються також за стилістичною віднесеністю: як розмовні марковані лексеми *to crowd* та *to bum*; *to implore*, *to importune* та *to entreat* належать до офіційної лексики; *to beseech* та *to supplicate* є книжними; до шару застарілої лексики входять ПД *to dun*, *to impetrate*, *to obsecrate* та *to obtest*.

На відміну від англійських дієслів, усі українські дієслова, які належать до цієї ЛСВ, мають інтегральну СО, котра характеризує дію каузатора як «принижену», що знаходить своє відбиття у словниковому тлумаченні дієслів,

наприклад, *канючити* «настирливо і жалібно просити що-небудь у когось» [522, с. 91]. Також усі українські одиниці характеризуються ознакою «інтенсивності» дії, яка знаходить своє вираження у використанні сем «настирливо» або «посилено», наприклад, *виблагати* «посилено прохаючи, благаючи, домогтися чого-небудь» [522, с. 353]. Темпоральна ознака, яка вказує на повторюваність неодноразовість дії, її тривалість у часі в українській мові на противагу до англійської також притаманна всім дієсловам.

Привертає увагу той факт, що більшість українських ПД (6 лексем) мають подібну словотвірну структуру й утворюються від основ дієслів за допомогою префікса *ви-*, напр., *вижаліти*, *вимоловати*, *виповзати*, *вискиглити* тощо. Слід також зазначити, що всі дієслова з префіксом *ви-* марковані ознакою результативності дії, що дає змогу стверджувати, що ця ознака міститься не в кореневій основі дієслова, а дієслово набуває її у процесі словотворення, тобто надається префіксом *ви-*.

Переважає більшість українських лексем є стилістично нейтральними, за винятком дієслів *виканючувати*, *вискиглити*, *виплакувати* та *вижаліти*, які належать до розмовного стилю мовлення.

Для дієслів в обох мовах характерною є подібна лексико-синтаксична сполучуваність, коли зазначення емоційного складника КС у реченні не використовується через однозначність її семантики в дієсловах, напр.:

(76) англ. *Alison regarded me as though I were a dosser who 'd just importuned her for some spare change* [567] 'Елісон вела себе зі мною так, ніби я був бродягою, який випрошував в неї дрібні гроші';

(77) укр. «*Ах, боже ж мій, коли б то я все знав на світі?*» – *і тут же, [Кузь] повернувшись до кого-небудь, канючив тютюну на цигарку* [562, с. 179].

3.2.4.3. Дієслова третьої групи дещо подібні до лексем попередньої. Поділяючи сему пониженій дії, вони принципово відрізняються тим, що центральною інтегральною семою ПД цієї групи є сема «причини» каузації, якою в обох мовах виступає бідність каузатора (англ. 9 лексем, укр. 7 лексем).

ФТ цих дієслів виглядає так: “X приниженою вербальною дією каузує Y не мати Z, через бідність X-а”.

Всі англійські ПД характеризуються спільним значенням «to ask people to give you alms (e.g. food, money, etc.), usually because you are very poor» ‘просити у людей пожертви (напр., їжу, гроші тощо), зазвичай через бідність’. Центральною лексемою є стилістично нейтральне *to beg*₂, через яке тлумачиться решта англійських дієслів цієї групи. Дієслова диференціюються за рахунок стилістичної маркованості (наприклад, *to mendicate* та *to maund* є застарілими; *to prig* та *to mump* належать до сленгу) та належності до різних варіантів англійської мови (до британського варіанта належить лексема розм. *to cadge*, для американського варіанта характерним є використання лексеми розм. *to panhandle*, винятково в австралійському варіанті використовується дієслово розм. *to hum*₂).

В українській мові центральними є стилістично нейтральні лексеми *жебрати*₁ та *жебрати* «просити милостиню» [522, с. 517], від яких утворюються *вижебрувати* та *нажебрати*. Диференційною ознакою обох похідних дієслів є сема «результативності» дії, крім того, *нажебрати* містить «квантитативну» СО, яка характеризує кількість ОПС. Решта українських дієслів належить до жаргонної лексики (*зишбати*₂, *аскати*₂ та *стріляти*₂).

Англійські та українські ПД характеризуються специфічною лексико-синтаксичною сполучуваністю: обов’язковим є заповнення місця каузатора, тоді як позиції СПС та ОПС залишаються вакантними, напр.:

(78) англ. *At first, he [Caldwell] panhandled to get money for food* [568] ‘Спочатку він [Кодвел] жебрував, щоб роздобути гроші на їжу’;

(79) укр. *Шаріат дозволяв жебрати старим, бідним, сліпим, паралічним* [544, с. 335].

3.2.4.4. В обох мовах зафіксовані дієслова, які, значно відрізняючись за своєю семантикою, об’єднані до однієї групи на підставі того, що вони конкретизують «спосіб» вербальної дії і представляють вербальну ситуацію позбавлення у розгорнутому вигляді.

Винятково в англійській мові функціонують дієслова (3 лексеми), які вказують на використання каузатором лицемірної, нещирої вербальної дії, тобто лестоців, для вилучення ОПС із власності СПС. ФТ цих ПД виглядає так: “Х лестощами казує Y не мати Z”. На увагу заслуговує той факт, що всі ПД, які належать до цієї ЛСВ, мають подібну словотвірну структуру й утворюються від основ дієслів за допомогою постпозитивних компонентів *out* та *of*, напр., *to coax out of*, *to cajole out of*, *to wheedle out of*. Базовою лексемою синонімічного ряду є *to coax out of*, лексема *to cajole out of* характеризується СО «темпоральності» і вказує на поступовість дії позбавлення, а *to wheedle out of* містить модальний компонент значення і демонструє несхвалення мовцем дій каузатора. Семантика способу дії міститься в семантичній структурі лексем і не потребує актуалізації у мові, напр.:

(80) англ. *Nkrumah managed to keep up a correspondence by writing on lavatory paper which he wheedled out of his cellmates* [567] ‘Нкрума спромігся підтримувати листування, пишучи на туалетному папері, який він випрошував (досл. поступово випрошував) у своїх співкамерників’.

На відміну від англійських дієслів, українські лексеми (3 лексеми) є неоднорідними за семантикою й актуалізують різні засоби вербальної дії. Семантика дієслова *висварити*, яке вказує на використання сварки для дії позбавлення, може бути представлена у вигляді ФТ як “Х сваркою казує Y не мати Z”; лексема *викольдувати* характеризується ФТ “Х колядуванням казує Y не мати Z”, а ПД *вибріхати* має ФТ “Х брехнею казує Y не мати Z”. Слід зауважити, що всі українські ПД цієї групи належать до розмовного стилю мовлення. Семантика «способу» дії в українських одиницях цієї групи повністю обумовлена семантикою дієслів, від яких вони походять: *сварити* → *висварити*, *колядувати* → *викольдувати*, *брехати* → *вибріхувати*. Також привертає увагу подібність словотвірної будови українських дієслів, які утворюються за допомогою префікса *ви-*.

Як і для англійських ПД, для українських лексем, які входять до цієї групи, зазначення засобу вербальної дії в реченні не потрібне, напр.:

(81) укр. ...я ... вибрехала небожеві дві сотні карбованців... [522, с. 357].

Слід зазначити, що для дієслів англійської та української мов із семантикою засобу дії спільною є СО результативності дії, яка вказує на успішне завершення каузації.

3.3 Узагальнення зіставних спостережень щодо каузативної семантики привативних дієслів в англійській та українській мовах

3.3.1. Загалом каузативна семантика в ПД англійської та української мов демонструє більше подібностей, ніж відмінностей: базові семантичні типи, підтипи, групи та підгрупи значною мірою збігаються. Також у більшості випадків спостерігається збіг семантики ПД на позначення аналогічних дій в обох мовах, напр., англ. *to sequestrate* «to take property away from the person it belongs to because they have not paid their debts» [528, с. 1496] ‘забирати майно у людини, якій воно належить через несплату боргів’; укр. *фантувати* «описувати і спродувати чийсь майно за борг» [522, с. 562]. Поодинокі семантичні лакуни були зафіксовані в англійській та українській мовах лише в межах декількох підгруп, напр.: англ. *to rasp* ‘знімати верхній шар рашпілем’: укр. — ; англ. — : укр. *кайлувати* тощо (див., напр., п. 3.1.2.2.1.9.).

3.3.2. Спільною для англійської та української мов є наявність у корпусі одиниць дослідження ПД із семантикою використання як маніпулятивного, так і директивного каузатива, серед яких в обох мовах переважають дієслова із семантикою використання маніпулятивного каузатива (англ. 545 ПД (57,6%), укр. 660 ПД (65,1%)), тоді як ПД директивного каузатива становлять меншість (англ. 402 ПД (42,4%), укр. 355 ПД (34,9%)). Таким чином, в англійській та українській мовах вилучення об’єкта володіння із власності суб’єкта відбувається переважно за рахунок безпосереднього фізичного контакту між каузатором і СПС та / або ОПС, що дає змогу висунути припущення, що дія, означувана маніпулятивним каузативом, є первинною щодо дії директивного каузатива. Тобто людина усвідомлює себе у навколишньому світі, у взаємодії з іншими людьми і середовищем та посесивних відношеннях насамперед через

фізичний контакт і лише потім через суспільно-соціальні відносини, які знаходять своє вираження у дії, означуваній директивним каузативом. Про це також свідчить той факт, що ПД маніпулятивного каузатива в обох мовах мають більш розгалужену та детальну номінацію контактного вилучення об'єкта володіння. Цікавим також видається той факт, що кількість ПД директивного каузатива в українській мові є меншою, ніж в англійській, що пояснюється більшою стилістичною варіативністю англійських ПД.

Дія маніпулятивного каузатива передбачає безпосередній фізичний контакт каузатора із суб'єктом володіння. Але семантика ПД англійської та української мов демонструє, що у випадку з привативними дієсловами каузація не завжди спрямована безпосередньо на СПС: взаємодія з Y-ком відбувається, якщо взагалі має місце, опосередковано через Z, безпосередньо з яким і контактує каузатор (напр., англ. *to burgle* 'обкрадати (приміщення)', *to rob* 'грабувати'; укр. *красти*, *грабувати* тощо). У межах маніпулятивного каузатива дія позбавлення передбачає обов'язковий фізичний контакт каузатора із СПС коли: 1) Y та Z становлять єдине функційне ціле і вилучення об'єкта із власності суб'єкта неможливе без фізичного контакту з ним (напр., англ. *to cut away* 'відрізати', *to shave* 'брити'; укр. *відрізати*, *брити* тощо); 2) відношення між Y та Z лежить у сфері майнових відношень, і на момент каузації розриву посесивного відношення вони знаходяться у безпосередньому фізичному контакті один з іншим (напр., англ. *to pickpocket* 'красти по кишенях', *to snatch away* 'вихоплювати (з рук)'; укр. *зривати*, *вихоплювати* тощо).

Таким чином, виникає певне протиріччя: з одного боку, в сучасній лінгвістиці загальноновизнаним є твердження, що маніпулятивний каузатив завжди передбачає фізичний контакт між каузатором і каузатом [474, с. 259–267], з іншого боку, семантика привативних дієслів англійської та української мов демонструє, що можливі випадки, коли в межах маніпулятивного каузатива відношення між X та Y може бути як контактним, так і дистантним. Але це протиріччя зникає, якщо розглядати маніпулятивні привативні дієслова на рівні

глибинної семантики, адже відношення між X та Z завжди має контактний характер.

3.3.3. Ще однією спільною ознакою маніпулятивного каузатива в обох аналізованих мовах є обов'язкове використання інструмента для розриву посесивного відношення (див. п. 3.1.2). Первинним інструментом у процесі розвитку людської свідомості та мови як її відбитку стають інструменти-частини тіла. Але слід зазначити, що інвентар інструментів-частин тіла в обох мовах є незначним, адже кількість частин тіла людини, здатних виконувати інструментальну функцію, є дещо обмеженою: насамперед це руки (та їхні складові частини: долоні, пальці, нігті), потім ноги, зуби тощо.

Вторинними щодо інструментів-частин тіла є інструменти-артефакти (див. п. 3.1.2.2.1.), але на рівні глибинної семантики використання інструментів-артефактів також передбачає використання рук. Слід також вказати на спільну тенденцію в англійській та українській мовах, коли ПД з узагальненою вказівкою на використання інструмента-артефакту містять переважно сему залучення до розриву посесивного відношення саме гострого інструмента, а не, скажімо, тупого, важкого, широкого тощо. Серед ПД із конкретизацією семантики інструмента-артефакту в англійській та українській мовах значно домінують дієслова з інструментом «ножиці» (англ. 24 ПД із 78, укр. 21 ПД із 85), що, можливо, обумовлено тим, що історично цей інструмент використовувався для обрізання волосся, а для людини волосся – це не просто частина тіла: воно наділяється містичним і сакральним значенням. Обидві досліджувані мови відбивають це у своєму лексичному складі, не просто номінуючи дію, але конкретизуючи тип ножиць, характер дії (акуратна, недбала) тощо.

3.3.4. Показовим для розуміння національних особливостей є розподіл ПД за семантикою каузації: в обох мовах найбільшу кількість становлять дієслова із семантикою розриву посесивного відношення за допомогою інструмента або фізичної сили, наступними за кількістю є ПД із семантикою залучення протиправної або правової дії, і найменшу кількість в обох досліджуваних

мовах становлять ПД із семантикою каузації за допомогою вербальної дії. Таке семантичне розподілення одиниць дослідження є свідченням того, що обидві нації більшою мірою схильні до силового вилучення власності і меншою мірою до комунікативних засобів впливу на суб'єкт для вилучення об'єкта з його власності.

Ще однією спільною рисою, характерною для англійської та української мов, є домінування дієслів із семантикою використання протиправної дії над дієсловами із семантикою використання правової дії, що, на нашу думку, можна пояснити не тим, що нації не є законослухняними, а загальною тенденцією мови загалом та англійської й української зокрема є тенденція до більш різноманітної та детальної номінації негативних явищ навколишнього світу. В обох мовах спостерігається значна стилістична варіативність ПД і різноманіття додаткових семантичних ознак, які специфікують місце, інтенсивність, спосіб дії. Також привертає увагу значна розбіжність кількісних даних між англійською та українською мовами в межах ПД зі значенням каузації правовою дією (англ. 153 ПД, укр. 93 ПД) (див. п. 3.2.2.): кількість англійських дієслів майже вдвічі перевищує число українських з аналогічною семантикою. Можна зробити припущення лінгвокультурологічного характеру, що англословне суспільство є більш націленим на правове врегулювання майнових відносин порівняно з українським.

3.3.5. Характерна риса українських ПД полягає в тому, що кількісний склад окремих груп та підгруп у межах виділених типів поповнюється насамперед за рахунок інтенсивних дериваційних процесів, коли дієслово-вершина формує словотвірне гніздо зі значною кількістю похідних однокоренових префіксальних дієслів (див., наприклад, п.п. 3.1.2.1.1.2., 3.1.3.1.1.). Навпаки, в англійській мові кількість словотвірних гнізд значно менша і містить не таке значне число похідних однокоренових ПД (див., напр., п. 3.1.2.2.1.5.), а корпус англійських ПД характеризується більшою кількістю коренових основ (див., напр., п. 3.1.2.2.1.9. тощо). Семантика одиниць дослідження в українській мові також демонструє, що привативну сему

українські ПД набувають у процесі префіксальної деривації, утворюючись від основ каузативних дієслів, які не характеризуються привативною семантикою. Наприклад, укр. *різати* → *відрізати*, *хапати* → *вихопити*, *чикрижити* → *підчикрижити*, *гризти* → *надгризати* тощо. Вище зазначене дає змогу висунути припущення, що в сучасній українській мові привативна семантика, хоча і не має вираження у вигляді у вигляді граматичної категорії, втім, продуктивно відтворюється у мові та має свій інвентар морфологічних засобів її вираження.

3.3.6. У ПД англійської та української мов простежується певне співвідношення між стилістичною маркованістю дієслів та лексико-семантичною групою, до якої вони належать. Стилістично нейтральні ПД, які становлять більшість емпіричного корпусу в обох аналізованих мовах, представлені в усіх виділених у процесі аналізу типах / підтипах / групах / підгрупах. Лексеми, марковані належністю до шару офіційної лексики, сконцентровані переважно у підтипі директивних ПД каузації правовою дією (див. п. 3.2.2.). Дієслова розмовного стилю мовлення представлені в усіх типах та підтипах маніпулятивних і директивних ПД, але їхня найбільша концентрація спостерігається в ПД протиправної каузації (маніпулятивної та директивної).

3.3.7. Аналіз дистрибутивних особливостей ПД англійської та української мов виявляє більше подібностей, ніж розбіжностей: у переважній більшості випадків вказівка на характер семантики каузативного компонента значення у реченні не спостерігається (див., напр., п.п. 3.1.3.1.1. тощо).

Висновки до Розділу 3

1. Каузативна мікроситуація складається з трьох компонентів: каузатора, суб'єкта посесивності та відношення каузації між каузатором та СПС. За семантикою каузативного відношення між каузатором та суб'єктом володіння ПД поділяються на два типи: 1) маніпулятивні ПД; 2) директивні ПД. Серед

них найбільш продуктивним в обох зіставлюваних мовах виявляється перший тип (англ. 57,6%, укр. 65,1%) (див. Додаток А).

2. Аналіз семантики дієслів першого типу дозволяє виділити чотири підтипи: 1) ПД без додаткових семантичних ознак; 2) ПД каузації за допомогою інструмента; 3) ПД каузації за допомогою фізичної сили; 4) ПД каузації за допомогою протиправної дії. Найчисельнішими в обох мовах є інструментальні ПД (англ. 48,6%, укр. 48,7%); найменшу кількість становлять в англійській мові ПД каузації за допомогою фізичної сили (11,8%), в українській – ПД без додаткових СО (10,9%) (див. Додаток Б).

3. Дієслова із семантикою каузації інструментом поділяються на дві групи: 1) з узагальненою вказівкою на використання інструмента; 2) з конкретизацією семантики інструмента. В обох зіставлюваних мовах більшість складають одиниці першої групи (див. Додаток В).

3.1. Англійські та українські інструментальні ПД, які належать до першої групи, не конкретизуючи семантику інструмента, характеризуються набором СО («повторюваний рух вперед-назад», «грубо», «невміло», «швидко», «ударом», «акуратно», «охайно»), за рахунок чого відбувається їх диференціація за каузативною семантикою (див. п.п. 3.1.2.1.).

3.2. ПД із конкретизацією семантики інструмента можуть вказувати на використання: 1) інструмента-артефакту; 2) інструмента-частини тіла (див. Додаток В). Англійські ПД із семантикою залучення інструмента-артефакту демонструють більш розгалужену номінацію інструментів (англ. 21 інструмент, укр. 11 інструментів). Різноманіття семантики залучуваних інструментів в англійській мові можна пояснити значною кількістю твірних основ на позначення інструментів, від яких методом конверсії утворюються англійські ПД; в українській мові кількість твірних основ значно менша (див. п. 3.1.2.2.1.).

3.3. Інструментами-частинами тіла в обох аналізованих мовах можуть бути: 1) руки та їхні складові частини (пальці, нігті, кігті (у тварин)); 2) зуби (дзьоб у птахів). Слід звернути увагу на значну різницю у кількісному наповненні підгрупи інструментальних дієслів з інструментом «зуби» (дзьоб

птаха): англ. 10 ПД, укр. 36 ПД, що зумовлене інтенсивними дериваційними процесами в українській мові (див. п. 3.1.2.2.2.).

4. За додатковими семантичними ознаками ПД каузації за допомогою протиправної дії (англ. 143 лексеми, 26,2%; укр. 119 лексем, 18,1%) (див. Додаток Б) поділяються на: 1) ПД з ознаками «непомітно», «потай»; 2) ПД з ознаками «неприховано», «із силою» – де більшість складають дієслова першої групи (див. п. 3.1.4.).

5. Маніпулятивні ПД англійської та української мов каузації за допомогою фізичної сили демонструють значну різницю за кількісним наповненням: ПД англійської мови складають майже вдвічі меншу кількість (64 ПД), ніж українські дієслова цього підтипу (147 ПД), що також можна пояснити продуктивністю словотворення в українській мові. ПД цього підтипу поділяються за додатковими семантичними ознаками на: 1) ПД способу дії; 2) ПД інтенсивності дії (див. Додаток Г). Дієслова з ознакою способу дії можуть мати детальнішу номінацію каузації, містячи такі СО: «швидко», «ударом», «згинаючи», «круговим рухом», «без дозволу», «жадібно» (див. п. 3.1.3.1.).

6. Директивні ПД англійської та української мов, як і дієслова маніпулятивної каузації, також поділяються на чотири підтипи: 1) ПД без додаткових семантичних ознак; 2) ПД каузації за допомогою правової дії; 3) ПД каузації за допомогою протиправної дії; 4) ПД каузації за допомогою вербальної дії. Увагу привертає значна різниця між співвідношенням підтипів директивних ПД в англійській та українській мовах: в англійській значно переважають ПД каузації за допомогою правової дії, в українській – ПД каузації за допомогою протиправної дії; найменшу кількість в обох мовах становлять ПД каузації за допомогою вербальної дії (див. Додаток Д). Загалом директивні ПД в обох мовах демонструють не таку розгалужену систему номінації та конкретизації каузативного відношення порівняно з ПД першого типу, про що, зокрема, свідчить значно менша кількість виділених додаткових СО.

7. В обох мовах дослідження специфіка дієслів каузації за допомогою правової дії полягає у тому, що вони конкретизують семантику каузатора, яким може бути: 1) держава або державні органи влади; 2) приватна особа. Англійські та українські лексеми приблизно однаково розподіляються за групами (див. п. 3.2.2.).

8. Аналіз семантики англійських та українських директивних ПД каузації за допомогою протиправної дії демонструє меншу кількість додаткових семантичних ознак порівняно з ПД маніпулятивної протиправної дії: «обман», «хитрість», «інтенсивність» дії (див. п. 3.2.3.).

9. Дієслова каузації за допомогою вербальної дії в обох зіставляваних мовах складають найменш продуктивний підтип директивних ПД (див. Додаток Д) і в обох мовах характеризуються такими додатковими семантичними ознаками дії: «темпоральність», «результативність», «причина», «інтенсивність», «спосіб» (див. п. 3.2.4.). В англійській мові в межах цього підтипу більшість складають дієслова без додаткових семантичних ознак, тоді як в українській переважають ПД, які містять ознаку «інтенсивності дії» (див. п. 3.2.4.2.).

РОЗДІЛ 4

ТИПИ ПОСЕСИВНОЇ СИТУАЦІЇ ТА СЕМАНТИКА ЇЇ КОМПОНЕНТІВ
(СУБ'ЄКТА ТА ОБ'ЄКТА ВОЛОДІННЯ)

У цьому розділі проведено аналіз семантики компонентів посесивної ситуації. Безпосередніми складовими частинами посесивної ситуації є два семантичні актанти: Y – суб'єкт посесивної ситуації (СПС) та Z – об'єкт посесивної ситуації (ОПС) [125, с. 94; 126, с. 41; 404], напр.:

(82) англ. *Don't let that waiter take away my coffee!* [572, с. 56] 'Не дозволяй офіціантові забрати мою каву'.

У прикладі (82) всі актанти посесивної ситуації представлені на лексико-синтаксичному рівні експліцитно: функцію СПС виконує особовий займенник *my*, який актуалізує семантику істоти, а саме – людини; ОПС репрезентується іменником конкретної семантики *coffee*, об'єкт відчужуваної власності; посесивне відношення відчужуваної власності виражається дієсловом *to take away* 'забирати'. Проілюструємо репрезентацію партиципantів посесивної ситуації також на прикладі з української мови:

(83) укр. *Це був той самий Бернард Клервоський, ... натовпи, вірячи в його святість, обривали на ньому одіж, цілували ноги...* [543, с. 233].

У реченні (83) привативне відношення виражає ПД *обривати*, для якого контекстуальними СПС та ОПС є відповідно особа, яка представлена власним ім'ям *Бернард Клервоський*, та відчужуваний предмет особистої сфери власності, виражений іменником *одяг*. Але не завжди всі елементи ПС є експліцитно представленими в синтаксичній структурі речення, напр.:

(84) укр. *... в абатстві повно було в неї [Євпраксії] клопотів: ... чистила овочі, варила їжу, слугувала в трапезній* [543, с. 63].

У реченні (84) позицію СПС займає іменник у множині *овочі*, не представленим на експліцитному рівні залишається ОПС. Але семантика лексеми *чистити* («знімати, зрізати шкірку, оболонку, лушпайку і т. ін. з чого-

небудь» [501, с. 334]), передбачає, що цим ОПС є верхній шар СПС (об'єкт невідчужуваної власності).

У цьому розділі увагу зосереджено винятково на посесивному компоненті значення досліджуваних дієслів: на СПС, ОПС та посесивному відношенні між ними; аналіз семантики ПД відбувається з урахуванням усіх трьох компонентів посесивної ситуації [12, с. 5; 267; 304, с. 39]. Семантика каузатора та каузативного відношення між Х-ом та Y-ом до уваги не береться (див. Розділ 3). Відношення посесивності та актанти, які є його складовими частинами, розглядаються в роботі в їхньому найширшому сенсі. До сфери СПС у дослідженні зараховуються як істоти (людина, тварина, птах, риба тощо), так і неістоти й абстрактні сутності [128; 142; 154; 245; 386, с. 5]; сфера ОПС охоплює об'єкти невідчужуваної та відчужуваної власності [12; 61; 76; 197; 386; 489]; а посесивне відношення включає відношення відчужуваної і невідчужуваної власності [61; 154; 197].

Перший етап класифікації досліджуваних у роботі одиниць відбувається за семантикою логіко-семантичного зв'язку між СПС і ОПС, дієслова поділяються на два типи: 1) ПД невідчужуваної та 2) ПД відчужуваної власності (див. Додаток Е), де в англійській мові більшість складають дієслова відчужуваної власності, а в українській – невідчужуваної.

4.1 ПД невідчужуваної власності

На думку низки науковців, першим видом володіння, який почала усвідомлювати первісна людина, були відношення невідчужуваної власності [116; 118; 292]. Англійська та українська мова, які належать до групи індоєвропейських мов, не мають ґрунтовних розбіжностей щодо об'єктів, які мовцями осмислюються як невідчужувані або відчужувані, пор., наприклад, із полінезійськими мовами, де родинні відносини між батьками та дітьми за висхідною лінією, які в англійській та українській визначаються як відношення невідчужуваної власності, усвідомлюються як відчужувані [45, с. 35].

Таким чином, під час розподілу ПД англійської та української мов на зазначені типи до уваги не береться логіко-філософське та національно-культурологічне тлумачення належності об'єктів до невідчужуваної або відчужуваної власності. Дослідження концентрується на інвентаризації ОПС, семантику яких можуть актуалізувати аналізовані ПД в обох мовах, та на кількісному наповненні виділених типів, підтипів, груп і підгруп з урахуванням дистрибутивних характеристик дієслів, їхньої стилістичної маркованості та окремих особливостей словотвірної структури.

Для розподілу ПД англійської та української мов на підтипи за основу було прийнято класифікацію посесивних об'єктів невідчужуваної власності, запропоновану А. В. Головачовою [59; 57; 58]. Слід зазначити, що в цьому дослідженні всі ОПС, віднесені в роботах А. В. Головачової до об'єктів okazіонально невідчужуваних [61, с. 61], було зараховано до відчужуваних через те, що сама сутність привативної ситуації передбачає здатність цих об'єктів бути відібраними із власності СПС та переданими іншій особі [245, с. 5], напр., *предмети одягу*, за визначенням А. В. Головачової – об'єкт okazіонально невідчужуваний, у ПД завжди виступають як відчужувана власність, тобто як предмети особистої сфери, здатні до зміни власників [61, с. 48], напр.:

(85) англ. *Kneeling before him she was trying to take off his shoes...* [571]
'Опустившись перед ним на коліна, вона намагалася зняти з нього взуття';

(86) укр. ...*собака*, ... *не могла прогризти всі штани і тільки біла лапами Хому по спині, здираючи з нього вишиту сорочку* [562, с. 444–445].

У прикладі (85) *shoes* 'взуття' та *одяг* у реченні (86) – це об'єкти відчужуваної власності, які каузатор (в обох випадках особа жіночої статі, представлена в англійському реченні особовим займенником *she* та в українській закладена в особовій формі дієслова) вилучає із власності Y (в обох випадках СПС – це особа чоловічої статі, на рівні речення представлена особовим займенником *he* у присвійному відмінку в англійській мові та *він* у родовому відмінку в українській).

На другому етапі корпус дієслів із ОПС невідчужуваної власності поділяється на два підтипи за семантикою СПС: 1) ПД із СПС-істота; 2) ПД із СПС-неістота (див. Додаток Ж).

4.1.1 Суб'єкт посесивної ситуації – істота. Поділяючи погляд на антропоцентричний характер мови загалом [7; 74] та категорії посесивності зокрема [61, с. 48; 118; 292, с. 146–148; 386], можна стверджувати, що відношення посесивності виникає насамперед між людиною та об'єктами, які знаходяться у її безпосередній власності [119; 241]. Це, наприклад, соматичне відношення між людиною та частинами її тіла [18; 190; 259], відношення між людиною та її емоціями і почуттями, людиною та об'єктами особистої приватної власності тощо [61; 150; 180; 489], наприклад у реченні (87) відношення між СПС та ОПС – це соматичне відношення між людиною та її зубом, напр.:

(87) англ. *William watched as men paid good money from their wages to have the dentist pull out a tooth...* [582, с. 244] ‘Вільям спостерігав, як чоловіки платили великі гроші зі своєї зарплатні, щоб дантист вирвав їм зуб...’

У роботі ПД із СПС-людина розглядаються разом з одиницями, для яких СПС – це інші живі істоти. По-перше, це обумовлене тим, що до кола живих істот безперечно належать представники фауни [18, с. 10]. По-друге, у більшості випадків для ПД із СПС-людина у ролі власника також можуть виступати тварина, птах, риба тощо. У прикладах з української мови ПД *стригти* може заповнювати позицію СПС як іменниками на позначення людини – у реченні (88) використовується займенник *вона*, так і іменниками на позначення тварини – *вівця* у прикладі (89), напр.:

(88) укр. *Була вона ще зовсім молода, ... стриглася під хлопця, носила завжди обвислі светри і туристські штани з еластику* [542, с. 13];

(89) укр. [Йонька] *розшукав у скриньці старі ножиці, якими стриг овець, узяв аршин і потеліпався на хутори* [562, с. 558].

Саме через таку лексико-синтаксичну сполучуваність аналізованих дієслів одиниці із СПС-людина, тварина, птах, риба тощо розглядаються разом, у межах підтипу ПД, для яких Y – це жива істота.

Аналіз семантики ОПС в англійських та українських дієсловах із СПС-істота дає змогу виділити дві групи: 1) ПД з ОПС-частина тіла; 2) ПД з ОПС-абстрактна сутність. Отримані дані наведені у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Семантика об'єкта володіння (ОПС) у ПД із СПС-істота

Мови	Англійська мова		Українська мова	
	Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
Семантика ОПС				
Частина тіла	131 (63,9)	<i>to flay</i> 'здирати шкіру', <i>to amputate</i> 'ампутувати'	115 (72,8)	<i>обезголовлювати</i> , <i>каструвати</i>
Абстрактна сутність	75 (36,1)	<i>to deface</i> 'позбавляти любові, довіри', <i>to dishearten</i> 'позбавляти відваги'	43 (27,2)	<i>обезнадіювати</i> , <i>обезчестити</i>
Всього	206 (100)		158 (100)	

4.1.1.1 Об'єкт посесивної ситуації – частина тіла. Для дослідження нерелевантним є розрізнення соматизмів за їхньою локалізацією, як, наприклад у роботі О. В. Материнської [190], або за ознакою «видимі – невидимі» [18, с. 10–11]. Розподіл на групи відбувається винятково на підставі функційного призначення ОПС (див. Додаток И).

4.1.1.1.1 Об'єкт посесивної ситуації – шкіряний покрив. До невідчужуваних соматичних об'єктів належить шкіряний покрив живої істоти (англ. 48 лексем, укр. 47 лексем). Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що залежно від семантики СПС шкіряним покривом може бути волосся людини, шерсть тварини, пір'я птаха або луска риби. Всі дієслова цієї підгрупи мають СО локалізації ОПС, що наочно демонструє ФТ дієслів з ОПС – шкіряний покрив: "X казує Y не мати Z, видаляючи Z із поверхні шкіри Y (де Y – істота, а Z – шкіряний покрив)".

4.1.1.1.1 Суб'єкт посесивної ситуації – людина / тварина. Для переважної більшості ПД з ОПС-шкіряний покрив в англійській мові роль СПС виконує людина (29 лексем). ПД *to crop*₁, *to notch*₁, Scot. *to cow*₁, Scot. *to coll*, Am. *to wool*, *to shingle*, *to bob*₂ та *to bang* мають узагальнену вказівку на видалення волосся. Всі лексеми характеризуються семою локалізації ОПС, де L – голова СПС, напр.:

(90) англ. *Madame wondered how long it would be before Boy got his hair cropped short...* [567] ‘Мадам було цікаво, скільки мине часу, поки Хлопець коротко підстриже волосся...’

Дієслова *to hair*, *to unhair*, заст. діал. *to pill*₅, *to balden*, *to depilate* та *to epilate* марковані «квантитативною» СО «все» й імплікують повне видалення волосся з всього тіла або з його частини, напр.:

(91) англ. *Apparently, women simply didn't depilate in late-Victorian England* [566] ‘Напевно, жінки просто не робили депіляцію у пізню Вікторіанську епоху’.

Крім ознаки кількості ОПС лексеми *to depilate* та *to epilate* містять «інструментальну» сему (Instr – пінцет, епілятор або косметичний засіб для видалення волосся). Для ПД *to shave*₃, *to shave off*₁, *to shear*₃ та *to razor* первинною є «інструментальна сема» (Instr – бритва). «Інструментальною» семою також марковані лексеми *to pluck*, *to tweezer* та *to mullet*, для яких Instr – це пінцет (докладніше див. Розділ 3, п. 3.1.2.2.1.9.).

Лексеми *to trim*₃, *to barb*₁, *to not* конкретизують локалізацію (далі умовно L) ОПС, де L – це лице СПС, а ОПС – це борода. Через те, що винятково чоловіки можуть мати бороду, всі три дієслова також марковані СО «статі» за ознакою «чоловіча стать». Лексеми заст. *to scalp* та заст. *to headhunt* вказують на видалення не тільки волосся, але і частини шкіри голови з цим волоссям. Причому семантика ОПС у ПД *to scalp* повністю обумовлена іменником, від якого воно походить: *a scalp* «the skin on the top of your head with the hair attached» [529, с. 891] ‘шкіра на потилиці з волоссям’, напр.:

(92) англ. ...*black men fought on the coast of Coromandel, and red men scalped each other by the Great Lakes of North America* [567] ‘...чорношкірі воювали на узбережжі Коромандела, а червоношкірі скальпували один одного біля Великих озер Північної Америки’.

Дієслова англійської мови також можуть заміщати позицію СПС іменниками на позначення тварин (10 лексем). Слід зазначити, що всі дієслова конкретизують семантику тварини, залучуваної до дії. Для більшості дієслів СПС – це вівця (*to fleece₂, to barb₂, to shear₄, to dag, to tag, to belt*), напр.:

(93) англ. ... *they'll have to spare his wool, or they'll rip off his hide and then there'll be no wool left to fleece* [568] ‘... їм доведеться берегти його шерсть, бо, якщо вони здеруть із нього шкіру, не залишиться шерсті, щоб стригти’.

Слід зазначити, що лексеми *to dag, to tag, to belt* мають «партитивну» СО і вказують на видалення не всього обсягу ОПС, а його частини, наприклад, *to dag* «to cut the dags from a sheep» [530, с. 484] ‘зрізати жмут шерсті з вівці’. А лексема *to shear₄* характеризується «інструментальною» СО, де Instr – великі ножиці для стриження овець. У дієсловах *to bob₁* та *to hog₂* СПС – це кінь, різниця між дієсловами полягає у семантиці ОПС: для *to bob₁* Z – це грива коня, а для *to hog₂* – його хвіст, напр.:

(94) англ. ...*a huge, wooden wagon ... pulled by four horses, their manes hogged...* [567] ‘...великий дерев’яний візок, ...який тягнули четверо коней із відрізними гривами’.

В українській мові диференціація досліджуваних одиниць, для яких СПС – це людина / тварина, а ОПС – шкіряний покрив (39 лексем), відбувається насамперед за рахунок семантики залучуваного інструмента (детальніше див. Розділ 3, п. 3.1.2.2.1.). За семантикою інструмента всі ПД можна розділити на 2 групи: 1) ПД з Instr – **ножиці / інші прилади для стриження**; 2) ПД з Instr – **бритва**.

До кола дієслів з Instr – **ножиці / інші прилади для стриження** належать насамперед префіксальні однокореневі ПД похідні від дієслова *стригти*. Первинним СПС для переважної більшості дієслів української мови з Instr –

ножиці / інші прилади для стриження є людина (25 із 28 лексем), про що свідчать дані текстового аналізу, але використання на позиції СПС іменників на позначення тварин також можливе, напр.:

(95) укр. Чий тільки дитині не стригла вона ножицями голівку на річницю з дня народження... ? [563, с. 462];

(96) укр. Занепадала земля. Нікому було сіяти хліб, стригти овець, вбирати винограда [542, с. 271].

Слід зазначити, що значна кількість одиниць української мови формує видові пари за «квантитативною» СО кількості ОПС: *стригти* – *постригати*, *вистригати* – *повистригати*, *підстригати* – *попідстригати*, *обстригати* – *пообстригати*, *відстригати* – *повідстригати*. Маркованими ознаками «все» або «багато» є дієслова з префіксом *по-*. ПД цієї підгрупи також можуть мати СО кількості СПС, до них належить лексема *перестригати*₂ «стригти всіх чи багатьох» [522, с. 288]. Семантику видалення волосся за допомогою ножиць або інших приладів для стриження також актуалізують ПД розм. *чиккрижити* та однокореневі з ним, *підчиккрижити*, *відчиккрижити*, *повідчиккрижити*, які також належать до шару розмовної лексики; однокореневі дієслова розм. *відкарнати* та розм. *обкарнати*; до цієї підгрупи також входить лексема сленг. *обхайратися*, яка належить до молодіжного сленгу. Для ПД *туширити* та *тримінгувати* СПС – це винятково тварина, крім того, обидва дієслова конкретизують семантику тварини, яка позбавляється шкіряного покриву: баран та собака відповідно.

Усі дієслова з Instr – *бритва* є похідними від двох дієслів: *брити* та *голити*, таким чином, однокореневі префіксальні дієслова поділяються на 2 словотвірні гнізда, ідентичні за кількісним складом (по 7 лексем у кожному). Причому у процесі словотворення для формування дериватів в обох гніздах використовуються префікси *під-*, *ви-*, *з-*. Як і дієслова з Instr – *ножиці / інші прилади для стриження*, ПД з Instr – *бритва* регулярно утворюють видові пари, марковані «квантитативною» СО «все» або «багато», де маркованим членом є дієслово з префіксом *по-*, наприклад, *підголювати* – *попідголювати*,

виголювати – *повиголювати*, *вибривати* – *повибривати*, *збривати* – *позбривати* тощо.

Аналогічно до англійського *to scalp* українське *скальпувати* вказує на те, що зі власності Y вилучається не тільки волосся, але і частина шкіри голови (з волоссям), напр.:

(95) укр. ... *шкіра на його потилиці була зрізана аж до кістки. Виявилося, вночі він напився ... Не стямився, як його скальпували.* [562].

4.1.1.1.2 Суб'єкт посесивної ситуації – птах. У дієсловах з ОПС-шкіряний покрив позицію СПС можуть займати іменники на позначення птаха (8 лексем). Англійські дієслова *to pluck₃*, *to pick₃* та діал. *to pull₁* концентрують увагу не на семантиці ОПС, а на каузативному компоненті семантики дієслів (детальніше див. Розділ 3, п. 3.1.2.2.2.). Ці ПД характеризуються СО «неживий», а *to pick₃*, крім того, також має СО мети дії «подальше приготування для вживання в їжу». Первинною для лексем *to feather₁*, *to quill*, книжн. *To plume₁*, книжн. *to deplume₁* та *to pinion* є детальніша конкретизація семантики ОПС, що пояснюється походженням дієслів від відповідних іменників *a feather* 'перо', *a quill* 'велике остьове перо', *a plume* 'остьове перо', *a pinion* 'махове перо', напр.:

(98) англ. *The first bird lay pinioned there* [567] 'Перший птах лежав там з підрізнаними крилами'.

На відміну від англійських ПД з ОПС-пір'я птаха, які можуть деталізувати семантику вилучуваного ОПС, дієслова української мови (5 лексем) диференціюються винятково за рахунок семантики каузативного компонента (докладніше див. Розділ 3, п. 3.1.2.2.2.), напр.:

(99) укр. *Кайдашиха вхопила його [півня], скрутила йому в'язи, потім дорізала, опарила, обскубла та й укинула в борщ* [554, с. 503].

Як і ПД англійської мови, українські лексеми *обпатрювати₁*, *скубти₂*, *поскубти* характеризуються СО «неживий».

4.1.1.1.3 Суб'єкт посесивної ситуації – риба. В англійській мові функціонує одне ПД з ОПС-луска риби, *to scale₁* «to remove scales from a fish»

[530, с. 1895] ‘видаляти луску з риби’. Безпосередність вказівки на ОПС обумовлена походженням дієслова від іменника *a scale* ‘луска’, напр.:

(100) англ. *I scaled many fish in an old apartment of mine, only to find scales attached to the ceiling* [579] ‘Я почистив багато риби в моїй колишній квартирі, а потім знаходив прилиплу луску на стелі’.

Англійському ПД відповідає українське ЛСВ *чистити₄* «здирати луску з риби» [518, с. 1602]. На відміну від англійського дієслова, семантика ОПС в українській лексемі обумовлена не дериваційними процесами, а міститься безпосередньо в семантиці дієслова й актуалізується контекстом. В обох мовах однозначність семантики ОПС передбачає, що в реченні застосування іменника на позначення ОПС не потрібне (див., напр., речення (100), (101)), напр.:

(101) укр. *Чисть, дочко, рибу на сніданок* [562, с. 554].

4.1.1.1.2 Об’єкт посесивної ситуації – внутрішні органи та тканини.

Дієслова цієї підгрупи в обох мовах об’єднуються ФТ ‘Х каузує Y не мати Z, виймаючи Z із середини Y-ка (де Y – істота, а Z – внутрішні органи або тканини організму)’. ФТ одиниць, досліджуваних у цій групі, демонструє, що, крім базових сем каузації та володіння, для всіх ПД додатковою СО є «локалізація» об’єкта власності, а саме «внутрішня частина Y-ка».

Для англійських дієслів *to disembowel, to bowel, to hulk, to eviscerate, to deviscerate, to viscerate, to exenterate* СПС може бути будь-яка жива істота: людина (приклад (102)) або тварина (приклад (103)), напр.:

(102) англ. *And there were the naked bodies of the two girls. They had been disemboweled* [574] ‘Там були голі тіла двох дівчат. Їх випотрошили’;

(103) англ. *It [carcase] had been skinned, neatly eviscerated...* [567] ‘З неї [туші] обідрали шкіру, випотрошили...’.

Дієслова із СПС-людина / тварина, характеризуючись найбільш узагальненим значенням видалення внутрішніх органів, диференціюються не за наявністю додаткових СО, а за стилістичною маркованістю. Центральне місце серед цих дієслів посідає *to disembowel* через те, що воно характеризується високою частотністю та нейтральною стилістичною маркованістю.

Однокореневе з ним ПД *to bowel* є стилістично забарвленим і належить до прошарку діалектної лексики англійської мови, так само як і *to hulk*. У словотвірному гнізді, яке складається з офіц. *to eviscerate*, заст. *to viscerate* та діал. *To deviscerate*, дієслова розрізняються також за стилістичною належністю. ПД *to exenterate* є архаїзмом. Для ПД *to paunch*, *to draw₃*, *to clean*, *to gut*, *to gip*, *to gill* СПС – це винятково представники фауни, напр.:

(104) англ. *She had to learn how to gut and salt fish...* [544] ‘Вона була вимушена навчитися потрошити та засолювати рибу’.

ПД *to gut*, *to gip* та *to gill* конкретизують семантику живої істоти: для цих дієслів СПС – це риба. Два з них мають СО «мети» дії «подальше приготування для вживання в їжу». Дієслово *to gip* містить ще детальнішу специфікацію способу приготування – «консервування способом засолювання».

У словниковому тлумаченні ПД *to draw₃* «to remove the entrails from (an animal or a bird)» [529, с. 283] ‘видаляти потрухи з (тварини або птаха)’ та *to clean* «to remove the inside part of an animal or a bird before cooking it» [528, с. 271] ‘видаляти внутрішню частину тварини або птаха перед готуванням’ зазначається, що СПС – це тварина або птах. Для *to draw₃* первинним є СО «напрямку», що можна пояснити сумісним значенням дієслова *to draw* з локативною семантикою – «to pull out, extract» [529, с. 283] ‘витягати, діставати’. ПД *to clean* СО «мети» («подальше приготування для вживання в їжу») поєднує із СО «якості» ОПС «небажане, зайве», що можна пояснити суміжним значенням цього дієслова «to remove dirt from something» [528, с. 271] ‘видаляти звідкись бруд’. Для ПД *to paunch* СПС також тварина, але дієслово конкретизує семантику тварини, звужуючи її до класу жуйних тварин, що обумовлено семантикою іменника, від якого воно утворене – *a paunch* «the first chamber of a ruminant’s stomach» [529, с. 737] ‘перший шлунок у жуйних тварин’. В англійській мові ОПС можуть бути не тільки внутрішні органи тварини, але і тканини організму. Це значення закладене в семантичній структурі лексем *to flesh*, *to un flesh*, *to flense₁*, напр.:

(105) англ. *It was how Zeno saw those memories ... gangrenous things, putrid flesh to be flensed away [567]* ‘Саме так Зено сприймав ці спогади ... гангренозні частини тіла, гнила плоть, яку треба було зчистити’.

Дієслова *to flesh* та *to unflesh* конкретизують семантику внутрішньої тканини, яка видаляється – м’язова тканина, що обумовлено їхнім походженням (обидва дієслова є дериватами іменника *flesh* ‘плоть’). Різниця між ПД полягає у сфері їхнього вживання: *to unflesh* не має стилістичних обмежень, тоді як *to flesh* належить до термінологічної бази шкіряного виробництва. ОПС для лексеми *to flense₁* – це жирова тканина, причому СПС у цьому випадку це винятково кит або тюлень. ПД англійської мови також можуть містити вказівку на ОПС – кістки; це ЛСВ *to bone₁*, тісний зв’язок якого з означуванням ОПС пояснюється його кореляцією з відповідним іменником *a bone* ‘кістка’, напр.:

(106) англ. *Fish cutters showed them how to bone and fillet it [fish] [568]* ‘Ті, хто потрошив рибу, показали, як виймати з неї кістки та робити філе’.

Семантичними ознаками, які виділяються в значенні всіх дієслів із СПС-людина / тварина та СПС-тварина, є ознака «живий / неживий» та «квантитативна» СО, яка вказує на видалення сукупності внутрішніх органів. Усі зазначені одиниці ідентифікуються за ознакою «неживий» та квантитативною семою «все».

Крім ПД із СПС-тварина, в англійській мові функціонують дієслова (5 лексем), для яких СПС – це винятково людина. За «квантитативною» СО та ознакою «живий / неживий» усі ЛСВ із СПС людина визначаються як такі, що характеризуються СО «живий» і диференціюються за кількісною ознакою «один». У семантиці стилістично незабарвленого ПД *to mutilate* повністю відсутня СО «напрямку» дії; ПД вказує не на видалення органа людини, а на позбавлення органа через припинення його функціонування внаслідок застосування фізичної сили. ПД *to resect*, *to excise*, *to snare* та *to extirpate* стилістично марковані належністю до медичної термінології, а саме до сфери хірургії; при цьому *to resect* вказує на видалення не всього органа, а його

частини, семантика *to extirpate* наголошує на видаленні органа повністю, а для *to snare* ОПС – це не орган людини, а новоутворення або пухлина.

Для більшості ПД української мови (9 лексем) СПС – це тварина, напр.:

(107) укр. *Одне тільки виразно помітили мисливці – його невмолиму жорстокість: коли йому давали потрошити недобитого звіра* [539, с. 453].

Як і в англійській мові, додатковою семою, яка виділяється в семантиці дієслів із СПС-тварина, є СО «живий / неживий», і всі ПД української мови із СПС-тварина також ідентифікуються за ознакою «неживий». В українській мові ще однією СО є ознака «способу смерті» тварини – «насильницька смерть». Базовим для передання змісту видалення внутрішніх органів тварини в українській мові є ПД *потрошити* «виймати нутроці з убитої тварини» [518, с. 1090] та його дериват *випотрошити*, які є стилістично нейтральними. ПД *патрати₁* та всі однокореневі з ними (*випатрати*, *повипатрати*, *обпатрювати₂*) вказують не тільки на видалення потрухів, але також актуалізують семантику видалення зовнішнього покриву тварини з метою звільнення від непотрібних, зайвих елементів, отже, актуалізують СО «якості» ОПС «небажане», «зайве», напр.:

(108) укр. *Вона патрала горобців, відрізавши голівки: тоді від одного погляду на кров Оленка примліла...* [534, с. 198].

ПД української мови *кендюшити* містить конкретизацію тварини – жуйна тварина; це обумовлено тим, що це дієслово є похідним від іменника *кендюх* – «перший відділ шлунка жуйних тварин» [518, с. 534]. За цією ознакою українське *кендюшити* повністю відповідає англійському *to ranch*, яке має таку ж семантику. Вторинним СПС для ПД *тельбушити* та його однокореневого ПД *вительбушити* є людина, але це значення є okazionalnym, і його актуалізує лише контекст. Це обумовлено тим, що для іменника *тельбухи* похідним значенням, яке використовується зі зневажливою конотацією, є «внутрішні органи людини» [518, с. 1493]. Слід зазначити, що для всіх українських дієслів цієї підгрупи з префіксом *ви-* диференційною СО є «завершеність дії». В опозиції *потрошити* – *випотрошити*, *патрати* –

випатрати, тельбушити – вительбушити маркованими СО «завершеність дії» є дієслова з префіксом *ви-*, пор., наприклад:

(109) укр. *Марко швидко прийнявся патрати курей* [562, с. 32];

(110) укр. *Хлопці морочились біля поросяти і не дуже дивлялись, що робить Марко, а він уже ... випатрав курей і кип'ятив* [562, с. 368].

В українській мові, як і в англійській, функціонують ПД, для яких СПС – це винятково людина (5 лексем), які марковані ознакою «живі», тобто ОПС – це частина живого СПС, напр.:

(111) укр. *Нічого не допомогло ... закоханому ледь не відбили печінок* [558, с. 46].

У дієсловах *відбивати₂*, *повідбивати₂* та розм. *відсаджувати* повністю відсутня сема «напрямку дії», як і англійське ПД *to mutilate₁*, ці одиниці вказують на позбавлення внутрішнього органа внаслідок припинення його функціонування через застосування фізичної сили.

Тоді як в англійській мові «квантитативна» СО та ознака результативності дії є оказіональними, в українській мові вони відтворюються регулярно на рівні морфологічної будови слова за допомогою префікса *по-*, наприклад: *повідбивати₂* «ударами пошкодити все чи багато чогось в організмі» [518, с. 997].

4.1.1.1.3 ОПС – статеві органи. Інтегральними ознаками для всіх ПД з ОПС-статеві органи в обох мовах є СО «статі» («чоловіча стать» або «жіноча стать») та «мети» дії («припинення репродуктивної функції організму»). Слід також зазначити, що дієслова цієї підгрупи вказують на видалення не всіх органів статевої системи організму, а якоїсь їхньої частини, тобто мають СО «кількості» ОПС. Отже, ФТ дієслів цієї підгрупи можна представити так: «Х казує Y чоловічої / жіночої статі не мати частину Z із метою припинення репродуктивної функції організму (де Y – жива істота, а Z – статеві органи)».

В англійській мові до кола ПД з ОПС-статеві органи живої істоти належать 13 лексем. Семантика дієслів *to castrate*, *to lib*, *to doctor*, *to evirate* та *to sterilize*

передбачає залучення іменників як на позначення людини (приклад (112)), так і тварини (приклад (113)) для заповнення позиції СПС, напр.:

(112) англ. *He was every freedom, from the very worst to the very best... The freedom to ... castrate with wire cutters* [574] ‘Він був самою свободою, у найліпшому та найгіршому сенсі... Свободою ... каструвати гострозубцями’;

(113) англ. *...colts are castrated, and as geldings they become more docile and respectful* [567] ‘...молодих тварин каструють, і як жеребці вони стають більш слухняними та покірними’.

Основним для вираження семантики видалення статевих органів у живої істоти в англійській мові є стилістично нейтральне ПД *to castrate*, яке є базовим для цієї підгрупи: 7 ПД від загальної кількості одиниць цієї групи тлумачаться за допомогою саме цього дієслова, наприклад: *to doctor* Вр. розм. «*to castrate*» [529, с. 276] ‘каструвати’. Але сполучуваність дієслова *to castrate* та всіх інших, у тлумаченні яких воно присутнє, обмежується СО «статі» – «чоловіча статя», тобто СПС у цих дієсловах може бути винятково особа чоловічої статі, напр.:

(114) англ. *...a man lying on his back on the table; symbolically castrated* [574] ‘...чоловік, який на спині лежав на столі; символічно кастрований’.

Синонімічний ряд дієслів із СПС-людина / тварина *to castrate*, *to lib*, *to doctor*, *to evirate* диференціюється за стилістичною співвіднесеністю: *to castrate* є стилістично нейтральним, *to lib* належить до діалектної лексики, *to doctor* застосовується в розмовному стилі британського варіанта англійської мови, а *to evirate* маркований належністю до книжного стилю. У тлумаченні ПД із суб’єктом людина / тварина, яке поєднує ознаки чоловічої та жіночої статі, *to sterilize* ‘стерилізувати’, центральною є СО «мети»: «*to deprive (a person or animal) of the ability to produce offspring, typically by removing or blocking the sex organs*» [531] ‘позбавляти (людину або тварину) здатності продукувати потомство, особ. видаляючи або блокуючи статеві органи’; периферійною є СО «видової належності»: «*a person or animal*» [528, с. 1627] ‘людина або тварина’. Для ПД *to cut*₂, мед. *to emasculate*₁, *to geld*, *to swig*, *to neuter*, *to fix*, *to spray* СПС – це винятково тварина. ПД *to cut*₂ та мед. *to emasculate*₁ актуалізують семантику

істоти чоловічої статі, а дієслова *to geld* та *to swig* не тільки мають сему «чоловіча стать», але й називають тварину, яку піддають видаленню статевих органів: кінь та баран відповідно, напр.:

(115) англ. *In general, it is best to geld a colt before he is one-year old* [567] ‘Загалом краще каструвати лоша до того, як йому виповниться рік’.

Різниця також полягає у тому, що *to fix* конкретизує семантику видової належності тварини, якою можуть бути собака або кішка; до того ж на позиції СПС у ПД *to neuter* та Ам. розм. *to fix* може бути як тварина чоловічої, так і жіночої статі, напр.:

(116) англ. *Two loving and affectionate young cats, just one year old, brother and sister, both neutered* [567] ‘Дві люблячі та ласкаві кішки, віком всього один рік, брат та сестра, обидві кастровані’.

Для ПД *to spray* СПС – це винятково тварина жіночої статі. Семантика дієслова вказує на те, що видаляються внутрішні органи статевої системи істоти жіночої статі, які відповідають за виробництво яйцеклітин. Єдиним дієсловом англійської мови, для якого СПС – це винятково людина, є ПД *to circumcise* ‘обрізати’. За ознакою статі дієслово характеризується як суб’єктами чоловічої, так і жіночої статі. Диференційною СО цього ПД є ознака «причини» дії, цією причиною може бути «релігійна належність особи до іудаїзму або мусульманства» або «медичні показання», напр.:

(117) англ. *...the Jews needed to circumcise their young males* [568] ‘...євреям було необхідно обрізати своїх хлопчиків’;

(118) англ. *...young girls born and brought up in Britain are still circumcised...* [567] ‘...молодих дівчат, народжених та вихованих у Британії, досі обрізають...’

Характерною особливістю одиниць української мови (18 лексем) є відсутність дієслів із СО винятково «жіноча стать». Переважна кількість одиниць характеризуються СО «чоловіча стать» (16 лексем) (див. приклад (119)), лише 2 ПД комбінують СО «чоловічої статі» з ознакою «жіночої статі» СПС, напр.:

(119) укр. ...*приводив приклад ... Оригена Александрійського, який оскопився, щоб уберегтися від соблазну...* [542, с. 687].

До кола ПД, які можуть заміщати позицію СПС іменниками на позначення і людини, і тварини, в українській мові належать 10 ЛСВ, напр.:

(120) укр. *Він став розпитувати свого вихователя Касима-пашу, доскіпуватися, як валашили рабів у Мисрі...* [544, с. 164];

(121) укр. *Тому кота, якого Ви не плануєте використовувати в племінному розведенні, треба каструвати, доки він не став статевозрілим* [561].

Центральне місце посідає стилістично незабарвлена лексема *каструвати*, через яку тлумачаться 15 ПД цієї підгрупи в українській мові. Як і ПД англійської мови *to castrate*, вона має найбільш узагальнене значення видалення статевих органів живої істоти («видаляти статеві залози у тварин, людей» [522, с. 116]), але обмежує свою лексико-синтаксичну сполучуваність винятково істотами чоловічої статі. Таким чином, укр. *каструвати* абсолютно відповідає англ. *to castrate* як за набором СО, так і за стилістичною співвіднесеністю та нейтральною конотацією. Абсолютним синонімом лексеми *каструвати* є ПД *скопити*, яке також характеризується нейтральною стилістикою та тотожним набором СО, проте семантика дієслова *скопити* пояснюється за допомогою його синоніма *каструвати* [522, с. 296]. Похідне від *скопити* дієслово *оскопляти* має аналогічні СО, але марковане в словниках як рідковживане [518, с. 860; 522, с. 796].

Семантика лексем словотвірного гнізда діал. *валашати*, діал. *звалашати* та розм. *овалашати* також пояснюється через *каструвати*. Диференціація дієслів відбувається за ознакою стилістичної належності лексем до шару діалектної або розмовної лексики української мови. Однокореневі ПД *обчищати₄* та *пообчищати₂*, крім СО «стать», містять СО «якості»: «небажане», «зайве». Це обумовлено відповідним значенням полісемічного дієслова *чистити*: «звільняти від того, що засмічує, захаращує» [518, с. 1602]. Порівняно з *обчищати₄* ПД *пообчищати₂* містить ще одну ознаку: «квантитативну» СО

кількості СПС, яких піддають видаленню статевих органів за ознакою «багато», напр.:

(122) укр. ...а тоді звелів передивитися всіх своїх євнухів і безжально пообчищати їх від усього чоловічого, щоб не лишилося й сліду [544, с. 164].

ПД *стерилізувати* та *знепліднювати* поєднують СО «чоловіча стать» та СО «жіноча стать». У семантичній структурі стилістично незабарвлених ПД *знепліднювати* («робити кого-, що-небудь безплідним» [518, с. 71], тобто нездатним давати потомство) та біологічного терміна *стерилізувати*, провідною СО є ознака «мети» дії: «припинення репродуктивної функції організму», тоді як СО «статі» та «видової належності» СПС знаходяться на периферії семантичної структури ЛСВ. Семантика СПС – винятково тварина в українській мові є характерною для дієслів *холостити*, *вихолощувати*, *чистити*₂, розм. *вичищати*₂, *валяти*, діал. *вивалашати*, *каплунити*. Словникове тлумачення 3 ЛСВ містить подальшу конкретизацію семантики СПС: для ПД *валяти* – це кінь, для *вивалашати* – баран, для *каплунити* – півень, напр.:

(123) укр. Якби мені ще півроку назад сказали холостити кішок – я у відповідь ... *покрутив би пальцем біля скроні* [565].

Як і в англійській мові, до дієслів, для яких СПС – це винятково людина, належить лише одне дієслово *обрізати*, яке характеризується аналогічною додатковою СО «причини» дії: «релігійна належність особи до іудаїзму або мусульманства» чи «медичні показання». Але за СО статі дієслова в обох мовах відрізняються: українська лексема припускає залучення СПС тільки чоловічої статі.

4.1.1.1.4 Об'єкт посесивної ситуації – шкіра. Семантика дієслів підгрупи з ОПС-шкіра може бути представлена у вигляді такої ФТ: “X каузує Y не мати Z, видаляючи Z із поверхні Y (де Y – істота, а Z – шкіра)”. Для всіх лексем з ОПС-шкіра (англ. 9 лексем, укр. 14 лексем) диференціальними ознаками є наявність локативної СО «верхній шар», «живий», «неживий» та «квантитативної» СО.

В англійській мові місце СПС у дієсловах *to skin*₁, офіц. *to flay*₁ можуть займати іменники як на позначення людини, так і тварини, напр.:

(124) англ. *Small took out a knife and skinned the lambs* [567] ‘Смол вийняв ніж і зідрав шкуру з ягнят’;

(125) англ. ...*the shy, slow-moving vegetarian tapirs ... could use their noses to skin people alive* [568] ‘...сором’язливі, неповороткі вегетаріанці тапіри ... могли б застосовувати свої носи, щоб живцем здирати з людей шкіру’.

У семантиці ПД *to skin*₁ спостерігається взаємозалежність ознак «живий» / «неживий» та «квантитативної» СО: якщо СПС – це людина, суб’єкт розпізнається як «живий», кількість ОПС визначається як «частина-частини», а саме «верхній шар шкіри» (епідерміс); якщо СПС – це тварина, дієслово характеризується СО «неживий» та квантитативною ознакою «все». За СО «живий» / «неживий» лексема офіц. *to flay*₁ вказує тільки на неживий об’єкт, про що свідчить словникове тлумачення дієслова «to remove the skin from an animal or person, especially one that is dead» [528, с. 1548] ‘знімати шкіру з тварини або людини, особливо з мертвої’; ознакою кількості для ПД *to flay*₁ є «все».

Для лексем *to hide*, *to flipe*, *to spade* та *to flense*₂ СПС – це винятково тварина. Всі чотири дієслова характеризуються наявністю квантитативної СО «все» та за ознакою «живий» – «неживий» марковані як «неживі», напр.:

(126) англ. *The whale was later killed and ... crewmen ... spent the rest of the day ... flensing their capture* [567] ‘Кита пізніше було вбито і ... команда ... витратила решту дня ... обдираючи шкіру зі своєї здобичі’.

Дієсловом із найбільш узагальненою вказівкою на видалення шкіри тварини є *to hide*, в якому конкретизація об’єкта дії досягається завдяки тісному словотвірному зв’язку з основою іменника *a hide*: «an animal’s skin, especially when it has been removed to be used for leather» [528, с. 765] ‘шкіра тварини, особливо призначена для шкіряного виробництва’. Отже, дієслово також має СО «мети» дії: «подальше застосування Z у шкіряному виробництві». Синонімічне йому дієслово *to flipe* має аналогічну семантику і характеризується

ідентичним набором СО, але сфера його уживання обмежується діалектною лексикою.

ПД *to spade* та *to flense₂* конкретизують семантику тварини, для обох дієслів СПС – це кит або тюлень. Різниця між словами полягає у тому, що ПД *to spade* не тільки містить вказівку на СПС, але також характеризується СО «інструмента» дії (докладніше див. Розділ 3, п. 3.1.2.2.). Семантика лексем *to bark₂*, *to excoriate₁* та *to efflower* вказує винятково на СПС-людина. Ці дієслова містять ознаку «живий» та «квантитативну» СО і вказують, що видаляється не весь Z, а його частина (верхній шар шкіри людини, епідерміс); за СО «навмисності» дії лексеми марковані за ознакою «ненавмисна» дія. ПД розрізняються також за сферою (*to bark₂* є стилістично нейтральним, а *to excoriate₁* офіційним) і за частотністю вживання в мові (*to efflower* є рідковживаним, про що свідчать дані, отримані в процесі текстової вибірки: не зафіксовано жодного вживання цієї лексеми в джерелах ілюстративного матеріалу).

Як і англійські ПД, одиниці української мови за семантикою СПС поділяються на дієслова із СПС-людина та СПС-тварина, але в українській мові функціонує одна лексема *здирати*, яка може сполучатися із СПС-людина та СПС-тварина, напр.:

(127) укр. – *То вже чиясь душа сьогодні преставиться, – гомоніли люди, визираючи з-за тинів. – О, то так! – живцем шкуру здирають* [562, с. 457];

(128) укр. *Тадик вивчив повадки звірів, умів ... здирати шкуру, добре правив собаками, влучно стріляв* [562, с. 453].

Лексема *здирати* поєднує декілька СО, характерних для дієслів з ОПС-шкіра живої істоти, які актуалізує винятково контекст. За ознакою «живий» / «неживий» ЛСВ *здирати* може бути марковане як СО «живий», так і «неживий». ПД також характеризується «квантитативною» СО, за цією ознакою може вказувати як на повне (тобто характеризуватися СО «все»), так і на часткове видалення Z (тобто мати СО «частина-частини»).

У дієсловах *білувати*, *оббілувати*, *побілувати*, *облуплювати*₂, *пооблуплювати*₂, *обдирати*₁, *пообдирати*₁, *наддирати* СПС – це винятково тварина, напр.:

(129) укр. *Викладач середньої школи американського міста Хантсвілля (штат Арканзас) особисто продемонстрував учням на уроці, як білувати тварин* [535].

Дієслова *білувати*, *побілувати* та *оббілувати* диференціюються за рахунок належності до термінології шкіряного виробництва. До цього ж лексема *оббілувати* («обробити тушу забитої тварини (зняти шкіру, викинути нутроці і т. ін.) [523]) містить семантику не тільки видалення шкіри, але і внутрішніх органів тварини. ПД *обшкрябувати*₂, *пообшкрябувати*₂, *обдряпувати*, *пообдряпувати*, розм. *пообшморгувати*₂ вказують винятково на СПС-людина. Слід також зазначити, що, як і в англійській, усі лексеми української мови, для яких СПС – це винятково людина, диференціюються за «квантитативною» ознакою й імплікують не повне, а часткове видалення *Z*, напр.:

(130) укр. *Спина його [Павла] трусилася, біля вуха розжев'їли смужки крові. Сім раз стріляв у нього Карпо і тільки лице подряпав* [539, с. 405].

Особливість вживання зазначених дієслів полягає у тому, що семантика саме ОПС у реченні не актуалізується, сприймаючись імпліцитно, але обов'язковим є зазначення місцезнаходження об'єкта, який вилучається. Так, наприклад, у реченні (130) *L* – це *лице* особи.

Характерною ознакою українських ПД є наявність «квантитативної» та «локативної» сем, які вказують не тільки на місцеположення *Z*, але і на кількість цих місць, що знаходить своє експліцитне вираження в словниковому тлумаченні таких дієслів: *пооблуплювати*₂, *пообдирати*₁, *пообшкрябувати*₁, *пообдряпувати*, *пообшморгувати*, *обдряпувати*, *обшкрябувати*₂. Всі наведені ПД характеризуються наявністю сем «багато» та «в багатьох місцях» (напр., *пооблуплювати*₂ «облупити багато чого-небудь; облупити щось у багатьох місцях» [523]). Подібність морфологічної структури дієслів (наявність у всіх

дієсловах морфем *по-* або *об-*) дозволяє зробити припущення, що кількісна та / або локативна сема міститься не в основі дієслова, а в префіксах *по-* та *об-*.

4.1.1.1.5 Об'єкт посесивної ситуації – кінцівки. Спільною для дієслів підгрупи з ОПС-кінцівки в англійській та українській мовах є ФТ “X каузує Y не мати Z або частину Z (де Y – істота, а Z – кінцівка)”. В обох мовах семантика переважної більшості ПД не конкретизує СПС і однозначно не вказує на людину або тварину. До кола об'єктів, які вилучаються із власності Y-ка з ОПС-кінцівки, належать не тільки нога та рука, але і «частина-частини». Так, сюди зараховується долоня, яка є частиною руки, стопа, яка є частиною ноги. Також було зафіксовано текстові приклади, де ОПС «частина-частини-частини», як, наприклад, палець, який є частиною долоні, яка в свою чергу є частиною руки.

Аналіз ПД англійської мови (13 лексем) демонструє, що більшість дієслів не мають конкретизації семантики кінцівки, ця інформація з'являється лише в контексті. Дієслова *to amputate*, *to ablate*, *to take off*₂, *to sever*₁, *to shear*₂, *to blow*, *to shoot away* та *to shoot off* належать саме до таких одиниць і спроможні актуалізувати в контексті як ОПС-кінцівка, так і ОПС-частина кінцівки, напр.:

(131) англ. ...she [daughter] *complained of pain in the hand*. *She wanted that too to be amputated* [573, с. 56] ‘...вона [дочка] почала скаржитися на біль у руці. Вона хотіла, щоб її ампутували’.

(132) англ. *Vets had to amputate one of her wings* [567] ‘Ветеринари були вимушені ампутувати одне з її крил’.

ПД *to ablate* належить до сфери медичної термінології, а *to amputate* хоча не марковане як медичний термін, імплікує залучення медичного персоналу для виконання дії, тобто каузатором дії в обох дієсловах є лікар.

Але не всі дієслова англійської мови характеризуються здатністю сполучатися з ОПС «частина-частини» (4 лексеми), що пояснюється семантикою іменної основи, від якої вони походять, або тісним зв'язком з іншими значеннями дієслова. Наприклад, ПД *to limb*₁ та *to dislimb* є похідними від іменника *a limb* «one of the projecting paired appendages (arm, leg, wing, fin,

etc.) of an animal body» [529, с. 574] ‘одна з парних виступаючих частин (рука, нога, крило, плавець) тіла тварини’; *to dismember* походить від іменника *a member* «a limb (an arm or leg)» ‘кінцівка (рука або нога)’ [530, с. 623]. Значення лексеми *to lop*₃ є переносним і пов’язане з його первинним значенням метафоричним зв’язком («to cut branches from a tree, usually with a single strong movement» [528, с. 959] ‘зрізати гілки з дерева, зазвичай одним сильним ударом’), де кінцівки людини уподібнюються до гілок дерева.

Лексема *to fin* є єдиним дієсловом англійської мови, яке номінує кінцівку-плавець, таким чином конкретизуючи також семантику живої істоти, якою у цьому випадку є риба. Така конкретизація семантики СПС обумовлена походженням дієслова від іменника *a fin* ‘плавець (риби)’.

В українській мові до підгрупи з ОПС-кінцівки входять 7 лексем. Як і англійське ПД *to amputate*, українське *ампутувати* містить у своїй семантиці конкретизацію каузатора дії, яким виступає тільки лікар, напр.:

(133) укр. – *Гангрена. Треба негайно ампутувати руку. Негайно! – І до Чигирина: – Як же привезти сюди хірурга?* [561, с. 471].

У прикладі (133) каузатор дії представлений іменником *хірург*, який у реченні не проводить безпосереднє вилучення Z із власності Y-ка, але є єдиним потенційним виконавцем дії, означуваної дієсловом *ампутувати*.

Дієслово *ампутувати* та лексеми *чахати*, *відчахувати*₂ та *відморозити* можуть вказувати на видалення не всієї кінцівки, а її частини, напр.:

(134) укр. *Почала гнити рука і її довелося ампутувати – спочатку кисть, потім майже до ліктя* [526].

Лексема *відморозити* вказує не на видалення кінцівки, як, наприклад, у ПД *ампутувати*, а на припинення нормального функціонування кінцівки або її частини внаслідок дії морозу. Дієслово також характеризується СО навісності дії за ознакою «ненавмисна». ПД *обезкрилювати*, *боркати* та *обезножити* конкретизують семантику кінцівок, які видаляються. Для дієслова *обезножити* ОПС – це ноги, лексеми *обезкрилювати* та *боркати* не тільки вказують на крила як на ОПС, але і внаслідок того, що крила як кінцівки притаманні тільки

птахам, конкретизують семантику СПС-птах. У дієсловах *обезножити* та *обезкрилити* однозначність семантики ОПС обумовлена передусім тісним зв'язком з основами іменників, від яких ці дієслова були утворені: *нога* та *крило* відповідно. Слід зазначити, що для ЛСВ *боркати* в художній літературі були зафіксовані похідні дієслова *обборкати* та *зборкати*, які не зафіксовані у словниках, що свідчить про інтенсивні дериваційні процеси, які відбуваються в українській мові і не фіксуються довідковою літературою, напр.:

(135) укр. – *Хіба моя жінка курка, щоб я їй крила обборкав, – сказав Карпо* [532, с. 414];

(136) укр. *...шляхи йому заказані, стежки загороджені, крила зборкані і адресу – хіба сам вітер знає* [533, с. 5].

3.1.1.1.6 Об'єкт посесивної ситуації – око. Характерною для всіх ПД з ОПС-око в обох мовах є ФТ “X казує Y не мати Z, видаляючи Z із передньої частини голови Y (де Y – істота, а Z – орган зору око)”. Ознаками, характерними для дієслів в обох мовах, є «локативна» СО (обличчя людини або морда тварини, що обумовлено подібністю місцезнаходження очей у всіх живих істот) та «квантитативна» СО (якщо немає додаткової вказівки на одиничність ОПС (тобто одне око), в обох мовах мається на увазі видалення обох очей, через те, що очі – це парний орган). Найбільш уживаним СПС для всіх дієслів в англійській та українській мовах є людина (див. приклади (137), (138)), вживання іменників на позначення тварин є оказіональним та рідкочастотним.

В англійській мові до складу підгрупи з ОПС-око входять 6 ПД. Додатковою ознакою для ПД *to peck*, *to scratch*, *to gouge* є семантика інструмента, залучуваного до розриву посесивного відношення між СПС та ОПС (докладніше див. Розділ 3, п. 3.1.2.2.). Для дієслова *to peck* інструмент дії – це пальці, а для *to scratch* – це частина пальців, а саме кігті або нігті; інструментом у лексемі *to gouge* виступає будь-який гострий інструмент. Вказівка на інструмент дії міститься безпосередньо в семантиці дієслів, через що його актуалізація в реченні є факультативною, напр.:

(137) англ. *One arm and one leg had been broken and an eye had been gouged out* [544] ‘Одна рука та одна нога були поламані, а одне око вибите...’

Дієслово заст. *to deoculate* може вказувати не тільки на видалення очей як органу зору, але і на порушення їхньої нормальної роботи, внаслідок чого вони перестають виконувати свою функцію. За СО «мети» дії протилежною за семантикою є лексема *to couch*, яка належить до хірургічної термінології; ПД має квантитативну СО «частина-частини» і вказує на видалення катаракти з ока з метою відновлення його нормального функціонування.

В українській мові підгрупа ПД з ОПС-око також складається з 6 лексем. Усі дієслова української мови формують видові пари за «квантитативною» ознакою: *видряпувати₁ – повидряпувати₁, виштрикувати – повиштрикувати, виколювати – повиколювати*. Маркованим членом опозиції є ЛСВ із префіксом *по-*: вони містять квантитативні семи «все» або «багато» та вказують не тільки на кількість ОПС, але і на кількість СПС, напр.:

(138) укр. – *Лорхен! – раптом кричить із ліжка Фріц. – Та позабирай зі столу виделки, а то вони повиколюють очі один одному* [536, с. 79].

У прикладі (138) використання особового займенника *вони* на позиції підмета з присудком *повиколювати* наочно демонструє, що кількість СПС становить більше, ніж один.

На відміну від англійських ПД, в українській мові немає дієслів із СО «способу» або «мети» дії, також відсутні лексеми з партитивною СО «частина-частини».

Спільною ознакою для обох мов є наявність дієслів зі вказівкою на інструмент дії. Як і дієслова англійської мови, українські лексеми *виколювати*, розм. *виштрикувати* та їхні похідні з префіксом *по-* актуалізують семантику інструмента дії, який використовується – будь-який гострий інструмент (докладніше див. Розділ 3, п. 3.1.2.2.1.).

Слід зазначити, що за набором СО, за семантикою залучуваного інструмента та за нейтральним стилістичним забарвленням українське дієслово *виколювати* найбільше відповідає англійському *to gouge*, а українське

видряпувати корелюється з англійськими *to poach* та *to scratch*. Але необхідно зазначити, що українські дієслова характеризується ширшою лексико-синтаксичною сполучуваністю: інструментом можуть бути як пальці, так і кігті або нігті.

4.1.1.1.7 Об'єкт посесивної ситуації – голова. Семантику дієслів з ОПС-голова можна представити у вигляді такої ФТ: “X каузує Y не мати Z (де Y – істота, а Z – голова)”. Для всіх ПД англійської та української мов первинним СПС є людина (див., наприклад, (139), (140), (141), (142)). Використання СПС-тварина можливе, але такі випадки в обох мовах є оказіональними. За СО «живий» / «неживий» усі дієслова марковані ознакою «живий», але внаслідок дії каузації суб'єкт переходить у стан «неживий», через неможливість функціонування організму будь-якої живої істоти без голови.

Характерною ознакою всіх дієслів цієї підгрупи в англійській мові (4 лексеми) є однозначність вказівки на *голову* як на об'єкт дії. Це обумовлює відсутність необхідності зазначати ОПС у реченні, напр.:

(139) англ. ...*Cowboy had used it [knife] before ... and would happily behead Hank ...* [576] ‘...Ковбой раніше використовував його [ніж] ... і з радістю обезголовив би Хенка...’.

Дієслова англійської мови *to head₂* та *to behead* безпосередньо вказують на об'єкт володіння за рахунок тісного зв'язку з основою іменника, від якого вони походять – *a head* ‘голова’. Слід зауважити, що дієслово *to behead* характеризується СО «причини» дії – «позбавлення Z на знак покарання». Для дієслова *to decapitate* ОПС – це також винятково голова, тому використання в реченнях іменника на позначення ОПС не зафіксовано, напр.:

(140) англ. ... *police lines are still up around the brownstone where her neighbor Victoria Bell was decapitated* [570] ‘...поліцейські кордони ще були не зняті біля того місця, де її сусідка, Вікторія Бел, була обезголовлена’.

ПД *to guillotine₁* характеризується СО «причини» дії «позбавлення Z на знак покарання»; крім того, слід зазначити, що дієслово вказує на ОПС

опосередковано через інструмент дії – *a guillotine* ‘гільйотина’, яка використовувалася винятково для відрубання голови.

Підгрупа українських дієслів з ОПС голова охоплює 4 ЛСВ: *обезголовлювати*, *стинати*₂, *постинати*₁ та *гільйотинувати*. Дієсловом, яке в українській мові функціонує як англійські ПД, тобто не потребує позначення ОПС у реченні, є лексема *обезголовлювати* (та її інваріант *обезглавлювати*). Це ЛСВ є однокореневим з іменником *голова*, чим можна пояснити таку обмеженість семантики ОПС та відсутність позначення ОПС у наведеному прикладі, напр.:

(141) укр. *З такою саме вимогою поїхав Сулейманів посол Бехрам до угорського короля Лайоша, але той звелів обезглавити Бехрама...* [544, с. 102].

Видова пара *стинати*₂ – *постинати*₁ диференціюється за рахунок «квантитативної» СО «один» – «багато» відповідно. Через багатозначність та, як наслідок, широку лексико-синтаксичну сполучуваність у зазначених лексемах вказівка на ОПС-голова у реченні є обов’язковою, напр.:

(142) укр. *Не стачить вам чоловічих голів, стинайте жіночі або й дитячі, та тільки приносьте їх мені поголеними, діти мої!* [544, с. 666].

За семантикою інструмента та синтаксичною сполучуваністю абсолютним корелятом англійського *to guillotine*₁ є українське *гільйотинувати*, яке також не потребує конкретизації ОПС через його однозначність, напр.:

(143) укр. *Зеленоокий – убивця, за два місяці його мають стратити, гільйотинувати* [545].

4.1.1.1.8 Об’єкт посесивної ситуації – зуб. Підгрупа дієслів з ОПС-зуб в обох мовах містить ознаки «напрямку» дії («зсередини назовні») та «локативну» СО, яка конкретизує місцезнаходження Z («ротова порожнина Y-ка»). Слід також зазначити, що за семантикою СПС усі лексеми англійської та української мов актуалізують семантику СПС-людина. Таким чином, одиниці з ОПС-зуб об’єднуються ФТ “X казує Y не мати Z, виймаючи Z із ротової порожнини Y-ка (де Y – людина, а Z – зуб)”.

Семантику ОПС-зуб мають 5 англійських лексем. Первинною для ПД *to pull, to draw, to take out*₁ є ознака напрямку дії, що можна пояснити іншими сумісними значеннями цих дієслів. Наприклад, *to pull* має значення «to apply a force to something in order to make it move towards the person or thing applying the force» [530, с. 809] ‘застосовувати силу до чогось, щоб примусити рухатись у напрямку до людини або речі, яка застосовує силу’, напр.:

(144) англ. *I was down here trying to talk nicely to him about college and it was like pulling teeth* [588, с. 320] ‘Я був там, намагаючись люб’язно говорити з ним про коледж, і це було так, наче виривали (досл. витягували) зуби’.

Дієслово *to have out* концентрує увагу не на напрямку дії, а на її результаті, тобто має СО «результату» дії. Лексема *to extract*₁ належить до стоматологічної термінологічної бази та застосовується винятково в медичній літературі.

В українській мові дієсловом з ОПС-зуб є лексема *екстрагувати*. На відміну від англійських дієслів, українське ПД може вказувати не тільки на видалення самого зуба, але й зубного нерва без позбавлення зуба, напр.:

(145) укр. *У січні 1842 р. він [Лонг] під наркозом ефіром екстрагував у хворої зуб* [563].

4.1.1.1.9 Об’єкт посесивної ситуації – кров. До дієслів, пов’язаних із СПС соматичним відношенням, також належать лексеми з ОПС-кров, ФТ яких можна представити як “X каузує Y не мати Z, видаляючи Z зсередини Y (де Y – істота, Z – кров)”.

Серед англійських дієслів з ОПС-кров (4 лексеми) більшість ПД належать до медичної термінологічної бази: *to deplete*, заст. *to bleed*₁ та *to phlebotomize*. Слід зазначити, що аналізовані ЛСВ (2 лексеми) можуть характеризуватися інгерентною СО «мети» дії «in order to treat a disease» ‘з метою лікування хвороби’.

В українській мові семантикою ОПС-кров характеризуються дієслова *обезкровлювати*₁ та *знекровлювати*₁ (2 лексеми), які є похідними від іменника *кров*, чим можна пояснити конкретизацію семантики ОПС у цих лексемах.

Варто також зазначити, що всі українські лексеми з ОПС-кров марковані «квантитативною» СО «все».

4.1.1.1.10 Об'єкт посесивної ситуації – хвіст. За допомогою ФТ семантику дієслів з ОПС-хвіст можна представити так: “X каузує Y не мати Z (де Y – тварина, а Z – хвіст)”.

В англійській мові до складу цієї підгрупи входять 3 ЛСВ; дієсловом із найбільш узагальненою вказівкою на видалення хвоста тварини в англійській мові є лексема *to dock_I*; вона вказує на повне видалення ОПС і маркована «квантитативною» ознакою «все». ПД *to tail* може вказувати на видалення не всього хвоста, а його частини, тобто характеризується СО «частина-частини». Слід також вказати на тісний зв'язок між *to tail* та відповідним іменником *a tail* ‘хвіст’, від якого дієслово утворене шляхом конверсії, саме це обумовлює таку конкретність семантики ОПС.

Причиною однозначності вказівки на семантику ОПС у дієслові *to bobtail* також є наявність однокореневого іменника з каритивною семантикою *a bobtail* ‘кінь або собака з коротко підрізаним хвостом’. Таким чином, СПС для *to bobtail* – це кінь або собака, тоді як *to tail* може сполучатися з іменниками на позначення ширшого кола живих істот (це може бути будь-яка тварина з хвостом), напр.:

(146) англ. “...*I will show you how to tail a salmon,*” *he said, unctuously* [567] ‘Тепер, люба, я навчу тебе, як видаляти хвіст у лосося, – сказав він елебно’.

В українській мові зафіксована одна лексема з ОПС-хвіст тварини – *купірувати*. Словникове тлумачення дієслова обмежує коло СПС винятково представниками домашніх тварин, а саме собаками (*купірувати* «вкорочувати хвіст собаки шляхом обрубання» [518, с. 597]), напр.:

(147) укр. *Купірувати хвіст у собак означає обрізати частину хвоста або весь хвіст у малому віці...* [550].

4.1.1.1.11 Об'єкт посесивної ситуації – роги. Дієслова з ОПС-роги були зафіксовані винятково в англійській мові (3 лексеми); СПС у дієсловах цієї підгрупи – це винятково тварина. Ці дієслова також мають «локативну» СО, яка

через однозначність місця розташування рогів імплікує голову тварини як локалізацію ОПС. За «квантитативною» СО дієслова марковані ознакою «все», тобто видаляються обидва роги (адже у більшості випадків роги – це парний орган тварини). Таким чином, ФТ цих дієслів виглядає так: “X казує Y не мати Z, розташовані на голові в Y-ка (де Y – тварина, а Z – роги)”.

Семантика ОПС роги актуалізується в дієслові *to dishorn* завдяки походженню дієслова від іменника *a horn* ‘ріг’, а лексема *to hummel* є похідною від прикметника *hummel* ‘комолий, безрогий’. ПД *to poll₃* конкретизує семантику тварин, у яких вилучаються роги, та звужує їх до кола домашньої великої рогатої худоби, що знаходить своє вираження у словниковому тлумаченні дієслова – «to cut off the horns of (cattle)» [530, с. 1621] ‘відрізати роги (у великої рогатої худоби)’. Для всіх дієслів характерним є аналогічне функціонування у реченні. Конкретність вказівки на ОПС обумовлює факультативність зазначення об’єкта володіння в мові, тоді як актуалізація суб’єкта є обов’язковою, напр.:

(148) англ. ...*they* [cattle] *were not necessarily imported, not even from Scandinavia, where many cattle are polled* [568] ‘її [худобу] не обов’язково імпортували, навіть зі Скандинавії, де багатьом тваринам видаляють роги’.

4.1.1.1.12 Об’єкт посесивної ситуації – вуха. Одиниці з ОПС-вуха також функціонують тільки в англійській мові (2 лексеми). Для цих ПД суб’єкт – це винятково тварина, що знаходить своє відображення в ФТ цих лексем: “X казує Y не мати Z (де Y – тварина, а Z – вуха)”. Дієслова також марковані «квантитативною» СО «все»: вуха – це парний орган, отже, дієслова імплікують видалення обох органів. Такою семантикою характеризуються дієслова *to round* та *to crop₂*. Різниця між лексемами полягає у тому, що *to crop₂* конкретизує семантику СПС, якою виступає тільки собака, напр.:

(149) англ. *If you have any medical queries ... how to crop your dog's ears ... you can be sure of sound advice* [568] ‘Якщо у Вас є будь-які медичні запитання ... щодо того, як обрізати вуха Вашого собаки ... Ви можете бути впевнені в тому, що отримаєте надійну пораду’.

У прикладі (149) СПС виражено іменником у присвійному відмінку *dog* ‘собака’, ОПС – іменником у множині *ear* ‘вухо’; це демонструє, що СПС та ОПС мають бути зазначені у реченні.

4.1.1.1.13 Об’єкт посесивної ситуації – плід. Винятково в українській мові зафіксовано дієслово *зганяти*₂ (або його інваріант *згонити*) із семантикою ОПС- плід. Це ПД використовуються винятково як медичний термін. СПС у цьому випадку – це винятково людина, а дія відбувається внаслідок медичного показання, тобто дієслово має додаткову СО «причини» дії. Таким чином, ФТ лексеми виглядає так: “X казує Y не мати Z (де Y – людина, а Z – плід)”, напр.:

(150) укр. *Скорочення матки і черевного пресу зганяють плід у напрямку до верхівки крижів і куприка [555].*

Приклад (150), де ОПС представлений іменником *плід*, наочно демонструє, що позиція ОПС обов’язково має бути заповненою.

4.1.1.2 Об’єкт посесивної ситуації – абстрактна сутність. За широкого розуміння категорії посесивності до кола об’єктів володіння зараховано не тільки іменники з конкретною семантикою (наприклад, *рука, нога, голова* тощо), але й іменники з абстрактним значенням (наприклад, *душа, розум, право, якість, звичка, почуття* та ін.) [61; 154]. Саме дієслова з ОПС-абстрактна сутність складають другу групу ПД невідчужуваної власності (див. Додаток К).

4.1.1.2.1 Об’єкт посесивної ситуації внутрішнього характеру. До абстрактних понять внутрішнього характеру в роботі зараховано інгерентні сутності, які знаходяться із суб’єктом у тривалому сталому зв’язку, розглядаються як елементи особистої внутрішньої сфери людини і виражають особливо близький, необхідний, нерозривний зв’язок між СПС та ОПС, іншими словами, ОПС становить єдине функційне ціле із СПС [61, с. 44].

4.1.1.2.1.1 Об’єкт посесивної ситуації – психічний стан. Психічний стан особи не є її постійною характеристикою, притаманною їй у будь-який відрізок часу, це абстрактна сутність, яка розглядається як несталий мінливий зв’язок із СПС, тому до ОПС-психічний стан зараховано емоції та почуття особи, такі як сум, горе, страх, насолода, щастя, надія, любов та под.

В обох мовах переважна більшість досліджуваних одиниць має семантику позбавлення негативного психічного стану (емоцій або почуттів). Слід зазначити, що всі лексеми в англійській та українській мовах мають СО «якості» ОПС: «небажане», «неприємне».

В англійській мові до ПД з ОПС-негативні емоції / почуття належать 9 лексем (офіц. *to expunge, to cure of₁, to free, to remove₁, to rid, to release₁, to disarm₂, to relieve₅, to blot*). Усі ЛСВ характеризуються «квантитативною» СО «все», яка вказує на повне вилучення ОПС зі власності СПС, напр.:

(151) англ. ...*he knew she wouldn't have been cured of her passion for Andrew yet* [567] ‘...він знав, що вона ще не звільнилася (досл. її ще не позбавили) від пристрасті до Ендрю’.

Семантику ОПС-негативні емоції в українській мові мають також 9 лексем. Особливість українських ЛСВ полягає у тому, що не всі ПД мають «квантитативну» СО «все», дієслова *гамувати* та *заглушати* (і їхні деривати) містять «партитивну» СО, яка імплікує не повне, а часткове вилучення ОПС, напр.:

(152) укр. *Малолітки, чим могли ми зарадити Надьці, яке зілля пригасило б, погамувало її дорослий біль?* [540, с. 66].

До ПД з ОПС-позитивні емоції / почуття в англійській мові належать 5 лексем. Лексеми *to rob₃* та *to bereave₁* характеризуються СО «якості» ОПС: «позитивне», «бажане». ПД *to steal₃, to shatter, to deface* не тільки мають СО «якості» ОПС, але і на глибинному семантичному рівні містять сему, яка конкретизує ОПС. Для лексеми *to steal₃* – це щастя, для *to shatter* – сподівання, а для *to deface* – любов або довіра.

В українській мові зафіксована одна лексема із семантикою ОПС-позитивні емоції – *обезнадіювати*. Це дієслово конкретизує ОПС, яким у цьому випадку виступає «надія». Така однозначність семантики ОПС пояснюється дериваційними процесами, а саме походженням дієслова від іменника *надія*.

Дієслова із семантикою позбавлення ОПС-бажання / прагнення зафіксовані винятково в українській мові (4 лексеми), напр.:

(153) укр. *Великий візир вирішив допитати впійманого особисто. Звелів одразу поставити того в приміщенні для тортур, щоб відбити охоту таїтися* [544, с. 340].

4.1.1.2.1.2 Об'єкт посесивної ситуації – фізичний стан. Невідчужувані ОПС-фізичний стан включають мінливі тілесні відчуття: біль, свербіння, спрага, голод, сила, втома та под. (пор. з іманентними здатностями тіла людини, такими як зір, слух, смак тощо). Для всіх дієслів в обох мовах характерна семантика не перманентного позбавлення ОПС, а тимчасового припинення посесивного зв'язку між *Y* та *Z*.

В англійській мові семантикою ОПС-фізичний стан характеризуються 11 лексем. Дієслова англійської мови *to ease₂*, *to alleviate* мають семантику позбавлення болю, ці ЛСВ містять «партитивну» СО, тобто вказують на позбавлення не всього ОПС, а його частини. На позбавлення фізичних сил вказують дієслова *to deaden*, *to devitalize*, офіц. *to enervate*, а лексеми *to drain₂* та *to emasculate₂* мають «темпоральну» СО, яка імплікує поступовість дії. ПД *to numb*, *to benumb*, мед. *to obtund* та мед. *to anaesthetize* містять «квантитативну» СО «все», тобто вказують на повне позбавлення фізичних відчуттів (переважно болю).

Більшість ПД української мови з ОПС-фізичний стан (8 лексем) вказують на позбавлення фізичних сил і характеризуються «квантитативною» СО «все». В українській мові кількість дієслів, які вказують на позбавлення болю, значно менша (3 лексеми), порівняно з англійською мовою. Всі українські дієслова характеризуються семантикою позбавлення ОПС-біль і мають СО кількості ОПС «все»: мед. *анестезувати*, *знеболювати*, *обезболювати*.

4.1.1.2.1.3 Об'єкт посесивної ситуації – якісна характеристика суб'єкта. Аналіз емпіричного корпусу демонструє, що для дієслів з ОПС-якість СПС – це винятково людина, тому їхня ФТ виглядає так: “*X* каузує *Y* не мати *Z* (де *Y* – людина, а *Z* – якість)”.

В англійській мові ЛСГ складається із 7 ПД, де для дієслів офіц. *to dishonour*, *to smear*, *to defame* ОПС – це «честь», «гідність» людини. В

дієсловах *to dishonour* та *to defame* таку конкретизацію семантики ОПС можна пояснити їхнім тісним зв'язком з основою іменників, від яких вони були утворені: *honour* 'честь' та *fame* 'честь' відповідно. Особливістю ПД *to smear* є наявність додаткової СО, яка вказує на соціальний статус СПС – «someone important» [528, с. 1561] 'хтось вагомий'.

Якісною характеристикою, якої позбавляється СПС, також може бути «відвага», «мужність» людини. Такою семантикою характеризуються дієслова *to dishearten* та *to unnerve*. Винятково в англійській мові функціонують лексеми, для яких ОПС – це негативні якості людини (*to purify*, *to polish* та *to reclaim*₁).

В українській мові до складу цієї ЛСГ входять 5 лексем. Однокореневі лексеми *безчестити*, *обезчещувати*, *збезчестити* є похідними від іменника *честь*, що є причиною конкретизації семантики ОПС, яким у цих дієсловах виступає «честь (гідність)» людини. Дієсловом із найширшою семантикою є ПД *безчестити*, в якому СПС може бути будь-яка людина, на відміну від ПД *збезчестити* та *обезчещувати*, які містять СО «статі» СПС («жіноча стаття»).

Через зазначену конкретизацію ОПС у ПД обох мов, що переважно пояснюється дериваційними процесами, необхідно вказати на тенденцію не використовувати іменники на позначення ОПС у реченні, напр.:

(154) англ. *I did not intend to defame anyone* [568] 'Я не хотів безчестити нікого';

(155) укр. ...і не було б ні ганьби, ні мук, ні неволі. Згадувалася Марунька Голодова з Рогатина, яку збезчестив гусар [544, с. 80].

4.1.1.2.1.4 Об'єкт посесивної ситуації – звичка / навичка. До кола дієслів із невідчужуванним абстрактним об'єктом внутрішнього характеру також належать лексеми англійської та української мов, які актуалізують семантику ОПС-звичка / навичка.

В англійській мові такою семантикою характеризуються 3 лексеми: *to wean off*, *to cure of*₂ та *to relieve*₄, напр.:

(156) англ. ...*Maggie had been weaned off gin, and when Rosa's sixth baby arrived she helped with it* [568] ‘Мері відзвичаїли від джину, і коли Роза народила шосту дитину, вона їй допомагала’.

В українській мові до ЛСГ належать 5 лексем: *відучувати, відзвичаювати, діал. відвичити, детренувати, книжн. дискваліфікувати*, напр.:

(157) укр. «Добрі люди» порадили мамі і Горошисі напоїти своїх чоловіків горілкою, настоєною на «божих коровках», щоб відучити їх пити [558, с. 50].

4.1.1.2.1.5 Об’єкт посесивної ситуації – доля. Лексеми з ОПС-доля представлені винятково дієсловами української мови (4 лексеми). Позицію СПС у цих ПД займають винятково іменники на позначення людини, тому їхня ФТ виглядає так: “X казує Y не мати Z (де Y – людина, а Z – доля)”. Базовим ПД є дієслово *знедолювати*, тому що всі інші дієслова з ОПС-доля тлумачаться саме через нього, наприклад, *обезталанювати* «те саме, що знедолювати» [518, с. 801] або *обездолювати* «те саме, що знедолювати» [518, с. 801].

4.1.1.2.2 Об’єкт посесивної ситуації суспільного характеру. На відміну від тривалого сталого зв’язку між СПС та ОПС внутрішнього характеру, до кола ПД із ОПС соціального характеру належать поняття, пов’язані із суб’єктом мінливим зв’язком, які не є обов’язковими для людини взагалі та не розглядаються як константи її внутрішньої особистої сфери (наприклад, *робота, привілеї* та ін.). Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що позицію СПС у дієсловах з абстрактним ОПС суспільного характеру завжди займають іменники на позначення людини, тому загальна ФТ лексем із такою семантикою виглядає як “X казує Y не мати Z (де Y – людина, а Z – абстрактна сутність суспільного характеру)”.

4.1.1.2.2.1 Об’єкт посесивної ситуації – соціальні змінні. Під соціальними змінними в дослідженні, дотримуючись класифікації А. В. Головачової, ми маємо на увазі роботу, посаду, владу, титул тощо [61, с. 61].

В англійській мові соціальною змінною виступає насамперед робота (21 лексема). Центральними для цієї ЛСГ є дієслова *to fire* та *to dismiss*: вони є

стилістично нейтральними і не мають додаткових СО, які б деталізували семантику ОПС. Проте більшість ПД мають стилістичні обмеження щодо їхнього вживання у мові, як, наприклад, офіц. *to discharge*, *to relieve*₂, *to usurp*₁ або розм. *to turn off*, *to turn away*, *to throw out* та *to kick out*. Дієслова *to sack*₁ та *to knock off*₃, крім належності до розмовного стилю мовлення, також марковані вживанням тільки в британському варіанті англійської мови, тоді як сфера використання ПД *to lay off* та *to bounce* звужена до американського варіанта. Дієслова *to release*₂ та офіц. *to relieve*₁ характеризуються СО «якості» ОПС «небажана робота», дещо іншу ознаку якості містить ПД *to remove*₂, «важлива робота», а лексема *to cashier* конкретизує семантику СПС, яким виступає «військовослужбовець».

В англійській мові також були зафіксовані дієслова (8 лексем), для яких соціальною змінною виступають «почесті» або «привілеї», які людина набуває як громадянин країни (юр. *to oust*₂, *to strip*₄, *to strip of*₁, *to divest*₃, *to deplume*₂ та *to eject*₄), внаслідок професійної діяльності (*to disbar*) або за правом народження (*to disentitle*).

Семантикою ОПС-робота в українській мові характеризуються 6 лексем, центральне місце серед яких займає лексема *звільняти*₂, що обумовлено декількома причинами: по-перше, дієслово є широковживаним та стилістично нейтральним, по-друге, це значення є для нього базовим. Для решти дієслів (*скорочувати*, *поскорочувати*, *виживати*, *викидати*, *повикидати*) значення «позбавлення роботи» є переносним, до цього ж уживання ПД *скорочувати*, *поскорочувати*, *викидати*, *повикидати* обмежене розмовним стилем мовлення. Слід зауважити, що похідні лексеми *поскорочувати* та *повикидати* мають СО «кількості» СПС «багато». В українській мові було також зафіксовано дієслово, для якого соціальною змінною є влада, цю семантику має лексема *повалити* «насильно позбавляти влади» [518, с. 992].

4.1.1.2.2 Об'єкт посесивної ситуації – право. Право визначається як «система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки» [523], суб'єктом якого виступає людина, тому в

дієсловах з ОПС-право в ролі СПС функціонує винятково людина. Таким чином, ФТ дієслів з ОПС-право виглядає так: “X каузує Y не мати Z (де Y – людина, а Z – право)”.

В англійській мові ця ЛСГ містить 17 лексем. Дієслова *to debar*, *to curtail*, *to usurp*, які належать до офіційного стилю мовлення, мають «квантитативну» сему «один», яка вказує на позбавлення (*to debar*, *to usurp*) або обмеження (*to curtail*) якогось одного конкретного права, напр.:

(158) англ. *If the law were to curtail that right in any way, the value of land would fall* [567] ‘Якщо закон мав обмежити це право якимось чином, ціна на землю впала б’.

ПД *to discriminate* вказує не на повне, а на часткове позбавлення або обмеження якогось права. СПС у цьому випадку може бути окрема особа або група людей, об’єднаних якоюсь спільною рисою: релігія, стать, расова належність тощо. Для дієслів *to denaturalise*, *to disfranchise₁*, *to disfranchise₂* (або їх інваріант *disenfranchise*) та *to discommon* додатковою СО є юридичний статус СПС – громадянин країни. Ці дієслова імплікують позбавлення прав, які людина набуває як громадянин / громадянка: право голосувати, юридично володіти чимось та под.

На повне позбавлення громадянських прав вказують лексеми англійської мови *to denaturalise* та *to disfranchise₁*, тобто ці дієслова мають «квантитативну» ознаку «все». За складом семантичних ознак та за стилістичною маркованістю лексеми *to denaturalise* та *to disfranchise₁* є абсолютними синонімами, але з двох дієслів перше марковане як рідковживане. Дієслова *to disfranchise₂* та рідковживане *to discommon*, марковані за квантитативною СО ознакою «один», конкретизують право, якого позбавляється СПС – виборче право. Ще однією лексемою з конкретизацією семантики ОПС є дієслово *to invade*, для якого ОПС – це право на приватне життя.

Центральною в дієсловах *to encroach*, *to impinge* та *to infringe* є СО «результативності» дії за ознакою «нерезультативна». Вони вказують не на виконання дії, а швидше на намір. Диференціація дієслів *to nibble*, *to defraud*,

to swindle out of, to diddle out of, які мають узагальнену вказівку на ОПС-право, відбувається не за рахунок додаткових сем ОПС, а за рахунок семантики каузативного відношення (докладніше див. Розділ 3, п. 3.1.1. та 3.2.1.).

Серед українських лексеми з ОПС-право (8 лексем), дієсловом із найбільш узагальненою вказівкою на позбавлення права є ПД *обезправлювати*, яке марковане «квантитативною» СО «все», отже, імплікує вилучення повного обсягу ОПС. Завдяки тісному словотвірному зв'язку з основою іменника *право* зазначення ОПС у реченні є факультативним, напр.:

(159) укр. ...і, по-друге, масове сплювання селян значно допомагало «прив'язувати» їх до панщини, обезправлювати і, зрештою, руйнувати моральні устрої родинного життя [556].

Як і в англійській, в українській мові функціонує ПД *дискримінувати*, яке за семантикою та лексико-синтаксичною сполучуваністю повністю відповідає англійському *to discriminate*. Лексеми *секвестувати*, *узурпувати*, *відбирати*₂ та похідна від неї *повідбирати*₂ конкретизують семантику права, якого позбавляється СПС – право володіти чимось. Із чотирьох дієслів стилістично маркованим належністю до юридичної термінології є ПД *секвестувати*, тоді як інші є стилістично нейтральними. Абсолютним корелятом англійського *to denaturalise* є українське дієслово *денатуралізувати*, котре, як і англійська лексема, марковане СО «все» й актуалізує семантику позбавлення СПС громадянських прав. Слід зауважити, що через таку конкретизацію ОПС, його позиція в реченні залишається вакантною, напр.:

(160) укр. Нема також підстави денатуралізувати й депортувати членів Дивізії [553].

4.1.1.2.2.3 Об'єкт посесивної ситуації – ідея / думка. Винятково в англійській мові функціонує група дієслів з ОПС-ідея / думка. Такою семантикою характеризуються лексем *to plagiarize*, *to steal*₂, *to borrow*₂, *to lift*₁, *to poach*₃ та *to pirate*₂. Для ПД *to plagiarize* це значення є первинним, а для решти дієслів – переносним і корелюється з іншими значеннями дієслів, наприклад, дієслово *to steal* має декілька ЛСВ із привативною семантикою,

першим серед яких є «to illegally take something that belongs to someone else» [528, с. 1624] ‘незаконно брати щось, що належить іншому’, а семантика *to steal*₂ є похідною від цього значення.

4.1.2 Суб’єкт посесивної ситуації – неістота. За широкого розуміння категорії посесивності, на якому ґрунтується це дослідження, до кола СПС включаються не тільки істоти, але також і неістоти (див. Розділ 1, п. 1.2.2.2.) [61; 135; 245; 386]. Аналіз семантики та дистрибуції ПД англійської та української мов підтверджує, що в аналізованих одиницях позицію СПС можуть займати не тільки іменники на позначення людини / тварини, але й неживих конкретних предметів, рослин та абстрактних сутностей, даючи можливість поділити емпіричний матеріал на три групи: ПД із СПС 1) конкретний предмет, 2) рослина, 3) абстрактна сутність.

4.1.2.1 Суб’єкт посесивної ситуації – конкретний предмет. Характерною особливістю ПД невідчужуваної власності із СПС-конкретний предмет в обох мовах є те, що ці одиниці мають узагальнену вказівку на семантику ОПС, напр., англ. *to slice* «to cut something from (something larger) with a sharp implement» [531] ‘відрізати щось від (чогось більшого) гострим інструментом’ або укр. *відбивати*₁ «ударами відокремлювати частину від цілого» [523] (пор., наприклад, з англ. *to amputate* та укр. *ампутувати*, які конкретизують семантику ОПС-кінцівки живої істоти (див. п. 4.1.1.1.4.)).

У межах ПД, для яких СПС – це неживий предмет, значна кількість лексем невідчужуваної власності (60 лексем в англійській мові та 89 в українській) не мають диференційних сем, які б конкретизували, наприклад, розмір, локалізацію, функційне призначення ОПС. Ці дієслова мають найбільш узагальнену вказівку на віддалення частини від цілого, і в роботі їх зараховано до ПД без додаткових СО.

На противагу до дієслів без додаткових СО більшість ПД в обох мовах (76 лексем англійської та 222 лексеми української мови), власне не номінуючи ОПС, мають інвентар СО, які вказують на місцезнаходження ОПС, його форму,

розмір, функційне призначення тощо або комбінують ці ознаки. Так, англ. *to cut away* («to remove unwanted or unnecessary parts from something by cutting it» [528, с. 388] ‘видаляти непотрібні або зайві частини чогось, вирізаючи їх’) містить СО функційного призначення ОПС – «непотрібне / зайве», а англ. *to pare* («to cut the outer layer of something, using a sharp knife» [529, с. 729] ‘зрізати верхній шар чогось, застосовуючи гострий ніж’) комбінує в семантичній структурі водночас три ознаки: локалізації ОПС «верхній шар», розміру ОПС «маленький» та його форми «вузький». Наведемо декілька прикладів з української мови: укр. *здирати*₁ («відділяти, знімати верхній шар чого-небудь» [518, с. 454]) характеризується СО локалізації ОПС – «верхній шар», а укр. *обколупувати* («колупаючи, віддирати щось невеликими шматками з поверхні чого-небудь» [518, с. 806]) комбінує ознаку локалізації ОПС «верхній шар» із СО розміру – «маленький» (див. Додаток Л).

4.1.2.1.1 ПД без додаткових СО. Семантика дієслів без додаткових СО в обох мовах (англ. 60 лексем, укр. 89 лексем) може бути представлена у вигляді такої ФТ: “X каузує Y не мати Z (де Y – конкретний предмет, а Z – складова частина Y-ка)”.

Одиниці, які в дослідженні зараховано до кола ПД з основним значенням, не мають СО, які будь-яким чином конкретизують семантику ОПС (наприклад, вказують на «розмір» або «локалізацію» ОПС). Дієслова з базовим значенням групи, не диференціюючись за рахунок семантики ОПС, розрізняються на підставі компонентів КС, а саме залучуваного «інструмента», «способу» дії та ін. (докладніше див. Розділ 3, п.п. 3.1.2.2. та 3.1.3.2.). Слід зазначити, що за семантикою КС усі дієслова належать до ПД маніпулятивної каузації (за допомогою інструмента або фізичної сили).

ПД без додаткових СО в обох мовах можна визначити як дієслова широкої лексико-синтаксичної сполучуваності: позицію СПС може заповнювати будь-який іменник на позначення неживого предмета, а функцію ОПС виконує частина цього СПС; причому семантика частини, яка вилучається із власності Y-ка, не конкретизується. Через таку широку лексико-синтаксичну

сполучуваність семантика СПС та ОПС у цих ПД стає зрозумілою лише в контексті.

Наприклад, англійське дієслово *to cut off*₁ ‘відрізати’ актуалізує семантику саме невідчужуваного ОПС, але не конкретизує її, і на позиції СПС у різних контекстах може виступати будь-який іменник із семантикою неживого предмета, напр.:

(161) англ. ...*he ... cut himself a big piece of bread with his knife...* [578, с. 125] ‘...він ... відрізав собі великий шматок хліба своїм ножем...’;

(162) англ. ...*and Robert Jordan had cut thick slices of onion with his clasp knife ...* [578, с. 274] ‘...і Роберт Джордан відрізав великі кружальця цибулі своїм воєнним ножем...’

У прикладах (161) та (162) функцію СПС виконують іменники *bread* ‘хліб’ та *onion* ‘цибуля’, а ОПС – це частина відповідного СПС, що стає зрозумілим лише у реченні. Те саме стосується українських ПД, які належать до групи ПД без конкретизації семантики посесивного компонента їхнього значення: лише контекст актуалізує семантику СПС та ОПС. Наприклад, лексема *відрізувати*₁ імплікує застосування невідчужуваного ОПС із СПС-неживий предмет, але не конкретизує його, напр.:

(163) укр. *Одне, що дірок багато ... а друге – що появились на базарах такі жулики, що на ходу підметки одрізають* [562, с. 175];

(164) укр. *Уляна вийняла з-поміж горсток глечик холодного молока, накритого лопухом, відрізала окрасць хліба ...* [562, с. 409].

В українських реченнях СПС – це *взуття* в реченні (163) та *хліб* у прикладі (164), а функцію ОПС виконує складова частина зазначених СПС. Причому в першому випадку дієслово не має ніяких додаткових СО, а у другому – характеризується ознакою форми ОПС «тонкий».

4.1.2.1.2 ПД із СО «розміру» об’єкта посесивної ситуації. Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що в обох зіставлюваних мовах ОПС може характеризуватися двома антонімічними за семантикою СО «розміру»: «великий» і «маленький». Необхідно зазначити, що ця ознака міститься в

семантиці дієслів, тому окрема вказівка на розмір ОПС у реченні є не обов'язковою. Таким чином, за допомогою ФТ семантику ПД англійської та української мов із СО розміру ОПС можна описати як “X каузує Y не мати великий / маленький Z (де Y – конкретний предмет, а Z – складова частина Y-ка)”.

Ознаку «розміру» ОПС в англійській мові містять 10 лексем, де більшу частину складають дієслова з ознакою «маленький» (7 лексем). Лише 3 ПД англійської мови характеризуються СО «великий». Слід окремо наголосити, що наявність цієї СО в їхній семантиці зумовлена дериваційними процесами, наприклад, ПД *to junk* є похідним від іменника *a junk* ‘великий шматок’.

В українській мові СО «розміру» ОПС характеризуються 92 лексеми. Як і в англійській мові, українські дієслова здебільшого характеризуються СО «маленький» (70 лексем). Деякі іншими за семантикою є українські ПД (15 лексем), які актуалізують ознаку розміру не ОПС, а СПС після дії каузації і характеризуються спільною семою «робити меншим». Ознаку «великий» в українській мові мають 22 лексеми, з-поміж них 15 ЛСВ марковані належністю до шару розмовної (напр., *батувати*, *відвалювати*, *відшматувати* тощо) або діалектної лексики (напр., *батьорити*, *відкרוювати*, *отчемсувати*, *заколупити* тощо).

4.1.2.1.3 ПД із СО «локалізації» об'єкта посесивної ситуації. Дієслова англійської та української мов із СО «локалізації» ОПС характеризуються такою ФТ: “X каузує Y не мати Z, видаляючи Z із Y-ка (де Y – конкретний предмет, а Z – складова частина Y-ка)”.

В англійській мові семою «локалізації» характеризуються 15 лексем, серед яких сему видалення верхнього шару СПС мають 13 дієслів. У всіх ПД така семантика ОПС обумовлена семантикою інструмента, який імплікує позбавлення саме верхнього шару СПС: напилек, терпуг тощо. Наприклад, *to rasp* є похідним від іменника *a rasp* ‘терпуг’, який імплікує видалення частини Y-ка саме з його поверхні. ПД *to strip₂* та *to strip₆* крім СО «локалізації» ОПС мають сему, яка вказує на «матеріал», із якого виготовлено СПС, яким є

тканина, і дієслова означають видалення ворса в процесі промислового виробництва тканини. Слід також зазначити, що 2 ЛСВ англійської мови (*to shear*₇, *to strip*₂) містять «квантитативну» СО, яка актуалізує семантику видалення всього обсягу ОПС із власності СПС. Крім актуалізації семантики видалення верхнього шару СПС, дієслова англійської мови можуть мати вказівку на видалення верхньої частини СПС (2 лексеми).

В українській мові досліджувані одиниці за СО «локалізації» ОПС (63 лексеми) характеризуються більшою різноманітністю семантики «локативної» ознаки і поділяються на дві пари антонімічних за семантикою підгруп: «верхній шар» ОПС – «внутрішня частина» ОПС; «верх» ОПС – «низ» ОПС. Ознакою видалення верхнього шару ОПС характеризуються 33 українські лексеми, напр.:

(165) укр. *А сам Сулейман тим часом мав ... сам тесав дошки для кораблів, які мали прийти через суходіл до столиці імператорів...* [544, с. 95].

Усі ПД із СО видалення внутрішньої частини СПС (12 лексем) за своєю словотвірною структурою виявляють певну подібність: усі лексеми мають префікс *ви-*, який у процесі словотворення надає основі ознаки руху зсередини назовні. Саме тому можна стверджувати, що локальна сема міститься саме у префіксі [277].

Як і в англійській мові, в українській було зафіксовано дієслова із семою вилучення із власності *У*-ка його «верхньої частини» (9 лексем). Винятково в українській мові функціонує група дієслів, де ОПС – це нижня частина СПС (9 лексем). Слід зазначити, що 6 ЛСВ характеризуються наявністю префікса *під-* (наприклад, *підгризати*, *підточувати*, *під'їдати* тощо), що дає можливість зробити висновок про те, що дієслова набувають «локальної» семи через зазначений префікс.

4.1.2.1.4 ПД із СО «суб'єктивної оцінки» об'єкта посесивної ситуації. Дієслова в обох мовах можуть містити СО «суб'єктивної оцінки» ОПС, де ознака якості є аналогічною в обох мовах і репрезентує ОПС як щось «непотрібне» / «зайве» з погляду каузатора дії. Семантика дієслів цієї групи

може бути представлена у вигляді такої ФТ: “X каузує Y не мати зайвий / непотрібний Z (де Y – конкретний предмет, а Z – складова частина Y-ка)”.

В англійській мові до складу групи входять 7 лексем. ПД *to trim*₁, наприклад, тлумачиться як «to cut away unnecessary or unwanted parts» [529, с. 1054] ‘відрізати непотрібні або зайві частини’.

В українській мові всі дієслова, які містять СО «суб’єктивної оцінки» ОПС (5 лексем), є похідними від основи *чистити* із додаванням до зазначеної основи префіксів *під-*, *об-*; утворені одиниці, у свою чергу, надалі приєднують префікс *по-*. Всі дієслова формують видові пари, марковані «квантитативною» СО, де членом опозиції із семою «все» виступають дієслова з префіксом *по-*. Наприклад, *обчищати*₂ «звільняти від чого-небудь зайвого, непотрібного» [518, с. 823] та *пообчищати*, яке тлумачиться через дієслово, від якого воно походить – «обчистити багато чого-небудь» [518, с. 1051].

4.1.2.1.5 ПД із комбінованою СО «розміру» та «локалізації» об’єкта посесивної ситуації. Лексеми, які комбінують ознаки «розміру» та «локалізації» ОПС, були зафіксовані в обох мовах. За ознакою розміру всі ПД англійської та української мов марковані семою «маленький», за локалізацією ОПС дієслова можуть мати дві різні семи: а) «поверхня Y-ка»; б) «крайня частина Y-ка». Таким чином, ФТ одиниць дослідження, які комбінують у своїй семантиці СО «розміру» та «локалізації» ОПС, можна представити як “X каузує Y не мати маленький Z, видаляючи Z із поверхні / країв Y-ка (де Y – конкретний предмет, а Z – складова частина Y-ка)”.

В англійській мові ознаками «розміру» та «локалізації» ОПС характеризуються 22 лексеми. В усіх дієсловах із «L – поверхня Y-ка» (11 лексем) сема «маленький» та локалізація ОПС обумовлені семантикою залучуваного інструмента дії, який імплікує видалення маленького ОПС саме з поверхні СПС. Наприклад, *to scratch* «to remove something from a surface by rubbing it with something sharp» [529, с. 897] ‘видаляти щось із поверхні, тручи чимось гострим’.

Серед дієслів, для яких локалізація ОПС – це поверхня Y-ка, виділяються ПД (4 лексеми) із семою матеріалу, з якого складається СПС. Цим матеріалом виступає «каміння», що, зокрема, зумовлено належністю всіх ЛСВ до термінологічної бази каменеобробної промисловості.

Для дієслів із «локальною» семою «крайня частина Y-ка» (11 лексем) не характерним є зв'язок із семантикою інструмента дії; ці одиниці містять «локальну» сему в своїй семантичній структурі; прикладом може слугувати лексема *to chip*₂, яка тлумачиться як «to cut off small fragments (esp. from an edge)» [529, с. 142] ‘відрізати маленькі часточки (особ. з країв)’.

Одиниці із семою локалізації ОПС «край Y-ка» (4 лексеми) також можуть містити сему зі вказівкою на матеріал, із якого складається СПС; цим матеріалом є «папір». Усі дієслова із семою матеріалу «папір» характеризуються конкретизацією семантики СПС: для 3 дієслів (*to guillotine*₂, *to plough*₁, *to trim*₄) СПС – це книга, і дієслова належать до термінологічної бази друкарства; для 1 ЛСВ (*to crop*₃) СПС – це фотографія.

В українській мові кількість одиниць дослідження, які комбінують ознаки «розміру» та місцезнаходження ОПС, складає 38 ЛСВ. Українські дієслова з «локальною» семою «поверхня Y-ка» (13 лексем) формують два словотвірні гнізда і є похідними від двох основ: *колупати* (8 лексем) та *колоти* (5 лексем). Усі дієслова утворені від відповідної основи префіксально-суфіксальним способом за допомогою префіксів *у(в)-*, *від-*, *об-*, *під-*, *с-* і суфіксів *-ува-* / *-юва-*. Семантика видалення невеликого Z із поверхні Y-ка міститься на глибинному семантичному рівні дієслів і експлікується їхнім словниковим тлумаченням або контекстом. Наприклад, *обколупувати* «колупаючи, віддирати щось невеликими шматками з поверхні чого-небудь» [522, с. 513].

Дієслова, які поєднують ознаку «маленький» із семою локалізації ОПС «крайня частина Y-ка» (25 лексем), характеризуються більшою різноманітністю основ дієслів, наприклад, розм. *підтинати*, *підрізувати*, *обкришувати*, *обламувати*, розм. *обкремсати* тощо. Втім, слід зазначити, що лексеми демонструють подібну словотвірну структуру, містячи переважно префікси *під-*

та об-. Це дає можливість зробити висновок, що зазначені диференційні семи містить не основа дієслова, а префікси, які додаються до основи у процесі словотворення.

4.1.2.1.6 ПД із комбінованою СО «розміру» та «товщини» об'єкта посесивної ситуації. В англійській та українській мовах виділено групу ПД, які комбінують ознаки «розміру» та «форми» ОПС. За ознакою «розміру» лексеми в обох мовах визначаються як «маленькі», а за ознакою форми – як «вузькі» або «тонкі». Таким чином, семантика дієслів цієї групи в обох мовах репрезентується такою ФТ: “X каузує Y не мати маленький вузький / тонкий Z (де Y – конкретний предмет, а Z – складова частина Y-ка)”. Слід зазначити, що на відміну від дієслів попередньої групи (див. п. 4.1.2.1.5.) дієслова із СО «розміру» та «товщини» не актуалізують «локалізацію» ОПС, котрою може виступати будь-яка частина СПС.

В англійських дієсловах із СО «розміру» та «товщини» ОПС (10 лексем) ці семи експлікуються винятково в словникових тлумаченнях дієслів, наприклад, *to slice* «to remove thin slices with a sharp tool» [529, с. 934] ‘видаляти тонкі скибочки гострим інструментом’ і не потребують зазначення форми та товщини предмета в реченні. Наявність зазначених СО в лексемах *to slice*, *to slice off*, *to scale₂* та *to flake* пояснюється словотвірними зв'язками дієслів із відповідними іменниками. Наприклад, дієслово *to scale₂* («to take off or away in scales» ‘видаляти у формі лущиння’) характеризується однокореневим іменником *a scale* ‘лущиння’, від якого воно утворене способом конверсії.

В українській мові ознаками «розміру» та «форми» ОПС характеризується одне ПД *скипати*, яке поєднує ознаку розміру об'єкта «маленький» та його товщини «тонкий». Конкретність вказівки на розмір та форму ОПС обумовлена семантикою основи іменника, від якого походить лексема – *скипка* «невелика тонка пластинка від деревини» [518, с. 1330].

4.1.2.1.7 ПД із комбінованою СО «розміру», «товщини» та «локалізації» об'єкта посесивної ситуації. Найбільш складними за своєю семантичною структурою є дієслова, які поєднують ознаки «розміру»,

«товщини» та «локалізації» ОПС. За ознакою розміру *Z* визначається як «маленький», за формою як «вузький» або «тонкий», дієслова також містять сему локалізації *Z* – «поверхня *Y*-ка». Отже, ФТ цих одиниць можна представити як “*X* казує *Y* не мати маленький вузький / тонкий *Z*, видаляючи *Z* з поверхні *Y*-ка (де *Y* – конкретний предмет, а *Z* – складова частина *Y*-ка)”.

В англійських дієсловах (11 лексем) комбінація трьох семантичних ознак ОПС (розміру «маленький», форми «вузький / тонкий» та локалізації «поверхня *Y*-ка») стає можливою винятково завдяки тісному зв'язку дієслів з основами іменників, від яких вони походять. Усі дієслова утворені від основ іменників на позначення інструментів, де інструмент обумовлює не тільки спосіб виконання дії, але й семантику ОПС, наприклад, *a plane* ‘рубанок’ – *to plane* ‘стругати’, *a chisel* ‘долото’ – *to chisel* ‘зрізати долотом’ тощо.

Характерною особливістю українських ПД (19 лексем) є їхнє походження від основ двох дієслів *стругати* (14 лексем) та *шкрябати* (5 лексем), де похідні слова утворюються за допомогою дієслівних префіксів *y(v)-*, *pid-*, *vid-*, *z-*, *ob-* та ін. і суфіксів *-uva-*, *-yova-* тощо. Як і в англійській мові, наявність усіх трьох СО в семантиці дієслів пояснюється семою, яка в українській мові представлена на імпліцитному рівні та експлікується словниковим тлумаченням лексем. Наприклад, для всіх ПД, утворених від дієслова *стругати*, Instr – це «різальний інструмент» [522, с. 788], а для одиниць, які є похідними від лексеми *шкрябати* Instr – це «гострий інструмент» [522, с. 483].

Варто вказати на загальну тенденцію української мови до регулярного приєднання до основ дієслів префікса *no-*, який додає новоутвореній лексемі «квантитативну» сему кількості СПС «багато».

4.1.2.1.8 ПД із СО «функційно-локативного» зв'язку об'єкта посесивної ситуації із суб'єктом володіння. Дієслова із СО функційно-локативного зв'язку ОПС із СПС були зафіксовані винятково в українській мові (20 лексем). ФТ дієслів цієї групи виглядає як “*X* казує *Y* не мати *Z*, який пов'язаний з *Y*-ом функційно-локативним зв'язком (де *Y* – конкретний предмет, а *Z* – складова частина *Y*-ка)”. Функційно-локативний зв'язок між *Y*-ком та *Z*-ом має

різноманітний характер: дієслова можуть вказувати на видалення із власності СПС чогось прикріпленого (5 лексем), прикрученого (4 лексеми), пришитого (3 лексеми), приклеєного (2 лексеми), пристебнутого (2 лексеми), примерзлого (1 лексема), пришиленого (1 лексема), припаяного (1 лексема), напр.:

(166) укр. *Попроси в мене ножика, я вже тобі, як другові, позичу, та хутенько поспорюй їх [лампаси] до лихої мами* [562, с. 523].

4.1.2.2 Суб'єкт посесивної ситуації – рослина. На сучасному етапі розвитку англійської та української мов іменник «рослина» тлумачиться як «одна з форм існування живої матерії на Землі» [518, с. 1275], тобто представники флори розглядаються як живі організми. Втім, аналіз мовного матеріалу демонструє, що в аналізованих ПД рослина сприймається скоріше як неживий предмет, ніж як жива істота. Таку невідповідність між словниковим тлумаченням іменників на позначення рослин та їхнім функціонуванням у мові можна пояснити тим, що в індоєвропейській мові клас рослин належав до неживих предметів [52, с. 467]. Тобто таке усвідомлення мовцем місця класу рослин у картині світу є певним архаїзмом, який продовжує існувати на рівні глибинної семантичної структури досліджуваних дієслів.

Наприклад, англійське ПД *to pare* або українське *зривати* мають декілька ЛСВ із привативною семантикою: *to pare*₁ «to cut off the outer layer of something, using a sharp knife» [526, с. 1512] ‘зрізати зовнішній шар чого-небудь, застосовуючи гострий ніж’, *to pare*₂ «to cut away the outer edge of (a fruit), in thin layers, slices, or flakes» [526, с. 1512] ‘зрізати зовнішній шар плода тонкими смужками, скибочками або шматочками’; *зривати*₁ «рвучко відокремлювати що-небудь прикріплене» [522, с. 701], *зривати*₄ «надломивши, відокремлювати від стебла, кореня і т. ін. (листок, квітку, плід тощо)» [522, с. 701]. Наведені приклади демонструють, що в обох мовах для першої лексеми СПС – це неживий предмет, а для другого – рослина. Таким чином, дієслова англійської та української мов із СПС-рослина здатні також заміщати позицію СПС іменниками на позначення неживого предмета (див. Додаток М).

4.1.2.2.1 Об'єкт посесивної ситуації – складова частина суб'єкта. Аналіз емпіричного матеріалу дає право стверджувати, що складовими частинами рослини виступають гілки дерева або куща, листя рослини, її квіти або плоди та под. Спільна ФТ досліджуваних дієслів з ОПС-складові частини рослини в обох мовах має такий вигляд: “X каузує Y не мати Z (де Y – рослина, а Z – складова частина Y)”.

В англійській мові семантику видалення із власності СПС-рослина її складових частин мають 56 лексем, серед яких значна частина характеризується семантикою ОПС-гілка (37 лексем); СПС у цьому випадку — дерево або кущ, що обумовлено екстралінгвальним чинником: гілки мають винятково ці рослини. Центральними лексемами, які не мають додаткових СО, є *to prune₂* і *to lop₂* та фразові дієслова, утворені від них (*to prune away*, *to prune back*, *to prune down*, *to prune from*, *to prune of*, *to prune off*; *to lop away* та *to lop off*).

ЛСВ *to pollard₂*, *to disbranch₁*, *to shroud*, Am. *to trash₁* та *to limb₂* мають «квантитативну» СО «все», тобто вказують на видалення всіх гілок із дерева або куща. Дієслова *to slab*, *to slip* та *to switch* мають «партитивну» СО, позначаючи видалення не гілки загалом, а її частини (пагона, парості тощо, тобто мають СО «віку» ОПС «молодий»). Ознакою «якості» ОПС характеризуються ПД *to pare₃*, *to ratoon*; для цих лексем ОПС – це щось «непотрібне», «зайве».

Дієсловами, які конкретизують семантику СПС-рослина, є лексеми *to dress₂* та *to dub*, для них суб'єкт володіння – це кущ. Ці ЛСВ також містять низку додаткових СО: 1) «квантитативну» СО кількості СПС – «a row of bushes» ‘ряд кущів’, тобто ПД марковані семою «багато»; 2) СО «розміру» СПС «small» ‘маленький’; 3) СО «функційного призначення» СПС – «a boundary to a field, garden, etc.» ‘огорожа поля, саду тощо’; 4) ПД можуть вказувати не на повне, а часткове видалення ОПС, тобто містити «партитивну» СО.

Аналізовані одиниці в англійській мові також можуть характеризуватися «локативною» СО (7 лексем), яка вказує на видалення верхівки рослини (дерева або куща). Спостереження над емпіричним матеріалом демонструє, що до кола

складових частин рослини також входить її листяний покрив. Дієслова англійської мови можуть мати вказівку на видалення листя (10 лексем) або бруньок (4 ЛСВ). До ПД з ОПС-складові частини рослини також належать дієслова, де *Z* – це орган розмноження рослини (квітка) або її плід (зерно, біб, горіх, фрукт тощо) (5 лексем).

Семантикою видалення із власності СПС-рослина її складових частин в українській мові характеризуються 27 лексем, де, як і в англійській, більшість ПД (20 лексем) характеризуються семантикою ОПС-гілки. Для дієслів *відчахувати*, *підпилювати*, *спилювати* та похідних від них *попідпилювати* та *поспилювати* ОПС – це винятково гілки дерева або куща, але слід зазначити, що 8 лексем можуть комбінуватися з ОПС-гілка та ОПС-листя.

Для української мови також характерне функціонування групи дієслів із «локативною» СО, яка вказує на місцеположення *Z* – «верхня частина СПС» (7 лексем). Причому для більшості ПД української мови, на відміну від англійських, СПС – це не дерево, а квітка, кущ або подібна рослина. Слід зазначити, що на відміну від англійської мови, де ПД із такою семантикою є стилістично нейтральними, переважна більшість українських ПД (6 лексем) належать до сільськогосподарської термінології.

Характерною особливістю українських дієслів є те, що в мові спостерігається функціонування лише 2 лексем, для яких ОПС – це винятково листя: *збезлистити* та розм. *обшморгувати*. Причому така конкретність вказівки на ОПС у ПД *збезлистити* обумовлена тим, що дієслово утворене від іменника, яке позначає ОПС цього дієслова – *листя*. Як і в англійській мові, в українській також функціонують дієслова із семантикою позбавлення органів розмноження рослин (квітів) або плодів (зерно, біб, горіх, фрукт тощо) (5 лексем).

4.1.2.2.2 Об'єкт посесивної ситуації – верхній шар рослини / плода.

Окрему групу в межах підтипу ПД із СПС-рослина в обох досліджуваних мовах формують дієслова, для яких ОПС – це верхній шар рослини або плода. Всі дієслова з такою семантикою характеризуються локативною СО «поверхня

У-ка» та «квантитативною» СО «все», що експлікується ФТ цих дієслів: “Х каузує У не мати Z (де У – рослина, а Z – верхній шар У-ка)”.

До складу дієслів англійської мови з ОПС-верхній шар рослини / плода входять 26 лексем. Конкретність вказівки на ОПС-кора в словотвірному гнізді *to bark*₁, *to debark*, *to disbark*, *to ring-bark* пояснюється тісним зв'язком з основою іменника, від якого походять дієслова – *bark* ‘кора’. Однозначність вказівки на ОПС-кора дерева / куща в дієсловах *to rind* та Am. *to ross* також обумовлена функціонуванням у мові однокореневих іменників, від яких були утворені дієслова способом конверсії: *rind* ‘кора’, Am. *ross* ‘кора’ відповідно.

Ознакою «мети» дії маркована лексема *to girdle*: «to kill a tree» ‘щоб вбити дерево’ або «to render a tree more fruitful» ‘щоб зробити дерево більш плодоносним’. Для лексем *to skin*, *to flay* значення вилучення із власності У-ка верхнього шару рослини є переносним, а для ЛСВ *to pill*₄ це значення є застарілим.

Для 11 лексем англійської мови ОПС – це верхній шар плода. ЛСВ *to excoriate*₂, *to pare*₂, *to pare off* не містять додаткових СО, вказуючи безпосередньо на видалення верхнього шару рослини. Дієслова англійської мови з ОПС-верхній шар плода можуть містити подальшу конкретизацію семантики ОПС-плід рослини: для *to draw*₂ ОПС – це зерно, для *to pulp* – кавові боби, для *to turn* – плоди цитрусових (лимон, помаранч), для *to blanch* – горіх. Слід зазначити, що в низці дієслів семантика ОПС обумовлена їхнім походженням від іменників із відповідною семантикою, наприклад *to shell* є похідним від *a shell* ‘лушпиння’, *to shuck* від *a shuck* ‘лузга’, *to husk* та *to unhusk* від *a husk* ‘шкарлупа’.

Група українських лексем з ОПС-верхній шар рослини / плода складається із 28 дієслів, серед яких семантику ОПС-кора дерева / куща актуалізують 7 лексем. Як і в англійській мові, в українській було зафіксоване словотвірне гніздо, до якого входять дієслова *корувати*, *обкорувати*, *оскорувати*, похідні від іменника *кора*, завдяки чому семантика ОПС у цих дієсловах має таку конкретизацію семантики посесивного об'єкта. За стилістичною маркованістю

більшість дієслів із ОПС-кора дерева або куща марковані належністю до шару діалектної лексики (*чемсати, черити* та *оскорувати*) або до термінологічної бази деревообробної промисловості (*ошкурити*).

Дієслова з ОПС-верхній шар плода рослини (21 лексема) поділяються на 4 словотвірні гнізда: 1) *чистити₃, чистити₅, обчищати₁, зчищати, позчищати*; 2) *лупити₁, лупесати, відлуплювати, злуплювати₁, надлуплювати*; 3) *лущити, полущити, злущувати, позлущувати, вилущувати, відлущувати, повідлущувати*; 4) *оббирати, пооббирати*. Лексема *чистити₃* та однокореневі з нею можуть заповнювати місце ОПС іменниками на позначення будь-яких плодів: фруктів, зерна, горіхів, коренеплодів тощо, напр.:

(167) укр. Уляна чистила картоплю, все ще надіючись на допомогу невістки, а та собі скинула халат і вместилася на сонці загорати [563, с. 260];

(168) укр. Тоді він полізе в розвалений погріб, назбирає ще торішньої рпци, ...начистить, зварить юшки – та тільки всього! [552, с. 236].

Для дієслова *лупити* та однокореневих із ним, а також для лексеми *оббирати* та похідної від неї *пооббирати* ОПС – це переважно шкірка фруктів (яблуко, слива, груша тощо) або цитрусових (помаранч, лимон тощо). Дієслово *лущити*, однокореневі з ним, а також діал. *обшугувати* та *чистити₅* актуалізують семантику ОПС-зерно. Варто також зазначити, що всі українські лексеми з префіксом *по-* марковані «квантитативною» СО кількості СПС «багато».

4.1.2.3 СПС – абстрактна сутність. За широкого підходу до вивчення категорії посесивності, прийнятого в цій роботі, крім іменників із конкретною семантикою, до кола СПС також зараховано іменники на позначення абстрактних сутностей, як, наприклад, дії, які виконує людина, внутрішній стан людини або предмета, зарплатня, грошова сума, або конкретні предмети, що розглядаються як абстрактні сутності, як-от, книга (пор., наприклад, *виривати сторінки із книги* та *обезбарвлювати книгу поганим перекладом*) [61, с. 69].

В дієсловах із СПС-абстрактна сутність складовими частинами Y-ка не можуть бути конкретні предмети, тому із власності Y-ка з абстрактною

семантикою вилучається також абстрактна сутність (див. Додаток Н). Отже, ФТ зазначених дієслів виглядає так: “X каузує Y не мати Z (де Y – абстрактна сутність, а Z – абстрактна складова частина Y-ка)”.

4.1.2.3.1 Об’єкт посесивної ситуації – складова частина суб’єкта володіння. Дієслова англійської та української мов цієї підгрупи, які вказують на вилучення складової частини Y-ка, належать до власне партитивних дієслів, тому що характеризуються наявністю холо-партитивної семи «частина цілого» [274, с. 4]. Для обох мов характерною є конкретизація семантики Y-ка, яким виступає грошова сума, Z визначається як частина зазначеної суми. ФТ цих дієслів можна представити як “X каузує Y не мати Z (де Y – грошова сума, а Z – частина Y-ка)”.

Специфіка англійських меронімічних дієслів [189], для яких позицію СПС займають іменники на позначення абстрактних сутностей (13 лексем), полягає у тому, що вони характеризуються не тільки узагальненою вказівкою на семантику СПС (5 лексем), але й можуть її конкретизувати (8 лексем). Наприклад, ПД *to dock*₃ у своєму словниковому тлумаченні містить вказівку на семантику Y-ка – *to dock*₃ «to deduct a sum of money (from somebody’s wages)» [529, с. 276] ‘вираховувати суму грошей (із чиєїсь зарплатні)’. Аналіз семантики досліджуваних дієслів дає можливість стверджувати, що крім іменників на позначення «зарплатні» (5 лексем), позицію СПС може займати банківський рахунок (3 лексеми). Прикладом може слугувати дієслово *to withdraw*₂ «to take money out of an account» [531] ‘знімати гроші з банківського рахунку’.

Дієслова української мови (7 лексем) характеризуються ширшою лексико-синтаксичною сполучуваністю та не мають такої конкретизації семантики СПС, як англійські ПД. Українські дієслова, які належать до цієї групи, мають винятково узагальнену вказівку на видалення частини грошової суми, якою може бути зарплатня, гроші на банківському рахунку, прибуток тощо, що актуалізується винятково контекстом, напр.:

(169) укр. ...бухгалтерія тепер цілу зиму буде вираховувати певну суму із зарплати доглядача за понесену втрату... [541, с. 382].

4.1.2.3.2 Об'єкт посесивної ситуації – якість суб'єкта володіння. Розрив посесивних відношень також може відбуватися між абстрактною сутністю (наприклад, подія, внутрішній стан, конкретні іменники, які розглядаються як абстрактні сутності та под.) та її якістю. Семантику таких дієслів можна представити у вигляді такої ФТ: “X каузує Y не мати Z (де Y – абстрактна сутність, а Z – якість Y-ка)”. Слід зауважити, що всі дієслова в обох мовах вказують на повне позбавлення, тобто мають «квантитативну» сему «все».

В англійській мові до цієї підгрупи належать 6 лексем, які містять узагальнену вказівку на позбавлення СПС абстрактної семантики будь-якої якості, напр.:

(170) англ. ...*dyspepsia and inability to be humanly happy robbed such princely income of all its value* [583, с. 74] ‘...погане травлення та неспроможність бути по-людськи щасливим позбавляли такий царський прибуток усякої цінності’.

Усі дієслова української мови (4 лексеми) також не конкретизують семантику ОПС, яка актуалізується винятково контекстом, напр.:

(171) укр. *Страшні то були часи, жорстоко знекровлювали вони Зачіплянку [селище], вигублювали її цвіт* [539, с. 443].

На особливу увагу заслуговує той факт, що всі одиниці української мови, які входять до цієї підгрупи, характеризуються подібною словотвірною структурою – наявністю префіксів *о-* та *без-* (2 лексеми: *обезбарвлювати*, *обездушувати*) або *зне-* (2 лексеми: *знебарвлювати*, *знекровлювати*₂). Слід також зазначити, що для всіх дієслів це значення є переносним.

4.2 ПД відчужуваної власності

Майнові відношення відчужуваної власності є похідним вторинним утворенням та історично усвідомлюються людиною після невідчужуваних [52, с. 289–290; 116, с. 33; 292, с. 148–149]. Людина, насамперед, розглядає як власність частини свого тіла та абстрактні сутності, пов'язані з ним, такі як

душа, совість, сум, радість та под. Із виникненням та розвитком у суспільстві майнових відношень до сфери об'єктів власності зараховано також предмети, які оточують людину та пов'язані з нею відношенням володіння у юридичному або етичному сенсі, наприклад, будинок, худоба, меблі тощо. Таким чином, у межах теорії посесивності до об'єктів відчужуваної власності належать, насамперед, предмети особистої сфери, здатні до зміни власників, такі як житло, одяг, гроші тощо [61] (докладніше див. Розділ 1, п. 1.2.2.2.2.).

Усі лексеми другого типу з ОПС відчужуваної власності у зіставлюваних мовах характеризуються виразною антропоцентричною спрямованістю, що обумовлює використання на позиції СПС іменників на позначення людини, напр.:

(172) англ. *He set down the receiver and came toward us, glistening slightly, to take our stiff straw hats* [572, с. 123] 'Він поклав слухавку і підійшов до нас, ледь сяючи, щоб забрати наші солом'яні капелюхи';

(173) укр. «Такий якби з-під мосту виглянув, то не тільки б гроші, а й голову з картузом забрав би у нещасного подорожнього», – подумав Тимко [562, с. 210].

Усі приклади вживання в реченні на позиції СПС іменників на позначення тварин або неживих предметів мають стилістично забарвлений характер, і дієслова в цьому випадку використовуються в переносному метафоричному значенні, коли тварина або предмет порівнюються з людиною. Такий антропоцентризм у дієсловах із ОПС відчужуваної власності пояснюється чинниками об'єктивного характеру, адже майнові відношення виникають, насамперед, між людиною та об'єктами навколишнього світу. Якщо в побутовому сенсі тварина поряд із людиною може розглядатися як власник (наприклад, англ. *a dog's kennel*, укр. *будка собаки*), то в юридичному сенсі суб'єктом володіння виступає винятково людина (наприклад, англ. *the house owner*, укр. *господар будинку*). Слід зазначити, що ПД із відчужуваним посесивним об'єктом власності мають специфічну синтаксичну сполучуваність:

заповнення позиції СПС у висловленні є факультативним, і на рівні речення може бути представлена тільки семантика ОПС, напр.:

(174) англ. *El Sordo will leave plenty of tracks if he has stolen horses tonight...* [578, с. 247] ‘Ель Сордо залишить багато слідів, якщо цієї ночі вкраде коней’;

(175) укр. *Є наказ конфіскувати військове майно* [562, с. 366].

Це можна пояснити тим фактом, що в ролі СПС завжди виступає тільки людина, й у випадках, коли ситуація не потребує її окремого зазначення з метою уточнення, ця позиція може залишатися вакантною. Аналіз текстового матеріалу також демонструє, що у випадках, коли СПС не називається безпосередньо, його семантика стає зрозумілою з ширшого контексту, напр.:

(176) англ. *The boat is confiscated. What have you in those bags?* [577, с. 202] ‘Човен конфісковано. Що у вас у цих торбах?’

(177) укр. *...приїхав із району міліціонер, реквізував шпори як військово майно і почепив собі на кирзові чоботи, а Джемеликові видав розписку* [562, с. 187].

Із подальшого контексту стає зрозуміло, що у прикладах (176) та (177) суб'єктами дії виступають особи, представлені в реченнях особовим займенником *you* ‘ви’ в англійській мові та власною назвою *Джемелик* в українській.

Ще однією особливістю одиниць дослідження, які актуалізують семантику відчужуваного ОПС, є їхня спроможність не називати в реченні ані суб'єкт, ані об'єкт посесивної ситуації в тих випадках, коли на перший план висувається не семантика СПС або ОПС, а сама дія. Широка варіативність каузативного компонента семантики аналізованих одиниць (докладніше див. Розділ 3) дає можливість концентрувати увагу на способі виконання дії і не зазначати семантику СПС або ОПС, напр.:

(178) англ. *The gypsies also believe he [bear] is a brother because he steals for pleasure* [578, с. 42] ‘Цигани також вірять, що він [ведмідь] їхній брат, тому що він краде заради задоволення’;

(179) укр. *Чоловік може творити різні гріхи, ... він може богохульствувати, брехати, кривосвідчити, красти, вбивати...* [542, с. 482].

Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що корпус досліджуваних одиниць другого типу можна розділити на два підтипи. До першого підтипу входять дієслова з узагальненою вказівкою на ОПС, тобто лексеми, для яких залежно від контексту посесивним об'єктом може виступати будь-який об'єкт відчужуваної власності (див., наприклад, (178) або (179)). До другого підтипу належать лексеми, які не потребують контексту для актуалізації семантики ОПС – вони імпліцитно вказують на залучуваний до розриву посесивних відношень об'єкт, містячи цю сему в своїй семантичній структурі, наприклад, англ. *to disarm*₁ 'обеззброювати', укр. *обеззброювати*, тобто «позбавляти зброї». Серед дієслів із відчужуванням об'єктом власності кількість одиниць із конкретизацією вказівки на ОПС становить меншість (англ. 32,5%, укр. 24,1%). Більшу частину складають дієслова з узагальненою вказівкою на семантику ОПС (англ. 67,5%, укр. 75,9%), а їх диференціація відбувається за рахунок семантики компонентів КС (див. Розділ 3) та їхньої стилістичної маркованості.

4.2.1 ПД без конкретизації семантики об'єкта посесивної ситуації. До кола ПД без конкретизації семантики ОПС належать дієслова (англ. 354 лексеми, укр. 387 лексем) (див. Додаток П), семантика яких передбачає залучення до розриву посесивних відношень винятково об'єктів відчужуваної власності, але конкретно не називає їх.

Пор., наприклад, англ. *to steal*₁ 'красти' та *to tax*₁ 'оподатковувати'. Для першого дієслова ОПС може бути будь-який предмет, пов'язаний із СПС відношенням відчужуваного володіння, напр.:

(180) англ. *...he ... bought a new shirt and a tie and a straw hat, with some of the very money he stole from the woman he murdered* [571] '...він ... купив нову сорочку і краватку, і солом'яного капелюха на ті самі гроші, які він вкрав у жінки, яку вбив';

(181) англ. ...*Jem would sneak into the house, steal the scissors from the sewing-machine drawer...* [558, с. 44] ‘...зазвичай Джем крадькома проходив у дім, потай брав (досл. крав) ножиці з шухляди швацької машинки...’

У наведених прикладах (180) та (181) об’єктами посесивної ситуації виступають різні предмети відчужуваної власності, у першому випадку – *money* ‘гроші’, у другому – *scissors* ‘ножиці’.

На відміну від здатності англійського ЛСВ *to steal*₁ сполучатися з іменниками різноманітної семантики, для лексеми *to tax*₁ об’єктом, який вилучається із власності СПС, виступають винятково гроші, напр.:

(182) англ. ...*the participants in the budget debate have been preoccupied with the details of how much to tax the rich* [568] ‘...учасники обговорення бюджету були зайняті дискусією щодо деталей того, наскільки збільшити оподаткування багатих’.

В українській мові прикладом дієслова широкої лексико-синтаксичної сполучуваності може слугувати лексема *красти*, об’єктами власності для якої можуть бути будь-які предмети особистої сфери володіння СПС, напр.:

(183) укр. [Вона] *навіть змушувала [хлопця] красти з вуличних кіосків різні витребеньки: стрічки, скляне намисто, мідні перстеньки, сережки і всячину* [540, с. 487].

Тоді як, наприклад, ЛСВ *роздягати* передбачає застосування на позиції ОПС винятково іменників на позначення предметів одягу, пор.:

(184) укр. ...її [гетеру] *скульптор Праксітель врятував од звинувачення в нечестивості, роздягнувши перед суворими суддями...* [544, с. 268].

Характерною ознакою ПД широкої лексико-синтаксичної сполучуваності з відчужуваним ОПС є значна стилістична варіативність, за рахунок чого здебільшого відбувається їх диференціація. В обох мовах сюди належать офіційні, застарілі, розмовні, сленгові дієслова та ін. Наприклад: англ. розм. *to bag* ‘красти’, офіц. *to appropriate* ‘привласнювати’, сленг. *to nobble*₁ ‘красти’ тощо; укр. розм. *здурити*, діал. *порушувати*, жарг. *намахати* та под.

Серед дієслів широкої лексико-синтаксичної сполучуваності можна виділити дієслова, які жодним чином не конкретизують семантику ОПС; у роботі їх зараховано до кола ПД відчужуваної власності без додаткових СО (англ. 239 лексем, укр. 294 лексеми), та дієслова із СО, які характеризують, наприклад, місцезнаходження ОПС, його форму, розмір тощо (англ. 115 лексем, укр. 93 лексеми). Слід зазначити, що інвентар СО, порівняно з дієсловами, для яких СПС – це неістота (див. п. 4.1.2.), є певним чином обмеженим – у результаті проведеного аналізу емпіричного матеріалу було виділено три СО: «локалізація», «кількість», «суб’єктивна оцінка».

4.2.1.1 ПД із СО «локалізації» об’єкта посесивної ситуації. Досліджувані в роботі дієслова із СО «локалізації» ОПС, конкретно не називаючи відчужуваний об’єкт, який вилучається із власності СПС, вказують на його місцезнаходження (див. Додаток П). За допомогою ФТ семантика цих лексем може бути представлена як “X казує Y не мати Z, який знаходиться в L (де Y – людина, Z – відчужуваний об’єкт власності, L – місцезнаходження Z)”.

В англійській мові група ПД з ознакою «локалізації» відчужуваного ОПС складається з 82 ЛСВ; характерним є функціонування не тільки дієслів з узагальненою вказівкою на місце, де знаходиться об’єкт (59 лексем), але й із семою, яка більш конкретно називає його місцезнаходження (23 лексеми). Для дієслів з узагальненою вказівкою на L локальна сема не є центральною в їхній семантичній структурі і часто не актуалізується в реченні, напр.:

(185) англ. *We had just come to her gate when Jem snatched my baton [from my hands] and ran flailing wildly up the steps into Mrs. Dubose’s front yard ...* [581, с. 107] ‘Ми щойно підійшли до воріт, коли Джем вихопив мою тростину [з моїх рук] і побіг сходами, скажено розмахуючи нею, до двору місіс Дюбоуз...’

Утім, локальна сема простежується у словниковому тлумаченні дієслів, наприклад, розм. *to go away with* «to take something away from a place without having permission» [529, с. 408] ‘забрати щось із якогось місця, не маючи дозволу’.

Дієслова з конкретизацією місцезнаходження ОПС характеризуються широкою варіативністю семантики за цією ознакою: місцезнаходженням Z може бути одяг (10 лексем), житло (6 лексем), магазин (2 лексеми), дорога (2 лексеми), транспортний засіб (1 лексема), робоче місце СПС (1 лексема) та сейф (1 лексема). Локативна сема експлікується словниковим тлумаченням дієслів, наприклад, *to pickpocket* «to steal from pockets» [530, с. 1579] ‘красти з карманів’.

Слід зазначити, що в усіх англійських дієсловах із конкретизацією локативної семантики ОПС у більшості випадків зазначення об’єкта дії в реченні є факультативним; через однозначність вказівки на L його позиція в реченні також залишається вакантною, тоді як суб’єкт, у якого вилучається власність, завжди актуалізується в реченні, напр.:

(186) англ. *Gina often produced a cake from the pocket of her useful jacket. He suspected she'd shoplifted it* [567] ‘Джина зазвичай виймала тістечко з кишені свого зручного жакета. Він підозрював, що вона крапа його (досл. крапа з магазину)’.

В українській мові кількість одиниць із локативною семою значно менша порівняно з англійською (20 лексем). Коло українських дієслів також поділяється на одиниці з узагальненою вказівкою на локалізацію ОПС (16 лексем) і з його конкретизацією (4 лексеми).

Лексеми, які не уточнюють місцезнаходження ОПС, експлікують локативну сему в словниковому тлумаченні, наприклад, укр. розм. *вищупити* «красти, непомітно виймаючи з чого-небудь» [518, с. 160]. На відміну від англійських дієслів українські ЛСВ завжди актуалізують локативну сему в контексті, і синтаксична позиція обставини місця в реченні завжди є заповненою, напр.:

(187) укр. *Вся трепетно-збуджена, Тоня вихоплює в брата з рук його дорожню валізу і мчить з нею вперед...* [541, с. 203].

Як і англійські ПД, українські дієслова можуть конкретизувати семантику місця, з якого вилучається ОПС, але українські лексеми не демонструють

широкої варіативності за цією ознакою й актуалізують семантику лише двох місць: L – помешкання СПС (3 лексеми) та L – кишень на одягу СПС (1 лексема), наприклад, жарг. *щипати*₃ «вчиняти кишенькові крадіжки» [524, с. 384], жарг. *бомбити* «обкрадати помешкання» [524, с. 62].

4.2.1.2 ПД із СО «кількості» об’єкта посесивної ситуації. Серед дієслів з узагальненою вказівкою на семантику вилучуваного із власності СПС відчужуваного об’єкта була виділена група дієслів, які вказують на кількість ОПС або СПС (див. Додаток П). Семантика дієслів із «квантитативною» СО може бути представлена за допомогою такої ФТ: “X каузує Y не мати багато / мало Z (де Y – людина, Z – відчужуваний об’єкт власності)”.

Аналіз семантики досліджуваних одиниць в англійській мові (28 лексем) демонструє, що лексеми можуть характеризуватися двома антонімічними квантитативними семами: «багато» та «мало». Дієслова із СО кількості «багато» (10 лексем) комбінують зазначену сему ще з однією – «все», імплікуючи не часткове вилучення великої кількості об’єктів, а вказуючи на повне позбавлення їх, наприклад, *to rifle*₃ «to despoil or strip bare of something» [530, с. 1830] ‘відбирати або повністю позбавляти чогось’. Протилежну квантитативну СО містять дієслова із семою «мало» (18 лексем), наприклад, *to pilfer*₁ «to steal, esp. in small quantities» [529, с. 762] ‘красти, особ. в маленькій кількості’. Вживання дієслів із СО «мало» в мові демонструє, що ця сема закладена в глибинній семантичній структурі лексем і не експлікується реченням, напр.:

(188) англ. *She ... was looking across it [hedge] at a small orchard whose fruit never found its way to the rector's table, always being pilfered by the small street Arabs of the district* [567] ‘Вона дивилася крізь неї [огорожу] на маленький фруктовий сад, чиї фрукти ніколи не потрапляли на стіл директора школи, бо їх завжди крали (досл. крали потроху) маленькі араби, які жили в цьому кварталі’.

Характерною рисою українських дієслів із відчужуванням ОПС, які характеризуються «квантитативною» СО, є відсутність лексем з ознакою «мало» – всі лексеми містять тільки сему «багато» (58 лексем), наприклад,

награбувати «грабуючи, привласнити багато чого-небудь» [518, с. 708]. Слід зазначити, що окреме зазначення кількості ОПС у реченні є факультативним через інгерентність квантитативної ознаки, напр.:

(189) укр. *Востаннє дав їм награбувати досхочу султанський зять Ферхад-паша* [544, с. 238].

В українській мові окрему групу дієслів складають лексеми, які мають сему «багато», але вказують на кількість не ОПС, а СПС (7 лексем), наприклад, *пообкрадати* «обікрасти багатьох» [518, с. 1050].

Семантикою вилучення повного обсягу ОПС характеризуються дієслова з «квантитативною» СО «все» (14 лексем), наприклад: розм. *обчищати* «обкрадати, оббирати, забирати все до решти» [518, с. 823]. Зазначені лексеми не потребують використання в мові слів, які б експліцитно називали кількість ОПС, напр.:

(190) укр. [турки] *обчистили землю від людей і від багатств так ретельно, що довго ще мала лежати вона пустошнюю...* [544, с. 238].

На особливу увагу заслуговує той факт, що 11 із 14 лексем із СО «все» мають префікс *об-*. Це дає можливість зробити висновок, що «квантитативна» сема міститься не в основі дієслова, а у префіксі *об-*. Переважну більшість українських дієслів складають лексеми, які комбінують семи «багато» та «все» (23 лексеми), наприклад, *позагарбувати* «загарбати все чи багато чогось» [518, с. 1014]. Особливістю українських дієслів є наявність лексем із «квантитативно-локативною» семою, яка вказує не тільки на кількість ОПС, але й на кількість місць, із яких вилучаються ОПС (3 лексеми), наприклад, *повідбирати* «відібрати все чи багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях» [518, с. 997].

Значну різницю у кількісному складі дієслів із квантитативною СО в обох мовах можна пояснити тим, що в українській мові кількісна сема регулярно відтворюється в дієсловах на рівні їхньої словотвірної будови завдяки префіксам *по-* (42 лексеми) та *об-* (13 лексем).

4.2.1.3 ПД із СО «суб'єктивної оцінки» об'єкта посесивної ситуації. В обох мовах суб'єктивною оцінкою відчужуваного ОПС виступає його «цінність» або «нецінність» щодо каузатора та СПС. Усі об'єкти, які вилучаються із власності СПС, є інгерентно цінними, адже позбавлення чогось передбачає його цінність для особи, яка видаляє об'єкт із власності СПС, або для самого СПС (див. Додаток П). Наприклад, англ. *to steal*, укр. *красти* не містять сему «цінне» в своїй семантичній структурі, але позамовна дійсність передбачає, що для каузатора, тобто для того, хто краде, ОПС є певною мірою коштовною річчю.

Не зважаючи на те, що імпліцитну сему «цінний» мають усі дієслова з відчужуванним ОПС, в обох мовах функціонують лексеми, які у своїй семантичній структурі мають додаткове уточнення цінності / нецінності ОПС. У цій роботі в межах групи дієслів із СО «суб'єктивної оцінки» ОПС розглядаються винятково ті лексеми, в словниковому тлумаченні яких ця сема експліцитно виражена, наприклад, англ. розм. *to filch* «to steal something small or not very valuable» [528, с. 590] ‘красти щось незначне або не дуже цінне’, укр. жарг. *стріляти₁* «просити, випрошувати, позичати різні дрібниці у когось» [524, с. 313].

За допомогою ФТ семантику дієслів із СО «суб'єктивної оцінки» відчужуваного ОПС можна представити як “X казує Y не мати цінний / нецінний Z (де Y – людина, Z – відчужуваний об'єкт власності)”.

В англійській мові функціонують дієслова з ознаками «цінний» та «нецінний» (5 лексем). Прикладом вилучення «цінного» об'єкта (2 лексеми) може слугувати дієслово *to widow* «to deprive of a valuable or highly prized possession» [530, с. 2547] ‘позбавляти цінної або дуже коштовної власності’. На видалення «нецінного» ОПС (3 лексеми) вказує, наприклад, семантика лексеми сленг. *to snatch*, яка тлумачиться як «to quickly steal something unimportant or of little value» [528, с. 1566] ‘швидко вкрасти щось неважливе або неважливе’. Через те, що ці ознаки закладені в глибинній семантичній структурі дієслів, їх актуалізація в реченні є необов'язковою, напр.:

(191) англ. *Lordy, he's snitched more than one pastry right out from under my nose* [568] ‘Господи, він вкрав більш ніж одне тістечко у мене з-під носа’.

В українській мові відсутні дієслова із СО «цінний», усі лексеми аналізованої групи містять сему «нецінний» (15 лексем), наприклад, жарг. *циганити* «просити, випрошувати, позичати різні дрібниці у когось» [522, с. 209], напр.:

(192) укр. *Підводу пригнав Микола і вже шушукався із Чумаченком, циганив гранату* [562, с. 356].

4.2.2 ПД із конкретизацією семантики об’єкта посесивної ситуації. На відміну від дієслів широкої лексико-синтаксичної сполучуваності без конкретизації семантики ОПС, які конкретно не називають відчужуваний об’єкт, що вилучається із власності СПС, в обох зіставлюваних мовах також функціонує значна кількість ПД, які містять більш конкретизовану вказівку на семантику об’єкта володіння (див. Додаток Р).

4.2.2.1 Об’єкт посесивної ситуації – гроші. Найбільш численною серед лексем із конкретизацією семантики відчужуваного ОПС є група дієслів, для яких ОПС – це гроші (англ. 124 лексеми, укр. 49 лексем). Спільною ФТ для англійських та українських ПД є “X каузує Y не мати Z (де Y – людина, Z – гроші)”. Більшість ПД в обох мовах не деталізують семантику грошей, які вилучаються, маючи узагальнену вказівку на вилучення грошової суми (англ. 55 лексем, укр. 18 лексем), наприклад, англ. *to extort* «to illegally force someone to give you something, esp. money, by threatening them» [528, с. 554] ‘незаконно примушувати когось віддати щось, особ. гроші, залякуючи’ (пор. *to rent* «to charge a person with rent» [530, с. 1795] ‘стягувати ренту’). В українській мові прикладом може слугувати ЛСВ жарг. *розвести₁* «примусити когось витратити гроші, заплатити за щось» [524, с. 287], яке, однозначно вказуючи на ОПС-гроші, не проводить подальшої конкретизації семантики посесивного об’єкта.

Зазначені дієслова, не маючи подальшої диференціації за семантикою компонентів посесивної ситуації, розрізняються на підставі семантики

компонентів КС (докладніше див. Розділ 2) та / або за своєю стилістичною забарвленістю, напр., англ. розм. *to milk₁* ‘видоювати гроші’, сленг. *to skunk out of* ‘видурювати гроші’, офіц. *to solicit* ‘просити гроші’ та под.; укр. жарг. *розкручувати*, розм. *нагрівати₁*, офіц. *стягати₂* тощо. Крім належності до різних стилів мовлення, англійські ЛСВ розрізняються також на підставі належності до різних варіантів англійської мови, наприклад, Br. *to diddle out of* ‘видурити гроші’, Am. *to panhandle* ‘випрошувати гроші на вулиці’, Aus. *to hum₂* ‘випрошувати гроші’.

На особливу увагу заслуговує той факт, що дієслова англійської мови можуть більш конкретно називати семантику СПС, яким може виступати організація (6 лексем) або роботодавець (3 лексеми), наприклад, *to claim* «to officially demand money from an organization because you have a right to it» [528, с. 267] ‘офіційно вимагати гроші в організації, тому що маєш на це право’.

Дієслова з ОПС-гроші, не називаючи характер грошової суми (наприклад, податок, штраф, рента, борг та под.), можуть характеризуватися ознаками, які конкретизують кількість ОПС. В англійській мові квантитативною семою характеризуються 20 лексем, із них 6 лексем містять сему «все» і вказують на повне вилучення ОПС із власності СПС, наприклад, *to ruin* «to make someone lose all their money» [528, с. 1439] ‘позбавити когось всіх грошей’. Лексеми англійської мови з ОПС-гроші також можуть характеризуватися «квантитативною» СО «багато» (14 лексем), наприклад, *to drain₁* «to use too much of something, esp. money, so that there is not enough left» [528, с. 473] ‘використовувати забагато чогось, особ. грошей, так, що залишається недостатньо’. Слід зазначити, що переважна більшість лексем із СО «багато» деталізує функції каузатора та СПС як продавця та покупця відповідно й характеризується спільною семантикою «брати з покупця занадто багато грошей за покупку або послугу», наприклад, *to overcharge* «to charge someone too much money for something» [529, с. 714] ‘брати з когось занадто велику суму грошей за щось’.

В українській мові, на відміну від англійської, відсутні дієслова з «квантитативною» семою «все»; всі українські лексеми характеризуються семою «багато» (14 лексем), наприклад, розм. *кидати₂* «виманювати за допомогою махінацій значні суми грошей» [524, с. 170]. Українські ПД відчужуваної власності з квантитативною семою «багато», як і англійські, здебільшого мають семантику «брати з покупця занадто багато грошей за покупку або послугу» (11 лексем). Ці дієслова також вказують на функції каузатора та СПС (продавець та покупець відповідно), наприклад, жарг. *взути₂* «обдурити, продати комусь щось по високій ціні» [524, с. 79].

Аналіз емпіричного матеріалу демонструє, що частина дієслів із відчужуванним ОПС-гроші в обох зіставлених мовах може мати подальшу конкретизацію семантики ОПС (англ. 37 лексем, укр. 17 лексем) (див. таблицю 4.2).

Таблиця 4.2

Семантика ОПС-гроші в ПД відчужуваної власності

Мови	Англійська мова		Українська мова	
	Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
Державні грошові збори	12 32,4	<i>to tax</i> 'оподатковувати'	6 (35,3)	<i>грабувати₂</i> «нещадно експлуатувати, розорювати податками, поборами»
Офіційне грошове стягнення як покарання	10 (27,1)	<i>to fine</i> 'зобов'язувати когось сплачувати гроші як покарання'	5 (29,4)	<i>штрафувати</i> «накладати грошове стягнення як покарання переважно в адміністративному або судовому порядку»
Заборговані гроші	6 (16,2)	<i>to debit</i> 'примушувати когось сплатити борг'	2 (11,8)	<i>постягати</i> «примусити багатьох сплатити борги»
Орендна плата	3 (8,1)	<i>to rack-rent</i> 'примушувати когось сплачувати занадто високу, непомірну орендну плату'	—	—

Хабар	—	—	3 (17,6)	<i>doіти</i> «вимагати і брати у когось хабарі»
Викуп	2 (5,4)	<i>to ransom</i> ‘вимагати викуп за когось або щось’	—	—
Церковні пожертви	2 (5,4)	<i>to quest</i> ‘збирати пожертви (в Римській католицькій церкві)’	—	—
Рахунок	1 (2,7)	<i>to stick</i> ‘примушувати когось сплатити рахунок за допомогою хитрощів’	—	—
Ставка в парі	1 (2,7)	<i>to ramp</i> ‘змушувати когось платити за неіснуючим, вигаданим парі’	—	—
Премія	—	—	1 (5,9)	<i>депреміювати</i> «позбавляти кого-небудь премії»
Всього	37 (100)		17 (100)	

В англійській мові найбільшу частину складають ЛСВ зі спільною семою «державні грошові збори», чим, насамперед, виступає державний податок (12 лексем), наприклад, *to lay on₂* «to introduce a tax» [529, с. 561] ‘обкладати податком’. Слід зазначити, що низка англійських дієслів може мати більш деталізовану семантику ОПС і конкретизувати характер офіційних грошових стягнень, вказуючи на вилучення із власності СПС грошей у вигляді церковного податку (десятини) (2 лексеми), мита (1 лексема) або акцизного збору (1 лексема).

Семантика дієслів англійської мови, для яких ОПС – це офіційне грошове стягнення, може ускладнюватися СО «причини», через яку відбувається розрив посесивних відношень між СПС та ОПС – «на знак покарання» (10 лексем), наприклад, англ. *to fine* «to make someone pay money as a punishment» [528, с. 595] ‘зобов’язувати когось сплачувати гроші на знак покарання’. Крім офіційних грошових стягнень об’єктом, вилучуваним із власності СПС, можуть бути заборговані гроші (6 лексем), орендна плата (3 лексеми), викуп

(2 лексеми), церковні пожертви (2 лексеми), рахунок (1 лексема), ставка в парі (1 лексема).

Особливістю англійських лексем із конкретизацією вказівки на ОПС-гроші є те, що така однозначність семантики об'єкта дії в них переважно досягається за рахунок тісного словотвірного зв'язку з основами іменників, від яких дієслова утворюються способом конверсії (17 лексем, що складає 46% від загальної кількості англійських дієслів з ОПС-гроші), наприклад, *a fine* 'штраф' → *to fine* 'штрафувати', *a levy* 'податок' → *to levy* 'оподатковувати', *a toll* 'мито' → *to toll* 'обкладати митом', *tithe* 'церковна десятина' → *to tithe* 'обкладати церковною десятиною', *a ransom* 'викуп' → *to ransom* 'вимагати викуп', *a rent* 'рента' → *to rent* 'брати ренту' тощо. Через однозначність вказівки на ОПС його зазначення в реченні є факультативним, напр.:

(193) англ. *Companies can get fined for this, but they almost never do* [568] 'Компанії за це можна оштрафувати, але цього практично ніколи не відбувається'.

Переважну більшість українських дієслів складають лексеми, які характеризують ОПС як «офіційні грошові стягнення» (11 лексем). Серед них більшість становлять ЛСВ із вказівкою на ОПС-державні грошові збори (6 лексем), наприклад, *оподатковувати* 'зобов'язувати кого-небудь сплачувати певну грошову суму чи вносити натуральну плату за користування чим-небудь або за одержаний прибуток' [522, с. 720]. Аналіз мовного матеріалу демонструє, що в українській мові, як і в англійській, функціонують дієслова із СО «причини» дії, коли СПС позбавляється грошей «на знак покарання» (5 лексем), наприклад, укр. *штрафувати* «накладати грошове стягнення як покарання переважно в адміністративному або судовому порядку» [522, с. 544].

Спільним для обох мов також є функціонування одиниць, семантика яких вказує на вилучення заборгованих грошей (2 лексеми), наприклад, *стягати*₂ «примушувати сплатити борг» [518, с. 1408].

Винятково в українській мові спостерігаються дієслова із семантикою вилучення із власності СПС премії (1 лексема) або грошової суми як плати за

які-небудь злочинні, незаконні дії службової особи (тобто на увазі мається хабар) (3 лексеми). Слід звернути увагу на те, що в українській мові дериваційні процеси не такі інтенсивні, як в англійській. Хоча тісний зв'язок між основами іменників та аналізованими дієсловами, які в українській утворюються за префіксально-суфіксальною моделлю, також простежується, (наприклад, *штраф* → *штрафувати*, *податок* → *оподатковувати*, *премія* → *депреміювати* та под.), кількість таких одиниць в українській мові значно менша (5 лексем, 29% ЛСВ із деталізацією семантики ОПС – гроші).

4.2.2.2 ОПС – одяг / взуття. До кола відчужуваних об'єктів власності належить також одяг, до якого зараховують не тільки предмети одягу (наприклад, пальто, жакет, сорочка та под.), але й взуття [61, с. 48] (див. Додаток Р). У вигляді ФТ семантика ПД з ОПС-одяг / взуття може бути представлена як “X казує Y не мати Z (де Y – людина, Z – одяг або взуття Y-ка)”.

В англійській мові переважну більшість дієслів складають одиниці, для яких ОПС – це одяг (14 лексем), ці одиниці демонструють певну подібність словотвірної структури. Лексеми можуть утворюватися від основ дієслів із семантикою фізичного впливу на об'єкт дії з додаванням постпозитивного компонента *off* (6 лексем), наприклад, *to take* ‘брати’ → *to take off* ‘знімати (одяг)’, *to tear* ‘рвати’ → *to tear off* ‘зривати одяг’ та ін. До другої словотвірної моделі належать відіменникові дієслова, які утворюються від іменників на позначення одягу за допомогою привативних префіксів *dis-* та *un-* (5 лексем), наприклад, *clothes* ‘одяг’ → *to uncloth* ‘роздягати’, *dress* ‘одяг’ → *to undress* ‘роздягати’, *array* ‘одяг’ → *to disarray* ‘роздягати’ та под. Слід зазначити, що для ЛСВ першого словотвірного типу заміщення позиції ОПС у реченні є обов'язковим через широку лексико-синтаксичну сполучуваність дієслів, а для лексем другого словотвірного типу – факультативним через однозначність вказівки на семантику ОПС, напр.:

(194) англ. ... *Minnie undressed the baby and put it to bed* [569, с. 35] ‘... Міні роздягла дитину і вклала її у ліжко’.

Кількість дієслів з ОПС-взуття в англійській мові становить незначну частину досліджуваної групи – одна лексема (*to unshoe* «to take off (a person's) shoes» [530, с. 2430] ‘знімати з когось взуття’), в якій конкретність вказівки на ОПС пояснюється винятково семантикою іменника (*a shoe* ‘черевик’), від якого вона утворюється за допомогою привативного префікса *un-*.

Специфіка українських ЛСВ полягає у тому, що частина дієслів цієї групи може заміщати позицію СПС іменниками на позначення одягу і взуття (5 лексем), наприклад, *знімати₁* «скидати з кого-небудь щось надіте, взуте тощо» [522, с. 666]. Через таку сполучуваність наведених дієслів зазначення ОПС у реченні є обов'язковим, напр.:

(195) укр. *Ось ти, Кириле, зніми з мене картуза.* [540, с. 258].

Для 5 лексем української мови, більшість із яких (4 лексеми) належать до розмовного стилю мовлення, характерним є заповнення позиції ОПС винятково іменниками на позначення предметів одягу, наприклад, *зривати* «рвучким рухом знімати, стягати що-небудь із кого-небудь, особ. одяг» [522, с. 701]. Дієслова з ОПС-взуття в українській мові, як і в англійській, становлять незначну кількість (2 лексеми: *розбувати*, *роззувати*) і не потребують зазначення ОПС у реченні, напр.:

(196) укр. *Мала княгиня молода роззутти свого мужа й знайти в одному чоботі золото, а в другому нагайку...* [542, с. 419].

4.2.2.3 ОПС – земельна ділянка. Спільною ФТ для дієслів з ОПС-земельна ділянка є “X каузує Y не мати Z (де Y – людина, Z – земельна ділянка Y-ка)” (див. Додаток Р). В англійській мові таку семантику мають 6 лексем. Дієслово *to jump* конкретизує семантику ОПС, якою виступає «земельна ділянка з копальнею», лексема юр. *to amortize* специфікує характер відношення між СПС та ОПС як «володіння землею без права передачі», а ПД *to escheat₁* має ознаку «причини» дії «відсутність законного володаря». Окремо слід зазначити, що в англійській мові функціонують дієслова, які належать до шару офіційної лексики (одна лексема, *to usurp₂*) та юридичної термінології (3 лексеми, серед яких ЛСВ *to amortize* є загальноновживаним, а використання

лексем *to extend*₂ та *to escheat*₁ обмежене британським та американським варіантами англійської мови відповідно).

В українській мові аналізована група складається також із 6 лексем. Конкретизація семантики ОПС у лексемах *збезземелити* та *обезземелити* обумовлена значенням іменника, від якого вони були утворені (*земля*). Втім, у більшості українських дієслів (4 лексеми) семантика ОПС не експлікується словотвірною структурою, тому його зазначення в реченні є обов'язковим, напр.:

(197) укр. ... в 1920 році в нього відрізали землю, а зараз лише обміняли на гірші бідняцькі латки [559, с. 228].

Дієслова диференціюються стилістично (3 ЛСВ є стилістично нейтральними, 2 лексеми належать до застарілої лексики, наприклад, *відторгати*, *розкуркулювати* та один ЛСВ, маркований належністю до розмовного стилю мовлення – *присусіджувати*).

4.2.2.4 ОПС – їжа / напої. ФТ дієслів із семантикою позбавлення СПС їжі або напоїв виглядає так: “Х казує Y не мати Z (де Y – людина, Z – їжа або напої Y-ка)” (див. Додаток Р). Дієслова з такою семантикою зафіксовано винятково в українській мові, більшість з-поміж них вказують на позбавлення їжі (5 лексем: *об'їдати*, *пооб'їдати*, *обжирати*, *пообжирати*, *підчищати*); семантика тільки однієї лексеми припускає заміщення позиції ОПС іменниками на позначення напоїв – розм. *обпивати*. Для всіх дієслів цієї групи характерним є подібне функціонування у реченні – позиція ОПС залишається вакантною, напр.:

(198) укр. *Волоцюги, п'яниці, а не люди! Вони тільки обпивали тебе та підбивали на все лихо...* [552, с. 244].

Слід зазначити, що всі українські дієслова належать до розмовного стилю мовлення та диференціюються за рахунок стилістичної забарвленості, наприклад, *обжирати* [518, с. 803] та похідне від нього *пообжирати* [518, с. 1050] марковані як вульгаризми. Українські дієслова цієї групи можуть мати «квантитативну» СО. Ознакою «багато» характеризуються дієслова *пооб'їдати*

(«об’їсти багато чого-небудь, у багатьох місцях» [523]) та *пообжирати* («обжерти багатьох» [523]), які підтверджують загальну тенденцію української мови до регулярного відтворення «квантитативної» семи за допомогою префікса *по-*. Квантитативну ознаку «все» містить дієслово *підчищати*, в якому вона закладена в глибинній семантичній структурі дієслова (*підчищати* «з’їдати все без залишку» [522, с. 525]).

4.2.2.5 ОПС – зброя. Об’єктом, якого позбавляється СПС, може виступати також зброя; ФТ цих дієслів може бути представлена як “X каузує Y не мати Z (де Y – людина, Z – зброя Y-ка)” (див. Додаток Р).

В англійській мові до кола дієслів з ОПС-зброя належать 3 лексеми: *to disarm*₁, *to unarm* та *to spoil*₁. Зазначення семантики ОПС у реченні є факультативним через однозначність вказівки на вилучуваний об’єкт, що можна пояснити процесами дериваційного характеру: дві з трьох лексем походять від іменника *arms* ‘зброя’ шляхом додавання до основи іменника заперечних префіксів *dis-* та *un-*, напр.:

(199) англ. *He [Carlo] disarmed her easily and then he started to slap her face with a slow medium-heavy stroke...* [585] ‘Він [Карло] легко обеззброїв її, а потім почав бити її по обличчю повільними середньої сили ударами...’

Окрему цікавість становить лексема заст. *to spoil*₁, семантика якої ускладнюється двома ознаками, котрі характеризують СПС як «неживий» та відношення між каузатором і СПС як між «переможцем» та «переможеним» відповідно. Ці дві ознаки експлікує словникове тлумачення дієслова «to strip or despoil (a dead person, esp. a defeated enemy) of arms and armour» [530, с. 2083] ‘знімати або красти (у мертвої людини, особ. у переможеного ворога) зброю або обладунки’.

До кола українських ПД з ОПС-зброя належать 2 лексеми (*обеззброювати* та *роззброювати*), які є похідними від однієї іменникової основи *зброя*, що, як і в англійській мові, обумовлює конкретність вказівки на ОПС і робить його вираження у реченні зайвим, напр.:

(200) укр. *Біля шосе військовий комендант, начальник тюрми і старший наглядач обеззброюють двох змінених патрулів...* [559, с. 610].

4.2.2.6 ОПС – тварина. Функціонування дієслів із семантикою вилучення із власності СПС тварини зафіксовано тільки в англійській мові (3 лексеми). Аналіз досліджуваних лексем цієї групи дає можливість уніфікувати їхню семантику за допомогою ФТ “X каузує Y не мати Z (де Y – людина, Z – тварина Y-ка)” (див. Додаток Р). Твариною, якої позбавляється СПС, виступає свійська тварина (2 лексеми), наприклад, Aus. *to duff* «to steal cattle, altering the brands» [530, с. 615] ‘красти свійську худобу, перебиваючи тавро’. Відчужуваним об’єктом, якого позбавляється СПС, також може бути дика тварина, яка знаходиться на території, якою володіє СПС, і, як наслідок, також є його власністю (одна лексема), наприклад, *to poach*₂ «to take illegally (game or fish) from another person’s property» [530, с. 1613] ‘незаконно вторгатись на чийось територію з метою вкрасти дичину або рибу’. Слід зазначити, що актуалізація ОПС у реченні є факультативною, через однозначність вказівки на його семантику, напр.:

(201) англ. *Every man poached then, and his family with the rest* [567] ‘У той час усі займалися браконьєрством, і його сім’я теж (досл. зі всіма іншими)’.

4.2.2.7 ОПС – транспортний засіб. Дієслова, в яких коло відчужуваних об’єктів обмежене іменниками на позначення транспортних засобів, було зафіксовано винятково в українській мові (2 лексеми) (див. Додаток Р). Аналіз вживання лексем у мові демонструє, що цим транспортним засобом здебільшого виступає машина СПС, тому ФТ цих лексем виглядає як “X каузує Y не мати Z (де Y – людина, Z – машина Y-ка)”, напр.:

(203) укр. *Іноді угнати машину не вдавалося – не встигали або виникала можливість залишитися «засвіченими»* [525].

4.3 Узагальнення зіставних спостережень щодо посесивної семантики привативних дієслів в англійській та українській мовах

4.3.1. Посесивний компонент значення ПД англійської та української мов загалом демонструє більше спільних, ніж відмінних рис: розподіл ПД на типи, підтипи, групи та підгрупи переважно є ідентичним. Семантичні лакуни зафіксовано винятково на рівні окремих підгруп, наприклад, англ. — : укр. *угнати* (транспортний засіб); англ. *to ransom* 'вимагати викуп за когось / щось' : укр. — (див. Додаток Р та табл. 4.2).

4.3.2. Аналіз семантики ПД демонструє, що англійські та українські дієслова, які належать до індоєвропейської мовної сім'ї та до європейського культурного простору, не демонструють суттєвих розбіжностей щодо розуміння належності об'єктів до невідчужуваної або відчужуваної власності. В обох мовах розподіл на типи ґрунтується на класифікації відношення володіння на невідчужуване (англ. 442 ПД, 46,7%; укр. 551 ПД, 54,3%) та відчужуване (англ. 505 ПД, 53,3%; 464 ПД, 45,7%), де в англійській мові більшість становлять дієслова відчужуваного володіння, а в українській – невідчужуваного (див. Додаток Е). Це дає змогу висунути припущення лінгвокультурологічного характеру, що для англословного суспільства відчужувані об'єкти (тобто предмети юридичної сфери володіння) становлять більшу релевантність, на відміну від україномовної спільноти, яка демонструє тенденцію до більшого кількісного наповнення кола невідчужуваних ПД.

4.3.3. Для ПД невідчужуваної власності в обох досліджуваних мовах суб'єктом володіння може виступати будь-яка жива істота, рослина, конкретний предмет або абстрактна сутність. Натомість, у дієсловах із семантикою відчужуваної власності суб'єктом володіння виступає винятково людина, що зумовлено причинами екстралінгвального характеру, адже традиційно тільки людина може ставати суб'єктом господарського права та володіти об'єктом у юридичному сенсі.

Цікавим виявляється той факт, що хоча в сучасній картині світу рослини розглядаються як живі організми, аналіз емпіричного матеріалу англійської та української мов демонструє – у мовній картині світу рослина сприймається скоріше як неживий предмет: в одному своєму значенні ПД, як правило, заміщає місце суб'єкта володіння іменниками на позначення рослини (напр., укр. *зривати*₄ «надломивши, відокремлювати від стебла, кореня і т. ін. (листок, квітку, плід тощо)» [522, с. 701]), в іншому неживого предмета (напр., укр. *зривати*₁ «рвучко відокремлювати що-небудь прикріплене» [522, с. 701]). Також слід зазначити, що лексикографічна традиція в обох досліджуваних мовах розмежовує ці значення, а в довідковій літературі вони фіксуються як окремі ЛСВ. Приклади використання дієслів, коли ПД може заміщати позицію суб'єкта іменниками на позначення людини і рослини в англійській та українській мовах, не зафіксовано.

Також слід зазначити, що семантика суб'єкта не завжди експліцитно представлена у дієслові та стає зрозумілою опосередковано через семантику об'єкта володіння, напр., англ. *to fin* 'видаляти плавці', де ОПС це *fin* 'плавець' – орган, який мають винятково риби, що дає змогу ідентифікувати СПС – риба.

4.3.4. До об'єктів невідчужуваної власності в обох мовах належать: 1) частини тіла істот; 2) складові частини рослини; 3) частина конкретного предмета; 4) абстрактні сутності. До відчужуваних об'єктів власності зараховується все різноманіття об'єктів навколишнього світу, пов'язаних із суб'єктом відношенням юридичного володіння. Цікавим також є те, що англійські та українські ПД, маючи розгалужену систему номінації невідчужуваних об'єктів власності, майже зовсім не мають ПД без додаткових СО. Дієслова відчужуваної власності навпаки характеризуються значною кількістю ПД без додаткових СО та не конкретизують семантику компонентів ПС, диференціюючись переважно за рахунок каузативного компонента значення та стилістичною маркованістю.

4.3.4.1. Серед конкретних невідчужуваних об'єктів позбавлення зафіксовані всі частини тіла людини; це стає можливим зокрема тому, що їхня

кількість обмежена в силу фізіологічних особливостей людського тіла. Соматичні ПД англійської та української мов демонструють ярко виражену антропоцентричну спрямованість, адже одні й ті самі ПД номінують вилучення частин тіла і людини, і тварини (за винятком органів, властивих тільки тваринам, наприклад, роги, хвіст тощо) (див. п. 4.1.1.1.). Відбиттям системи цінностей англійської та української мовних спільнот також є поширена номінація соматичних об'єктів невідчужуваної власності, які є найбільш значущими для повноцінного функціонування організму: голова, шкіра, статеві та внутрішні органи, де найбільш детального означення набувають частини тіла, які знаходяться ззовні. Так, наприклад, у межах підгрупи дієслів з ОПС-шкіряний покрив дієслова не лише вказують на об'єкт каузації, але й на його розташування, напр., волосся на обличчі, голові, тілі, тоді як внутрішні органи, які є невидимими для людського ока, розглядаються у своїй сукупності, без конкретизації органа, який вилучається. Привертає увагу те, що в культурах аналізованих мов дуже велике значення надається волоссю, що унаочнюється матеріалом дослідження: найбільшу кількість соматичних ПД в англійській та українській мовах складають дієслова саме з ОПС-шкіряний покрив (англ. 36,5%, укр. 40,9%) (див. Додаток И). Це, можливо, обумовлено тим, що для людини волосся історично має глибокий сакральний сенс і є не просто частиною тіла, але й втіленням переконань, соціального та матримоніального статусу тощо [367, с. 46].

4.3.4.2. Особливість англійських та українських ПД невідчужуваної власності з ОПС-конкретний предмет полягає у тому, що в обох мовах дослідження дієслова конкретно не називають суб'єкт і об'єкт володіння, і він конкретизується винятково у контексті. Натомість, ці ПД характеризуються значною кількістю додаткових СО, які конкретизують об'єкт володіння: «розмір», «локалізація», «якість», «форма», «функційно-локативний зв'язок» (див. Додаток Л).

4.3.4.3. Аналіз виділених підтипів також дає змогу стверджувати, що серед об'єктів володіння історично людина в останню чергу усвідомлює абстрактні

поняття. Це знаходить своє відбиття в кількісному наповненні груп ПД із невідчужуваним об'єктом власності: найменшу кількість дієслів становлять ПД із семантикою вилучення саме абстрактного ОПС (англ. 4,3%, укр. 2%) (див. Додаток Ж); в обох мовах такі відношення усвідомлюються винятково як невідчужувані.

4.3.4.4. Для ПД відчужуваної власності в англійській та українській мовах кількість об'єктів власності є потенційно необмеженою, що знаходить свій відбиток у мовах дослідження: ПД здебільшого не конкретизують семантику об'єкта володіння (англ. 67,5%, укр. 75,9%), диференціюючись переважно за рахунок каузативного компонента значення або за стилістичною маркованістю. Важливим для розуміння менталітету англо- та україномовної спільнот є також інвентар відчужуваних об'єктів володіння, які значною мірою збігаються у мовах дослідження. Але найбільш показовим для розуміння системи цінностей націй, на нашу думку, є існування деяких лакун у вираженні каузації вилучення відчужуваних об'єктів, напр., англ. *to poach*₂ 'незаконно вторгатись на чийсь територію з метою вкрасти дичину або рибу' : укр. — ; англ. — : *доїти* «вимагати і брати хабарі» тощо (докладніше див. Додаток Р та табл. 4.2).

Найбільш показовим для розуміння системи цінностей націй, мови яких зіставляються, є функціонування у мовах значної кількості дієслів, котрі мають семантику вилучення із власності суб'єкта грошей: ПД із такою семантикою становлять переважну більшість серед дієслів із конкретизацією семантики відчужуваного об'єкта володіння (англ. 81,6%, укр. 63,6%), при цьому кількість ПД в англійській мові значно переважає (див. Додаток Р). Крім того, дієслова англійської та української мов мають подальшу конкретизацію семантики ОПС-гроші, і саме в цій групі зафіксовано найбільшу кількість лакун (див. табл. 4.2).

4.3.5. Різниця між дієсловами відчужуваної власності англійської та української мов полягає також у тому, що українські ПД мають дещо більший інвентар СО, напр., «квантитативна» або «кількісно-локативна» сема, які були зафіксовані винятково в українській мові, напр., *повідкушувати* «відкусити все

або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях» [522] (докладніше див., напр., п. 4.1.2.1.7.). Це відбувається за рахунок використання в українській мові префіксів *по-*, *об-*, *над-*, *під-* та ін., саме через які українські ПД набувають додаткові СО. Можна також стверджувати, що розгалужена система номінації об'єктів невідчужуваної та відчужуваної власності в ПД англійської мови переважно зумовлена тісним зв'язком дієслів із твірною основою з відповідною семантикою, напр., *blood* 'кров' → *to bleed* 'пускати кров', *feather* 'перо' → *to feather* 'вищипувати пір'я' тощо (див. п. 4.1.1.1.).

4.3.6. У ПД англійської та української мов простежується певний зв'язок між семантикою об'єкта володіння та стилістичною забарвленістю дієслова. ПД невідчужуваної власності здебільшого не виявляють значної стилістичної варіативності та представлені переважно стилістично нейтральною лексикою. Натомість, більшість ПД відчужуваної власності є стилістично забарвленими і належать переважно до шару розмовної лексики.

4.3.7. Необхідно зазначити, що в ПД англійської та української мов простежується певна кореляція між семантикою об'єкта володіння та дистрибуцією дієслова: чим більш однозначною є конкретизація семантики ОПС, тим із більшою ймовірністю зазначення об'єкта посесивності у мові не буде спостерігатися (див., напр., приклади (98) – (101)).

Висновки до Розділу 4

1. Посесивна мікроситуація складається з трьох компонентів: суб'єкта, об'єкта та посесивного відношення між ними. За семантикою посесивності між суб'єктом та об'єктом володіння досліджувані дієслова англійської та української мов поділяються на: 1) ПД невідчужуваної власності та 2) ПД відчужуваної власності (див. Додаток Е). В англійській мові більшість становлять ПД відчужуваної власності (53,3%), в українській переважають ПД невідчужуваного володіння (54,3%).

2. Аналіз семантики дієслів першого типу дає змогу виділити два підтипи залежно від семантики суб'єкта володіння: 1) СПС-істота (людина / тварина) та

2) СПС-неістота (конкретний предмет, рослина, абстрактна сутність). В обох мовах більш продуктивними виявляються ПД другого типу (англ. 53,4%; укр. 71,3%) (див. Додаток Ж).

2.1. За семантикою об'єкта володіння у підтипі ПД невідчужуваної власності із суб'єктом-істотою виділяються дві групи з ОПС: 1) частина тіла (див. п. 4.1.1.1.) та 2) абстрактна сутність (див. п. 4.1.1.2.); в обох зіставлених мовах кількісно домінують соматичні ПД.

2.1.1. Усі соматичні ПД демонструють розгалужену систему конкретизації семантики об'єкта володіння: у процесі дослідження виявлено 10 ОПС спільних для обох мов: шкіряний покрив, внутрішні органи / тканини, статеві органи, шкіра, кінцівки, око, голова, зуб, кров, хвіст. Винятково в англійській мові зафіксовано дієслова з ОПС-роги та вуха; в українській – з ОПС-плід (див. Додаток И).

2.1.2. Англійські та українські ПД невідчужуваної власності із суб'єктом-істотою та об'єктом-абстрактною сутністю за семантикою ОПС поділяються на об'єкти: 1) внутрішнього характеру (психічний стан, фізичний стан, якість, звичка / навичка, доля) (див. п. 4.1.1.2.1.); 2) суспільного характеру (соціальні змінні, право, ідея / думка) (див. п. 4.1.1.2.2.). Увагу привертає значна різниця між кількістю англійських та українських дієслів з ОПС суспільного характеру – англ. 52 лексеми (59,8%), укр. 15 лексем (27,8%) (див. Додаток К).

2.2. Досліджувані ПД невідчужуваної власності із суб'єктом-неістотою демонструють значну неоднорідність семантики суб'єкта володіння, яким в обох мовах дослідження може бути: 1) конкретний предмет; 2) рослина; 3) абстрактна сутність. Найбільш продуктивними серед них в англійській та українській мовах є дієслова першої групи із СПС-конкретний предмет (англ. 135 ПД, 30,6%; укр. 327 ПД, 59,4%) (див. Додаток Ж), де слід привернути увагу до значної розбіжності між кількісним складом у мовах дослідження.

2.2.1. Серед англійських та українських ПД з об'єктом-конкретний невідчужуваний предмет не виявлено одиниць із конкретизацією семантики ОПС. Натомість, у семантиці ПД цієї групи в обох зіставлених мовах

спостерігається функціонування значної кількості додаткових СО, найбільш продуктивними серед яких є: «розмір», «локалізація», «якість», «форма», «функційне призначення» ОПС або комбінація цих ознак (див. п. 4.1.2.1. та Додаток Л).

2.2.2. Семантика невідчужуваного об'єкта із суб'єктом-рослиною також не демонструє однорідності; за семантикою ОПС аналізовані одиниці поділяються на дві підгрупи: 1) ОПС-складова частина суб'єкта (гілки, листя / бруньки, органи розмноження / плоди); 2) ОПС-верхній шар суб'єкта (кора дерева, зовнішній покрив плода) (див. Додаток М). В англійській мові домінують дієслова першої підгрупи (56 ПД, 68,3%), в українській кількість ПД в обох виділених підгрупах майже ідентична (27 і 28 ПД відповідно).

2.2.3. Найменш продуктивну групу невідчужуваних ПД в обох зіставлюваних мовах становлять дієслова, в яких суб'єктом виступає абстрактна сутність (англ. 19 лексем / 4,3%; укр. 11 лексем / 2%). Ці ПД стратифікуються на дві підгрупи, де об'єкт посесивності – це: 1) складова частина суб'єкта; 2) якісна характеристика суб'єкта (див. Додаток Н).

3. В аналізованих мовах для всіх дієслів другого типу з об'єктом відчужуваної власності у ролі суб'єкта завжди виступає людина; семантика ОПС також не виявляє такої розгалуженості, як у ПД невідчужуваної власності. Свідченням цього є значна кількість ПД англійської та української мов без конкретизації семантики об'єкта посесивності (англ. 354 ПД / 70,1%; укр. 387 ПД / 83,4%) (див. Додаток П). ПД цього типу диференціюються переважно за рахунок каузативного компонента значення та за стилістичною маркованістю.

3.1. Інвентар додаткових семантичних ознак у ПД відчужуваної власності без конкретизації семантики ОПС виявляється дещо обмеженим, зафіксовано три СО: «локалізація», «кількість», «суб'єктивна оцінка». Привертає увагу значна розбіжність у кількості англійських та українських ПД: СО «локалізації» – англ. 82 ПД, укр. 20 ПД; «кількість» – англ. 28 ПД, укр. 58 ПД; «суб'єктивна оцінка» – англ. 5 ПД, укр. 15 ПД (див. Додаток П).

3.2. В обох зіставлюваних мовах ПД відчужуваної власності з конкретизацією семантики об'єкта посесивності становлять меншість (англ. 151 ПД / 29,9%; укр. 77 ПД / 16,6%). Інвентар відчужуваних об'єктів власності в англійській та українській мовах значною мірою збігається: п'ять із семи виділених ОПС є спільними для обох мов (гроші, одяг / взуття, земельна ділянка, їжа / напої, зброя). Винятково в англійській мові функціонує група дієслів з ОПС-тварина, тільки в українській – з ОПС-транспортний засіб (див. Додаток Р).

Серед ПД із конкретизацією семантики об'єкта посесивності найбільш продуктивною групою в обох досліджуваних мовах є дієслова з ОПС-гроші (англ. 123 ПД / 81,6%; укр. 49 ПД / 63,6%). Слід зазначити, що кількість англійських ПД з ОПС-гроші майже втричі перевищує кількість українських із відповідною семантикою. Крім того, англійські та українські дієслова характеризуються ще детальнішою конкретизацією ОПС-гроші, де зафіксована значна кількість лакун. Спільними для обох зіставлюваних мов є ОПС: 1) державні грошові збори; 2) офіційне грошове стягнення як покарання; 3) заборговані гроші. Винятково для англійської мови характерним є функціонування ПД з ОПС: а) орендна плата; б) викуп; в) церковні пожертви; г) рахунок; д) ставка в парі; для української: а) хабар; б) премія (див. табл. 4.2).

ВИСНОВКИ

1. Привативні дієслова поєднують у своїй семантичній структурі семи каузативності, посесивності та заперечення і характеризуються спільною базовою ФТ «X казує Y не мати Z». Семантична інформація, що її експлікує ФТ, репрезентована двома видами: 1) предикатною, яка міститься у каузативному компоненті значення ПД; 2) аргументною, що її декодує посесивний компонент семантики ПД. Емпіричний корпус ПД у зіставлюваних мовах (англ. 947, укр. 1015 лексем) демонструє певний аломорфізм: ПД української характеризуються високою продуктивністю морфологічних моделей, англійські ПД демонструють вищий рівень полісемії.

2. Аналіз каузативного компонента значення ПД дає змогу зробити висновок, що у зіставлюваних мовах каузативна семантика загалом характеризується ізоморфізмом: в обох мовах дослідження виявлено ПД маніпулятивної та директивної каузації, які виявляють подібний інвентар підтипів / груп / підгруп. Семантичні лакуни зафіксовані в межах окремих підгруп у вираженні деяких каузативних значень; найбільша кількість лакун спостерігається в колі інструментальних ПД із конкретизацією семантики інструмента (англ. 21 інструмент, укр. 11 інструментів), що зумовлено походженням англійських дієслів безпосередньо від основ відповідних іменників на позначення інструментів каузації. Інвентар предикатних додаткових СО у зіставлюваних мовах здебільшого збігається; найбільш продуктивними СО є «інтенсивність», «спосіб», «причина», «напрямок», «результативність», «темпоральність»; унікальною для англійської мови є СО «мета» дії.

3. Аргументна інформація також здебільшого демонструє ізоморфізм значень: відношення посесивності може бути невідчужуваним та відчужуваним, суб'єктом володіння є істота (людина, тварина) та неістота (конкретний предмет, рослина, абстрактна сутність). Спостерігається кореляція між відбиттям посесивної інформації окремих привативних значень, семантичні лакуни є поодинокими. В обох зіставлюваних мовах ПД невідчужуваної

власності демонструють найбільш розгалужену систему номінації посесивного суб'єкта та об'єкта, де кількісно домінують ПД із суб'єктом-неістотою (англ. 53,4%, укр. 71,3%), тоді як ПД із суб'єктом-істотою виявляють найбільшу варіативність семантики об'єкта володіння. Аломорфізм зіставляваних мов полягає у тому, що в англійських ПД конкретизація семантики посесивного об'єкта досягається переважно за рахунок тісного словотвірного зв'язку між дієсловом та основою твірного іменника із семантикою частини тіла. Така однозначність вказівки на об'єкт, що вилучається із власності суб'єкта, передбачає, що зазначення ОПС у реченні, зазвичай, не спостерігається. В українській мові кількість таких морфологічних моделей незначна, тому детермінування зазначення вилучуваного об'єкта в реченні є обов'язковим. ПД відчужуваної власності демонструють менш розгалужену систему номінації об'єктів володіння: дієслова зазвичай не конкретизують семантику посесивного об'єкта (англ. 63,9%, укр. 72,8%). З-поміж зафіксованих відчужуваних об'єктів володіння спільними для обох мов є гроші, одяг / взуття, земельна ділянка, їжа / напої, зброя; унікальним для англійської мови є ОПС-тварина, для української – ОПС-транспортний засіб.

Інвентар аргументних СО загалом збігається (спільними для зіставляваних мов є СО «живий» / «неживий», «стать» («чоловіча» / «жіноча»), «локалізація», «розмір», «форма», «якість», «функційне призначення», «матеріал» «квантитативна» СО), але також виявляє й аломорфні ознаки: в українській мові найвищий рівень продуктивності виявляють «квантитативна» та «локативна» СО, що відбувається через регулярне додавання префікса *no-* до основ привативних дієслів; в англійській мові домінування окремих СО не виявлено.

4. Між складниками семантичної структури ПД у зіставляваних мовах існують певні кореляції: якщо в дієсловах активним є каузативний компонент значення, деталізація семантики суб'єкта та / або об'єкта володіння не простежується і, навпаки, деталізація аргументної інформації передбачає низьку активність предикатної семантики.

5. Характерною особливістю ПД української мови є активні дериваційні процеси: досліджувані одиниці регулярно формують ряди однокореневих похідних префіксально-суфіксальних дієслів, утворюючи численні словотвірні гнізда. Для корпусу англійських ПД характерним є функціонування незначної кількості словотвірних гнізд, натомість зафіксовано значну кількість одиниць із післяйменниками, найбільш продуктивними серед яких є *off* та *away*.

6. Простежується певний взаємозв'язок між належністю ПД до певного шару лексики та каузативним компонентом їхнього значення: найбільшу кількість офіційної лексики зафіксовано в підтипі директивних ПД каузації правовою дією; дієслова, які належать до шару розмовної лексики, сконцентровані з-поміж ПД протиправної каузації (маніпулятивної та директивної).

7. Дистрибуція ПД у зіставлюваних мовах виявляє певну подібність: англійські та українські дієслова з деталізацією предикатної або аргументної інформації не потребують конкретизації відповідного компонента значення у мові. Відмінність зіставлюваних мов полягає у тому, що кількість таких дієслів в англійській мові значно більша, що відбувається за рахунок тісного словотвірного зв'язку англійських ПД із твірною основою на позначення способу каузації або посесивного об'єкта.

8. Перспектива подальшого дослідження полягає у діахронічному вивченні ПД, а саме у встановленні корпусу цих дієслів у різні періоди розвитку англійської та української мов, аналізі їхньої семантики та дистрибутивних особливостей. Значним внеском у подальше вивчення категорії привативності як універсальної категорії мови може бути типологічне дослідження ПД із залученням різноструктурних мов (насамперед мов, морфологічна будова яких має яскраво виражений посесивний або каузативний характер), що дозволить виявити спільні та специфічні риси у мовах світу та створити типологію привативності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдулмуталибов Н. Ш. Способы выражения каузации в лезгинском языке: специфика системности / Н. Ш. Абдулмуталибов // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. — 2012. — № 2(1). — С. 47–53.
2. Абросимова Т. Е. Функционально-семантическая категория посессивности во французском языке / Т. Е. Абросимова // Теоретические проблемы функциональной грамматики : Всерос. науч. конф., 26–28 сент. 2001 г. : материалы. — СПб. : Наука, 2001. — С. 226–234.
3. Авдеева О. И. Фразеосемантическая группа «утверждение-отрицание»: структурно-семантический аспект / О. И. Авдеева. — Майкоп : Изд-во ООО «Аякс», 2003. — 126 с.
4. Алиева Н. Ф. Типологические аспекты индонезийской грамматики. Аналитизм и синтетизм. Посессивность. — М. : Фонд «Новое тысячелетие», 1998. — 328 с.
5. Алина Г. М. Каузальные отношения в системе русского и казахского языков : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Г. М. Алина. — Алматы, 1999. — 28 с.
6. Алисова Т. Б. Очерки синтаксиса современного итальянского языка. (Семантическая и грамматическая структура простого предложения) / [2-е изд.] / Т. Б. Алисова. — М. : Либроком, 2009. — 293 с.
7. Алпатов В. М. Об антропоцентричном и системоцентричном подходе к языку / В. М. Алпатов // Вопросы языкознания. — 1993. — № 3. — С. 15–26.
8. Анохина С. П. Бытийные и посессивные предложения в германских языках (структурно-семантический и функционально-прагматический аспект) : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. П. Анохина. — СПб., 1995. — 44 с.
9. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики. (Краткий очерк) / Ю. Д. Апресян. — М. : Просвещение, 1966. — 302 с.

10. Апресян Ю. Д. Каузативы или конверсивы? / Ю. Д. Апресян // Типология. Грамматика. Семантика : [сб. ст. к 65-летию В. С. Храковского / ред. Н. А. Козинцева, А. К. Оглоблин]. — СПб. : Наука, 1998. — С. 273–281.

11. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика : Синонимические средства языка / [2 изд., испр. и доп.] / Ю. Д. Апресян. — М. : Школа «Языки рус. культуры», 1995. — 472 с.

12. Апресян Ю. Д. Синтаксические средства выражения посессивности / Ю. Д. Апресян // Категория притяжательности в славянских и балканских языках : [тез. совещ. / редкол. : В. В. Иванов и др.]. — М. : Наука, 1983. — С. 4–9.

13. Апресян Ю. Д. Типы соответствия семантических и синтаксических актантов / Ю. Д. Апресян // Проблемы типологии и общей лингвистики : [материалы междунар. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения проф. А. А. Холодовича (С.-Петербург, 4–6 сент. 2006 г.)]. — СПб. : «Нестор-История», 2006. — С. 15–27.

14. Апресян Ю. Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола / Ю. Д. Апресян. — М. : Наука, 1967. — 251 с.

15. Аристотель Категории / Аристотель // Сочинения в 4 томах (Философское наследие) / [ред. и автор предисл. З. Н. Микеладзе]. — М. : Мысль, 1978. — Т. 2. — С. 52–90.

16. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы [6-е изд.] / Н. Д. Арутюнова. — М. : УРСС, 2009. — 383 с.

17. Арутюнова Н. Д. Русское предложение. Бытийный тип : (структура и значение) / Н. Д. Арутюнова, Е. Н. Ширяев. — М. : Русский язык, 1983. — 198 с.

18. Архипкина Л. В. Немецкие фразеологические единицы с компонентами-соматизмами в лингвокогнитивном и культурном аспектах : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. В. Архипкина. — М., 2007. — 24 с.

19. Багаева Л. К. Отрицательные конструкции в английском, русском и осетинском языках / Л. К. Багаева. — Владикавказ : Изд-во СОГУ, 1992. — 75 с.

20. Баклагова Ю. В. К вопросу о каузальности и каузативности в системе языка / Ю. В. Баклагова // Вестник Адыгейского государственного университета. — 2008. — Вып. 10(38). — С. 26–30.

21. Баранник О. Ю. Семантико-синтаксична категорія партитивності в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Ю. Баранник. — Дніпропетровськ, 2004. — 19 с.

22. Барахоева Н. М. Аспектуальность и каузатив : (на материале ингушского языка) / Н. М. Барахоева // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. — 2010. — № 2(1). — С. 53–55.

23. Басиров Ш. Р. Типологія дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах : монографія (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. Т. 1) / Ш. Р. Басиров. — Донецк : ДонНУ, 2004. — 333 с.

24. Бахарев А. И. Категория отрицания в русском языке : (Способы выражения и пути развития) / А. И. Бахарев. — Уфа : Фан, 1990. — Ч. 1. — 83 с.

25. Бахарев А. И. Отрицание в логике и грамматике / А. И. Бахарев. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1980. — 77 с.

26. Бахарев А. И. Отрицание и способы его выражения в русском языке XV – XVII вв. / А. И. Бахарев // Вопросы языкознания. — 1981. — № 2. — С. 99–109.

27. Бахарев А. И. Отрицание и средства его выражения в русском языке : учебно-методическое пособие для учителей и студентов филологических факультетов / А. И. Бахарев. — Балашов : Изд-во БГПИ, 2000. — 84 с.

28. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підруч. для студ. філ. фак. вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. — К. : Либідь, 1993. — 336 с.

29. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист [общ. ред., вступит. ст. и коммент. Ю. С. Степанова, пер. с фр. Ю. Н. Караулова и др.]. — М. : УРСС, 2002. — 448 с.

30. Бережан Л. В. Категорія спонукальності в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Бережан. — Івано-Франківськ, 1997. — 16 с.

31. Болдырев Н. Н. Категориальное значение глагола. Системный и функциональный аспекты / [2-е изд.] / Н. Н. Болдырев. — М. : УРСС, 2009. — 171 с.

32. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория / В. Н. Бондаренко. — М. : Наука, 1983. — 212 с.

33. Бондарко А. В. Посессивность / А. В. Бондарко // Теория функциональной грамматикиграмматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / [редкол. : А. В. Бондарко (отв. ред.) и др.]. — СПб. : Наука, 1996. — С. 99–137.

34. Бондарко А. В. Русский глагол : пособие для студентов и учителей / А. В. Бондарко, Л. Л. Буланин. — Л. : Просвещение, 1967. — 192 с.

35. Бородкин В. В. Проблемы отрицания и развитие / В. В. Бородкин. — М. : Наука, 1991. — 180 с.

36. Булыгина Т. В. К построению типологии предикатов в русском языке / Т. В. Булыгина // Семантические типы предикатов / [отв. ред. О. Н. Селиверстова]. — М. : Наука, 1982. — С. 7–85.

37. Булыгина Т. В. Типология посессивных конструкций в современных балтийских языках / Т. В. Булыгина, В. Э. Сталтмане // Baltu valodas senāk un tagad. — Rīga : Zinātne, 1985. — С. 209–216.

38. Быкова Г. В. Лакунарность как категория лексической системологии / Г. В. Быкова. — Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2003. — 276 с.

39. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа / [пер. с нем., вступ. ст. и коммент. д. филол. н., проф. О. А. Радченко / изд. 3-е] / Й. Л. Вайсгербер. — М. : УРСС ЛИБРОКОМ, 2009. — 229 с.

40. Вайсс Д. Евразийский облик посессора в современном русском языке / Д. Вайсс // Типологические обоснования в грамматике : К 70-летию профессора В. С. Храковского : [сб. ст. / редкол. : А. П. Володин и др.]. — М. : Знак, 2004. — С. 99–118.

41. Веливченко В. Ф. Языковые средства реализации каузативно-следственных отношений в тексте (на материале современного английского языка) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. Ф. Веливченко. — К., 1990. — 17 с.

42. Волосян И. А. Глаголы соединения и их функционирование в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. А. Волосян. — Иркутск, 1993. — 16 с.

43. Волоцкая З. М. К вопросу о прагматическом аспекте категории посессивности (ее роль в организации текста загадки) / З. М. Волоцкая // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности / [Отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 230–240.

44. Вольф Е. М. Некоторые особенности местоименных посессивных конструкций (иберо-романские языки) / Е. М. Вольф // Категории бытия и обладания в языке / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. — М. : Наука, 1977. — С. 144–193.

45. Воронина И. М. Логические различия в посессивном значении / И. М. Воронина // Актуальные вопросы структурной и прикладной лингвистики : [сб. ст. / (Публикации отд-ния структур. и прикл. лингвистики)]. — М. : МГУ, 1980. — Вып. 9. — С. 29–40.

46. Воронова С. К. Семантика и синтаксис конструкций с глаголами каузации мнения в современном английском языке : автореф. дис. на соискание

уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. К. Воронова. — СПб, 1991. — 16 с.

47. Врабель Т. Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Томаш Томашович Врабель. — Донецьк, 2005. — 241 с.

48. Гаврилова В. И. Квазипассивная конструкция и система залоговых противопоставлений русского глагола / В. И. Гаврилова // Вопросы кибернетики. Язык логики и логика языка : [сб. ст. к 60-летию проф. В. А. Успенского / под. ред. В. В. Иванова]. — М. : Науч. совет по компл. пробл. «Кибернетика» АН СССР, 1990. — С. 26–40.

49. Гайсина Р. М. Лексико-семантическое поле глаголов отношения в современном русском языке / Р. М. Гайсина. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1981. — 196 с.

50. Гак В. Г. О контрастивной лингвистике / В. Г. Гак // Новое в зарубежной лингвистике : [сб. ст. / сост. В. П. Нерознак; Общ. ред., вступ. ст. В. Г. Гака]. — Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. — М. : Прогресс, 1989. — С. 5–17.

51. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка : учеб. для студентов вузов / В. Г. Гак. — М. : Добросвет, 2000. — 831 с.

52. Гамкрелидзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы : реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и прокультуры. Ч. I-II / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. — Тбилиси : Изд-во Тбилисск. ун-та, 1984. — 1332 с.

53. Гастилене Н. А. Экспрессивные средства выражения утверждения и отрицания в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. А. Гастилене. — М., 1972. — 20 с.

54. Генюшене Э. Ш. К типологии декаузативности / Э. Ш. Генюшене // Всесоюзная конференция по лингвистической типологии : [тез. докл. (Москва, 1990)]. — М. : Акад. наук. СССР, 1990. — С. 36–37.

55. Глущук Г. Каузальність і каузативність – якісні різновиди каузації / Г. Глущук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». — 2009. — Вип. IX. — С. 209–212.

56. Глущук-Олея Г. Лексичні способи вираження каузативності в іспанській мові (лексичні та комбінаторні розрізнення) / Г. Глущук-Олея // Наукові записки. Серія : філологічні науки (мовознавство) : [у 4 ч. / ред. кол. : В. Ожоган (відповід. ред.) та ін.]. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. — Вип. 89(3). — С. 123–127.

57. Глущук-Олея Г. І. Способи вираження каузативності в сучасній іспанській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / Г. І. Глущук-Олея . — Київ, 2011. — 20 с.

58. Головачева А. В. К вопросу о притяжательном аспекте категории посессивности / А. В. Головачева // Категория притяжательности в славянских и балканских языках : [тез. совещ. / редкол. : В. В. Иванов и др.]. — М. : Наука, 1983. — С. 19–26.

59. Головачева А. В. К вопросу о соотношении категорий неотчуждаемости и определенности / А. В. Головачева // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности : [сб. ст. / отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 192–201.

60. Головачева А. В. К проблеме референции имени объекта обладания в тексте (на материале польских, чешских и русских художественных текстов) / А. В. Головачева // Исследования по структуре текста : [сб. ст. / отв. ред. Т. В. Цивьян]. — М. : Наука, 1987. — С. 182–192.

61. Головачева А. В. Категория посессивности в плане содержания / А. В. Головачева // Категория посессивности в славянских и балканских языках / [отв. ред. В. В. Иванов]. — М. : Наука, 1989. — С. 44–111.

62. Головачева А. В. Проблемы моделирования конструкций с именами частей тела (на материале западнославянских и русских языков) / А. В. Головачева // Советское славяноведение. — 1987. — № 5. — С. 59–72.

63. Головачева А. В. Семантико-синтаксические посессивные структуры в западнославянских и русском языках / А. В. Головачева // Этюды по типологии грамматических категорий в славянских и балканских языках / [отв. ред. В. В. Иванов, Т. Н. Молошная]. — М. : Индрик, 1995. — С. 173–245.

64. Головачева А. В. Семантические функции падежа в посессивных структурах / А. В. Головачева // Проблемы сопоставительной грамматики славянских языков : [материалы конференции (3–5 окт. 1989 г.) / ред. Л. Н. Смирнов]. — М. : АН СССР. Ин-т славяноведения и балканистики, 1990. — С. 155–167.

65. Головачева А. В. Типология семантико-синтаксических структур, выражающих посессивность / А. В. Головачева // Типологическое и сопоставительное изучение славянских и балканских языков : [тез. докл. и сообщ. межреспубл. конф. (окт. 1992 г.) / ред. Т. Н. Молошная]. — М. : Ин-т славяноведения и балканистики РАН, 1992. — С. 8–9.

66. Головченко Н. Ю. Лексико-реляционное отрицание в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. Ю. Головченко. — Киев, 1991. — 18 с.

67. Гомон Н. В. Відтворення іспанських речень каузативної семантики в українських перекладах / Н. В. Гомон // Вісник Запорізького національного університету. — 2010. — № 1. — С. 159–166.

68. Горбунова О. В. Сопоставительный анализ имен партитивного значения в английском и русском языках : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки», 10.02.19 «Теория языка» / О. В. Горбунова. — Л., 1984. — 17 с.

69. Гордон Е. Я. Каузативные глаголы в современном русском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е. Я. Гордон. — М., 1981. — 23 с.

70. Городецкая И. Е. Фразеологизмы-соматизмы в русском и французском языках : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец.

10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. Е. Городецкая. — Пятигорск, 2007. — 28 с.

71. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. вищих навч. закладів / В. О. Горпинич. — К. : Академія, 2004. — 336 с.

72. Гращенков П. В. Типология посессивных конструкций / П. В. Гращенков // Вопросы языкознания. — 2007. — № 3. — С. 25–54.

73. Грозданова Л. А. Отрицание в английския, българския и малтийския език – общи правила и типологични различия / Л. А. Грозданова // Съпоставително езикознание. — 1991. — № 2. — С. 5–9.

74. Гуйванюк Н. В. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ : (На матеріалі авторизованих конструкцій сучасної української мови) / Н. В. Гуйванюк, А. М. Агафонова. — Чернівці : Рута, 2001. — 56 с.

75. Гуйванюк Н. В. Засоби вираження присвійності в українській мові / Н. В. Гуйванюк. — Чернівці : Чернів. держ. ун-т, 1975. — 20 с.

76. Данильчук І. Г. Функціонально-семантичне поле посесивності в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Г. Данильчук. — Одеса, 1995. — 17 с.

77. Дементьева Т. Г. Эволюция семантики группы глаголов со значением посессивности во французском языке (XVI – XX в.в.): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / Т. Г. Дементьева . — Минск, 1984. — 21 с.

78. Демина Е. И. Из болгарского исторического синтаксиса. Способы выражения посессивных отношений: действующее лицо – объект обладания в языке новоболгарских дамаскинов XVII в. / Е. И. Демина // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности / [отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 208–219.

79. Десницкая А. В. Каузативные глаголы / А. В. Десницкая // Ученые записки ЛГУ. Серия филологические науки. — 1941. — Вып. 5. — С. 138–165.

80. Дієслово в лексикографічній системі / О. Г. Рабулець, Н. М. Сухарина, В. А. Широков, К. М. Якименко. — К. : Довіра, 2004. — 260 с.

81. Длугош А. М. Английский аналитический каузатив со служебным глаголом get : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. М. Длугош. — К., 1980. — 24 с.

82. Долинина И. Б. Конструкции с «посессивным актантами» / И. Б. Долинина // Теория функциональной грамматикиграмматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / [редкол. : А. В. Бондарко (отв. ред.) и др.]. — СПб. : Наука, 1996. — С. 127–137.

83. Долинина И. Б. Типология пассивных конструкций. Диатезы и залого / И. Б. Долинина. — Л. : Наука, 1974. — 383 с.

84. Дубовик Л. І. Логіко-граматичні аспекти категорії причини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Людмила Іванівна Дубовик. — Горлівка, 2005. — 216 с.

85. Дюндик Л. Г. Типы каузативных предикатов в современном английском языке / Л. Г. Дюндик // Семантическая интерпретация простого предложения : межвуз. [сб. науч. тр. / отв. ред. Л. М. Ковалева]. — Иркутск : ИГПИ, 1983. — С. 3–11.

86. Жаботинська С. А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / С. А. Жаботинська // Мова. Людина. Світ : до 70-річчя проф. М. Кочергана : [зб. наук. пр. / редкол. : О. О. Тараненко (відп. ред.) та ін.]. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. — С. 178–192.

87. Желеско П. С. Исследование отрицания в практической и познавательной деятельности / П. С. Желеско, М. С. Роговин / [отв. ред. В. А. Лекторский]. — Кишинев : Штиинца, 1985. — 135 с.

88. Жлуктенко Ю. О. Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов / Ю. О. Жлуктенко. — К. : Наук. думка, 1981. — 352 с.

89. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови : підруч. для фак. мови і літ. педаг. ін-тів / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. — К. : Вища школа, 1965. — Ч. 1. — 423 с.

90. Жуйкова М. В. Типологія власне-видових дієслівних опозицій у сучасній українській мові : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. В. Жуйкова. — Л., 1997. — 16 с.

91. Журина М. А. Именные possessивные конструкции в меланезийских языках / М. А. Журина // О языках, фольклоре и литературе Океании : [сб. ст. / отв. ред. А. С. Петриковская]. — М. : Наука, 1978. — С. 16–38.

92. Журина М. А. Именные possessивные конструкции и проблема неотторжимой принадлежности / М. А. Журина // Категории бытия и обладания в языке / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. — М. : Наука, 1977. — С. 194–258.

93. Журина М. А. К исследованию притяжательных отношений / М. А. Журина // Аспекты лингвистического анализа. (На материале языков различных систем) : [сб. ст. / отв. ред. Э. А. Макаев]. — М. : АН СССР, 1974. — С. 246–254.

94. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Частина 1 / А. П. Загнітко. — Горлівка : ГДПШМ, 2004. — 288 с.

95. Загнітко А. П. Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови (проблеми теорії) : навч. посібник / А. П. Загнітко. — К. : ІСДО, 1993. — 343 с.

96. Залужна О. О. Базові семантичні типи привативних дієслів в англійській та українській мовах / О. О. Залужна // Компаративістика і типологія у сучасній лінгвістичній науці : досягнення і проблеми : VI Міжнародний лінгвістичний семінар, 6–9 чер. 2007 р. : матеріали. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — С. 33–37.

97. Залужна О. О. Інструментальні привативні посесивні дієслова в англійській та українській мовах / О. О. Залужна // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур :

V Міжвузівська конф. молодих учених, 29–31 січ. 2007 р. : матеріали. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — С. 75–76.

98. Залужна О. О. Об'єкт відчужуваної власності в конструкціях із привативними дієсловами (на матеріалі англійської та української мов) / О. О. Залужна // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : [у 4 ч. / ред. кол. : В. Ожоган (відповід. ред.) та ін.]. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. — Вип. 81(2). — С. 84–91.

99. Залужна О. О. Основні типи каузативних посесивних негативних дієслів (на матеріалі англійської та української мов) / О. О. Залужна // Наукова конференція професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Донецького національного університету, 6 квіт. –14 трав. 2009 р. : матеріали. — Донецьк : Цифрова типографія, 2009. — Т. 2. — С. 46.

100. Залужна О. О. Привативні дієслова з інструментальною семою в англійській та українській мовах / О. О. Залужна // Актуальні проблеми іноземної філології : Лінгвістика та літературознавство : [міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Заграва]. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — Вип. III. — С. 260–270.

101. Залужна О. О. Привативні дієслова маніпулятивної та директивної каузації в англійській та українській мовах / О. О. Залужна // Сучасні дослідження мови та літератури : Українсько-російська школа-конф. молодих учених, 26–29 бер. 2014 р. : матеріали. — Донецьк : ДонНУ, 2014. — С. 98–101.

102. Залужна О. О. Привативні дієслова способу дії в англійській та українській мовах / О. О. Залужна // Наукова конференція професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Донецького національного університету, 18–20 квіт. 2007 р. : матеріали. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — С. 14–16.

103. Залужна О. О. Семантика абстрактного об'єкта каузативних посесивних дієслів зі значенням заперечення (на матеріалі англійської та української мов) / О. О. Залужна // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : VII Міжвузівська конф.

молодих учених, 27–28 січ. 2009 р. : матеріали. — Донецьк : ДонНУ, 2009. — Т. 1. — С. 86–89.

104. Залужна О. О. Семантика інструмента в привативних дієсловах в англійській та українській мовах / О. О. Залужна // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : VI Міжвузівська конф. молодих учених, 28–29 січ. 2008 р. : матеріали. — Донецьк : ДонНУ, 2008. — Т. 1. — С. 86–89.

105. Залужна О. О. Семантика каузатора в конструкціях з привативними дієсловами (на матеріалі англійської та української мов) / О. О. Залужна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. пр. / ред. кол. : В. Олексенко та ін.]. — Херсон : ХДУ, 2013. — Вип. XX. — С. 23–28.

106. Залужна О. О. Семантика компонентів посесивної ситуації в каузативних посесивних заперечних дієсловах з абстрактним об'єктом власності (на матеріалі англійської та української мов) / О. О. Залужна // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / [ред. рада : І. Я. Коцан та ін.]. — Луцьк : ВНУ, 2009. — № 5. — С. 177–181.

107. Залужна О. О. Соматичні привативні дієслова (на матеріалі англійської та української мов) / О. О. Залужна // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [наук. журнал / голов. ред. В. Д. Каліущенко]. — Донецьк : ДонНУ, 2013. — Т. 10. — №2(29). — С. 43–56.

108. Залужна О. О. Спосіб дії в привативних дієсловах з відчужуванням об'єктом власності в англійській та українській мовах / О. О. Залужна // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [наук. журнал / ред. кол. : В. Д. Каліущенко (голов. ред.) та ін.]. — Донецьк : ДонНУ, 2008. — Т. 5. — № 3(15). — С. 50–61.

109. Залужная О. А. Привативные глаголы в английском и украинском языках. Часть 1. Каузативная семантика / О. А. Залужная // *Acta Linguistica*. — Sofia : Eurasia Academic Publishers, 2013. — Vol. 7. — №. 2. — С. 28–40.

110. Заметалина М. Н. Бытийность в функционально-семантическом пространстве русского языка (диахрония и синхрония) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / М. Н. Заметалина. — Волгоград, 2002. — 36 с.

111. Затуловская С. М. Отрицательные префиксы в английском языке (опыт диахронно-синхронного исследования) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. М. Затуловская. — М., 1978. — 16 с.

112. Зеленков А. И. Принципы отрицания в философии и науке / А. И. Зеленков. — Минск : Изд-во БГУ, 1981. — 176 с.

113. Земскова Е. В. О способах выражения каузальных отношений / Е. В. Земскова // *Вопросы романо-германского языкознания : межвуз. сб. науч. тр.* — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1999. — Вып. 13. — С. 55–57.

114. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / [2-е изд., испр.] / Г. А. Золотова. — М. : УРСС, 2005. — 351 с.

115. Зубрицький Л. Типи каузації та форми її вираження на прикладі німецької та української мов / Л. Зубрицький // *Вісник Львівського університету. Серія : 88. Іноземні мови.* — 2003. — № 11. — С. 137–144.

116. Иванов Вяч. Вс. Синхронная и диахроническая типология посессивности / Вяч. Вс. Иванов // *Категория посессивности в славянских и балканских языках* / [отв. ред. В. В. Иванов]. — М. : Наука, 1989. — С. 5–43.

117. Иванов Вяч. Вс. Типология лишительности (каритивности) / Вяч. Вс. Иванов // *Этюды по типологии грамматических категорий в славянских и балканских языках* / [отв. ред. В. В. Иванов, Т. Н. Молошная]. — М. : Индрик, 1995. — С. 5–59.

118. Иванов Вяч. Вс. Типология посессивного спряжения и посессивного типа конструкций / Вяч. Вс. Иванов // *Славянское и балканское языкознание.*

Проблемы диалектологии. Категория посессивности / [отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 132–142.

119. Иванова Т. А. О содержании категории притяжательности / Т. А. Иванова // Вестник Ленинградского университета. Научно-теоретический журнал. История. Язык. Литература. — 1975. — № 2. — С. 171–174.

120. Ильиш Б. А. Современный английский язык : [учеб. пособие по теорет. курсу для высш. учеб. заведений / изд. 2-е, испр. и доп.] / Б. А. Ильиш. — М. : Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1948. — 326 с.

121. Івченко М. П. Сучасна українська літературна мова / М. П. Івченко. — К. : КГУ, 1962. — 592 с.

122. Ісакова Є. П. Ергономічні показники категорії негативності / Є. П. Ісакова // Наукова спадщина професора Ю. О. Жлуктенка та сучасне мовознавство : зб. наук. пр. до 85-річчя доктора філол. наук проф. Ю. О. Жлуктенка. — К. : Логос, 2000. — С. 111–116.

123. Казакова О. А. Проблема моделирования языкового отражения значения посессивности / О. А. Казакова // Вестник МГЛУ. Серия 1. Филология. — 2007. — № 1(26). — С. 7–14.

124. Казимянец Е. Г. Способы выражения отрицания в современном русском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е. Г. Казимянец. — М., 1987. — 17 с.

125. Калиущенко В. Д. Типология локативных, посессивных и атрибутивных отсубстантивных глаголов / В. Д. Калиущенко // Вопросы языкознания. — 1987. — № 1. — С. 93–105.

126. Калиущенко В. Д. Типология отыменных глаголов / В. Д. Калиущенко. — Донецк : Донеччина, 1994. — 422 с.

127. Каліущенко В. Д. Відіменні дієслова в німецькій та українській мовах / В. Д. Каліущенко // Вісник Сумського державного університету. — Суми : СумДУ, 2003. — Вип. 4. — С. 79–82.

128. Камова И. М. Типология посессивного значения : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.21 «Прикладная и математическая лингвистика» / И. М. Камова. — М., 1980. — 27 с.

129. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / [отв. ред. Д. Н. Шмелев] / Ю. Н. Караулов. — М. : Наука, 1987. — 261 с.

130. Кардаш Л. В. Мовні засоби вираження заперечення і протиставлення в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Кардаш. — К., 2009. — 20 с.

131. Карловская А. К. Русские каузативы движения и перемещения (Смысловой анализ) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. К. Карловска. — М., 1990. — 21 с.

132. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник / Ю. О. Карпенко. — К. : Академія, 2006. — 334 с.

133. Касевич В. Б. Арабские глагольные породы и системные связи семантики каузатива / В. Б. Касевич // Африка: общества, культуры, языки : [материалы выездной сессии Научного совета (С.-Петербург, 5–7 мая 1997) / отв. ред. И. В. Следзевский]. — М. : РАН, 1997. — С. 208–232.

134. Касевич В. Б. Общие вопросы семантики конструкций с предикатными актантами / В. Б. Касевич, А. А. Холодович // Семантика и синтаксис конструкций с предикатными актантами : материалы всесоюзн. конф. «Типол. методы в синтаксисе разносистем. яз.» (14–16 апр. 1981 г.). — Л. : Наука, 1981. — С. 7–23.

135. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфология / В. Б. Касевич. — М. : Наука, 1988. — 309 с.

136. Касевич В. Б. Тибето-бирманский каузатив и принцип иконичности / В. Б. Касевич // Китайское языкознание: Изолирующие языки : [материалы XI международной конференции (Москва, 25–26 июня 2002 г.) / редкол. : Н. В. Солнцев (отв. ред.) и др.]. — М. : Ин-т языкознания РАН, 2002. — С. 75–79.

137. Кацнельсон С. Д. К истории партитивного определения / С. Д. Кацнельсон // Ученые записки ЛГУ. Серия филологические науки. — 1941. — Вып. 5. — С. 5–49.

138. Кацнельсон С. Д. Категории / С. Д. Кацнельсон // С. Д. Кацнельсон Категории языка и мышления : Из научного наследия. — М. : Языки славянской культуры, 2001. — С. 399–404.

139. Кацнельсон С. Д. Общее и типологическое языкознание / [отв. ред. А. В. Десницкая] / С. Д. Кацнельсон. — Л. : Наука, 1986. — 298 с.

140. Кацнельсон С. Д. Субъект, объект и т.д. / С. Д. Кацнельсон // С. Д. Кацнельсон Категории языка и мышления : Из научного наследия. — М. : Языки славянской культуры, 2001. — С. 395–397.

141. Кибрик А. Е. Внешний посессор в русском языке / А. Е. Кибрик // А. Е. Кибрик Константы и переменные языка. — СПб : Алетейя, 2003. — С. 307–319.

142. Кибрик А. Е. Внешний посессор как результат расщепления валентностей / А. Е. Кибрик // Слово в тексте и словаре : [сб. ст. к 70-летию Ю. Д. Апресяна / сост. И. М. Богуславский; отв. ред. Л. Л. Йомдин, Л. П. Крысин]. — М. : Языки русск. культуры, 2000. — С. 429–441.

143. Кибрик А. Е. Русский синтаксис в свете когнитивной сферы «посессивности» // А. Е. Кибрик / Русский язык: исторические судьбы и современность. Международный конгресс : труды и материалы Междунар. конгр. исследователей рус. яз. (Москва, 13–16 марта 2001 г.). — М., 2001. — С. 45–46.

144. Кильдибекова Т. А. Функционально-семантическая категория каузативности в русском языке / Т. А. Кильдибекова // Исследования по семантике. Семантика слова и словосочетания : [межвуз. науч. сб. / редкол. : Л. М. Васильев (отв. ред.) и др.]. — Уфа : БГУ, 1984. — С. 8–19.

145. Киселева С. В. Предикаты партитивной семантики со значением становления и исчезновения партитивных отношений в современном

английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. В. Киселева. — СПб., 2007. — 46 с.

146. Кислякова Л. И. Высказывания со скрытым отрицанием в современном немецком языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Людмила Ивановна Кислякова. — Калинин, 1981. — 236 с.

147. Клименко О. В. Типы неопределенного субъекта-деятеля в английском и украинском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.17 / Клименко Ольга Викторовна. — Донецк, 2003. — 213 с.

148. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : учеб. для студентов фак. филол. профиля / И. М. Кобозева. — М. : Эдиториал УРСС, 2004. — 252 с.

149. Ковальская Л. Г. Предикаты каузации бытия и признака в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. Г. Ковальская. — Пятигорск, 1985. — 16 с.

150. Колечко М. Д. Посессивні конструкції в українській та російській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова», 10.02.02 «Російська мова» / М. Д. Колечко. — Київ, 1995. — 21 с.

151. Комаров А. П. О лингвистическом статусе каузальной связи: (К вопросу о системности средств выражения причинно-следственных отношений в современном немецком языке) / А. П. Комаров. — Алма-Ата : Алма-Атинск. пед. ин-т иностр. яз., 1970. — 224 с.

152. Комлякова С. Н. Семантика и функционирование английских глаголов со значением посессивности : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. Н. Комлякова. — Минск, 1988. — 22 с.

153. Кононова Д. В. Вираження каузації в комунікативних ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Д. В. Кононова. — Київ, 2010. — 19 с.

154. Константинова О. О. Статичні посесивні дієслова зі значенням заперечення в німецькій та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Олена Олександрівна Константинова. — Донецьк, 2006. — 218 с.

155. Корди Е. Е. Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке / Е. Е. Корди. — М. : УРСС, 2004. — 168 с.

156. Королькова О. В. Отрицание в системе грамматических морфологических оппозиций английского глагола : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. В. Королькова. — М., 1989. — 24 с.

157. Коссек Н. В. Сильное и слабое отрицание в русском языке / Н. В. Коссек, В. Н. Костюк // Проблемы структурной лингвистики. — М. : Наука, 1982. — С. 50–76.

158. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : [підруч. для студ. філол. спец. вищих навч. закладів / 2-ге вид.] / М. П. Кочерган. — К. : Академія, 2005. — 368 с.

159. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студ. філол. спец. вузів / М. П. Кочерган. — К. : Академія, 1999. — 288 с.

160. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство в колі суміжних наук / М. П. Кочерган // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. — К. : Видавничий центр КНЛУ, 2004. — Т. 7. — № 2. — С. 23–35.

161. Крайчинська Г. Розвиток фразеологічної науки у Польщі / Г. Крайчинська // Проблеми слов'язнавства. — 2005. — Вип. 55. — С. 164–180.

162. Кривоносов А. Т. Языковые средства выражения логического отрицания / А. Т. Кривоносов // Филологические науки. — 1995. — № 1. — С. 60–67.

163. Кришталюк Г. А. Заперечення в сучасному американському газетному дискурсі : функціональний та лінгвокогнітивний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Ганна Анатоліївна Кришталюк — Київ, 2008. — 256 с.

164. Кузнецова М. В. Каузативность как одна из центральных категорий глагола / М. В. Кузнецова // Вопросы глагольной семантики : [сб. науч. тр. / ред. Е. Н. Сидоренко]. — Симферополь : СГУ, 1993. — С. 47–52.

165. Кусова М. Л. Место отрицательных предложений в деривационной парадигме предложения / М. Л. Кусова // Функциональная семантика слова : [сб. науч. тр. / редкол. А. П. Чудинов (отв. ред.) и др.]. — Свердловск : СГПИ, 1992. — С. 66–73.

166. Кучман І. М. Лінгвістичний і лінгвальний статус категорії каузативності / І. М. Кучман // Філологічні трактати. — 2012. — Т. 4(№ 4). — С. 46–55.

167. Куш О. П. Категорія ствердження і заперечення в українській мові (на матеріалі синтаксично нечленованих речень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. П. Куш. — Дніпропетровськ, 2002. — 16 с.

168. Лазарева Э. А. Морфосемантические связи существительных лексико-семантической группы «орудия, предназначенные для воздействия на объект» с глаголами / Э. А. Лазарева // Семантические классы русских глаголов : [межвуз. сб. науч. тр. / редкол. Э. В. Кузнецова (отв. ред.) и др.]. — Свердловск : УГУ, 1982. — С. 90–96.

169. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / [пер. с англ. яз. под ред. и с предисл. В. А. Звегинцева] / Дж. Лайонз. — М. : Прогресс, 1978. — 543 с.

170. Ларіна Т. А. Засоби вираження та механізм функціонування імпліцитного заперечення у сучасній французькій мові : автореф. на здобуття наук. ступеня дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / Т. А. Ларіна. — К., 1996. — 27 с.

171. Левина Л. М. Неграмматические способы отрицания : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. М. Левина. — Нижний Новгород, 1994. — 13 с.

172. Левина Н. Н. Эволюция категории «обладание» в русском и французском языках : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Н. Н. Левина. — Пятигорск, 2007. — 14 с.

173. Левицкий Ю. А. Основы теории синтаксиса : учеб. пособие по спецкурсу / Ю. А. Левицкий. — М. : УРСС, 2002. — 236 с.

174. Лекант П. А. К вопросу о синтаксическом субъекте / П. А. Лекант // Вопросы филологии : сб. ст. — М. : МГПИ, 1969. — С. 197–204.

175. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / М. В. Леонова. — К. : Вища школа, 1983. — 264 с.

176. Леонтьева С. Ф. К системе словопроизводства в современном английском языке (на материале отрицательных аффиксов) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. Ф. Леонтьева. — М., 1967. — 16 с.

177. Леута О. І. Семантико-синтаксичні параметри українського дієслова : монографія / О. І. Леута. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. — 404 с.

178. Липеровский В. П. Посессивные конструкции в индоарийских языках (хинди, урду, панджаби, бенгальский) / В. П. Липеровский. — М. : ИВ РАН, 2002. — 163 с.

179. Лонська Л. І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. І. Лонська. — К., 2001. — 19 с.

180. Лухт Л. И. Категории бытия и обладания (французско-румынские параллели) / Л. И. Лухт // Категории бытия и обладания в языке / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. — М. : Наука, 1977. — С. 125–143.

181. Ляховицкая Л. М. Структура и семантика имен существительных с отрицанием (на материале украинского и других славянских языков) : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л. М. Ляховицкая. — К., 1976. — 24 с.

182. Мішеніна Т. М. Структурно-семантичні особливості синтаксичних конструкцій посесивності в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Мішеніна. — К., 2005. — 20 с.

183. Максапетян А. Г. Каузация : (Лингвист. и экстралингвист. аспекты) / А. Г. Максапетян. — Ереван : ЕГУ, 1990. — 338 с.

184. Малина А. В. Отрицание в древних германских языках : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. В. Малина. — Харьков, 1998. — 18 с.

185. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. — К. : Знання, 2004. — 326 с.

186. Маркарова Т. С. Конструкции с предикатами, выражающими отношение «часть-целое» в современном русском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Т. С. Маркарова. — М., 1996. — 21 с.

187. Маскулюнас Б. К вопросу о развитии выражения посесивности в литовском языке / Б. Маскулюнас // Системное и асистемное в языке и речи : материалы Международной науч. конф. (Иркутск, 10–13 сент. 2007 г.) — Иркутск : Иркутск. гос. ун-т, 2007. — С. 53–57.

188. Маслов Ю. С. Введение в языкознание : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальности «Филология» / [4-е изд.] / Ю. С. Маслов. — М. : Высш. шк., 2005. — 300 с.

189. Материнська О. В. Меронімічні відношення в лексичній системі німецької та англійської мов : Монографія (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 8) / О. В. Материнська. — Донецьк : Донбас, 2012. — 360 с.

190. Материнська О. В. Семантика найменувань частин тіла в англійській, німецькій, українській та російській мовах : дис... канд. філол. наук : 10.02.17 / Олена Валеріївна Материнська. — Донецьк, 2005. — 205 с.

191. Мельник Л. А. Функционирование каузативных конструкций (на материале русского и украинского языков) / Л. А. Мельник. — Ровно : Ровен. гос. пед. ин-т, 1995. — 12 с.

192. Мельчук И. Еще раз к вопросу об эргативной конструкции / И. Мельчук // Вопросы языкознания. — 1991. — № 4. — С. 46–88.

193. Мельчук И. А. Курс общей морфологии [в 4 т.] / И. А. Мельчук. — Москва, Вена : Языки русской культуры, Венский славистический альманах, 1998. — Т. 2. — 544 с.

194. Мещанинов И. И. Общее языкознание. К проблеме стадильности в развитии слова и предложения : учебное пособие для лит. фак-тов пед. ин-тов и филол. фак-тов ун-тов / И. И. Мещанинов. — Л. : Учпедгиз, 1940. — 259 с.

195. Мелекесцева Н. В. Предикати посесивної наявності / відсутності в сучасній українській мові / Н. В. Мелекесцева // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». — 2012. — Т. 25(64) — № 1(1). — С. 116–120.

196. Милешин Ю. Н. Собственно инструментальная синтаксема в структуре предложений современного английского языка / Ю. Н. Милешин // Проблемы грамматического строя языка : [сб. ст. / отв. ред. С. Д. Кацнельсон]. — М. : Изд-во Акад наук СССР, 1978. — С. 57–65.

197. Милованова М. В. Категория посесивности в русском и немецком языках в лингвокультурологическом освещении / М. В. Милованова. — Волгоград : Волгоградское науч. изд-во, 2007. — 406 с.

198. Митилино М. С. Способы выражения отрицания в современном французском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / М. С. Митилино. — К., 1954. — 14 с.

199. Моисеев А. И. Что значит «у него нет книги» и «у него есть книга» (семантические компоненты и пресуппозиции) / А. И. Моисеев // Исследования по семантике. Семантические классы языковых единиц : межвуз. [науч. сб. / редкол. : Л. М. Васильев (отв. ред.) и др.]. — Уфа : БГУ, 1980. — С. 60–72.

200. Мокра О. М. Заперечення у сучасній французькій мові: структурно-семантичні та функціональні параметри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Ольга Миколаївна Мокра. — Л., 2006. — 190 с.

201. Молошная Т. Н. План выражения категории посессивности / Т. Н. Молошная, Т. М. Николаева // Категория посессивности в славянских и балканских языках / [отв. ред. В. В. Иванов]. — М. : Наука, 1989. — С. 112–215.

202. Молошная Т. Н. Посессивные синтаксические конструкции в сербско-хорватском языке / Т. Н. Молошная // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности / [отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 179–188.

203. Молошная Т. Н. Сложные и производные слова с посессивным значением в болгарском и сербохорватском языках / Т. Н. Молошная // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности / [отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 189–191.

204. Моргунова О. О. Каузативні посесивні дієслова в англійській і українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Ольга Олександрівна Моргунова. — Донецьк, 2013. — 248 с.

205. Моркунас Г. О степени эксплицитности каузальных связей при прямой и косвенной номинации / Г. Моркунас // Семантические исследования в романо-германских языках. — Вильнюс : Мокслас, 1989. — С. 74–77.

206. Москальов Д. П. Асиметричність ствердження / заперечення в японській мові / Д. П. Москальов // Сходознавство. — 2008. — № 41/42. — С. 89–96.

207. Москвин В. П. Лексико-грамматические средства выражения инструментальности в современном русском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В. П. Москвин. — К., 1988. — 17 с.

208. Музейник І. В. Семантичні, прагматичні та структурні особливості висловлювань із запереченням заперечення : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / І. В. Музейник. — Київ, 2003. — 19 с.

209. Мухтаров З. Д. Каузальные синтаксемы в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / З. Д. Мухтаров. — Л., 1986. — 19 с.

210. Назаров С. И. Семантика и функционирование глаголов, обозначающих изменение поверхности предмета / С. И. Назаров // Семантика и функционирование английского глагола : [межвуз. сб. науч. тр. / редкол. : Л. А. Львов (отв. ред.) и др.]. — Горький : Горьковск. гос. пед. ин-т, 1985. — С. 90–96.

211. Наумова А. И. Глаголы с каузативным значением в современном английском языке и исторические предпосылки их образования : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. И. Наумова. — М., 1967. — 20 с.

212. Недялков В. П. Каузативные и пассивные значения мачжурского суффикса -бу- / В. П. Недялков // Системные отношения в синхронии и диахронии : [сб. ст. / редкол. : Н. Д. Андреев (отв. ред.) и др.]. — М. : Изд-во АН СССР, 1990. — С. 100–106.

213. Недялков В. П. Каузативные конструкции в немецком языке. Аналитический каузатив / В. П. Недялков. — Л. : Наука, 1971. — 178 с.

214. Недялков В. П. О связи каузативности и пассивности / В. П. Недялков // Вопросы общего и романо-германского языкознания : доклады и сообщения / [отв. ред. Ю. М. Скребнев]. — Уфа : Башкирск. книжн. изд-во, 1964. — С. 301–310.

215. Недялков В. П. Типология каузативных конструкций / В. П. Недялков, Г. Г. Сильницкий // Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. — Л. : Наука, 1969. — С. 5–19.

216. Недялков В. П. Типология морфологического и лексического каузативов / В. П. Недялков, Г. Г. Сильницкий // Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. — Л. : Наука, 1969. — С. 20–50.

217. Нестерова Т. І. Інфінітивні групи у каузативних дієслівних конструкціях сучасної німецької мови / Т. І. Нестерова // Іноземна філологія : республіканськ. міжвідомчий наук. зб. — 1979. — Вип. 56. — С. 74–82.

218. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. — М. : URSS, 2009. — 168 с.

219. Николаева Т. М. Об одном подходе к интерпретации посессивных значений / Т. М. Николаева // Язык: система и функционирование : [сб. науч. тр. / отв. ред. Ю. Н. Караулов]. — М. : Наука, 1988. — С. 181–190.

220. Николаева Т. М. Посессивность и другие содержательные категории высказывания / Т. М. Николаева // Категория посессивности в славянских и балканских языках / [отв. ред. В. В. Иванов]. — М. : Наука, 1989. — С. 216–246.

221. Новикова Н. Л. Лексические и синтаксические средства выражения каузальной импликации в предложении (на материале английского языка) / Н. Л. Новикова // Лексическая и синтаксическая семантика : [межвуз. сб. науч. тр. / редкол. : И. Б. Хлебников (отв. ред.) и др.]. — Саранск : Мордовск. гос. ун-т, 1989. — С. 16–23.

222. Новикова О. І. Засоби вираження заперечення в російських наукових та публіцистичних текстах : автореф. на здобуття наук. ступеня дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / О. І. Новикова. — Дніпропетровськ, 1993. — 16 с.

223. Одарчук Н. А. Семантика та прагматика висловлень відмови в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. А. Одарчук. — К., 2004. — 20 с.

224. Озерова Н. Г. Средства выражения отрицания в русском и украинском языках / Н. Г. Озерова. — К. : Наукова думка, 1978. — 118 с.

225. Озюменко В. И. О некоторых процессах семной комбинаторики в каузативных глаголах / В. И. Озюменко // Проблемы функционально-семантической грамматики : материалы Всесоюз. науч.-метод. конф. (Москва, 16–17 апр. 1991 г.). — М. : МГПИИЯ, 1994. — С. 65–66.

226. Падучева Е. В. Отрицание / Е. В. Падучева // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [Под ред. В. Н. Ярцевой]. — М. : БРЭ, 1998. — С. 354–355.

227. Падучева Е. В. Типы каузальных отношений в семантической структуре лексемы / Е. В. Падучева // Russian Linguistics. — 1994. — Vol. 18. — № 1. — С. 1–16.

228. Падучева Е. В. Трансформационный анализ отрицательных предложений / Е. В. Падучева // Падучева Е. В. О семантике синтаксиса (материалы к трансформационной грамматике русского языка) / [изд. 2-е, испр. и доп.]. — М. : УРСС, 2007. — С. 143–159.

229. Падучева Е. В. Эффекты снятой утвердительности: глобальное отрицание / Е. В. Падучева // Русский язык в научном освещении. — 2005. — № 2(10). — С. 17–42.

230. Панченко Н. И. Партитивы в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. И. Панченко. — Л., 1977. — 22 с.

231. Паславская А. И. Эксплицитное и имплицитное отрицание в современном немецком языке (на материале производной и непроизводной лексики) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. И. Паславская. — Львов, 1990. — 16 с.

232. Паславська А. Й. Заперечення та сфери його дії: семантика, синтактика, прагматика, просодика : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / А. Й. Паславська — К., 2006. — 35 с.

233. Паславська А. Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування / А. Й. Паславська. — Львів : Львівськ. нац. ун-т, 2005а. — 289 с.

234. Паславська А. Й. Невербальне заперечення в міжкультурній комунікації / А. Й. Паславська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. — Львів, 2007. — № 2. — С. 138–144.

235. Паславська А. Й. Типологія способів реалізації імпліцитного заперечення / А. Й. Паславська // Мова і культура. — К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. — Вип. 8. — Т. IV. — С. 143–149.

236. Перванов Я. А. Имплицитные аспекты номинации в русском и болгарском языках : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Я. А. Перванов. — Одесса, 1995. — 16 с.

237. Петрик Т. В. Синтагматика та парадигматика ергативних дієслів у сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Тетяна Володимирівна Петрик. — Львів, 2001. — 223 с.

238. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / [8-е изд., доп.] / А. М. Пешковский. — М. : Яз. славян. культуры, 2001. — 510 с.

239. Писаркова К. Посессивность как грамматическая проблема (на примере польского языка) / К. Писаркова // Грамматическое описание славянских языков. Концепция и методы : [сб. ст. / редкол. : Н. Ю. Шведова (отв. ред.) и др.]. — М. : Наука, 1974. — С. 171–176.

240. Підпригора Ю. Г. Функціональні характеристики заперечення в системі дієслівних перифраз сучасної іспанської мови : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Ю. Г. Підпригора. — К., 2001. — 19 с.

241. Пірус Г. О. Предикати відношення в українській мові: семантико-граматичний аспект : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. О. Пірус. — К., 2004. — 15 с.

242. Плаксіна Г. В. Мовні параметри каузальності у російських текстах з лінгвістики : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / Г. В. Плаксіна. — Дніпропетровськ, 1996. — 16 с.

243. Плунгян В. А. К типологии партитива / В. А. Плунгян // Типология грамматических категорий : [тез. докл. всесоюзн. науч. конф. (Ленинград, май 1991 г.) / под ред. : Л. А. Бирюлина, В. С. Храковского]. — Л. : Ин-т языкознания АН СССР ЛО, 1991. — С. 42–43.

244. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : підруч. для студ. вузів / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас. — К. : Вища школа, 1994. — 414 с.

245. Подольская Л. И. Семантико-синтаксические свойства глаголов обладания и приобретения в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. И. Подольская. — Калинин, 1980. — 16 с.

246. Пославська Н. Структура словотвірних парадигм дієслів із семантикою «ділити на частини, відокремлювати частину від цілого» / Н. Пославська // Вісник Львівського університету. Серія філологія. — 2004. — Вип. 34. — Ч. 1. — С. 63–69.

247. Пославська Н. М. Дериваційний потенціал дієслів із семантикою «бити кого-небудь, завдавати фізичних травм» / Н. М. Пославська // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. — 2011. — Вип. 23. — С. 77–83.

248. Пославська Н. М. Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування об'єкта : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Пославська. — Івано-Франківськ, 2006. — 20 с.

249. Приходько А. Н. Синтаксис и семантика конструкций с каузативными глаголами в немецком языке в сопоставлении с русским / А. Н. Приходько // Типологія мовних значень у діаронічному та зіставному аспектах : [зб. наук. пр. / редкол. : В. Д. Каліущенко (відп. ред.) та ін.]. — Донецьк : ДонНУ, 2004. — Вип. 9. — С. 115–125.

250. Пушина Н. И. Английские залоговые HAVE-конструкции с причастием II и их русские соответствия / Н. И. Пушина // Лингвистические исследования : К 75-летию проф. В. Г. Гака / [редкол. : Е. М. Александрова (отв. ред.) и др.]. — Дубна : Феникс+, 2001. — С. 129–137.

251. Рассказова О. А. Лексические средства выражения каузативного значения в современном французском языке / О. А. Рассказова // Вестник ХГУ. Вища школа. — 1982. — № 231. — С. 76–78.

252. Рахилина Е. В. Отношение принадлежности и способы его выражения в русском языке (дательный посессивный) / Е. В. Рахилина // Научно-техническая информация. Серия 2. Информационные процессы и системы. — 1982. — № 2. — С. 24–30.

253. Рахилина Е. В. Посессивность и вопрос / Е. В. Рахилина // Теория функциональной грамматикиграмматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / [редкол. : А. В. Бондарко (отв. ред.) и др.]. — СПб. : Наука, 1996. — С. 118–127.

254. Рейдель А. И. Лексико-грамматическая характеристика каузативных глаголов в предложной конструкции : автореф. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. (663) германские языки / А. И. Рейдель. — М., 1971. — 21 с.

255. Рубанова Н. А. Соотношение словообразовательных, семантических и синтаксических характеристик английских каузативных глаголов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. А. Рубанова. — Л., 1987. — 16 с.

256. Русский язык. Энциклопедия: 2-е изд., перераб. и доп. / [Гл. ред. Ю. Н. Караулов]. — М. : Большая российская энцикл., 2008. — 703 с.

257. Рустамов И. Х. оглы Средства выражения принадлежности в разносистемных языках (на материале современного английского, русского и азербайджанского языков) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И. Х. оглы Рустамов. — К., 1984. — 18 с.

258. Савельева Л. В. Отрицание и модальность / Л. В. Савельева, О. А. Черепанова // Вестник Ленинградского университета. Серия 2. История. Языкознание. Литературоведение. — 1989. — Вып. 2. — С. 63–68.

259. Сайфи Л. А. Концептуализация соматического образа человека в языке и дискурсивных практиках (на материале современного английского языка) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. А. Сайфи. — Уфа, 2008. — 24 с.

260. Санг И. А. Отрицание в современном эстонском литературном языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.07 «Індоіранські мови» / И. А. Санг. — Тарту, 1980. — 26 с.

261. Санжеева Л. Ц. Каузативы в поэтике бурятского эпоса о Гэсэре и их эквиваленты в русском и английском языках / Л. Ц. Санжеева // Преподаватель XXI век. — 2010. — № 3(2). — С. 284–289.

262. Саттаров Р. Т. Немецкие второпричастные конструкции с посессивным определяемым / Р. Т. Саттаров // Грамматика и семантика предложения : [сб. ст./ редкол. : А. М. Мухин (отв. ред.) и др.]. — М. : Изд-во АН СССР, 1984. — С. 194–203.

263. Сахокия М. М. Посессивность. Переходность и эргативность. Типологическое сопоставление древнеперсидских, древнеармянских и древнегрузинских конструкций / М. М. Сахокия. — Тбилиси : Мецниереба, 1985. — 244 с.

264. Свешникова Т. Н. Об одном способе выражения посессивности в румынском языке / Т. Н. Свешникова // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности / [отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 201–207.

265. Свиридова Е. А. Семантика и функционирование глаголов партитивного отношения в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Свиридова. — Иркутск, 1993. — 14 с.

266. Селиверстова О. Н. Компонентный анализ многозначных слов. На материале некоторых русских глаголов / О. Н. Селиверстова // О. Н. Селиверстова Труды по семантике. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — С. 111–304.

267. Селиверстова О. Н. Контрастивная синтаксическая семантика: Опыт описания: [В сопоставлении рус. и англ. яз.] / [2-е изд.] / О. Н. Селиверстова. — М. : Едиториал УРСС, 2004б. — 150 с.

268. Селиверстова О. Н. Посессивные и пространственно-посессивные модели / О. Н. Селиверстова // Категория притяжательности в славянских и балканских языках : [тез. совещ. / редкол. : В. В. Иванов и др.]. — М. : Наука, 1983. — С. 94–95.

269. Селиверстова О. Н. Семантический анализ экзистенциальных и посессивных конструкций в английском языке / О. Н. Селиверстова // Категории бытия и обладания в языке / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. — М. : Наука, 1977. — С. 5–67.

270. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с.

271. Сильницкий Г. Г. Семантическая валентность глагола и его разноуровневые характеристики в английском языке / Г. Г. Сильницкий // Типология. Грамматика. Семантика : [сб. ст. к 65-летию В. С. Храковского / ред. Н. А. Козинцева, А. К. Оглоблин]. — СПб. : Наука, 1998. — С. 246–260.

272. Сильницкий Г. Г. Семантические и валентностные классы английских каузативных глаголов : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г. Г. Сильницкий. — Л., 1974. — 43 с.

273. Сильницкий Г. Г. Семантические типы ситуаций и семантические классы глаголов / Г. Г. Сильницкий // Проблемы структурной лингвистики : [сб. ст. / отв. ред. В. П. Григорьев]. — М. : Наука, 1973. — С. 373–391.

274. Ситар Г. В. Моделі речень із предикатами відношення частини й цілого в українській мові / Г. В. Ситар. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — 238 с.

275. Ситар Г. В. Моделі українських речень із предикатами відношення частини і цілого / Г. В. Ситар // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту : зб. наук. пр., присвячений ювілею доктора філол. наук, проф., академіка АН ВШ України, зав. каф. укр. мови ДонНУ Загнітка А. П. — Донецьк : ДонНУ, 2004. — С. 91–103.

276. Сірук О. Б. Тезаурус дієслів української мови: лінгвістичні проблеми та методика конструювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Б. Сірук. — К., 2006. — 20 с.

277. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / [відп. ред. І. Р. Вихованець]. — К. : Наук. думка, 2003. — 283 с.

278. Сорокина И. П. Типология функционирования притяжательных суффиксов в самодийских языках / И. П. Сорокина // Всесоюзная конференция по лингвистической типологии : тез. докл. (Москва, 1990). — М. : Наука, 1990. — С. 154–155.

279. Ставицька Л. Стаття крізь призму запаху / Л. Ставицька // Вісник Львівського університету. Серія філологія. — 2006. — Вип. 38. — Ч. II. — С. 72–78.

280. Стасюлевючете Э. П. Отрицательные префиксы un- и in- в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. філол. наук / Э. П. Стасюлевючете. — М., 1958. — 15 с.

281. Степанян В. А. К вопросу о категории притяжательности в современном французском языке / В. А. Степанян // Вопросы грамматического строя языка : [сб. ст. / отв. ред. Л. И. Илия]. — М. : МГПИИЯ, 1976. — Вып. 100. — С. 201–210.

282. Ступак І. В. Структурно-семантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій та українській мовах : монографія / І. В. Ступак. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 470 с.

283. Сулейманов Н. Д. Об одном (классном) способе образования каузатива в агульском языке / Н. Д. Сулейманов // Категория грамматических классов в иберийско-кавказских языках : [материалы сес. (Сухуми, 16–18 нояб. 1977 г.) / ред. К. В. Ломтатидзе]. — Тбилиси : Мицниереба, 1989. — С. 160–162.

284. Сухарина Н. М. Граматична та лексична семантика українського дієслова в лексикографічній системі : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова»/ Н. М. Сухарина. — К., 2003. — 19 с.

285. Сыкало О. А. Семантика предикативной посессивности в английском языке / О. А. Сыкало // Вестник МГЛУ. Серия 1. Филология. — 2007. — № 6(31). — С. 139–147.

286. Такумбетова Л. М. Глаголы механического воздействия в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. М. Такумбетова. — М., 1980. — 25 с.

287. Таненцапф М. С. Исследование каузативных глаголов в немецком языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / М. С. Таненцапф. — М., 1964. — 16 с.

288. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / [пер. с фр. И. М. Богуславского и др.] / Л. Теньер. — М. : Прогресс, 1988. — 653 с.

289. Терехова С. І. Типи референції в системі просторових, часових і особових координат (на матеріалі української, російської та англійської мов) : монографія / С. І. Терехова. — К. : Вид. КСУ; ТОВ «Альфа Реклама», 2010. — 340 с.

290. Терешина Ю. В. Межкатегориальные связи каузативных конструкций : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ю. В. Терешина. — Ижевск, 2008. — 21 с.

291. Топоров В. Н. К генезису категории притяжательности / В. Н. Топоров // Категория притяжательности в славянских и балканских языках : [тез. совещ. / редкол. : В. В. Иванов и др.]. — М. : Наука, 1983. — С. 99–107.

292. Топоров В. Н. О некоторых предпосылках формирования категории посессивности / В. Н. Топоров // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. Категория посессивности / [отв. ред. Л. Э. Калнынь, Т. Н. Молошная]. — М. : Наука, 1986. — С. 142–167.

293. Тошович Б. Глаголы каузации положения в пространстве / Б. Тошович // Логический анализ языка. Языки пространств / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина]. — М. : Языки русской культуры, 2000. — С. 163–178.

294. Уленбек Х. К. Идентифицирующий характер посессивной флексии в языках северной Америки / Х. К. Уленбек // Эргативная конструкция предложения : [сб. пер. ст. / сост. Е. А. Бокарев]. — М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1950. — С. 186–217.

295. Хелимский Е. А. Прасамодийские серии посессивов и их рефлексы / Е. А. Хелимский // Категория притяжательности в славянских и балканских языках : [тез. совещ. / редкол. : В. В. Иванов и др.]. — М. : Наука, 1983. — С. 107–109.

296. Хлебцова О. А. Лексико-семантическое поле каузативных глаголов в современном русском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / О. А. Хлебцова. — Харьков, 1986. — 22 с.

297. Холодович А. А. Глагол в современном японском языке. Каузатив. / А. А. Холодович // Проблемы грамматической теории / [сост. Н. А. Козинцева]. — Л. : Наука, 1979. — С. 91–98.

298. Холодович А. А. Партитивный атрибут в японском языке / А. А. Холодович // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. — 1958. — Т. VII. — Вып. 1. — С. 45–57.

299. Храковский В. С. Диатеза и референтность: (К вопросу о соотношении активных, пассивных, рефлексивных и реципрокных конструкций) / В. С. Храковский // Залоговые конструкции в разноструктурных языках / [редкол. : В. С. Храковский (отв. ред.) и др.]. — Л. : Наука, 1981. — С. 5–38.

300. Храковский В. С. Повелительность / В. С. Храковский // Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / [Редкол. : А. В. Бондарко (отв. ред.) и др.]. — Л. : Наука, 1990. — С. 185–238.

301. Циммерлинг А. В. Обладать и быть рядом / А. В. Циммерлинг // Логический анализ языка. Языки пространств / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина]. — М. : Языки русской культуры, 2000. — С. 179–188.

302. Цирульникова Э. Л. Синтаксическая семантика инструментальности и медиативности в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Элеонора Леонидовна Цирульникова. — Л., 1989. — 242 с.

303. Цыпанов Е. А. Грамматические категории глагола в коми языке / Е. А. Цыпанов. — Сыктывкар : РАН, Урал. отд. Коми науч. центр, Ин-т яз., лит. и истории, 2005. — 284 с.

304. Чанышева Г. А. Посессивные глаголы в английском и немецком языках : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.17 / Галия Ахметовна Чанышева. — Донецк, 2000. — 213 с.

305. Чариев А. Притяжательная конструкция с родительным падежом в узбекском языке. (В сопоставлении с английским языком) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.06 «Тюркские языки», 10.02.04 «Германские языки» / А. Чариев. — М., 1976. — 22 с.

306. Чернова С. В. О семантике приглагольного отрицания / С. В. Чернова // Исследования по семантике. Семантика слова и фразеологизма : [межвуз. науч. сб. / редкол. : Л. М. Васильев (отв. ред.) и др.]. — Уфа : БГУ, 1986. — С. 26–32.

307. Чикурова М. Ф. Некоторые аспекты прагматики отрицания / М. Ф. Чикурова // Лексическая и синтаксическая семантика : [межвуз. сб. науч. тр. / редкол. : И. Б. Хлебникова (отв. ред.) и др.]. — Саранск : Мордовск. гос. ун-т, 1989. — С. 40–46.

308. Чинчлей К. Г. Категория посессивности в типологическом освещении / К. Г. Чинчлей // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. — 1987. — Т. 46. — № 2. — С. 122–131.

309. Чинчлей К. Г. Некоторые вопросы типологии категории посессивности / К. Г. Чинчлей // Строй и функционирование романских и германских языков : [межвуз. сб. / редкол. : Г. С. Чинчлей (отв. ред.) и др.]. — Кишинев : Штиинца, 1982. — С. 154–161.

310. Чинчлей К. Г. Некоторые презумптивные отношения посессивности / К. Г. Чинчлей // Грамматические и лексические системы в романских и

германских языках : [межвуз. сб. / редкол. : Г. С. Чинчлей (отв. ред.) и др.]. — Кишинев : Штиинца, 1984. — С. 133–138.

311. Чинчлей К. Г. Поле посессивности и посессивные ситуации / К. Г. Чинчлей // Теория функциональной грамматикиграмматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / [редкол. : А. В. Бондарко (отв. ред.) и др.]. — СПб. : Наука, 1996. — С. 100–118.

312. Чинчлей К. Г. Типология категории посессивности / К. Г. Чинчлей. — Кишинев : Штиинца, 1990. — 154 с.

313. Чубань Т. В. Особливості видової співвіднесеності дієслів у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Чубань. — К., 1997. — 25 с.

314. Чудинов А. П. О деривации глаголов с каузативным значением / А. П. Чудинов // Исследования по семантике. Семантика слова и словосочетания : [межвуз. науч. сб. / редкол. : Л. М. Васильев (отв. ред.) и др.]. — Уфа : БГУ, 1984. — С. 20–24.

315. Чудинов А. П. О регулярном характере контекстуального варьирования значений каузативных глаголов / А. П. Чудинов // Проблемы глагольной семантики : [сб. науч. тр. / редкол. : Э. В. Кузнецова (отв. ред.) и др.]. — Свердловск : УГУ, 1984. — С. 95–102.

316. Чудинов А. П. О семантике и классификации каузативных глаголов / А. П. Чудинов // Семантические классы русских глаголов : [межвуз. сб. науч. ст. / редкол. : Э. В. Кузнецова (отв. ред.) и др.]. — Свердловск : УГУ, 1982. — С. 47–55.

317. Чудинов А. П. О семантике каузативных глаголов / А. П. Чудинов // Исследования по семантике. Лексическая и синтаксическая семантика : межвуз. науч. сб. — Уфа : БГУ, 1981. — Вып. 7. — С. 58–60.

318. Чудинов А. П. Регулярное семантическое варьирование русской глагольной лексики : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. П. Чудинов. — Свердловск, 1990. — 32 с.

319. Шаволина С. Н. Семантика предложений с предикатами каузации страха в английском языке / С. Н. Шаволина // Семантическая интерпретация простого предложения : [межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. Л. М. Ковалева]. — Иркутск : Иркутск. пед. ин-т, 1980. — С. 12–18.

320. Шарина С. И. Персональность и посессивность в эвенском языке / С. И. Шарина. — Новосибирск : Наука, 2001. — 94 с.

321. Швачко С. О. Вступ до мовознавства : навч. посіб. для вузів / С. О. Швачко, І. К. Кобякова. — Вінниця : Нова книга, 2006. — 221 с.

322. Шелякин М. А. Модально-аспектуальные связи / М. А. Шелякин // Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / [редкол. : А. В. Бондарко (отв. ред.) и др.]. — Л. : Наука, 1990. — С. 110–122.

323. Шипулина Л. П. К вопросу о развитии мононегативности в английском языке / Л. П. Шипулина // Вестник ЛГУ. — 1961. — № 2. — С. 27–43.

324. Шумейкіна А. В. Багатозначність дієслів конкретної фізичної дії в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. В. Шумейкіна. — К., 2007. — 21 с.

325. Эргашев Т. Выражение категории каузативности в разносистемных языках (на материале английского, узбекского и других языков) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Т. Эргашев. — Ташкент, 1990. — 20 с.

326. Юдакин А. П. Категория принадлежности в сравнительно-историческом аспекте / А. П. Юдакин // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. — 1986. — Т. 45. — № 1. — С. 52–63.

327. Ямшанова В. А. Категория инструментальности в немецком языке : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. А. Ямшанова. — Л., 1991. — 32 с.

328. Янко Т. Е. Бытование и обладание: конструкции с глаголом *быть* / Т. Е. Янко // Логический анализ языка. Языки пространств / [отв. ред.

Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина]. — М. : Языки русской культуры, 2000. — С. 198–211.

329. Ярцева В. Н. Предисловие / В. Н. Ярцева // Категории бытия и обладания в языке / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. — М. : Наука, 1977. — С. 3–4.

330. Ященко Т. А. Каузація в російській мові: онтологія та концептуалізація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / Т. А. Ященко. — К., 2007. — 36 с.

331. Ященко Т. А. Каузация в русском языковом сознании / Т. А. Ященко. — Симф. : ТНУ, 2006. — 478 с.

332. Adamzik K. Probleme der Negation im deutschen Studien zur zeitgenössischen Grammatikographie / K. Adamzik. — Münster : Nodus Publikationen, 1987. — 430 S.

333. Aikhenvald A. Y. Linguistic Expression of Perception and Cognition: A Typological Glimpse / A. Y. Aikhenvald, A. Storch // The Grammar of Knowledge: A Cross-Linguistic Typology [A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.)]. — Koninklijke : BRILL, 2013. — P. 1–46.

334. Aikhenvald A. Y. Possession and Ownership: a Cross-linguistic Perspective / A. Y. Aikhenvald // Possession and Ownership / [A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.)]. — Oxford : Oxford University Press, 2013. — P. 1–64.

335. Aikhenvald A. Y. The Manambu Language of East Sepik, Papua New Guinea / A. Y. Aikhenvald. — Oxford : Oxford University Press, 2010. — 732 p.

336. Atlas J. D. Negation, Ambiguity and Presupposition / J. D. Atlas // Linguistic and Philosophy. — 1977. — Vol. 1. — № 1. — P. 336.

337. Babby L. The Relation between Causative and Voice: Russian vs Turkish / L. Babby // Weiner Slawistischer Almanach. — 1983. — № 11. — P. 61–88.

338. Babby L. H. Existential Sentences and Negation in Russian / L. H. Babby. — Ann Arbor : Karoma Publishers, 1980. — 180 p.

339. Babcock S. Perephrastic Causatives / S. Babcock // International Journal of Language and Philosophy. — 1972. — Vol. 8. — № 2. — P. 30–43.

340. Baker M. C. *Lexical Categories. Verbs, Nouns and Adjectives* / M. C. Baker. — Cambridge : University Press, 2003. — 353 p.

341. Ballweg J. *A Model-Theoretic Account of the Concept of Causality in Natural Language* / J. Ballweg // *Syntax and Semantics* / [J. M. Sadock, H. Schnelle (eds.)]. — N.Y. : Academic Press, 1979. — Vol. 10. — P. 225–240.

342. Bally Ch. *The Expression of Concepts of the Personal Domain and Indivisibility in Indo-European Languages* / Ch. Bally // *The Grammar of Inalienability: A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation* [H. Chappell, W. McGregor (eds.)]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 1996. — P. 31–64.

343. Baron N. S. *The Structure of English Causatives* / N. S. Baron // *Lingua*. — 1974. — Vol. 33. — № 4. — P. 299–342.

344. Bulygina T. *On the Semantics of Some Russian Causative Constructions: Aspect, Control, and Types of Causation* / T. Bulygina, A. D. Shmelev // *Tense-Aspect, Transitivity and Causality: Essays in Honor of Vladimir Nedyalkov* / [W. Abraham, L. Kulikov (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1999. — P. 97–113.

345. Chafe W. L. *Meaning and the Structure of Language* / W. L. Chafe. — Chicago, London : The University Press, 1970. — 360 p.

346. Chappell H. *Inalienability and the Personal Domain in Mandarin Chinese Discourse* / H. Chappell // *The Grammar of Inalienability: A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation* / [H. Chappell, W. McGregor (eds.)]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 1996. — P. 465–528.

347. Chappell H. *Prolegomena to a Theory of Inalienability* / H. Chappell, W. McGregor // *The Grammar of Inalienability: A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation* / [H. Chappell, W. McGregor (eds.)]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 1996. — P. 3–30.

348. Chatman S. *The Classification of English Verbs by Object Types* / S. Chatman // 1961. *International Conference on Machine Translation of Languages*

and Applied Language Analysis. — London : Her Majesty's Stationery Office, 1962. — P. 83–94.

349. Christie J. J. Locative, Possessive and Existential in Swahili / J. J. Christie // Foundations of Language. International Journal of Language and Philosophy. — 1970. — Vol. 6. — № 2. — P. 166–177.

350. Clark E. V. Locationals: Existential, Locative and Possessive Constructions / E. V. Clark // Universals of Human Language / [J. H. Greenberg (ed.)]. — Stanford : University Press, 1978. — Vol. 4. — P. 83–126.

351. Clark E. V. When Nouns Surface as Verbs / E. V. Clark, H. H. Clark // Language. — 1979. — Vol. 55. — P. 767–811.

352. Comrie B. Causative Verb Formation and Other Verb-Deriving Morphology / B. Comrie // Language Typology and Syntactic Description. Grammatical Categories and the Lexicon / [T. Shopen (ed.)]. — Cambridge : Cambridge University Press, 1985. — Vol. III. — P. 309–348.

353. Comrie B. Some Remarks on Causatives and Transitivity in Haruai / B. Comrie // Causatives and Transitivity / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 315–325.

354. Comrie B. The Syntax of Causative Constructions: Cross-Language Similarities and Divergences / B. Comrie // Syntax and Semantics. The Grammar of Causative Constructions / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 6. — P. 261–312.

355. Croft W. Syntactic and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information / W. Croft. — Chicago, London : The University of Chicago Press, 1991. — 331 p.

356. Croft W. Typology and Universals / W. Croft. — Cambridge : Cambridge University Press, 1996. — 311 p.

357. Cruse A. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics / A. Cruse. — Oxford : OUP Oxford, 2010. — 497 p.

358. Cruse D. A. A Note on English Causatives / D. A. Cruse // Linguistic Inquiry. — 1972. — Vol. 3. — № 4. — P. 520–528.

359. Dahl Ö. Negation in Universal Grammar / Ö. Dahl // Gothenburg Papers in Theoretical Linguistic. — Göteborg : University of Gothenburg, 1977. — 35 p.
360. Dahl Ö. Typology of Negation / Ö. Dahl // The Expression of Negation / [L. R. Horn (ed.)]. — Berlin, N.Y. : Walter de Gruyter, 2010. — P. 9–38.
361. Davis H. Salish Evidence on the Causative-Inhoative Alternation / H. Davis // Morphological Analysis in Comparison / [W. U. Dressler, O. E. Pfeiffer, etc. (eds.)]. — Philadelphia : John Benjamins, 2000. — P. 25–60.
362. Dimensions of Possession / [I. Baron, M. Herslund, F. Sørensen (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2001. — 335 p.
363. Dixon R. M. W. A New Approach to English Grammar, on Semantic Principles / R. M. W. Dixon. — Oxford : Clarendon Press, 1991. — 398 p.
364. Dixon R. M. W. A Typology of Causatives: Form, Syntax and Meaning / R. M. W. Dixon // Changing Valency: Case Studies in Transitivity [R. M. W. Dixon, A. Y. Aikhenvald (eds.)]. — Cambridge : Cambridge University Press, 2000. — P. 30–83.
365. Dixon R. M. W. Basic Linguistic Theory Volume 3 : Further Grammatical Topics / R. M. W. Dixon. — Oxford : Oxford University Press, 2012. — 547 p.
366. Dixon R. M. W. Ergativity / R. M. W. Dixon. — Cambridge : Cambridge University Press, 1998. — 271 p.
367. Esenova O. Image Metaphors for Hair with the Animal and Plant Source Domains / O. Esenova // Acta Linguistica. — Sofia : Eurasia Academic Publishers, 2013. — Vol 7. — № 1. — P. 46–55.
368. External Possession / [D. L. Payne, I. Barshi (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1999 — 573 p.
369. Fillmore Ch. J. Lexical Entries for Verbs / Ch. J. Fillmore // Foundations of Language. International Journal of Language and Philosophy. — 1968. — Vol. 4. — № 4. — P. 373–393.
370. Fillmore Ch. J. The Case for Case Reopened / Ch. J. Fillmore // Syntax and Semantics. — Vol. 8. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1977. — P. 59–81.

371. Fodor J. A. Three Reasons for not Deriving 'Kill' from 'Cause to Die' / J. A. Fodor // *Linguistic Inquiry*. — 1970. — Vol. 1. — № 4. — P. 429–438.

372. Fodor J. D. The Psychological Unreality of Semantic Representations / J. D. Fodor, J. A. Fodor, M. F. Garret // *Linguistic Inquiry*. — 1975. — Vol. 6. — № 4. — P. 514–531.

373. Frajzynger Z. Possession in Wandala / Z. Fraizynger // *Possession and Ownership* / [A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.)]. — Oxford: Oxford University Press, 2013. — P. 243–260.

374. Freeze R. Exsistential Constructions / R. Freeze // *Language Typology and Language Universals* / [M. Haspelmath, E. König, O. Wulf, etc. (eds.)]. — Berlin, N.Y. : Walter de Gruyter, 2001. — Vol. 1. — P. 941–953.

375. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics / D. Geeraerts. — Oxford : OUP Oxford, 2010. — 341 p.

376. Gilquin G. Corpus, Cognition and Causative Constructions / G. Gilquin // *Studies in Corpus Linguistics*. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2010. — Vol. 39. — 326 p.

377. Givon T. Negation in Language: Pragmatics, Function, Ontology / T. Givon // *Syntax and Semantics* / [P. Cole (ed.)]. — Pragmatics 9. — N.Y. : Academic Press, 1978. — P. 69–112.

378. Givon T. *Syntax: a Functional-Typological Introduction* / T. Givon. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1984. — Vol. 1. — 464 p.

379. Goodenough W. H. Language and Property in Truck: Some Methodological Considerations / W. H. Goodenough // *Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology* / [D. Hymes (ed.)]. — N.Y., Evanston, London : Harper & Row, 1966. — P. 185–188.

380. Grković-Major J. The Development of Predicative Possession in Slavic Languages / J. Grković-Major // *The Grammar of Possessivity in South Slavic Languages: Synchronic and Diachronic Perspectives* / [N. Motoki (ed.)]. — Hokkaido : Slavic Research Center, Hokkaido University, 2011. — P. 35–54.

381. Haegeman L. *The Syntax of Negation* / L. Haegeman. — Cambridge : Cambridge University Press, 1995. — 335 p.
382. Hamawand Z. *Morphology in English: Word Formation in Cognitive Grammar* / Z. Hamawand. — London, N.Y. : Continuum, 2011. — 275 p.
383. Hamawand Z. *The Semantics of English Negative Prefixes* / Z. Hamawand. — Amsterdam : Equinox Publishing, 2009. — 192 p.
384. Haspelmath M. *Explaining Article-Possessor Complementarity: Economic Motivation in Noun Phrase Syntax* / M. Haspelmath // *Language*. — 1999. — Vol. 75. — № 2. — P. 227–246.
385. Haspelmath M. *More on the Typology of Inchoative / Causative Verb Alternations* / M. Haspelmath // *Causatives and Transitivity* / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 87–120.
386. Heine B. *Possession. Cognitive Sources, Forces and Grammaticalization* / B. Heine. — Cambridge : Cambridge University Press, 1997. — 274 p.
387. Heinemann W. *Negation und Negierung. Handlungstheoretische Aspekte einer linguistischen Kategorie* / W. Heinemann. — Leipzig : Enzyklopädie, 1983. — 286 S.
388. Heinemann W. *Privativa. Linguistische Zugänge zu ihrer Determinierung* / W. Heinemann // *Wort und Wortschatz. Beiträge zur Lexikologie* / [I. Pohl, H. Ehrhardt (Hrsg.)]. — Tübingen : Niemeyer, 1995. — S. 87–94.
389. Hentschel E. *Negation und Interrogation: Studien zur Universalität ihrer Funktionen* / E. Hentschel. — Tübingen : Niemeyer, 1998. — 250 S.
390. Horn L. *A Natural History of Negation* / L. Horn. — Chicago, London : University Press, 1989. — 637 p.
391. Horn L. *Some Aspects of Negation* / L. Horn // *Universals of Human Language. Syntax* / [J. H. Greenberg (ed.)]. — 1978. — Vol. 4. — P. 127–210.
392. Issatschenko A. *On Be-languages and Have-languages* / A. Issatschenko // *International Congress on Hamito-Semitic Linguistics*. — Florence : Università, 1974. — Vol. 2. — P. 71–72.

393. Ivić M. On the Part-Whole Relation and its Linguistic Consequences / M. Ivić // *Studies in General and Oriental Linguistics* / [R. Jakobsen, K. Shigeo (eds.)]. — Tokyo : TEC, 1970. — P. 281–286.

394. Iwasaki S. A Reference Grammar of Thai / S. Iwasaki, I. P. Horie. — Cambridge : Cambridge University Press, 2005. — 392 p.

395. Iwasaki S. Causatives / S. Iwasaki // In: *Japanese : Revised edition*. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2013. — P. 168–178.

396. Iyeiri Y. Aspects of English Negation / Y. Iyeiri. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2005. — 239 p.

397. Jacobs J. Syntax und Semantik der Negation im Deutschen / J. Jacobs. — München : Wilhelm Fink, 1982. — 455 S.

398. Jespersen O. Negation / O. Jespersen // In: O. Jespersen *The Philosophy of Grammar*. — Chicago : The University of Chicago Press, 1992. — P. 322–337.

399. Jespersen O. Negation in English and Other Languages / O. Jespersen. — København : Ejnar Munksgaard, 1966. — 151 p.

400. Jung U. Semantische Mechanismen der Negation / U. Jung, H. Küstner. — Berlin : Akademie-Verlag, 1990. — 174 S.

401. Kac M. B. On Composite Predication in English / M. B. Kac // *Syntax and Semantics. The Grammar of Causative constructions* / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 6. — P. 229–260.

402. Kac M. B. Reply to McCawley / M. B. Kac // *Syntax and Semantics* / [J. P. Kimball (ed.)]. — N.Y., London : Seminar Press, 1972. — Vol. 1. — P. 151–156.

403. Kageyama T. Property Description as a Voice Phenomenon / T. Kageyama // *Voice and Grammatical Relations : In Honor of Masayoshi Shibatani* / [M. Shibatani, T. Tsunoda, T. Kageyama (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2006. — P. 85–114.

404. Kaliuščenko V. D. Typologie denominaler Verben / V. D. Kaliuščenko. — Tübingen : Niemeyer, 2000. — 253 S.

405. Kastovsky D. Causatives / D. Kastovsky // *Foundations of Language. International Journal of Language and Philosophy.* — Amsterdam : Dordrecht-Holland, 1973. — Vol. 10. — № 2. — P. 255–315.
406. Katamba F. *Morphology: its Relation to Semantics and the Lexicon* / F. Katamba. — London : Routledge, 2004. — 352 p.
407. Keith A. *Linguistic Meaning* / A. Keith. — London, N.Y. : Routledge & Kegan Paul, 1986. — Vol. 1. — 452 p.
408. Kemmer S. The Grammar of Causatives and the Conceptual Structure of Events / S. Kemmer, A. Verhagen. — *Cognitive Linguistics.* — 1994. — № 5. — P. 115–156.
409. Klima E. S. Negation in English / E. S. Klima // *The Structure of Language. Readings in the Philosophy of Language* / [J. A. Fodor, J. J. Katz (eds.)]. — New Jersey : Prentice-Hall, 1964. — P. 246–323.
410. Knott J. The Causative-Passive Correlation / J. Knott // *Subject, Voice and Ergativity : Selected Essays* / [D. C. Bennett, Th. Bynon, B. G. Hewitt (eds.)]. — London : School of Oriental and African Studies, University of London, 1995. — P. 53–59.
411. Komova N. F. The Category of Negation within the System of Grammatical Morphological Categories of the English Verb / N. F. Komova. — M. : Moscow University Press, 1985. — 90 p.
412. König E. Internal and External Possession / E. König // *Language Typology and Language Universals* / [M. Haspelmath, E. König, O. Wulf, etc. (eds.)]. — Berlin, N.Y. : Walter de Gruyter, 2001. — Vol. 1. — P. 970–978.
413. Koptjevskaja-Tamm M. Adnominal Possession / M. Koptjevskaja-Tamm // *Language Typology and Language Universals* / [M. Haspelmath, E. König, O. Wulf, etc. (eds.)]. — Berlin, N.Y. : Walter de Gruyter, 2001. — Vol. 1. — P. 960–970.
414. Korponay B. Some Thoughts on Causation / B. Korponay // *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis.* — 1990. — Tomus XXI. — P. 147–159.

415. Kovalyova L. M. On Predicates *kill* and *cause to die* / L. M. Kovalyova // Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik. — Leipzig : VEB Verlag Enzyklopädie, 1979. — Heft 2. — P. 146–153.

416. Kreidler Ch. W. Introducing English Semantics / Ch. W. Kreidler. — London, N.Y. : Routledge, 1998. — 332 p.

417. Kulikov L. Causatives / L. Kulikov // Language Typology and Language Universals [M. Haspelmath, E. König, O. Wulf etc. (eds.)]. — 2001. — Vol. 1. — P. 886–898.

418. Kulikov L. Split Causativity. Remarks on Correlations between Transitivity, Aspect and Tense / L. Kulikov // Tense-Aspect, Transitivity and Causality : Essays in Honor of Vladimir Nedyalkov / [W. Abraham, L. Kulikov (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1999. — P. 21–42.

419. Kulikov L. I. The “Second Causative”: a Typological Sketch / L. I. Kulikov // Causatives and Transitivity / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 121–154.

420. Kulikov L. I. Through the Looking-glass, and How Causatives Look There / L. I. Kulikov, N. R. Sumbatova // Causatives and Transitivity / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 327–342.

421. Langacker R. W. Observations on French Possessives / R. W. Langacker // Language. — 1968. — Vol. 44. — № 1. — P. 51–75.

422. Leisi E. Der Wortinhalt. Seine Struktur im Deutschen und Englischen / E. Leisi. — Heidelberg : Quelle & Meyer, 1961. — 131 S.

423. Lemmens M. Lexical Perspectives on Transitivity and Ergativity: Causative Constructions in English / M. Lemmens. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1998. — Vol. 166. — 268 p.

424. Letuchiy A. Case-marking, Possession and Syntactic Hierarchies in Khakas Causative Constructions in Comparison with Other Turkic Languages / A. Letuchiy // Case, Valency and Transitivity / [L. I. Kulikov, A. L. Malchukov, P. de Swart (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2006. — P. 417–440.

425. Levin B. A Preliminary Analysis of Causative Verbs in English / B. Levin, M. H. Rappaport // *Lingua*. — 1994. — Vol. 92. — № 1/4. — P. 35–77.

426. Lieber R. *Introducing Morphology* / R. Lieber. — Cambridge : Cambridge University Press, 2012. — 215 p.

427. Lieber R. *Morphology and Lexical Semantics* / R. Lieber. — N.Y. : Cambridge University Press, 2004. — 196 p.

428. Liner E. *English Causatives* / E. Liner // *Towards Tomorrow's Linguistics* / [R. W. Shuy, Ch.-J. N. Bailey (eds.)]. — Washington, DC : Georgetown University Press, 1974. — P. 90–103.

429. Lipka L. *Causatives and Inchoatives in English and their Treatment in Recent Lexicographic Practice* / L. Lipka // *Studia Anglica Posnaniensia. An International Review of English Studies*. — 1982. — Vol. 14. — P. 3–16.

430. Löttsch R. *Die Verneinung als funktional-semantische Kategorie (unter besonderer Berücksichtigung von Steckformen des Deutschen und Russischen)* / R. Löttsch // *Typology of Verbal Categories. Papers Presented to V. Nedjalkov* / [L. Kulikov, H. Vater (eds.)]. — Tübingen : Niemeyer, 1998. — S. 287–308.

431. Luo Y. *Possessive Constructions in Mandarin Chinese* / Y. Luo // *Possession and Ownership* / [A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.)]. — Oxford : Oxford University Press, 2013. — P. 186–207.

432. Lynch J. *Verbal Aspects of Possession in Melanesian Languages* / J. Lynch // *Oceanic Linguistics*. — 1973. — Vol. XII. — № 1/2. — P. 69–102.

433. Lyons J. *A Note on Possessive, Existential and Locative Sentences* / J. Lyons // *Foundations of Language*. — 1967. — Vol. 3. — P. 390–396.

434. Lyons J. *Semantics* / J. Lyons. — Cambridge : Cambridge University Press, 1979. — V. 2 — 897 p.

435. MacCawley J. D. *Kac and Shibatani on the Grammar of Killing* / MacCawley J. D. // *Syntax and Semantics* / [J. P. Kimball (ed.)]. — N.Y., London : Seminar Press, 1972. — Vol. 1. — P. 139–149.

436. Maldonado R. *Soft Causatives in Spanish* / R. Maldonado // *On Interpreting Construction Schemas: From Action and Motion to Transitivity and*

Causality / [N. Delbecque, B. Cornillie (eds.)]. — Berlin : Walter de Gruyter, 2007. — P. 229–260.

437. Maldonado R. Tarascan Causatives and Event Complexity / R. Maldonado, L. E. F. Nava // *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* / [M. Shibatani (ed.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2002. — P. 157–196.

438. Manik J. English Causative Sentences: Active and Passive Causatives / J. Manik. — Bloomington : Booktango, 2013. — 67 p.

439. Männle R. Ergativity and Causativity : Seminar Papers / R. Männle. — Freiburg : Grin Verlag, 2008. — 28 p.

440. Martin J. N. Themes in Neoplatonic and Aristotelian Logic: Order, Negation and Abstraction / J. N. Martin. — Aldershot : Ashgate Publishing Ltd., 2004. — 204 p.

441. Maslova E. S. The Causative in Yukaghir / E. S. Maslova // *Causatives and Transitivity* / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 271–286.

442. Mazzon G. A History of English Negation / G. Mazzon. — Edinburgh : Pearson Education, 2004. — 176 p.

443. McGloin N. H. Negation / N. H. McGloin // *Syntax and Semantics* / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 5. — P. 371–419.

444. Meillet A. Le développement du verbe “avoir” / A. Meillet // *Antidôron Festschrift Wackernagel*. — Göttingen, 1924. — P. 5–32.

445. Mel'čuk I. A. Choosing between two Russian Constructions in the Domain of Body Parts / I. A. Mel'čuk // *Мельчук И. А. Русский язык в модели «смысл — текст»*. — Москва, Вена : Школа «Языки русской культуры», 1995. — P. 135–164.

446. Mel'čuk I. A. The Inflectional Category of Voice: Towards a More Rigorous Definition / I. A. Mel'čuk // *Causatives and Transitivity* / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 1–46.

447. Meyer P. G. Coming to Know. Studies in the Lexical Semantics and Pragmatics of Academic English / P. G. Meyer. — Tübingen : Narr, 1997. — 396 p.

448. Michael L. Possession in Nanti / L. Michael // Possession and Ownership / [A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.)]. — Oxford : Oxford University Press, 2013. — P. 149–166.

449. Miestamo M. Negation / M. Miestamo // Grammar, Meaning and Pragmatics / [F. Brisard, J.-O. Östman, J. Verschueren (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2009. — P. 208–229.

450. Milenkovska S. Possessor and Possessum as Arguments of the Nonpossessive Predicate Realized as Nominative and Accusative NPs in Possessive Relation Body/body Part (Macedonian ~ Polish) / S. Milenkovska // The Grammar of Possessivity in South Slavic Languages: Synchronic and Diachronic Perspectives / [N. Motoki (ed.)]. — Hokkaido : Slavic Research Center, Hokkaido University, 2011. — P. 127–138.

451. Mioduszevska E. Presupposition and the Scope of Negation / E. Mioduszevska // Papers and Studies in Contrastive Linguistics — 1981. — № 13. — P. 101–115.

452. Mo Ch.-Ch. Causative Construction in Lithuanian / Ch.-Ch. Mo // Lituanus. Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Science / [K. Girnius (ed.)]. — 1978. — Vol. 24. — № 3. — P. 28–47.

453. Modrzejewska E. Neg-Raising Predicates in English and Polish / E. Modrzejewska // Papers and Studies in Contrastive Linguistics. — 1981. — № 13. — P. 41–52.

454. Moreno J. C. “Make” and the Semantic Origins of Causality: a Typological Study / J. C. Moreno // Causatives and Transitivity / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 155–164.

455. Morgan J. L. On Arguing about Semantics / J. L. Morgan // Papers in Linguistics. — 1970. — Vol. 1. — № 1. — P. 49–70.

456. Murti K. V. S. Causative Forms in Telugu / K. V. S. Murti // *Linguistics. An International Review*. — 1973. — № 107. — P. 23–37.
457. Muysken P. Quechua Causatives and Logical Form: a Case Study of Markedness / P. Muysken // *Theory of Markedness in Generative Grammar: Proceedings of the 1979 GLOW Conference* / [A. Belletti, etc. (eds.)]. — Pisa : Scuola Normale Superiore di Pisa, 1981. — P. 445–473.
458. Nagucka R. Negatively Phrased Utterances in English / R. Nagucka. — Kraków : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978. — 92 p.
459. Nichols J. Transitive and Causative in the Slavic Lexicon: Evidence from Russian / J. Nichols // *Causatives and Transitivity* / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 69–86.
460. Nilsen D. L. F. The Instrumental Case in English. Syntactic and Semantic Considerations / D. L. F. Nilsen. — The Hague, Paris : Mouton, 1973. — 187 p.
461. Nozsińska A. Die Grammatik der Negation / A. Nozsińska. — Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1988. — 475 S.
462. Ogawa Y. The Stage / Individual Distinction and (In)Alienable Possession / Y. Ogawa // *Language*. — 2001. — Vol. 77. — № 1. — P. 1–25.
463. Partee B. H. Negation / B. H. Partee // *The Major Syntactic Structures of English* / [R. P. Stockwell, P. Schachter, D. H. Partee (eds.)]. — N.Y., Chicago : Holt, Rinehart and Winston, 1973. — P. 230–293.
464. Persson I. Das System der kausativen Funktionsverbgefüge: (Eine semantisch-syntaktische Analyse einiger verwandter Konstruktionen) / I. Persson. — Kristianstads : Boktryckeri Kristianstad, 1975. — 167 S.
465. Podlesskaya V. I. Causatives and Causality: Towards a Semantic Typology of Causal Relations / V. I. Podlesskaya // *Causatives and Transitivity* / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 165–176.
466. Podolskaya L. Causative Verbs in English and Estonian / L. Podolskaya, M. Sepp // *Ученые записки Тартуского гос. ун-та. Исследования по лексике и грамматике германских языков*. — 1987. — Вып. 20. — P. 99–107.

467. Possession and Ownership / [A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.)]. — Oxford : Oxford University Press, 2013. — 319 p.
468. Progovac L. Negative and Positive Polarity. A Binding Approach / L. Progovac. — Cambridge : University Press, 1998. — 168 p.
469. Rivero M.-L. A Surface Structure Constraint on Negation in Spanish / M.-L. Rivero // *Language*. — 1970. — Vol. 46. — № 3. — P. 640–666.
470. Schreiber H. Zur Negation / H. Schreiber // *Grammatische-semantische Felde der Gegenwart* / [K.-E. Somerfeldt, G. Starke (Hrsg.)]. — Leipzig : VEB, 1984. — S. 144–156.
471. Schuchardt R. Die Negation im Beowulf / R. Schuchardt. — Berlin : Friedrich-Wilhelm-Universität zu Berlin, 1910. — 75 S.
472. Sehnert J., Sharwood-Smith M. The Verbalization of Instrumentals in English / J. Sehnert, M. Sharwood-Smith // *Studia Anglica Posnaniensia*. — Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1974. — Vol. 5 — № 1/2. — P. 37–44.
473. Seiler H. Possession as an Operational Dimension of Language / H. Seiler. — Tübingen : Narr, 1983 — 91 p.
474. Shibatani M. Causativization / M. Shibatani // *Syntax and Semantics* / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 5. — P. 239–294.
475. Shibatani M. Issues in Transitivity and Voice: Japanese Perspective / M. Shibatani // *Bull. Faculty of Letters, University of Kobe*. — 2000. — № 27. — P. 523–586.
476. Shibatani M. Some Basic Issues in the Grammar of Causation / M. Shibatani // *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* / [M. Shibatani (ed.)]. — Amsterdam : John Benjamins, 2002. — P. 1–22.
477. Shibatani M. The Causative Continuum / M. Shibatani, P. Pardeshi // *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* / [M. Shibatani (ed.)]. — Amsterdam : John Benjamins, 2002. — P. 85–126.

478. Shibatani M. The Grammar of Causative Constructions: A Conspectus / M. Shibatani // Syntax and Semantics. The Grammar of Causative Constructions / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 6. — P. 1–40.

479. Shibatani M. Three Reasons for not Deriving ‘Kill’ from ‘Cause to Die’ in Japanese / M. Shibatani // Syntax and Semantics / [J. P. Kimball (ed.)]. — N.Y., London : Seminar Press, 1972. — Vol. 1. — P. 125–137.

480. Smith S. B. Meaning and Negation / S. B. Smith // *Janua Linguarum. Series Minor*, 206. — The Hague, Paris : Mouton, 1975. — № 206. — 91 p.

481. Snyder J. Lexical Semantics: Extraordinary Words for Extraordinary People / J. Snyder. — Boca Raton, Florida : Universal Publishers, 2007. — 256 p.

482. Sohn Ho-Min The Korean Language / Ho-Min Sohn. — Cambridge : Cambridge University Press, 2001. — 445 p.

483. Song J. J. Causatives and Causation: A Universal Typological Perspective / J. J. Song. — London : Longman, 1996. — 295 p.

484. Song J. J. Linguistic Typology: Morphology and Syntax / J. J. Song. — Harlow : Longman, 2001. — 406 p.

485. Song J. J. On the Rise of Causative Affixes: A Universal-Typological Perspective / J. J. Song // *Lingua*. — 1990. — Vol. 82. — № 2/3. — P. 151–200.

486. Song J. J. The Oxford Handbook of Linguistic Typology / J. J. Song. — Oxford : OUP Oxford, 2011. — 754 p.

487. Song J. J. Word Order / J. J. Song. — Cambridge : Cambridge University Press, 2012. — 348 p.

488. Song S. C. A Note on Negation in Korean / S. C. Song // *Linguistics*. — 1971. — № 76. — P. 59–76.

489. Stassen L. Predicative possession / L. Stassen // *Language Typology and Language Universals* / [M. Haspelmath, E. König, O. Wulf, etc. (eds.)]. — Berlin, N.Y. : Walter de Gruyter, 2001. — Vol. 1. — P. 954–960.

490. Stickel G. Untersuchungen zur Negation im heutigen Deutsch / G. Stickel. — Braunschweig : Vieweg, 1970. — 242 S.

491. Stocker M. *The Causative in Middle and Modern English: Diss...* / Markus Stocker. — Muttentz : Copy Land AG, 1990. — 364 p.
492. Storch A. *Possession in Hone* / A. Storch // *Possession and Ownership* / [A.Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon (eds.)]. — Oxford : Oxford University Press, 2013. — P. 208–223.
493. Sumbatova N. R. *Causative Constructions in Svan: Further Evidence for Role Domination* / N. R. Sumbatova // *Causatives and Transitivity* / [B. Comrie, M. Polinsky (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1993. — P. 253–270.
494. Sun H. *The Category of Causative Verbs in Tibeto-Burman Languages* / H. Sun // *Linguistics of the Tibeto-Burman Area*. — 1999. — Vol. 22. — № 1. — P. 183–199.
495. Swart de H. *Expression and Interpretation of Negation: An OT Typology* / H. de Swart // *Studies in Natural Language and Linguistic Theory*. — London : Springer London, Limited, 2012. — Vol. 77. — 300 p.
496. Talmy L. *Semantic Causative Types* / L. Talmy // *Syntax and Semantics. The Grammar of Causative constructions* / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 6. — P. 43–116.
497. Taylor J. R. *Possessives in English: An Exploration in Cognitive Grammar* / J. R. Taylor. — Oxford : Oxford University Press, 2000. — 368 p.
498. *The Grammar of Inalienability: A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-whole Relation* / [H. Chappell, W. McGregor (eds.)]. — Berlin : Walter de Gruyter, 1996. — 931 p.
499. *The History of Negation in the Languages of Europe and the Mediterranean // Volume I Case Studies* / [D. Willis, Ch. Lucas, A. Breitbarth (eds.)]. — Oxford : Oxford University Press, 2013. — 533 p.
500. Trubetzkoy N. S. *Studies in General Linguistics and Language Structure* / N. S. Trubetzkoy. — Durham : Duke University Press, 2001. — 324 p.

501. Vandepitte S. A Pragmatic Study of the Expressions and the Interpretation of Causality. Conjuncts and Conjunctions in Modern Spoken British English / S. Vandepitte. — Brussel : AWLSK, 1993. — 209 p.

502. Velasquez-Castillo M. The Grammar of Possession: Inalienability, Incorporation and Possessor Ascension in Guaraní / M. Velasquez-Castillo // Studies in Language Companion. Series 33. — Philadelphia : John Benjamins, 1996. — 274 p.

503. Vichit-Vadakan R. The Concept of Inadvertence in Thai Periphrastic Causative Constructions / R. Vichit-Vadakan // Syntax and Semantics. The Grammar of Causative constructions / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 6. — P. 459–476.

504. Welte W. Negationlinguistik. Ansätze zur Beschreibung und Erklärung von Aspekten der Negation im Englischen/ W. Welte. — München : Wilhelm Fink, 1978. — 247 S.

505. Wierzbicka A. Emotional Universals / A. Wierzbicka // Language Design. — 1999. — № 2. — P. 23–69.

506. Wierzbicka A. Introduction / A. Wierzbicka // In: A. Wierzbicka Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. — Oxford : Oxford University Press, 1992. — P. 3–27.

507. Wierzbicka A. The Search for Universal Semantic Primitives / A. Wierzbicka // Thirty Years of Linguistic Evolution : Studies in Honour of René Dirven on the Occasion of His Sixtieth Birthday / [R. Dirven, M. Pütz (eds.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1992. — P. 215–242.

508. Wierzbicka A. The Semantics of Grammar / A. Wierzbicka. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1988. — 617 p.

509. Wierzbicka A. Why “Kill” does not Mean “Cause to Die”: The Semantics of Action Sentences / A. Wierzbicka // Lingua Mentalis. The Semantics of Natural Language. — Sedney, N.Y. : Academic Press, 1980. — P. 159–184.

510. Wolff P. Models of Causation and the Semantics of Causal Verbs / P. Wolff, G. Song // Cognitive Psychology. — 2003. — № 47. — P. 276–332.

511. Wolff P. Representing Causation / P. Wolff // *Journal of Experimental Psychology : General*. — 2007. — № 136. — P. 82–111.

512. Zaluzhna O. Privative Verbs with Inalienable Possession Objects in English and Ukrainian / O. Zaluzhna // *Internationale Fachtagung in Donezk „Diachronie Linguistische Typologie Kontrastive Linguistik : Empirische Untersuchungen zu germanischen, romanischen und slawischen Sprachen“* / [L. Iagupova, V. Kaliuščenko (Hrsg.)]. — Donezk : Nationale Universität Donetk, 2013. — S. 164–166.

513. Zavala R. Olutec Causatives and Applicatives / R. Zavala // *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* / [M. Shibatani (ed.)]. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2002. — P. 245–300.

514. Zifonun G. Bereiche der Negation / G. Zifonun // *Semantische Studien* / [A. Ballweg-Schramm, A. Lötscher (Hrsg.)]. — Tübingen : Narr, 1977. — Bd. 37. — S. 32–52.

515. Zifonun G. *Grammatik der deutschen Sprache* / G. Zifonun. — Berlin, N.Y. : de Gruyter, 1997. — 2565 S.

516. Zimmer K. E. Affixal Negation in English and Other Languages: An Investigation of Restricted Productivity / K. E. Zimmer // *Word*. — Vol. 20. — № 2. — Supplement : Monograph № 5, 1964. — 105 p.

517. Zimmer K. E. Some Constraints on Turkish Causativization / K. E. Zimmer // *Syntax and Semantics. The Grammar of Causative constructions* / [M. Shibatani (ed.)]. — N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. — Vol. 6. — P. 399–412.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

518. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

519. Кортни Р. Английские фразовые глаголы. Англо-русский словарь / Р. Кортни. — М. : Рус.яз., 2004. — 767 с.

520. *Обернений частотний словник української художньої прози / уклад. : Т. О. Грязнухіна, Н. П. Дарчук, Є. А. Карпіловська та ін. — К. : «Спалах», 1998. — 958 с.*

521. *Словарь української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко : в 4 т. — К. : Наук. думка, 1996. — 2152 с.*

522. *Словник української мови / Під ред. І. К. Білодіда та ін. : у 10 т. — К. : Наук. думка, 1970. — 7926 с.*

523. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sum.in.ua/>*

524. *Ставицька Л. Український жаргон. Словник / Л. Ставицька. — К. : Критика, 2005. — 496 с.*

525. *Частотний словник сучасної української художньої прози : У 2 т. — К. : Наук. думка, 1981. — 1720 с.*

526. *Collins Cobuild English Language Dictionary of Current Language, by J. Sinclair. — Birmingham : Harper Collins Publishers, 1993. — 1703 p.*

527. *Cowie A. P. Oxford Dictionary of Phrasal Verbs / A. P. Cowie, R. Mackin. — Oxford : Oxford University Press, 1994. — 517 p.*

528. *Longman Dictionary of Contemporary English / [S. Bullon, A. Gadsby, etc. (eds.)]. — Edinburgh : Pearson Education Ltd., 2007. — 1949 p.*

529. *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / [B. Cayne, D. E. Lechner, etc. (eds.)]. — Danbury, CT : Lexicon Publications, 1993. — 1149 p.*

530. *The New Shorter Oxford English Language Dictionary on Historical Principles, by L. Brown. — Oxford : Clarendon Press, 1993. — V. 1, V. 2. — 3799 p.*

531. *The Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com/>*

СПИСОК ТЕКСТОВИХ ДЖЕРЕЛ

532. *Андріяшик Р. Люди зі страху / Р. Андріяшик [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=0&bookid=0>*

533. Багрянний І. П. Сад Гетсиманський : роман / І. П. Багрянний. — К. : Наук. думка, 2001. — 548 с.

534. Барка В. Жовтий князь : повість / В. Барка // Поезія; Жовтий князь. — К. : Наук. думка, 2005. — С. 35–298.

535. Викладач середньої школи американського міста Хантсвілля (штат Арканзас) особисто продемонстрував учням на уроці, як білувати тварин [Електронний ресурс] // News.ru.ua. — 15.11.2007. — Режим доступу : <http://www.newsru.ua/world/15nov2007/enot.html>

536. Винниченко В. К. Сонячна машина : роман / В. К. Винниченко // Твори в 2 т. — К. : Дніпро, 2000. — Т. 2. — 624 с.

537. Гончар О. Крапля крові / О. Гончар [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrplib.com.ua/books/printthebook.php?id=32&bookid=4>

538. Гончар О. Т. Людина і зброя : роман / О. Т. Гончар. — К. : Молодь, 1978. — 336 с.

539. Гончар О. Т. Собор : роман / О. Т. Гончар // Циклон. Тронка. Собор. — К. : Рад. шк., 1990. — С. 399–588.

540. Гончар О. Т. Твоя зоря : роман / О. Т. Гончар. — К. : Рад. письменник, 1980. — 359 с.

541. Гончар О. Т. Тронка : роман в новелах / О. Т. Гончар // Циклон. Тронка. Собор. — К. : Рад. шк., 1990. — С. 199–398.

542. Загребельний П. А. Диво : роман / П. А. Загребельний. — К. : Рад. письменник, 1968. — 701 с.

543. Загребельний П. А. Євпраксія : роман / П. А. Загребельний — К. : Дніпро, 1987. — 319 с.

544. Загребельний П. А. Роксолана : роман / П. А. Загребельний. — К. : Фоліо, 2004. — 685 с.

545. Зеленоокий – убивця, за два місяці його мають стратити, гільйотинувати [Електронний ресурс] / Поступ. — 27.01.2004. — Режим доступу : <http://postup.brama.com/usual.php?what=19280>

546. І як не соромляться так нахабно обкрадати і обдурювати свій народ! [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. — 03.07.2009. — Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/CULTURE/ochi_kiri_muratovoyi__operator__melodiyi_dlya_sharmanki_rozpoviv_dt_pro_prichini_viyizdu_z_ukrayini_i.html

547. Іноді угнати машину не вдавалося – не встигали або виникала можливість залишитися «засвіченими» [Електронний ресурс] / Обозреватель. — 25.10.2005. — Режим доступу : <http://kiyany.obozrevatel.com/news/2005/10/25/5293.htm>

548. Корпус української мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>

549. Криштопа О. Жах на вулиці в'язнів / О. Криштопа [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/sovr/printthebook.php?id=27&bookid=2>

550. Купірувати хвіст у собак означає обрізати частину хвоста або весь хвіст у малому віці [Електронний ресурс] // Onlinenews. — 20.03.2013. — Режим доступу : <http://onlinenews.rv.ua/tvaryny/navischo-sobatsi-hvist/>

551. Мирний П. Хіба ревуть воли, як ясла повні? : роман / П. Мирний. — Х. : Веста : Ранок, 2005. — 384 с.

552. Наступного дня влада вирішила націоналізувати або ввести тимчасову адміністрацію в найбільші банки країни [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. — 13.01.2009. — Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ostriv_nevezinnya.html

553. Нема також підстави денатуралізувати й депортувати членів Дивізії [Електронний ресурс] // Вісті комбатанта. — 22.10.2008. — Режим доступу : http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2008/10/blog-post_22.html

554. Нечуй-Левицький І. С. Кайдашева сім'я / І. С. Нечуй-Левицький // Твори в двох томах. — К. : Дніпро, 1977. — Т. 1. — С. 374–512.

555. Скорочення матки і черевного пресу зганяють плід у напрямку до верхівки крижів і куприка [Електронний ресурс] // Прикарпатська бібліотека

наукової літератури. — Режим доступу : http://library.iv-fr.net/2007/07/18/page,1,storja_pologv3.html

556. Скуратовський В. Поліття / В. Скуратовський [Електронний ресурс] // Українські культурні дослідження. — Режим доступу : http://culturalstudies.in.ua/knigi_4_6.php

557. Сосюра В. М. Третя рота : роман / В. М. Сосюра. — К. : Укр. письм., 1997. — 352 с.

558. Стельмах М. П. Велика рідня : роман-хроніка / М. П. Стельмах. — К. : Рад. Письм., 1951. — 933 с.

559. Стельмах М. П. Правда і кривда : роман / М. П. Стельмах. — К. : Дніпро, 1990. — 427 с.

560. Стельмах М. П. Чотири броди : роман / М. П. Стельмах. — К. : Дніпро, 1989. — 607 с.

561. Тому kota, якого Ви не плануєте використовувати в племінному розведенні, треба каструвати, доки він не став статевозрілим [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.stryi.com.ua/forum/viewtopic.php?f=27&t=712>

562. Тютюник Г. М. Вир / Г. М. Тютюник. — Київ : Дніпро, 1979. — 591 с.

563. У січні 1842 р. він під наркозом ефіром екстрагував у хворої зуб [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=14421&pg=1>

564. ...шкіра на його потилиці була зрізана аж до кістки. Виявилося, вночі він напився ... Не стямився, як його скальпували. [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. — 17.07.2012. — Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/history-journal/_za-kozhen-indianskij-skalp-platili-3300-dolariv/446177?mobile=true

565. Якби мені ще півроку назад сказали холостити кішок – я у відповідь ... покрутив би пальцем біля скроні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://andy-scott.livejournal.com/127636.html>

566. Apparently, women simply didn't depilate in late-Victorian England [Электронный ресурс] // The Guardian. — 23.01.2003. — Режим доступа : <http://www.theguardian.com/world/2003/jan/23/gender.uk>

567. British National Corpus [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://corpus.byu.edu/bnc/>

568. Corpus of Contemporary American English [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.americancorpus.org/>

569. Dreiser T. Sister Carrie / T. Dreiser. — М. : Higher School publ. house, 1968. — 596 p.

570. Ellis В. Е. American Psycho/ В. Е. Ellis [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.goreads.org/american-psycho-bret-easton-ellis?page=0,84>

571. Faulkner W. Light in August / W. Faulkner [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=79886>

572. Fitzgerald S. F. The Great Gatsby / S. F. Fitzgerald. — Cambridge : Cambridge University Press, 1991. — 225 p.

573. Fowles J. The French Lieutenant's Woman / J. Fowles. — Boston, Toronto : Little Brown, 1969. — 480 p.

574. Fowles J. The Magus / J. Fowles [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.a7sharp9.com/Magus.html>

575. Golding W. Lord of the Flies / W. Golding. — London : Faber and Faber, 1999. — 230 p.

576. Grisham J. A Painted House / J. Grisham. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://lib.airnet.ru/read_online.php?book=80049

577. Hemingway E. A Farewell to Arms / E. Hemingway. — Х. : Ранок-НТ, 2003. — 383 с.

578. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls / E. Hemingway. — Middlesex : Penguin Books, 1975. — 448 p.

579. I scaled many fish in an old apartment of mine, only to find scales attached to the ceiling [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://fishcooking.about.com/od/wholefishrecipes/ss/gut_and_scale.htm

580. Jerome J. K. *Three Men in a Boat* / J. K. Jerome. — М. : Менеджер, 1999. — 288 с.
581. Lee H. *To Kill a Mockingbird* / H. Lee. — N.Y. : Popular Library, 1962. — 284 p.
582. Levy A. *Fruit of the Lemon* / A. Levy. — London : Campbel Connelly & Co Ltd and TRO Essexs Music Ltd, 2000. — 340 p.
583. London J. *Martin Eden* / J. London. — К. : Дніпро, 1980. — 367 с.
584. Over the past few years ... over 50,000 trees have already been axed in Delhi [Электронный ресурс] // Toxic Alert. An Environmental News Bulletin. — 05.05.2007. — Режим доступа : <http://enews.toxicslink.org/feature-view.php?id=5>
585. Puzo M. *The Godfather* / M. Puzo [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://lib.airnet.ru/read_online.php?book=71348
586. Roy A. *The God of Small Things* / A. Roy [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://lib.airnet.ru/read_online.php?book=71081
587. Time Magazine Corpus of American English [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://corpus.byu.edu/time/>
588. Updike J. *Rabbit Angstom: A Tetralogy* / J. Updike. — London : Everyman's Library, 1995. — 1519 p.
589. Wodehouse P. G. *Much Obliged, Jeeves* / P. G. Wodehouse [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://lib.airnet.ru/read_online/71409

ДОДАТКИ

Привативні дієслова маніпулятивної та директивної каузації

№ з/п	Мови Семантика каузації	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1.	ПД маніпулятивної каузації	545	57,6	<i>to cut off</i> ‘відрізати’, <i>to axe</i> ‘відрубати’, <i>to pinch off</i> ‘відщипувати’	660	65,1	<i>стригти, стругати, відкушувати</i>
2.	ПД директивної каузації	402	42,4	<i>to bilk out of</i> ‘видурювати’, <i>to expropriate</i> ‘реквізувати’, <i>to sting for</i> ‘займати без наміру повертати’	355	34,9	<i>викуповувати, націоналізувати, відсуджувати</i>
Всього		947	100		1015	100	

Семантика привативних дієслів маніпулятивної каузації

№ з/п	Мови Семантика каузації	Англійська мова			Українська мова		
		Кіль- кість	%	Приклади	Кіль- кість	%	Приклади
1.	ПД без додаткових СО	73	13,4	<i>to take away</i> ‘відбирати’, <i>to bone</i> ‘виймати кістки’	72	10,9	<i>відбирати, обзкрілювати</i>
2.	ПД каузації за допомогою інструмента	265	48,6	<i>to cut off</i> ‘відрізати’, <i>to axe</i> ‘відрубати’, <i>to pinch off</i> ‘відщипувати’	322	48,7	<i>стригти, стругати, відкушувати</i>
3.	ПД каузації за допомогою протиправної дії	143	26,2	<i>to jostle</i> ‘нишпорити по кишенях, красти’, <i>to plunder</i> ‘грабувати’.	119	18,1	<i>красти, грабувати</i>
4.	ПД каузації за допомогою фізичної сили	64	11,8	<i>to grab₁</i> ‘вихоплювати’, <i>to chip₂</i> ‘відбивати маленькими шматочками’	147	22,3	<i>відривати, обламувати</i>
Всього		545	100		660	100	

Семантика інструмента в привативних дієсловах каузації інструментом

№ з/п	Мови Семантика інструмента	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1.	ПД з узагальненою вказівкою на інструмент каузації	152	57,4	<i>to cut away</i> ‘відрізати’, <i>to junk</i> ‘відрізати великими шматками’, <i>to hack₁</i> ‘відрізати що-небудь недбало або з великою силою’	176	54,7	<i>відрізувати, відшкрібати, відкремсати, відсікати</i>
2.	ПД із конкретизацією семантики інструмента каузації	113	42,6		146	45,3	
2.1.	Інструменти – артефакти	78	29,4	<i>to scissor off</i> ‘відрізати щось ножицями’, <i>to shave₃</i> ‘голити’, <i>to plane away</i> ‘зістругувати’, <i>to pare₁</i> ‘зістругувати ножем’	85	26,4	<i>стригти, голити, відстругувати, спилувати,</i>
2.2.	Інструменти – частини тіла	35	13,2	<i>to scratch₁</i> ‘відривати кігтями або нігтями’, <i>to bite off</i> ‘відкушувати’, <i>to peck</i> ‘скльовувати’	61	18,9	<i>відщипувати, обскубувати, скушувати, віддзьобати</i>
Всього		265	100		322	100	

Семантика додаткових семантичних ознак (СО) в привативних дієсловах каузації за допомогою фізичної сили

№ з/п	Мови Додаткові СО	Англійська мова			Українська мова		
		Кіль- кість	%	Приклади	Кіль- кість	%	Приклади
1.	ПД із СО «способу» дії	41	64,1	<i>to twist</i> ‘скручувати’, <i>to break</i> ‘відламувати’, <i>to snatch away</i> ‘вихоплювати’	76	51,7	<i>обривати</i> , <i>вихоплювати</i> , <i>вихапувати</i> , <i>відламувати</i>
2.	ПД із СО «інтенсивності» дії	23	35,9	<i>to rape</i> ₁ ‘забирати щось силою’, <i>to tear</i> ₂ ‘відривати’, <i>to rend</i> ‘відривати щось із значною силою’	71	48,3	<i>видирати</i> , <i>відривати</i> , <i>облуплювати</i> , <i>цупити</i> ₁
Всього		64	100		147	100	

Семантика привативних дієслів директивної каузації

№ з/п	Мови Семантика каузації	Англійська мова			Українська мова		
		Кіль- кість	%	Приклади	Кіль- кість	%	Приклади
1.	ПД без додаткових СО	62	15,4	<i>to deprive</i> ₁ ‘позбавляти’, <i>to deplume</i> ₂ ‘позбавляти почестей’	68	19,2	<i>позбавляти</i> ₁ , <i>дискваліфікувати</i>
2.	ПД каузації за допомогою правової дії	153	38,1	<i>to commandeer</i> ₁ ‘конфіскувати, особ. під час війни’, <i>to tax</i> ‘оподатковувати’, <i>to fine</i> ‘штрафувати’	93	26,2	<i>висиновити</i> , <i>одержавити</i> , <i>конфіскувати</i>
3.	ПД каузації за допомогою протиправної дії	131	32,6	<i>to screw</i> ‘надурювати’, <i>to bleed</i> ₂ ‘вимагати гроші, доїти’	145	40,8	<i>обжулювати</i> , <i>видурювати</i>
4.	ПД каузації за допомогою вербальної дії	56	13,9	<i>to sponge</i> ₂ ‘випрошувати щось без наміру повертати’, <i>to hang out for</i> ‘вимагати, потребувати’	49	13,8	<i>випрошувати</i> , <i>визуджувати</i> , <i>виблагати</i>
Всього		402	100		355	100	

Привативні дієслова з об'єктами (ОПС) відчужуваної та невідчужуваної власності

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1.	Невідчужувана власність	442	46,7	<i>to cut off</i> 'відрізати', <i>to pare</i> 'зістругувати', <i>to junk</i> 'відрізати великими шматками'	551	54,3	<i>відрубувати, ампутувати, купірувати</i>
2.	Відчужувана власність	505	53,3	<i>to steal</i> 'красти', <i>to plunder</i> 'грабувати, особ. під час війни', <i>to fine</i> 'штрафувати'	464	45,7	<i>вихоплювати, грабувати, випрошувати</i>
Всього		947	100		1015	100	

Семантика суб'єкта (СПС) з об'єктами (ОПС) невідчужуваної власності

№ з/п	Мови Семантика СПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1.	Істота (людина / тварина)	206	46,6	<i>to pluck</i> ₃ 'вищипувати (пір'я)', <i>to disembowel</i> 'потрошити', <i>to skin</i> ₁ 'здирати шкіру', <i>to bleed</i> ₁ 'пускати кров'	158	28,7	<i>ампутувати, стригти,</i> <i>купірувати, каструвати,</i> <i>обезголовлювати</i>
2.	Неістота	236	53,4		393	71,3	
2.1.	Конкретний предмет	135	30,6	<i>to cut off</i> ₁ 'відрізати', <i>to break away</i> 'відламувати', <i>to truncate</i> ₂ 'відрізати верхівку'	327	59,4	<i>відрізувати, відтісувати,</i> <i>вишкрібати, утинати</i>
2.1.	Рослина	82	18,5	<i>to prune away</i> 'обрізати гілки', <i>to disbud</i> 'видаляти бруньки', <i>to bark</i> ₁ 'здирати кору з дерева'	55	9,9	<i>корувати, пасинкувати,</i> <i>збезлистити, відчахувати</i>
2.3.	Абстрактна сутність	19	4,3	<i>to stop out</i> 'вираховувати', <i>to deduct</i> 'вираховувати'	11	2	<i>утримувати, вираховувати,</i> <i>обездушувати</i>
Всього		442	100		551	100	

Семантика соматичних об'єктів (ОПС) невідчужуваної власності із суб'єктом (СПС) істота

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кіль- кість	%	Приклади	Кіль- кість	%	Приклади
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Шкіряний покрив	48	36,5	<i>to shave off</i> ₁ 'зголювати', <i>to feather</i> ₁ 'вищипувати пір'я', <i>to scale</i> ₁ 'видаляти луску з риби'	47	40,9	<i>стригти, тримінгувати, голити</i>
2.	Внутрішні органи та тканини	21	16,1	<i>to eviscerate</i> 'потрошити', <i>to gut</i> 'потрошити рибу', <i>to flesh</i> 'видаляти м'язову тканину'	14	12,1	<i>потрошити, тельбушити, патрати</i>
3.	Статеві органи	13	9,9	<i>to castrate</i> 'каструвати', <i>to geld</i> 'каструвати коня', <i>to circumcise</i> 'обрізати'	18	16,5	<i>каструвати, обрізати, валашати</i>
4.	Шкіра	9	6,9	<i>to flay</i> ₁ 'здирати шкіру', <i>to hide</i> 'здирати шкіру тварини', <i>to spade</i> 'здирати шкіру кита'	14	12,1	<i>білувати, облуплювати</i> ₂ , <i>обдирати</i> ₁
5.	Кінцівки	13	9,9	<i>to amputate</i> 'ампутувати', <i>to dislimb</i> 'виалати кінцівку', <i>to fin</i> 'відрізати плавець риби'	7	6,1	<i>ампутувати, обезкрилювати, обезножити</i>

Продовження Додатка И

1	2	3	4	5	6	7	8
6.	Око	6	4,6	<i>to roach</i> 'виколювати очі', <i>to gouge</i> 'вибивати око', <i>to deoculate</i> 'позбавляти очей'	6	5,2	<i>видряпувати</i> ₁ , <i>виштрикувати</i> , <i>виколювати</i>
7.	Голова	4	3,1	<i>to behead</i> 'обезголовлювати', <i>to decapitate</i> 'обезголовлювати', <i>to guillotine</i> ₁ 'відрубати голову на гільйотині'	4	3,5	<i>обезголовлювати</i> , <i>стинати</i> ₂ , <i>гільйотинувати</i>
8.	Зуб	5	3,8	<i>to pull</i> 'виривати зуб', <i>to draw</i> 'виривати зуб', <i>to take out</i> ₁ 'виривати зуб'	1	0,9	<i>екстрагувати</i>
9.	Кров	4	3,1	<i>to deplete</i> 'робити кровопускання', <i>to phlebotomize</i> 'робити кровопускання', <i>to bleed</i> ₁ 'обезкровлювати'	2	1,8	<i>обезкровлювати</i> ₁ , <i>знекровлювати</i> ₁
10.	Хвіст	3	2,3	<i>to dock</i> ₁ 'видаляти хвіст', <i>to tail</i> 'видаляти хвіст'	1	0,9	<i>купірувати</i>
11.	Роги	3	2,3	<i>to dishorn</i> 'видаляти роги', <i>to hummel</i> 'видаляти роги'	—	—	
12.	Вуха	2	1,5	<i>to round</i> 'видаляти вуха', <i>to crop</i> ₂ 'видаляти вуха'	—	—	
13.	Плід	—	—		1	1,5	<i>зганяти</i> ₂
Всього		131	100		115	100	

Семантика абстрактних об'єктів (ОПС) невідчужуваної власності із суб'єктом (СПС) «істота»

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1.	ОПС внутрішнього характеру	35	40,2		39	72,2	
1.1.	Психічний стан	14	16,1	<i>to expunge</i> 'позбавляти негативних емоцій, почуттів', <i>to deface</i> 'позбавляти любові, довіри'	14	25,9	<i>гамувати, заглушати, обезнадіювати</i>
1.2.	Фізичний стан	11	12,6	<i>to alleviate</i> 'полегшувати біль', <i>to anaesthetize</i> 'анестезувати'	11	20,4	<i>анестезувати, знеболювати, обезболювати</i>
1.3.	Якість	7	8,1	<i>to dishonour</i> 'позбавляти честі', <i>to dishearten</i> 'позбавляти відваги, мужності'	5	9,3	<i>безчестити, обезчещувати</i>
1.4.	Звичка / навичка	3	3,4	<i>to wean off</i> 'відучувати', <i>to cure of</i> ₂ 'відучувати', <i>to relieve</i> ₄ 'відучувати'	5	9,3	<i>відзвичаювати, детренувати, дискваліфікувати</i>
1.5.	Доля	—	—		4	7,3	<i>знедолювати, обезталанювати</i>
2.	ОПС суспільного характеру	52	59,8		15	27,8	
2.1.	Соціальні змінні	29	33,4	<i>to discharge</i> 'звільняти', <i>to disentitle</i> 'позбавляти титулу'	7	12,9	<i>скорочувати, звільняти</i> ₂
2.2.	Право	17	19,5	<i>to disfranchise</i> ₂ 'позбавляти виборчого права', <i>to denaturalize</i> 'денатуралізувати'	8	14,9	<i>обезправлювати, денатуралізувати</i>
2.3.	Ідея / думка	6	6,9	<i>to plagiarize</i> 'займатися плагіатом', <i>to lift</i> ₁ 'займатися плагіатом'	—	—	
Всього		87	100		54	100	

Додаткові семантичні ознаки (СО) невідчужуваних об'єктів (ОПС) із суб'єктом (СПС) «конкретний предмет»

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	ПД без додаткових СО	60	44,3	<i>to cut off</i> ₁ 'відрізати', <i>to shear</i> ₁ 'відрізати', <i>to break away</i> 'відламувати'	89	27,3	<i>відокремлювати</i> , <i>видаляти</i> , <i>відламувати</i> , <i>збивати</i> , <i>зрізувати</i> _з
2.	СО «розміру» ОПС	10	7,5		92	28,1	
2.1.	«маленький»	7	5,3	<i>to nibble</i> ₁ 'відкушувати маленькими шматочками'	70	21,4	<i>надбивати</i> , <i>відкришити</i> , <i>надколювати</i> , <i>надривати</i>
2.2.	«великий»	3	2,2	<i>to junk</i> 'відрізати великий шматок'	22	6,7	<i>батувати</i> , <i>відвалювати</i> , <i>відиматувати</i>
3.	СО «локалізації» ОПС	15	11,1		63	19,3	
3.1.	«верхня частина» СПС	2	1,5	<i>to truncate</i> ₂ 'відрізати верхівку'	9	2,7	<i>стинати</i> , <i>здіймати</i> ₁ , <i>зносити</i>
3.2.	«нижня частина» СПС	—	—		9	2,7	<i>підгризати</i> , <i>підточувати</i> , <i>під'їдати</i>
3.3.	«верхній шар» СПС	13	9,6	<i>to abrade</i> 'здирати верхній шар', <i>to rub away</i> 'стирати верхній шар'	33	10,2	<i>знімати</i> ₂ , <i>обпилювати</i> , <i>зрубувати</i> ₁
3.4.	«внутрішня частина» СПС	—	—		12	3,7	<i>вирізувати</i> , <i>викописати</i> , <i>вишкрібати</i>

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	СО «суб'єктивної оцінки» ОПС	7	5,3	<i>to trim</i> ₁ 'відрізати непотрібні або зайві частини', <i>to prune</i> ₁ 'видаляти зайві частини'	5	1,6	<i>підчищати</i> ₁ , <i>обчищати</i> ₂
5.	СО «розміру» та «локалізації» ОПС	22	16,2		38	11,5	
5.1.	«маленькі з поверхні»	11	8,1	<i>to scratch</i> 'видаляти щось із поверхні, тручи чимось гострим',	13	3,9	<i>відколупувати</i> , <i>сколювати</i>
5.2.	«маленькі з країв»	11	8,1	<i>to chip</i> ₂ 'відрізати маленькі часточки (особ. з країв)'	25	7,6	<i>підрізувати</i> , <i>обкришувати</i>
6.	СО «розміру» та «форми» ОПС	10	7,5	<i>to scale</i> ₂ 'видаляти у формі лушпиння', <i>to slice</i> 'відрізати тонкими шматочками'	1	0,3	<i>скіпати</i>
7.	СО «локалізації», «розміру» та «форми» ОПС	11	8,1	<i>to plane off</i> 'зістругувати', <i>to pare away</i> 'зістругувати'	19	5,8	<i>підстругувати</i> ₁ , <i>обскрібати</i>
8.	СО «функційно-локативного зв'язку» ОПС із СПС	—	—		20	6,1	<i>відпорювати</i> , <i>відстібати</i> , <i>відшпилювати</i>
Всього		135	100		327	100	

Семантика невідчужуваних об'єктів (ОПС) із суб'єктом (СПС) рослина

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кіль- кість	%	Приклади	Кіль- кість	%	Приклади
1.	Складові частини СПС	56	68,3		27	49,1	
1.1.	Гілки	37	45,1	<i>to prune away</i> 'обрізати гілки', <i>to lop away</i> 'відрубати гілки'	20	36,4	<i>відчахувати, спилювати</i>
1.2.	Листя / бруньки	14	17,1	<i>to disbud</i> 'видаляти бруньки', <i>to pinch₁</i> 'видаляти листя / бруньки'	2	3,6	<i>збезлистити, обиморгувати₃</i>
1.3.	Органи розмноження / плоди	5	6,1	<i>to pluck₄</i> 'зривати плоди', <i>to cull</i> 'зривати плоди, квіти і т.п.'	5	9,1	<i>зривати₄, ламати₂, пасинкувати</i>
2.	Верхній шар СПС	26	31,7		28	50,9	
2.1.	Кора дерева / куща	15	18,3	<i>to bark₁</i> 'здирати кору з дерева' <i>to debark</i> 'здирати кору з дерева'	7	12,7	<i>корувати, окорувати</i>
2.2.	Зовнішній покрив плода	11	13,4	<i>to excoriate₂</i> 'видаляти верхній шар плода', <i>to pulp</i> 'видаляти оболонку кавових бобів'	21	38,2	<i>луццати, злуплювати₁</i>
Всього		82	100		55	100	

Семантика невідчужуваних об'єктів (ОПС) із суб'єктом (СПС) абстрактна сутність

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1.	Складова частина СПС	13	68,4	<i>to dock</i> ₃ 'вираховувати суму грошей із чиєїсь зарплатні', <i>to withdraw</i> ₂ 'знімати гроші з банківського рахунку'	7	63,6	<i>утримувати, вилічувати, відраховувати</i>
2.	Якісна характеристика СПС	6	31,6	<i>to rob of</i> 'позбавляти якості', <i>to unessence</i> 'позбавляти сутності'	4	36,4	<i>обезбарвлювати, обездушувати</i>
Всього		19	100		11	100	

Додаткові СО відчужуваних об'єктів (ОПС) в привативних дієсловах без конкретизації семантики об'єкта

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кіль- кість	%	Приклади	Кіль- кість	%	Приклади
1.	ПД без додаткових СО	239	67,5	<i>to steal</i> ₁ 'красти', <i>to beg</i> 'випрошувати', <i>to confiscate</i> ₂ 'конфіскувати', <i>to rob</i> ₁ 'грабувати'	294	75,9	<i>тирити</i> розм. «красти», <i>реквізувати</i> «насилено відбирати що-небудь без відшкодування»
2.	СО «локалізації» ОПС	82	23,2	<i>to pickpocket</i> 'красти з кишень', <i>to shoplift</i> 'красти в магазині', <i>to burgle</i> 'красти по домівках'	20	5,3	<i>щипатиз</i> «вчиняти кишенькові крадіжки», <i>бомбити</i> «обкрадати помешкання»
3.	СО «кількості» ОПС	28	7,9	<i>to pilfer</i> ₁ 'красти, особ. в маленькій кількості', <i>to rifle</i> ₃ 'відбирати або повністю позбавляти чогось'	58	14,9	<i>обчищати</i> «обкрадати, оббирати, забирати все до решти», <i>награбувати</i> «грабуючи, привласнити багато чого-небудь»
4.	СО «суб'єктивної оцінки» ОПС	5	1,4	<i>to filch</i> 'красти щось незначне або не дуже цінне'	15	3,9	<i>стріляти</i> ₁ «просити, випрошувати, позичати різні дрібниці у когось»
Всього		354	100		387	100	

Семантика відчужуваних об'єктів (ОПС)

№ з/п	Мови Семантика ОПС	Англійська мова			Українська мова		
		Кількість	%	Приклади	Кількість	%	Приклади
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Гроші	124	82,4	<i>to extort</i> 'незаконно примушувати когось віддати щось, особ. гроші', <i>to solicit</i> 'просити гроші'	49	63,6	<i>розвести</i> ₁ «примусити когось витратити гроші, заплатити за щось», <i>стягати</i> ₂ «примушувати сплатити борг»
2.	Одяг / взуття	15	9,9	<i>to tear off</i> 'зривати одяг', <i>to undress</i> 'роздягати', <i>to unshoe</i> 'знімати з когось взуття'	12	15,6	<i>знімати</i> ₁ «скидати з кого-небудь щось надіте, взуте тощо», <i>зривати</i> «рвучким рухом знімати, стягати що-небудь із кого-небудь, особ. одяг»
3.	Земельна ділянка	6	3,9	<i>to jump</i> 'заволодівати земельною ділянкою за відсутності володаря', <i>to escheat</i> ₁ 'заволодівати землею за відсутності законного володаря'	6	7,8	<i>обезземлювати</i> «відбирати землю», <i>відрізувати</i> «забирати в когось частину земельної ділянки»

Продовження Додатка Р

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	Їжа / напої	—	—		6	7,8	<i>об'їдати</i> «споживаючи в кого-небудь багато їжі, завдавати йому збитків», <i>підчищати</i> «все без залишку з'їдати»
5.	Зброя	3	1,9	<i>to spoil</i> ₁ 'знімати або красти (у мертвої людини, особ. у переможеного ворога) зброю або обладунки'	2	2,6	<i>обеззброювати</i> «відбирати зброю у кого-небудь»
6.	Тварина	3	1,9	<i>to roach</i> ₂ 'незаконно вторгтись на чиюсь територію з метою вкрати дичину або рибу'	—	—	
7.	Транспортний засіб	—	—		2	2,6	<i>угнати</i> «вкрати машину»
	Всього	151	100		77	100	

ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ

<i>Таблиця 3.1</i>	СО «способу» дії в ПД з узагальненою вказівкою на інструмент каузації.....	78
<i>Таблиця 3.2</i>	Семантика інструмента каузації в ПД із семантикою використання інструмента-артефакту.....	83
<i>Таблиця 3.3</i>	Семантика інструмента каузації в ПД із семантикою використання інструмента-частини тіла.....	92
<i>Таблиця 3.4</i>	СО «способу» дії в ПД маніпулятивної протиправної каузації.....	95
<i>Таблиця 3.5</i>	СО «способу» дії в маніпулятивних ПД каузації за допомогою фізичної сили.....	100
<i>Таблиця 3.6</i>	Семантика каузатора в ПД директивної правової каузації.....	110
<i>Таблиця 3.7</i>	Додаткові СО в ПД каузації за допомогою вербальної дії.....	119
<i>Таблиця 4.1</i>	Семантика об'єкта володіння (ОПС) у ПД із СПС-істота.....	139
<i>Таблиця 4.2</i>	Семантика ОПС-гроші в ПД відчужуваної власності.....	200

ПЕРЕЛІК СХЕМ

<i>Схема 1.1</i>	Базова каузативна ситуація (КС).....	15
<i>Схема 2.1</i>	Базова формула тлумачення (ФТ) привативної ситуації.....	54

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

<i>Додаток А</i>	Привативні дієслова маніпулятивної та директивної каузації.....	282
<i>Додаток Б</i>	Семантика привативних дієслів маніпулятивної каузації.....	283
<i>Додаток В</i>	Семантика інструмента в привативних дієсловах каузації інструментом.....	284
<i>Додаток Г</i>	Семантика додаткових семантичних ознак (СО) в привативних дієсловах каузації за допомогою фізичної сили.....	285
<i>Додаток Д</i>	Семантика привативних дієслів директивної каузації.....	286
<i>Додаток Е</i>	Привативні дієслова з об'єктами (ОПС) відчужуваної та невідчужуваної власності.....	287
<i>Додаток Ж</i>	Семантика суб'єкта (СПС) з об'єктами (ОПС) невідчужуваної власності.....	288
<i>Додаток И</i>	Семантика соматичних об'єктів (ОПС) невідчужуваної власності із суб'єктом (СПС) істота.....	289
<i>Додаток К</i>	Семантика абстрактних об'єктів (ОПС) невідчужуваної власності із суб'єктом (СПС) «істота».....	291
<i>Додаток Л</i>	Додаткові семантичні ознаки (СО) невідчужуваних об'єктів (ОПС) із суб'єктом (СПС) «конкретний предмет».....	293
<i>Додаток М</i>	Семантика невідчужуваних об'єктів (ОПС) із суб'єктом (СПС) рослина.....	294
<i>Додаток Н</i>	Семантика невідчужуваних об'єктів (ОПС) із суб'єктом (СПС) абстрактна сутність.....	295
<i>Додаток П</i>	Додаткові СО відчужуваних об'єктів (ОПС) в привативних дієсловах без конкретизації семантики об'єкта.....	296
<i>Додаток Р</i>	Семантика відчужуваних об'єктів (ОПС).....	297

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Абдулмуталибов Н. Ш. 9
 Абросимова Т. Е. 27, 28, 30, 31, 33
 Авдеева О. И. 39, 40
 Алиева Н. Ф. 26, 28, 33, 34
 Алина Г. М. 14, 17
 Алисова Т. Б. 9, 28, 34
 Алпатов В. М. 138
 Анохина С. П. 9, 26, 27, 31, 34
 Апресян Ю. Д. 9, 14, 15, 25, 29, 32, 34, 41,
 42, 50, 53, 54, 60, 61, 71, 136
 Аристотель 26, 43
 Арутюнова Н. Д. 13, 18, 35
 Архипкина Л. В. 57, 58

Б

Багаева Л. К. 9, 37, 39
 Баклагова Ю. В. 13
 Баранник О. Ю. 56, 57
 Барахоева Н. М. 18
 Басиров Ш. Р. 23, 53, 71
 Бахарев А. И. 10, 36–38, 40, 41, 44, 52
 Безпояско О. К. 25
 Бенвенист Э. 26, 34, 35
 Бережан Л. В. 14
 Болдырев Н. Н. 10, 27, 44
 Бондаренко В. Н. 10, 15, 37, 40, 42, 44
 Бондарко А. В. 25, 27
 Бородкин В. В. 36
 Булыгина Т. В. 9, 24, 34, 35
 Быкова Г. В. 49

В

Вайсгербер Й. Л. 43
 Вайсс Д. 10, 29
 Веливченко В. Ф. 14
 Волосян И. А. 14
 Волоцкая З. М. 27
 Вольф Е. М. 28
 Воронина И. М. 29
 Воронова С. К. 17, 19, 20

Г

Гаврилова В. И. 17
 Гайсина Р. М. 15, 25, 44
 Гак В. Г. 10, 35, 49, 61
 Гамкрелидзе Т. В. 182, 187

Гастилене Н. А. 40
 Генюшене Э. Ш. 10, 25
 Глушук Г. 10, 19
 Головачева А. В. 9, 27, 29–34, 44, 52, 56, 61
 Головченко Н. Ю. 37, 39, 42
 Гомон Н. В. 57
 Горбунова О. В. 56
 Гордон Е. Я. 9, 14, 16, 19, 23, 24
 Городецкая И. Е. 57
 Горпинич В. О. 25
 Гращенко П. В. 9, 28,
 Грозданова Л. А. 37, 39
 Гуйванюк Н. В. 33, 34, 52, 138

Д

Данильчук І. Г. 9, 27, 29, 30, 32, 136
 Дементьева Т. Г. 27, 30, 34
 Демина Е. И. 27, 29
 Десницкая А. В. 23
 Длугош А. М. 9, 18, 19
 Долинина И. Б. 15, 27, 29, 32
 Дубовик Л. І. 13
 Дюндик Л. Г. 13, 20

Ж

Жаботинська С. А. 27
 Желеско П. С. 36
 Жлуктенко Ю. О. 9, 39, 40
 Жовтобрюх М. А. 25
 Жуйкова М. В. 25
 Журинская М. А. 26–28, 29, 31, 33, 34

З

Загнітко А. П. 39
 Заметалина М. Н. 35
 Затуловская С. М. 37
 Зеленков А. И. 36
 Земскова Е. В. 14
 Золотова Г. А. 9, 21, 44, 56, 57
 Зубрицький Л. 19

И

Иванов Вяч. Вс. 9, 10, 26–34, 36, 44, 52,
 136, 188
 Иванова Т. А. 29, 30, 31, 33
 Ильиш Б. А. 38

I

Івченко М. П. 25
Ісакова Є. П. 42

К

Казакова О. А. 29, 56
Казимянец Е. Г. 41
Калиушенко В. Д. 9, 28, 29, 49, 53, 55, 70, 135
Камова И. М. 28–34, 128, 136
Караулов Ю. Н. 138
Кардаш Л. В. 37
Карловская А. К. 14, 19
Карпенко Ю. О. 15
Касевич В. Б. 9, 13–15, 17, 20, 21, 23, 51, 173
Кацнельсон С. Д. 34, 54, 56
Кибрик А. Е. 9, 27, 30, 32, 33, 136
Кильдибекова Т. А. 16, 17
Киселева С. В. 56, 57
Кислякова Л. И. 10, 38, 40, 42, 44
Клименко О. В. 147
Кобозева И. М. 50
Ковальская Л. Г. 19
Колечко М. Д. 9, 27, 29, 30, 32, 33, 34, 138
Комаров А. П. 13
Комлякова С. Н. 27, 28
Кононова Д. В. 14
Константінова О. О. 9, 27, 28, 30, 34, 42, 43, 50, 52, 136, 165
Корди Е. Е. 9, 14, 16, 18–20, 44, 51
Королькова О. В. 37, 38, 40
Коссек Н. В. 42
Кочерган М. П. 9, 39, 40, 52
Крайчинська Г. 57
Кривоносов А. Т. 42
Кришталюк Г. А. 37
Кузнецова М. В. 14, 17, 44
Кусова М. Л. 37, 42
Кучман І. М. 14
Кущ О. П. 9, 39

Л

Лазарева Э. А. 55
Лайонз Дж. 23, 24, 34–36
Ларіна Т. А. 9, 37, 40, 42
Левина Л. М. 27, 32, 37, 42
Левицкий Ю. А. 15
Лекант П. А. 54

Леонова М. В. 25
Леонтьева С. Ф. 41
Леута О. І. 9, 10
Липеровский В. П. 9, 28, 31, 34–36
Лонська Л. І. 35
Лухт Л. И. 30, 34, 138
Ляховицкая Л. М. 9, 37, 41, 52

М

Мішеніна Т. М. 9, 28
Максапетян А. Г. 14
Малина А. В. 38
Маркарова Т. С. 56
Маскулюнас Б. 9, 28, 35
Материнська О. В. 9, 49, 56, 57, 139
Мельник Л. А. 9, 14, 18, 20
Мельчук И. А. 13, 18, 20–22, 24, 25, 29, 43–45
Мещанинов И. И. 26
Мелкесцева Н. В. 9, 44
Милешин Ю. Н. 55
Милованова М. В. 27, 32, 36, 136,
Митилино М. С. 38, 40, 41
Моисеев А. И. 43
Мокра О. М. 37
Молошная Т. Н. 10, 28, 33–35, 44, 45, 52
Моргунова О. О. 9, 13, 49, 52
Моркунас Г. 19
Москальов Д. П. 37
Москвин В. П. 55
Музейник І. В. 9, 37
Мухтаров З. Д. 15, 18

Н

Назаров С. И. 18, 44
Наумова А. И. 24
Недялков В. П. 9, 13, 15–21, 51
Нестерова Т. І. 14, 17, 19, 20
Никитин М. В. 56
Николаева Т. М. 26, 27, 34, 56
Новикова Н. Л. 19
Новикова О. І. 37, 38, 40, 41

О

Одарчук Н. А. 40
Озерова Н. Г. 9, 25, 37, 38, 40, 41, 52
Озюменко В. И. 14, 16, 19, 24

П

- Падучева Е. В. 9, 16, 17, 19, 20, 38–40, 42, 53, 61
 Панченко Н. И. 56
 Паславская А. И. 9, 10, 36, 37, 40–42, 44
 Перванов Я. А. 42
 Петрик Т. В. 14, 16
 Пешковский А. М. 38, 39
 Писаркова К. 9, 27, 28, 30, 32
 Підпригора Ю. Г. 9, 37, 38
 Пірус Г. О. 29, 138
 Плаксина Г. В. 18
 Плунгян В. А. 56
 Плющ М. Я. 25
 Подольская Л. И. 9, 27, 28, 30, 31, 33, 34, 136, 137, 173
 Пославська Н. М. 9, 10, 37, 44, 45, 54
 Приходько А. Н. 9, 18
 Пушина Н. И. 18, 44, 51

Р

- Рассказова О. А. 19, 27, 30
 Рахилина Е. В. 27, 30, 32, 34
 Рейдель А. И. 14, 18
 Рубанова Н. А. 14
 Рустамов И. Х. оглы 26, 33

С

- Савельева Л. В. 40, 57
 Сайфи Л. А. 57, 138
 Санг И. А. 9, 37, 40, 42
 Санжеева Л. Ц. 9, 18
 Саттаров Р. Т. 28
 Сахокия М. М. 9, 27, 34, 35
 Свешникова Т. Н. 28
 Свиридова Е. А. 35, 44, 56
 Селиверстова О. Н. 9, 28, 29, 32, 34, 35, 60, 61
 Селіванова О. О. 9
 Сильницкий Г. Г. 9, 13, 15, 16, 19, 20, 29, 44, 51, 58
 Ситар Г. В. 9, 44, 56, 57, 187
 Сірук О. Б. 25
 Соколова С. О. 177
 Сорокина И. П. 33
 Ставицька Л. 57
 Стасюлевючете Э. П. 41
 Степанян В. А. 28, 30, 31, 34
 Ступак І. В. 9, 43, 50, 53

- Сулейманов Н. Д. 18
 Сухарина Н. М. 25
 Сыкало О. А. 35, 44, 45

Т

- Такумбетова Л. М. 14, 19
 Таненцапф М. С. 17, 20, 50
 Теньер Л. 15, 50
 Терехова С. І. 49
 Терешина Ю. В. 14
 Топоров В. Н. 27, 29, 36
 Тошович Б. 14, 16, 17, 19

У

- Уленбек Х. К. 26, 33

Х

- Хелимский Е. А. 27
 Хлебцова О. А. 14, 17, 19
 Холодович А. А. 9, 15–17, 23, 51, 56
 Храковский В. С. 15, 38, 39, 51

Ц

- Циммерлинг А. В. 29, 57
 Цирульниковая Э. Л. 55
 Цыпанов Е. А. 17

Ч

- Чанышева Г. А. 9, 27–30, 34, 52, 136
 Чариев А. 27, 28
 Чернова С. В. 40
 Чикурова М. Ф. 42
 Чинчлей К. Г. 9, 26–28, 30–32, 34–36, 52
 Чубань Т. В. 25
 Чудинов А. П. 14, 17–20

Ш

- Шаволина С. Н. 13
 Шарина С. И. 28, 31
 Шелякин М. А. 40
 Шипулина Л. П. 38–40
 Шумейкина А. В. 44

Э

- Эргашев Т. 17, 21, 51

Ю

- Юдакин А. П. 27, 33

Я

- Ямшанова В. А. 55, 57

Янко Т. Е. 30, 35
 Ярцева В. Н. 26, 34
 Яценко Т. А. 9, 13, 14

A

Adamzik K. 38, 41
 Aikhenvald A. Y. 27, 28
 Atlas J. D. 39

B

Babby L. 9, 21
 Babcock S. 18
 Baker M. C. 14, 17
 Ballweg J. 13
 Bally Ch. 9, 28
 Baron N. S. 15–20, 24, 44, 51
 Bulygina T. 15, 25

C

Chafe W. L. 14
 Chappell H. 28, 30–32
 Chatman S. 23, 25
 Christie J. J. 28
 Clark E. V. 9, 26, 28, 34, 35, 55
 Comrie B. 9, 14, 16, 18, 19, 23, 25, 51
 Croft W. 9, 13, 26, 29, 32, 33, 48
 Cruse A. 18

D

Dahl Ö. 9, 40, 41
 Davis H. 22
 Dixon R. M. W. 9, 16–18, 24, 37, 51

E

Esenova O. 9, 210

F

Fillmore Ch. J. 34, 61
 Fodor J. A. 24, 40, 42, 60
 Frajzynger Z. 29
 Freeze R. 34, 35

G

Geeraerts D. 9
 Gilquin G. 14, 36
 Givon T. 37–39
 Goodenough W. H. 27, 28
 Grković-Major J. 27

H

Haegeman L. 9, 37, 41, 52
 Hamawand Z. 41, 43, 52
 Haspelmath M. 9, 22, 27, 29, 34
 Heine B. 27, 29, 30, 32–34, 36, 44, 136, 138,
 173
 Heinemann W. 10, 42–44

Hentschel E. 10, 43, 44
 Horn L. 9, 37, 41, 52

I

Issatschenko A. 29, 35
 Ivić M. 27, 56
 Iwasaki S. 9, 17, 18
 Iyeiri Y. 37

J

Jacobs J. 9, 37, 38, 40, 41
 Jespersen O. 37, 39, 40, 41, 52
 Jung U. 40

K

Kac M. B. 18, 24, 60
 Kageyama T. 33
 Kaliuščenko V. D. 28, 34, 43, 50, 52, 53, 135
 Kastovsky D. 15, 23, 24
 Katamba F. 17, 23
 Keith A. 22
 Kemmer S. 14
 Klima E. S. 9, 37, 38, 42
 Komova N. F. 40
 König E. 27, 29, 30, 32, 34
 Koptjevskaja-Tamm M. 29, 30, 32, 33
 Korponay B. 14, 16, 17
 Kovalyova L. M. 18, 24
 Kreidler Ch. W. 27
 Kulikov L. 9, 14, 16–21, 23–25, 51

L

Langacker R. W. 9, 27, 28, 34
 Leisi E. 10, 43, 44
 Lemmens M. 14
 Letuchiy A. 9
 Levin B. 16, 19, 23, 24
 Lieber R. 9, 43
 Liner E. 9, 17, 18, 44
 Lipka L. 9, 22
 Löttsch R. 41
 Luo Y. 28
 Lynch J. 26, 28
 Lyons J. 16, 23, 26, 34, 36

M

MacCawley J. D. 23, 24
 Maldonado R. 14, 16
 Manik J. 51
 Männle R. 24
 Martin J. N. 36
 Maslova E. S. 14, 16, 18
 Mazzon G. 38, 43
 McGloin N. H. 9, 37, 41

- Meillet A. 36
 Mel'čuk I. A. 21, 27
 Meyer P. G. 27
 Michael L. 29
 Milenkovska S. 9, 29
 Mioduszevska E. 38, 41
 Mo Ch.-Ch. 21
 Modrzejewska E. 34, 37, 39, 41
 Moreno J. C. 18
 Morgan J. L. 13, 24
 Murti K. V. S. 14, 17
 Muysken P. 21
- N**
- Nagucka R. 39, 40, 42
 Nichols J. 23, 24
 Nilsen D. L. F. 55
 Nozsińska A. 36, 37, 41
- O**
- Ogawa Y. 9, 27, 28
- P**
- Partee B. H. 37, 38, 42, 60
 Persson I. 21
 Podlesskaya V. I. 13, 17
 Podolskaya L. 16, 23
 Progovac L. 29, 37, 38, 41, 52
- R**
- Rivero M.-L. 37, 39, 41
- S**
- Schreiber H. 36
 Schuchardt R. 38, 39
 Sehnert J. 55
- Seiler H. 35
 Shibatani M. 9, 13–17, 19, 21, 23, 36, 44, 62, 66, 128
 Smith S. B. 40
 Sohn Ho-Min 21
 Song J. J. 9, 17–19, 23, 33, 37, 41, 51, 52, 76
 Stassen L. 27, 32–34, 52, 56, 136, 138
 Stickel G. 9, 37, 38, 41
 Stocker M. 24
 Storch A. 29
 Sumbatova N. R. 14
 Swart de H. 9
- T**
- Talmy L. 15, 16, 19, 109
 Taylor J. R. 27
 Trubetzkoy N. S. 43, 73, 75, 82, 96, 97
- V**
- Vandepitte S. 13, 136
 Velasquez-Castillo M. 27
 Vichit-Vadakan R. 18, 51
- W**
- Welte W. 37
 Wierzbicka A. 9, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 24, 35, 39, 44, 50, 53, 60
 Wolff P. 510
- Z**
- Zavala R. 18
 Zifonun G. 40
 Zimmer K. E. 21, 41

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Агенс 14, 15
 Актант
 - семантичний 15, 23, 29, 54, 64, 135, 136
 - синтаксичний 51, 135
 Аналіз
 - дефініційний 11
 - дистрибутивний 11
 - кількісний 10, 12
 - компонентний 11, 49, 50
 - контекстологічний 11
 - словотвірний 11
 - структурний 11
 Антецедент 15, 19, 26, 46, 54
 Антонім 21, 42, 175, 177, 195
 Антропоцентризм 30, 108, 138, 189, 210
 Аргумент 61
 Аргументна
 - інформація 61, 62–64, 216–218

Б

- Будова
 - граматична 27
 - морфологічна 10–12, 26, 45, 63, 64, 148, 196, 218

В

- Валентність 23
 Вид дієслова
 - доконаний 25
 - недоконаний 25
 Висловлення
 - мінімальне 51
 - спонукальне 39
 - заперечне 38, 40, 42, 54
 Відмінок
 - інструментальний 51
 - присвійний 137, 165
 - семантичний 61
 Відношення
 - включення 21, 22, 56
 - володіння 54, 63, 100, 131, 189, 191, 208, 209
 - динамічне 43
 - каузативне 15, 54, 59, 62, 73, 133, 136, 172
 - логіко-семантичне 30, 108

- локальне 31
 - неволодіння 54, 63
 - okazіональне 32
 - партитивне 73
 - посесивне 27–34, 45, 52–54, 56, 57, 68, 72, 99, 100, 108, 127–129, 135, 136, 138, 158, 188, 189, 191, 201, 208, 211, 216
 - привативне 135
 - словотвірне 24
 - соматичне 31, 57–59, 64, 162,
 - статичне 43
 - суб'єктно-об'єктне 17

Власник 29, 33, 111, 137, 138, 189

Власність

- відчужувана 30–32, 47, 56, 99, 100, 108, 188–208
 - невідчужувана 30–33, 47, 63, 73, 99, 108, 109, 136–188

Володіння

- акцидентальне 31
 - відчужуване 32, 33
 - інгерентне 31
 - невідчужуване 31, 32
 - постійне 31, 33
 - тимчасове 31, 33

Г

Гніздо

- словотвірне 80, 85, 88, 93, 94, 96, 97, 103, 104, 113, 130, 142, 145, 151, 179, 185, 186, 218

Д

Декаузативність 25, 46

Денотат 49

Дериватема 14

Дериват 142, 146, 147, 166

Деривація 75, 81, 87, 104, 107, 120, 130, 131, 132, 144, 158, 166, 168, 176, 203, 206, 218

Дистрибуція 11, 12, 61, 62, 64, 131, 137, 173, 212, 218

Дієприкметник 56

Дієслово

- вершина 15, 80, 85, 88, 93, 94, 104, 130
 - зв'язка 18

- неперехідне 17, 22–24, 46
- перехідне 17, 22–24, 26, 45, 46
- поліситуативне 58
- ядерне 15, 50

Дія

- нерезультативна 20, 46, 121–123, 171
- результативна 20, 25, 73, 99, 120, 124, 125, 127, 148, 162, 171, 216

Діяч 22, 69

Дослідження

- діахронічне 23, 24, 37, 49, 218
- зіставне 9–12, 37, 48–50, 58, 60, 61, 63, 64, 127–131, 208–212
- типологічне 9, 17, 21, 22, 26, 28, 35, 37, 41, 44, 49, 218

Е

Екзистенційність 34–36, 59

Екстралінгвальний 14, 68, 183, 208

Ергативність 24

З

Займенник 33, 32, 40, 43, 47, 52, 67, 68, 135, 137, 138, 159, 190

Заперечення

- експліцитне 40–43, 47
- імпліцитне 40–44, 45, 47, 52
- інгерентне 40–42
- множинне 39
- повне 38, 39
- часткове 38, 39

Засіб

- вербальний 19, 109, 118–127, 130, 133, 134
- граматичний 50–52
- лексичний 19, 34, 44
- морфологічний 16–19, 24–26, 34, 41, 51, 131
- синтаксичний 41, 51,
- соціальний 19, 32, 33, 66, 115, 169, 170

Зв'язок

- логіко-семантичний 73, 76, 109, 136
- між подіями 26, 39, 46, 51
- парадигматичний 32
- посесивний 63, 73, 108, 109, 136, 165, 167, 169
- причинно-наслідковий 13, 18, 19, 26, 46, 51, 53

- словотвірний 155, 172, 180, 202, 217, 219
- суплетивний 24
- функційно-локативний 181, 182

Значення

- лексичне 21, 50
- граматичне 42

І

Іменник 33, 34, 41, 44, 52, 53, 55–57, 67, 68, 72, 85–89, 91, 94, 106, 110, 112, 135, 138, 140–144, 146, 147, 149, 151, 153, 156–158, 160–165, 168, 169, 172–176, 180–182, 184–189, 192, 202–207, 209, 216, 217

Імператив 39

Імперсоналізація 70

Інструмент

- артефакт 54–57, 61, 62, 70–91, 129, 132, 140, 141, 159, 161, 175, 176, 178–181, 216
- окказіональний 56
- соматизм 54–57, 70, 91–94, 99, 129, 132, 158, 175, 178, 216

Інструментальність 54–56, 64, 85, 91

Інхоативність 22, 46

К

Каритивність 43–45, 163

Категорія

- граматична 14, 16, 17, 21, 33, 55, 131
- лексико-синтаксична 45, 46, 55
- лінгвістична 13, 21, 26, 37, 39, 43, 46, 54, 56, 58, 64
- логіко-мисленева 27
- логіко-філософська 13, 26
- морфологічна 52
- семантична 27, 55
- синтаксична 26, 40, 41
- універсальна 13, 26, 42, 43, 46, 47, 218
- фундаментальна 13, 36, 47
- функційно-мовленева 26

Каузальність 13

Каузат 16

Каузатив

- аналітичний 18
- лексичний 17–19, 26, 45, 46
- морфологічний 16–19, 24, 26, 51
- перифрастичний 18

- подвійний 22
- потрійний 22
- синтаксичний 17–19, 26, 46, 51
- синтетичний 18

Каузативна ситуація (КС)

- агентивна 20
- асистивна 20, 46
- директивна (дистантна) 19, 46, 62, 66, 108, 114–118, 128
- зворотна 20, 21, 44, 46, 52
- маніпулятивна (контактна) 19, 46, 62, 66, 70–72, 74, 92, 95, 97–100, 114, 127–129, 131, 133, 134, 174, 216, 218
- навмисна (активна) 20, 46
- неагентивна 20
- ненавмисна (пасивна) 20, 46
- непряма 19, 46
- нерезультативна 20, 46, 121–123
- пермісивна 20, 46
- прохібітивна 20, 46
- пряма 21, 46
- результативна 20, 46
- фактивна 20, 46

Каузативність 9, 13, 14, 16, 17, 19, 21–26, 46, 47, 51

Каузатор 16, 19, 20, 22, 25, 26, 46, 54, 58, 62, 64, 66–70, 72, 73, 94, 99, 106, 108, 109–112, 115, 118, 119, 123–128, 131, 134, 136, 137, 156, 151, 177, 197, 199, 200, 206

Консеквент 15, 19, 46, 54

Конструкція

- безособова 69, 70
- буттєва 35
- екзистенційна 35
- каузативна 18, 23, 69
- локативна 35, 36
- пасивна 69
- посесивна 28, 35, 36
- предикативна 41, 51
- привативна 45

Л

Лакуна

- когнітивна 49, 64
- лексична 49, 64
- семантична 49, 64, 127, 208, 211, 215, 216

Лакунарність 49

Лексико-семантична група (ЛСГ) 14, 57, 131

Лексико-семантичний варіант (ЛСВ) 59, 60

Лексична семантика 9, 12, 49, 50

Локативність 34–36, 59

М

Макроситуація 54

Методика 58–63

Метод

- зіставний 11
- компонентного аналізу 60, 61, 69
- описовий 12
- суцільної вибірки 11, 59
- побудови формул тлумачення 53, 58, 62, 64, 70, 74, 80, 84

Мікроситуація 15, 53, 58, 131, 212

Мова

- мононегативна 39
- неблизькоспоріднена 9, 26, 28, 37
- полінегативна 39
- різноструктурна 26, 28, 218

Модальність

- заперечна 39, 40
- каузативна 14, 101, 105, 106, 111, 123, 126

Модель

- вербоцентрична 50
- речення 15
- словотвірна 11, 116, 203, 216, 217
- опису слова 50

Моделювати

- семантику 53, 64
- значення 70

Морфема 21, 23, 33, 40, 41, 52, 87, 156

Н

Неволодіння 43, 44, 52, 54

О

Об'єкт

- каузації 69–71, 97, 99, 104, 106
- посесивний 57, 58, 63, 64, 90, 92, 100, 108, 109, 127, 128, 130, 135–139, 144, 152, 153, 155, 156, 158, 160–165, 167–170, 172, 175–178, 180, 181, 183–185, 187–195, 197, 198, 201–203, 206–215
- оказіонально невідчужуваний 32, 137

Одиниця

- дериваційна 14

- лексична 9, 35, 53, 70
- синтаксична 55
- фразеологічна 57

Опозиція

- привативна 21, 38, 43, 147, 159, 178

П

Парадигма 34

Партитивність 56, 57, 64, 73

Партиципant 15, 51, 66, 135

Пасивізація 70

Пацієнс 14, 16, 25, 61

Перехідність 22–24

Підхід

- вербоцентричний 63
- граматичний 40
- когнітивний 14
- функційно-ономасіологічний 49

Позбавлення 9, 43–45, 52–54, 60, 64, 66, 73, 75, 78, 79, 82, 86–94, 101, 103, 112, 114, 118, 119, 120, 125, 126, 128, 146, 148, 160, 162, 166, 167, 170–172, 176, 184, 188, 195, 197, 205, 209

Позиція

- синтаксична 24, 46, 47, 67–70, 85, 91, 110, 125, 135, 138, 141–143, 147, 149–151, 159, 165, 169, 172, 173–175, 178, 182, 187, 189, 190, 192, 194, 203–205, 209

Поле

- лексико-граматичне 14
- функційно-семантичне 14
- функційно-синтаксичне 27

Полісемія 11, 21, 59, 151, 216

Посесивність 26–36

Посесор 29, 30, 35

Предикат 15, 35, 36, 51, 53, 56, 61

Префікс 17, 43, 45, 47, 72, 75, 79, 80, 85, 87, 89, 93, 94, 96, 97, 102, 103, 105, 107, 113, 114, 116, 117, 120, 124, 126, 130, 131, 141, 142, 147, 148, 156, 160, 177–181, 186, 188, 196, 203, 204, 206, 212, 217, 218

Префіксально-суфіксальне

- словотворення 75, 79, 88, 90, 93, 102, 179, 203, 218

Прикметник 34, 44, 52, 79, 164

Примітив

- семантичний 13, 35, 50, 61

Прислівник 40, 43, 47, 114

Присудок 15, 38, 159

Р

Речення

- безособове 69
- буттєве 35
- з неозначеним суб'єктом-діячем 69
- підрядне 33
- просте 33
- просторове 33, 35

Рівень

- експліцитний 135
- імпліцитний 44, 181
- морфологічний 17, 33, 46, 49, 51, 148, 196
- семантичний 17, 34, 45, 46, 51, 69, 70, 128, 129, 166, 179, 182
- синтаксичний 17, 33, 44, 46, 51, 137, 190

С

Сема

- заперечна 44, 59
- імпліцитна 45, 68, 71–73, 86, 87, 99, 197
- інгерентна 70, 71, 104, 117, 162, 196
- інструментальна 54, 72–74, 86, 91, 95, 99, 140
- квантитативна 75, 85, 86, 94, 97, 103, 125, 146, 155, 159, 171, 181, 188, 195, 196, 199, 200, 206
- локальна 177, 179, 193
- негативна 21

Семантика

- аргументна 61–63
- глибинна 52, 70, 129
- лексична 9, 12, 49, 50
- предикатна 61–63

Семантична роль 15, 16, 61, 69, 108, 138, 140, 214

Семантичний тип 19–21

Семантична ознака (СО)

- диференційна 21, 53, 60, 63, 64, 75, 87, 101, 103–105, 113, 118, 119, 122, 125, 147, 150, 152
- додаткова 10, 11, 62, 92, 100–102, 103, 106, 112, 116, 118, 119, 121, 130, 133, 134, 144, 147, 152, 158, 165, 168, 170–173, 183, 185, 197, 210, 212, 213, 216

- інструментальна 79, 141, 181
- інтегральна 10, 11, 53, 63, 64, 95, 97, 102, 122–124, 148
- інтенсивності дії 71, 76, 79, 80, 81, 99–102, 104, 106–108, 116–118, 121–124, 130, 133, 134, 216
- засобу дії 55, 76, 102, 115, 126, 127, 130, 131
- квантитативна 75, 85, 86, 94, 97, 103, 125, 146, 155, 159, 171, 181, 188, 195, 196, 199, 200, 206
- мети дії 76, 143, 145, 148, 149, 152, 153, 159, 162, 185, 211, 216
- партитивна 141, 159, 166, 167, 183,
- способу дії 62, 76–81, 84, 88, 92, 93, 95, 96, 100–106, 116, 117, 126, 133, 145, 147, 160, 174, 190, 218
- темпоральна 97, 98, 110, 112–114, 120, 121, 123, 124, 126, 134, 216

Синтаксема 55

Синтаксис 14, 27

Ситуація

- базова 15, 54
- динамічна 9, 45, 53, 58
- каузативна (КС) 15–17
- макро- 54
- мікро- 15, 53, 58, 131, 212
- позбавлення 9, 43, 53
- посесивна (ПС) 28–31
- спонтанна 22

Словосполучення 22, 27, 33, 73, 107

Словотвірна

- будова 10–12, 63, 105, 126, 198
- модель 116, 203
- продуктивність 107

Словотворення 25, 75, 85, 86, 90, 91, 94, 124, 133, 142, 177, 180

Сполучуваність 10, 11, 76, 77, 94, 107, 124, 125, 139, 149, 151, 160, 161, 172, 174, 175, 187, 189, 192, 193, 198, 203, 204

Спонукальність 14, 21, 39, 50

Спосіб

- каузативно-спонукальний 21
- спонукальний 14

Спосіб дії 55, 60, 71, 75–81, 84, 93, 99–106, 114, 116, 118, 125, 130, 134, 145, 147, 160, 174, 181, 190, 218

Стан

- пасивний 21, 69

Ствердження 38–40

Стилістична маркованість 10–12, 59, 64, 85, 115, 117, 119, 126, 131, 137, 144–146, 171, 172, 185, 189, 191, 199, 205, 209, 211, 212, 214

Структура

- актантна 11
- аргументна 61
- глибинна 18, 19, 52, 68, 69, 70, 82, 97, 102, 106, 129, 166, 179, 182, 195, 197, 206
- морфологічна 49, 64, 148, 155, 218
- семантична 9, 13, 18, 19, 25, 61, 64, 68, 69, 79, 82, 97, 101, 102, 107, 121, 126, 145, 152, 174, 179, 180, 182, 191, 913, 195, 197, 206, 216
- синтаксична 135
- словотвірна 79, 97, 102, 113, 114, 116, 117, 120, 124, 126, 137, 177, 179, 188, 203, 205

Суб'єкт

- каузативу 66–70
- посесивної ситуації 29–30, 47, 54, 63, 64, 66

Суфікс 17, 105, 179, 181

У

Універсалія 19, 23, 26, 34, 35, 39

Ф

Фонологія 43

Формула тлумачення (ФТ) 29, 53, 54, 59, 61–64, 70, 71, 74, 78, 80–82, 84, 86–89, 92, 95, 97, 98, 101–103, 105, 106, 109–116, 118, 119, 121, 122, 126, 139, 144, 148, 152, 156, 158, 160–165, 167, 169, 171, 174, 176, 178, 180, 181, 183, 185, 187, 188, 193, 195, 197, 198, 203, 204–207, 216

Ч

Частка

- заперечна 39, 43, 47

SUMMARY

The monograph is devoted to the comparative study of privative verbs (hereafter PVs) in the modern English and Ukrainian languages, e.g. Eng. *to cut off* / Ukr. *ви́дпі́зати*, Eng. *to steal* / Ukr. *кра́сти*. First, grounding on the criteria developed in the process of the research, the empiric corpus of privative verbs is compiled. Next, a pattern for the contrastive description of the analysed verbs semantics in distantly related languages is developed, which involves their actantial structure, word-building, and stylistic peculiarities. The semantics of PVs is represented through the method of semantic formulae which allows to reflect both semantic and syntactic features of the units under discussion. Thus, the proposed classification is developed considering predicate and argument semantics.

The analysis of the causative relation between the causer and the possessive subject allows to single out two semantic types: 1) manipulative PVs; 2) directive PVs. The verbs belonging to the first type are stratified into 4 subtypes: a) PVs without additional semantic features; b) PVs causing with an instrument; c) PVs causing with an illegal action; d) PVs causing with a physical action. Instrumental PVs demonstrate the highest productivity (Eng. 48,6%, Ukr. 48,7%); the lowest productivity is traced in the group of English PVs causing with a physical action (11,8%) and in Ukrainian in PVs without additional semantic features (10,9%) respectively. Directive PVs are also grouped into 4 subtypes: a) PVs without additional semantic features; b) PVs causing with a legal action; c) PVs causing with an illegal action; d) PVs causing with a verbal action. It is determined that PVs of the second type demonstrate allomorphic features as for the productivity of the semantic subtypes: in the English language the biggest group is constituted by PVs causing with a legal action (38,1%), in the Ukrainian it is the group of PVs causing with an illegal action (40,8%). The subtype of PVs causing with a verbal action is the least productive in both languages (Eng. 13,9%, Ukr. 13,8%).

The possessive component of the English and Ukrainian PVs semantics demonstrates isomorphic features, i.e. in both languages, the logico-semantic relation between the possessive subject and object makes it possible to single out 2 types which are further on stratified according to the possessive subject and object semantics: 1) PVs of inalienable possession; 2) PVs of alienable possession. The highest degree of semantic density is observed within the type of PVs with inalienable possession relation which are represented by 2 subtypes: a) animate possessive subject (a human, an animal) (Eng. 46,6%, Ukr. 28,7%) and b) inanimate possessive subject (a concrete object, a plant, an abstract notion) (Eng. 53,4%, Ukr. 71,3%). The dominating semantic type of the possessive subject in English and Ukrainian PVs is represented exclusively by an animate noun (a

human). Further semantic gradation based on the possessive object semantics reveals high degree of variability and heterogeneity in the contrasted languages.

In addition, the paper traces the relation between the stylistic peculiarities of English and Ukrainian PVs and belonging of the latter to certain lexico-semantic groups. The research also outlines the most productive word-building patterns and the typical meanings they convey, and discusses the peculiarities of the PVs actantial structure. As a result, the interdependence between the semantics and the morphological structure of these verbs and filling up of the positions of the possessive subject and the possessive object in the sentence is established.

The proposed complex methodology of the PVs analysis allows to single out common (isomorphic) and distinctive (allomorphic features) in the analysed verbs semantics, their morphologic structure, stylistic belonging, and their functioning in speech. Privative semantics in English and Ukrainian verbs demonstrates more common than distinctive features (the basic types, subtypes, groups and subgroups largely coincide), which is indicative of the fact that the contrasted languages are isomorphic in terms of expressing privative meanings. The allomorphic features of English and Ukrainian privative verbs involve the productivity of the semantic types (subtypes, groups, subgroups); the semantic lacunae are observed exclusively within single subgroups.

Key words: privative verbs, causative verbs, possessive subject, possessive object, implicit negation.

АННОТАЦИЯ

Монография посвящена сопоставительному исследованию привативных глаголов (ПГ) в современном английском и украинском языках. На основе разработанных критериев отбора материала составлен корпус ПГ в исследуемых языках (англ. 947 ПГ, укр. 1015 ПГ). Создана модель сопоставительного описания семантики ПГ в неблизкородственных языках, которая учитывает актантную и морфологическую структуру, а также стилистическую маркированность исследуемых лексических единиц. Семантика исследуемых глаголов моделируется при помощи методики построения формул толкования, что позволяет комплексно отобразить семантические и синтаксические признаки анализируемых лексем. Предложенная классификация ПГ разработана с учетом предикатной и аргументной семантики.

Анализ семантики каузативного отношения между каузатором и субъектом посессивной ситуации позволяет выделить два семантических типа ПГ: 1) манипулятивные ПГ; 2) директивные ПГ. Глаголы первого типа представлены 4 подтипами: а) ПГ без дополнительных семантических признаков (СП); б) ПГ каузации при помощи инструмента; в) ПГ каузации при помощи противоправного действия; г) ПГ каузации при помощи физической силы. Наибольшей продуктивностью в обоих сопоставляемых языках характеризуются инструментальные ПГ (англ. 48,6%, укр. 48,7%), наименьшей в английском языке ПГ каузации при помощи физической силы (11,8%), в украинском – ПГ без дополнительных СП (10,9%). Директивные ПГ также разделяются на 4 подтипа: а) ПГ без дополнительных СП; б) ПГ каузации при помощи правового действия; в) ПГ каузации при помощи противоправного действия; г) ПГ каузации при помощи вербального действия. Зафиксировано, что ПГ второго типа в сопоставляемых языках демонстрируют алломорфизм в сфере продуктивности семантических подтипов: в английском языке наибольшим удельным весом характеризуются ПГ каузации при помощи правового действия (38,1%), в украинском – ПГ каузации при помощи противоправного действия (40,8%). Наименее продуктивными в двух сопоставляемых языках являются ПГ каузации при помощи вербального действия (англ. 13,9%, укр. 13,8%).

Семантика посессивного компонента значения английских и украинских ПГ демонстрирует изоморфизм; по характеру логико-семантической связи между субъектом и объектом посессивной ситуации в обоих сопоставляемых языках выделено 2 типа, которые в дальнейшем стратифицируются по семантике субъекта и объекта посессивной ситуации: 1) ПГ неотчуждаемой собственности; 2) ПГ отчуждаемой собственности. Наибольшей

семантической насыщенностью в сопоставляемых языках отличаются ПГ неотчуждаемого обладания, которые представлены 2 подтипами субъекта обладания: а) одушевленный субъект (человек, животное) (англ. 46,6%, укр. 28,7%) и б) неодушевленный субъект (конкретный предмет, растение, абстрактное понятие) (англ. 53,4%, укр. 71,3%). Доминирующий семантический тип посессивного субъекта в ПГ отчуждаемой собственности представлен исключительно одушевленными существительными (человек). Последующая семантическая градация по семантике посессивного объекта выявила значительную вариативность и неоднородность семантики в сопоставляемых языках.

Прослеживается взаимосвязь между стилистической маркированностью ПГ в сопоставляемых языках и их принадлежностью к определенным лексико-семантическим группам. Выявлены наиболее продуктивные модели словообразования ПГ английского и украинского языков. Проанализированы особенности актантной структуры ПГ, установлено соотношение между морфологическим строением глаголов и заполнением позиций субъекта и объекта посессивности в предложении.

В результате применения комплексной методики анализа ПГ выявлены сходства и различия в их семантике, морфологической структуре, стилистической маркированности и функционировании в речи. Привативная семантика глаголов английского и украинского языков демонстрирует больше сходств, нежели различий (базовые семантические типы, подтипы, группы и подгруппы в значительной мере совпадают), что свидетельствует о типологической близости двух сопоставляемых языков в плане выражения привативных значений. Дифференциальные черты ПГ английского и украинского языков лежат преимущественно в сфере продуктивности семантических типов (подтипов, групп, подгрупп), лакуны зафиксированы только в рамках отдельных подгрупп.

Ключевые слова: привативные глаголы, каузативные глаголы, субъект посессивной ситуации, объект посессивной ситуации, имплицитное отрицание.

ДЛЯ ПОДАТОК